

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**RUSYA FEDERASYONU'NDA AZINLIK HAKLARI
KORUMASI**

(DOKTORA TEZİ)

Zaur ALİYEV

KOCAELİ 2021

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**RUSYA FEDERASYONU'NDA AZINLIK HAKLARI
KORUMASI**

DOKTORA TEZİ

Zaur ALİYEV

Prof. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Kararı ve No:

15.09.2021/19

KOCAELİ 2021

ÖNSÖZ

Azerbaycan kökenli bir Türk olarak Rusya Federasyonu'nda meydana gelen gelişmelere 1990'lı yıllardan beri büyük ilgi duyduğumu öncelikli olarak belirtmeliyim. Özellikle SSCB'nin yıkılmasından sonra Rusya Federasyonunun yeni dönemdeki siyasi ve idari yapısı, insan hakları ve demokrasi konusunda Batı ile yakın yaklaşma çabaları beni heyecanlandırmıştır.

Heyecanımın temel sebebi Rusya Federasyonu içerisinde milyonlarca Türk ve Müslüman yaşamasıdır. Yeni dönemde bunların varlığının kabul edilmesi, temel hak ve özgürlüklerinin korunması ve haklarının azınlıklar rejimi şemsiyesi altında korunmasının gündeme gelmesi benim bu konu üzerinde dikkatlerimin toplanmasına neden olmuştur.

Kiril alfabesini okuyup yazma ve Rusya içerisinde seyahat imkanları, azınlıklara ilgimi daha da güçlendirmiştir. Netice olarak Rusya'nın görünmeyen yüzünü ortaya çıkarma düşüncesi tez konusu seçimimde etkili olmuştur.

Rusya Federasyonunda Azınlık Hakları Koruması başlıklı tezimin kendi alanında bir ilk adım olmasını diliyorum. Gelecekte bu konularda çok daha ileri seviyelerde akademik çalışmaların yapılacağına inanıyorum.

Tez konusunun tespiti ve izleme aşamalarında yaptıkları katkılar nedeniyle tez danışmanım Prof. Dr. İrfan Kaya ÜLGER ve Doç. Dr. Caner SANCAKTAR'a çok teşekkür ederim.

Bu tezimin hazırlanması esnasında başta babam olmak üzere ailemin de büyük desteği olduğunu ifade etmeliyim.

Son olarak beklentimi bir kez daha ortaya koymak isterim ki, bizim çocuklarımız bu bayrağı daha ileriye taşıyacak ve Rusya içerisindeki Türk ve Müslüman unsurların tanınmasına daha fazla katkı sağlayacaklardır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR.....	viii
TABLOLAR.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: AZINLIK KAVRAMI VE ULUSLARARASI HUKUKTA AZINLIK HAKLARINA İLİŞKİN METİNLER.....15

1.1. Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Kapsamı	15
1.1.1. Azınlık Kavramı	15
1.1.2. Azınlık Olmanın Şartları	19
1.1.3. Azınlıkların Sınıflandırılması	21
1.1.4. Azınlıkların Ortaya Çıkma Nedenleri	23
1.1.5. Azınlık Haklarının İçeriği	26
1.1.6. Azınlık Haklarının Sınıflandırılması.....	28
1.2. BM Sisteminde Azınlık Haklarına İlişkin Düzenlemeler.....	32
1.2.1. Azınlık Haklarına İlişkin Temel İlkeler	34
1.2.2. BM Sisteminde Azınlıkların Korunması.....	36
1.3. Avrupa Kıtasında Azınlık Haklarına İlişkin Düzenlemeler	40
1.3.1. Azınlık Haklarının Avrupalılaşması	41
1.3.2. Avrupa Konseyi ve Azınlık Hakları.....	43
1.3.3. Avrupa Azınlık Dilleri Sözleşmesi	44
1.3.4. Ulusal Azınlıklara İlişkin Çerçeve Sözleşme	46
1.3.5. Azınlıkların Korunmasına İlişkin AGİT Metinleri	50

İKİNCİ BÖLÜM

2. RUSYA FEDERASYONU'NDA YAŞAYAN AZINLIKLAR VE RUSYA ANAYASAL SİSTEMİNİN AZINLIKLAR AÇISINDAN ANALİZİ.....56

2.1. Rusya Federasyonu'nda Yaşayan Azınlıklar	57
2.1.1. Etnik Azınlıklar	65
2.1.2. Dini Azınlıklar	80
2.1.3. Dil Azınlıkları.....	84
2.1.4. Yerli Halklar	87
2.1.5. Göçmen İşçiler, Mülteciler ve Diğerleri	89
2.2. Federal Sistemin Azınlıklar Açısından Analizi	90
2.2.1. Yasama Erki: Federasyon Konseyi ve Duma	90
2.2.2. Rusya Federasyonu Yürütme Mekanizması ve Azınlıklar.....	94
2.3. Rusya Anayasası ve Federal Yasalarda Azınlık Hakları.....	102
2.3.1. Rusya Federasyonu'nun 1993 Tarihli Anayasasında Azınlık Hakları.....	103
2.3.2. Ulusal ve Lokal Yasalarda Azınlık Hakları.....	105
2.3.3. Rusya Federasyonu'nun Taraf Olduğu Azınlıklarla İlgili Uluslararası Sözleşmeler.....	107

2.4. Rusya’da Faaliyet Gösteren Siyasal Partiler ve Azınlıklara Yönelik Politikaları.....	109
2.4.1. Birleşik Rusya Partisi ve Azınlıklar Politikasına Bakışı.....	114
2.4.2. Rusya Federasyonu Komünist Partisinin Azınlıklar Politikası	116
2.4.3. Rusya Liberal Demokrat Partisi ve Azınlıklar Meselesi.....	117
2.4.4. Diğer Siyasal Partilerin Azınlıklar Hakkındaki Yaklaşımları	119
2.5. Rus Ortodoks Kilisesinin Azınlıklar Politikası.....	121
2.5.1. SSCB Sonrası Dönemde Rus Ortodoks Kilisesi.....	124
2.5.3. Rus Ortodoks Kilisesinin Azınlıklar Meselesine Bakışı.....	126

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AVRUPA KONSEYİ ULUSAL AZINLIKLARIN KORUNMASI ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ’NE GÖRE, RUSYA FEDERASYONU’NDA AZINLIK HAKLARI KORUMASININ ANALİZİ	130
3.1. Rusya’nın Avrupa Konseyi’ne Üye Olması ve Azınlıklar Konusunda Üstlendiği Yükümlülükler.....	130
3.1.1. Rusya’nın Avrupa Konseyi’ne Üye Olması.....	131
3.1.2. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Azınlık Hakları Koruması.....	134
3.1.2. Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesinin İçeriği.....	139
3.2. Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesinin Ardından Rusya Federasyonunda Azınlık Hakları Korumasının Analizi.....	143
3.2.2. Azınlık Kimliğinin Tanınması ve Korunması	143
3.2.3. Azınlık Dilinin Korunması ve Azınlık Dilinde Eğitim	148
3.2.4. Din ve İbadet Özgürlüğünün Korunması	153
3.2.5. Azınlıklara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi.....	160
3.2.6. Azınlıkların Yönetimde Temsili	162
3.2.7. Azınlıkların Örgütlenme ve Medya Hakları	174
3.2.8. Azınlıkların Ülke Dışı Topluluklarla İletişim Kurma Hakkı..	180
3.3. Rusya’da İnsan Hakları İhlalleri ve Azınlıklar	182
3.4. Rusya’nın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Karnesi.....	187
3.5. Rusya’da Azınlık Hakları Korumasının Avrupa Konseyi Tarafından Denetlenmesi.....	191
3.5.1. Rusya Federasyonu Ulusal Azınlıklar Raporu (2000)	191
3.5.2. Rusya Federasyonu Ulusal Azınlıklar Raporu (2006)	194
3.5.3. Rusya Federasyonu Ulusal Azınlıklar Raporu (2011)	196
3.5.4. Rusya Federasyonu Ulusal Azınlıklar Raporu (2016)	198
SONUÇ	201
KAYNAKÇA	212

ÖZET

Rusya Federasyonu coğrafi bakımdan dünyanın en geniş ülkesidir. Bu çalışma uluslararası hukuk perspektifinden Rusya Federasyonunun azınlık hakları koruma rejimini inceleme amacı taşımaktadır. Rusya Federasyonunda etnisite, dil, din ve mezhep bakımından çoğunluk oluşturanlardan farklılaşan 30 milyonun üzerinde azınlık yaşamaktadır. Rusya Federasyonunun azınlıklara yönelik resmi politikası, bir yandan Çarlık idaresi ve SSCB dönemi mirası özellikleri taşımaktadır. İkinci olarak, Rusya Federasyonunun ulusal mevzuatında azınlık haklarına ilişkin bağlayıcı kurallar vardır. Rusya'nın 1990'ların ikinci yarısında Avrupa Konseyi'ne üye olması, insan hakları ve azınlık hakları bakımından yeni yükümlülükler altına girmesine neden olmuştur.

Bu çalışmada, Rusya'nın Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesine taraf olmasının ardından, insan hakları ve azınlık hakları bakımından Batılaşması perspektifinden hareket edildiği varsayımı ile azınlık hakları koruması alanında kaydedilen gelişmeler incelenmiştir. Çalışmanın bağımlı değişkenleri ülkede yaşayan azınlıklar, Rusya'nın insan hakları ve azınlıklara ilişkin ulusal mevzuatı, bağımsız değişken ise azınlık hakları konusunda Avrupa Konseyi sözleşmelerine taraf olmaktan kaynaklanan yükümlülükleridir.

Nitel yöntemler kullanılan araştırmanın bulguları şu şekildedir: Rusya Federasyonu, 1996 yılında Avrupa Konseyi üyeliğinin ardından temel hak ve özgürlüklerle azınlık haklarının korunması bakımından Avrupalılaşıma yoluna girmiş ve Avrupa Konseyi sözleşmelerine taraf olmuştur. Bununla birlikte Putin yönetimi ile birlikte Rusya'nın oryantal özelliklerinin baskın hale gelmesi ve otoriter eğilimlerinin öne çıkması, azınlık hakları koruması alanında ilerleme sağlanmasını engellemiştir. Günümüzde Rusya Federasyonunda azınlıklara karşı ortaya konulan uygulama ayrımcılık, dışlama genel insan haklarındaki negatif durumun bir yansıması olarak ele alınmalıdır. İlave olarak Rusya Federasyonunda azınlıkların farklılıklarını yaşama, siyasal katılma, kültür ve dillerini koruma, siyasal sistemde temsil edilme gibi hakları, kimi alanlarda uyumlu olmakla birlikte, genelde Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Sözleşmesi ile çelişmektedir. Sözleşme kapsamında azınlık hakları

denetimi yapan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin azınlık hakları raporları da esasen bu durumu tespit etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Azınlıklar, Azınlık Hakları, Rusya Federasyonu, Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi, İnsan Hakları

ABSTRACT

Russian Federation is geographically the widest country of the world. This study aims to analyze the minority rights protection regime in the Russian Federation from an international law perspective. More than 30 million people with ethnic, linguistic, religious and sectarian differences live in the Russian Federation. The official policy of the country towards minorities, on the one hand, carries the legacy of the Tsarist period and the Soviet Union. On the other hand, there are legally binding regulations in the Russian national legislation on minority rights. Russia's membership to the Council of Europe in the second half of the 1990s has put Russia under new obligations in terms of human rights and minority rights.

This study analyzes the developments in the field of minority rights protection with the assumption that Russia acts with a Westernization perspective in terms of human rights and minority rights after it became a party to the Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities. The dependent variables of the study are the minorities living in the country and Russian national legislation towards minorities and human rights, whereas the independent variable is Russia's obligations stemming from Council of Europe conventions. By using quantitative research methods, this study finds that: After its membership to Council of Europe in 1996, Russian Federation followed a path of Europeanization in terms of fundamental rights and freedoms and minority rights and became a party to the Council of Europe conventions. With the Putin administration, however, Russia's domineering oriental characteristics and authoritarian tendencies prevented any improvement in terms of protection of minority rights.

Today, Russia's treatment of minorities constitute discrimination, exclusion and a reflection of its negative attitude towards human rights in general. In addition, while some aspects of minority rights, such as respecting diversity, political participation, protection of culture and languages and representation in the political system are in roughly line with the Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities in terms of minorities, in general they contradict with it. The reports of the Committee of Ministers of the Council of Europe monitoring minority rights essentially prove this fact.

Key Words: Minorities, Minority Rights, Russian Federation, Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities, Human Rights

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGIT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AI	Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü)
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	Avrupa Konseyi
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
ESKHS	Ekonomik Sosyal Kültürel Haklar Sözleşmesi
KGAT	Kollektif Güvenlik Antlaşması Teşkilatı
MC	Milletler Cemiyeti
MSHS	Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
MNG	Minority Rights Group (Azınlık Hakları Grubu)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı)
NGO	Non Governmental Organization (Hükümetler Dışı Örgüt)
RF	Rusya Federasyonu
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	Şangay İşbirliği Örgütü
t.y.	Tarih Yok
TACIS	Technical Assistance for Commonwealth of Independent States (Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Teknik Yardım)
TİKA	Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
UAKÇS	Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi

TABLÖLÄR

Tablo 2.1. Rusya Federasyonunda Nüfusun Etnik Dağılımı.....	58
Tablo 2.2. 2016 Duma Seçim Sonuçları	110

GİRİŞ

İçinde yaşadığımız dünyanın siyasal gerçeklerinden biri de devletlerin sınırları ile halkların sınırlarının örtüşmemesidir. Birleşmiş Milletler (BM) Teşkilatına üye olan devletlerin çok azı etnisite, dil, din bakımından homojen bir görünüm taşımaktadır. Devletlerin azınlıklarla bağlantısı, genel olarak ulusal sınırların içerisinde azınlıkların ve dış dünyada da akraba toplulukların bulunması şeklindedir. Devleti olmayan halklar olabildiği gibi, aynı halkın birden çok devlete sahip olması gibi örneklere de rastlanabilmektedir.

Bu çalışma, Rusya Federasyonu (RF)'nda azınlık hakları koruma rejimini inceleme ve bu ülkenin Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'ne (UAKÇS) taraf olmasının ardından sınırları içerisinde yaşayan azınlıkların hak ve statülerinde değişiklik olup olmadığını analiz etme amacı taşımaktadır. Coğrafi genişliği 17 milyon kilometrekareyi aşan RF'nun nüfusu 142.3 milyon civarındadır (Worldfactbook, 2021). Bu nüfusun içerisinde azınlıkların sayısı konusunda farklı rakamlar telaffuz edilmekte, resmi verilerle bağımsız kaynakların rakamları genel olarak birbirinden farklılaşmaktadır. RF resmi makamları ülke sınırları içerisinde yaşayan azınlıkların sayısını mümkün olarak düşük gösterme çabası içerisinde iken, bağımsız kaynakların raporlarında rakam daha yüksek çıkmaktadır. Ortalama olarak, RF sınırları içerisinde yaşayanların beşte birinden fazlası azınlıklardan oluşmaktadır. Avrupa genelinde yaygın olan demografik eğilimin sabit kalması veya geriye gitmesi trendi, RF bakımından da geçerliliğini korumaktadır. Yönetim tarafından sağlanan teşvikler nedeniyle nüfusun daha fazla azalması önlenmiş olsa bile, artış sağlanması mümkün olamamaktadır. RF'nunda nüfusun daha da geriye gitmesini önleyen faktörlerin başında, ülke içerisinde yaşayan bazı azınlıkların Ruslardan daha yüksek doğurganlık oranına sahip olmaları gelmektedir.

Günümüzde azınlıklar meselesi bir dünya gerçeğidir ve pek çok faktörle ilintili hale gelmiştir. Azınlıklar meselesi bir yandan ulus, ulusçuluk, kendi kaderini tayin hakkı (*self determinasyon*) ve kimlik tartışmaları ile birlikte ele alınırken, bir başka perspektiften de bir insan hakları sorunu olarak

değerlendirilmektedir. Gerçekten de 10 Aralık 1948 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen ve daha sonra küresel ve bölgesel pek insan hakları konvansiyonuna temel teşkil eden İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, aynı zamanda azınlık hakları ile yakından ilgili hükümler ihtiva etmektedir. Beyannamenin 2'nci maddesinde insan hak ve özgürlüklerinin uygulamaya aktarılmasında hiçbir şekilde ayırım yapılmayacağı kayıt altına alınmıştır:

“Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca, ister bağımsız olsun, ister vesayet altında veya özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaşı olsun, bir kimse hakkında, uyruğunda bulunduğu devlet veya ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir“ (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948).

Günümüzde Azınlıklar meselesi esas itibariyle insan haklarının doğal bir uzantısı veya onu da içine alan daha geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. Zira bir veya birden fazla unsur bakımından bir devlet sınırları içerisinde yaşayan, çoğunluktan farklılaşan gruplara karşı ayrımcı uygulamalar, azınlıklar meselesinin öncelikle bir insan hakları meselesi olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Bu açıdan bakıldığında modern dünyanın hemen her bölgesinde azınlıklar meselesi bir şekilde siyasal gelişmeleri etkilemekte, etkilenmekte veya tetiklemektedir. Genel olarak dünyada azınlıklar sorununun tarihsel, siyasal, sosyo-ekonomik, kültürel ve hukuksal olmak üzere değişik boyutları bulunmaktadır. Gerçekten de azınlık olgusu çok geniş kapsamlı süreçleri içinde barındıran uluslaşma, ulusçuluk ve ulus-devlet ekseninde ortaya çıkmış ve gelişme göstermiştir. Tüm bu gelişmelerin doğal sonucu olarak da azınlık kavramı ve azınlık hakları son iki yüzyıl içerisinde tedrici olarak gelişme kaydetmiş ve yeni içerikler kazanmıştır.

19'ncü yüzyıl boyunca ortaya çıkan milliyetçilik akımları çok uluslu imparatorlukların sonunu hazırlarken, bir ulus bünyesinde bir araya gelemeyen

etnik grupların ortaya çıkması, azınlıklar meselesini alevlendirmiştir. Nitekim azınlıklar meselesi, çok uluslu imparatorlukların yaşadığı çözülme sürecinde ve özellikle büyük sınır değişikliklerinin yaşandığı Birinci Dünya Savaşı ertesinde dünyanın en önemli gündem maddelerinden biri olmuştur.

20'nci yüzyılın ikinci yarısında ise sömürgelerin uluslaşma sürecinin başlaması yeni ulusların ve yeni azınlıkların doğmasına zemin teşkil etmiştir. Soğuk Savaş'ın bitimi ve Doğu Bloku'nun çözülmesi sonrasında uluslaşma ve azınlıklar meselesi yeniden uluslararası sistemin en önemli konuları haline gelmiştir. Soğuk Savaşın ardından yeni kurulan devletlerde başlayan demokratikleşme süreci, bu devletlerin çoğunda azınlıklara karşı toleransın ve çok kültürcülüğün tanınmasını beraberinde getirmemiş, bunun sonucu olarak da etnik milliyetçiliğin yükselişi ve etnik çatışmalar yaşanmıştır. Etnik ve kültürel kimliklerin giderek önem kazanmasının yarattığı çatışmalar, klasik insan hakları hukuku yanında, bu çatışmaları ve uzlaşmazlıkları düzenleyecek farklı bir hukukun, "azınlık hakları hukukunun" oluşumunu hazırlamıştır (Prina, 2015).

İki kutuplu sistemin ortadan kalktığı 1990 sonrasında ise yeniden yükselen etnik milliyetçilik, azınlıklar sorununu uluslararası gündemin baş sıralarına taşımış, azınlık hakları da uluslararası hukukun alt kolu olan insan hakları hukukunun gözde konularından biri haline gelmiştir. 20'nci yüzyılın başında moda olan azınlıkların korunması, yüzyıl ortasında düşüşe geçmişken yüzyılın sonunda yeniden uluslararası hukuk düzleminde ilgi toplayan aktüel meselelerden biri olmuştur.

Tarihsel olarak, ulus-devletlerden kurulu uluslararası sistemdeki her milliyetçi yükselişin bir azınlıklar dalgasını da beraberinde getirdiği gözlenmektedir. Ulus-devletlerin kurulduğu ve ona paralel olarak gelişen bir uluslararası hukuk düzeninin olduğu dönemlerden bu yana, milliyetçiliğin her yeni evresi azınlıklar sorununun da uluslararası alanda yeniden ele alınmasını gerektirmiştir (Gürses, 1998: 54-55).

Dolayısıyla, tıpkı milliyetçiliğin yüzyıllar içerisindeki evrim geçirmesi gibi

azınlıklara ilişkin politikalar da dönüşüm geçirmiş, ulus devletleri ve uluslararası siyasal sistemi derin biçimde etkilemiştir. Bir başka perspektiften şunu ileri sürmek de mümkündür: Günümüzde azınlık haklarının kazandığı önem, esas itibariyle uluslararası sistemdeki yeniden yapılanmayla ilgilidir. Küresel uluslararası sistemin bütüncül ve homojenleştirici etkisine karşılık, azınlık sorunları ve mikro milliyetçilik, çelişki yaratmakta ve çatışmaları alevlendirmektedir. Biçimleri evrime uğrasa ve içeriklerinde değişimler yaşansa bile, etnik ve ulusal bağlar günümüzde pek çok siyasal ve toplumsal dönüşümün tetikleyicisi olarak varlığını korumaktadır (Hobsbawn, 1993: 192-197).

Azınlık kavramının zaman içerisinde yelpazesinin genişlemesi ve tanımı konusunda genel bir görüş birliği ortaya çıkması, azınlık sorunlarının ulusal, olduğu kadar uluslararası boyutlarını da gündeme getirmiştir. Daha önce ulusal bir sorun olarak kabul edilen azınlık meselesi, iki kutuplu sistemin dağılmasının ardından, insan hakları alanında kaydedilen gelişmelerin bir doğal uzantısı olarak, uluslararası bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Herhangi bir ülkede bir azınlık grubuna yönelik olarak resmi düzeyde ortaya konulan baskı, sindirme, etnik temizlik kategorisindeki eylemler, günümüzde bir ülkenin iç meselesi olmaktan çıkmıştır. Oysa ki Soğuk Savaş döneminde azınlıklar meselesi esas olarak “içişlerine karışmama” (*the principle of non-interference*) ilkesi çerçevesinde ele alınıyordu. Yeni dünya şartlarında ise azınlık meseleleri uluslararası hukuk konusu haline gelmiştir. BM başta olmak üzere, uluslararası örgütlerin ve hükümetler dışı uluslararası örgütlerin (NGO) çalışmaları, azınlık hakları konusunda farkındalığın artmasına neden olmuştur.

Azınlıklar meselesi 19’ncü ve 20’nci yüzyılda pek çok savaş bakımından tetikleyici işlev görmüştür. Zaman içerisinde azınlıkların çoğunluk karşısında korunması ve haklarının savunulmasına ilişkin uluslararası sözleşmeler yapılmış ve devletler kendi iradeleri ile bu alanda yükümlülük altına girmişlerdir. İnsan hakları ve azınlık haklarını içeren hükümler anayasalara girmiştir. Modern dünyada bir yandan adem-i merkezîyetçi yapılanma ve iç self determinasyon özendirilirken, öte yandan azınlıklara tanınan hakların genişlemesiyle ayrılıkçı eğilimleri tırmandırma ihtimali, devletleri tedirgin etmiştir.

Azınlıklar meselesini çok farklı perspektifleri esas alarak incelemek mümkündür. Ulus devlet inşası, milliyetçilik, ulusal kimlik, kendi kaderini tayin hakkı ve demokratikleşme bunlardan bazılarıdır. Azınlıklar meselesi, modern devlet yapılanmasının bir doğal sonucu olarak da algılanabilir. Bununla birlikte ulus –devlet öncesi zamanlarda bile günümüzdeki tanımıyla azınlık kabul edilebilecek farklılıklar hep var olmuştur. Kimi zaman dinsel azınlıklar, kimi zaman etnisite ve dilsel farklılıklardan kaynaklanan azınlık meseleleri, eski dönemlerde de devletin siyasi istikrarı ve dış dünya ile ilişkilerini doğrudan veya dolaylı biçimde etkilemiştir (Ataöv, 1987).

BM Teşkilatının kuruluşuyla birlikte azınlıklara yaklaşımda yenilikler ortaya çıkmıştır. Öncelikle, sorunun yerel ya da bölgesel değil, evrensel olduğu kabul edilmiş ve bir insan hakları sorunu olduğu anlayışı benimsenmiştir. Bu temel üzerinde, 1945'ten bu yana, iki ayrı anlayışla belirlenen iç içe geçmiş iki süreçten söz etmek mümkündür. Uzun bir süre boyunca egemen olan ilk anlayış, temelinde eşitlik ve ayırım gözetmeme ilkelerinin yer aldığı insan haklarına saygının gerçekleştirilmesinin yeterli olacağı, bu durumun azınlıklara özel haklar tanımmasını gereksiz kılacağı anlayışıdır. (Alpkaya, 1994: 148). İkinci görüş ise insan hakları korumasının yeterli olmayacağı düşüncesine dayanmakta ve azınlıklar için spesifik düzenlemeler yapılmasını öngörmektedir.

1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin (MSHS) 27'nci maddesinde “azınlıklara mensup kişiler”in korunmasından söz etmektedir. BM'nin organlarından Ekonomik ve Sosyal Konsey bünyesinde kurulan İnsan Hakları Komisyonu faaliyetlerinde de grup hakları yerine birey hakkına vurgu yapılmaktadır. Azınlıkların korunması ve haklarının sınırlarının nereden başlayıp nerede bittiği konusunda genel bir konsensüs sağlanması mümkün olmamıştır. 27'nci madde şu şekildedir: “Etnik, dinsel veya dilsel azınlıkların bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup kişiler, kendi gruplarının diğer mensuplarıyla birlikte toplu olarak, kendi kültürlerinden yararlanmak, kendi dinlerinin gereklerini yerine getirmek ve uygulamak yahut kendi dillerini kullanmak hakkından mahrum bırakılamazlar (Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, 1966). Bu maddede ulusal azınlık yerine etnik azınlık terimi kullanılmıştır.

4 Kasım 1950 tarihinde imzalanan ve 1953’de yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 14’ncü maddesinde ise ayrımcılık yasağı çerçevesinde azınlık haklarını insan hakları içerisinde değerlendirilme eğilimi vardır: “Bu sözleşmede tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal ve diğer kanaatlar, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi bir başka duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeden sağlanmalıdır”.

Burada ulusal bir azınlığa mensup olmanın temel hak ve özgürlükten yararlanma bakımından negatif bir duruma neden olmaması anlayışına vurgu yapılmaktadır. Sözleşmede bir azınlık tanımı yapılmamıştır. Bununla birlikte Avrupa Konseyi şemsiyesi altında imzalanan Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesinde de sınırları kesinleştirilmiş bir tanımdan kaçınılmıştır. Bu durumu azınlıkları tanım yapmak suretiyle sınırlandırmama düşüncesinin bir yansıması olarak değerlendirmek de mümkündür. Adı geçen sözleşme, ülkede bulunan azınlık gruplarını tanımlama ve haklarını tanıma konusunda takdir yetkisini üye devletlere bırakmıştır. Çavuşoğlu bu durumu, “sözleşmenin ulusal azınlıkları etnik, dini ve dinsel özellikleri ile birlikte ele alması” biçiminde yorumlamaktadır (Çavuşoğlu, 2001:44).

Azınlıklar konusunda BM tarafından genel kabul gören Capotorti’nin tanımı şu şekildedir: “Etnisite, dil, din, mezhep bakımından birtakım özellikleriyle gruplardan ayrılan, ülke nüfusunun yarısından azını oluşturan, egemen grup içerisinde yer almayan, içinde yaşadığı ülke devletinin yurttaşı olan, kendi içinde dayanışması ve özelliklerini sürdürme ortak iradesi bulunan ve çoğunlukla gerçekte veya hukuken eşitlik arayan grup” (Capotorti, 1979).

Bu çalışma, RF’nda azınlık hakları korumasını inceleme amacı taşımaktadır. 1991 yılında SSCB’nin ardılı olarak sahneye çıkan ve bu devletin yükümlülüklerini üstlenen Rusya Federasyonu, mevcut yapısıyla hem bir nükleer güç, hem de BM Güvenlik Konseyi’nin daimî üyesidir. Eski rejimin sahip olduğu uluslararası yükümlülükler, hak ve imtiyazlar, yeni koşullara uyarlanma suretiyle RF devredilmiştir (Caşın, 2016:113-115; UN Member Countries, 2021). Bu çalışmada,

Rusya Federasyonunda azınlık hakları korumasının bir yandan tarih ve gelenek temeline dayanan boyutları dikkate alınarak iç hukuk mevzuatı boyutuna, öte yandan evrensel sözleşmelerle ilgili yapısına dikkat çekilecektir. Böylece RF’nda azınlık hakları korumasının temelleri ve fiili durumu analiz edilecektir.

Çalışma, öncelikle azınlık hakları konusunda uluslararası hukuk alanında son gelişmeleri ve ortaya çıkan standartları belirleme amacı taşımaktadır. Ardından RF’nda azınlık haklarına ilişkin lokal ve uluslararası mevzuatın uygulamaya nasıl yansıdığı RF’nin Avrupa Konseyi üyesi olmasının ardından taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesinin azınlık hakları koruması alanında Rusya’da bir değişiklik yaratıp yaratmadığı incelenecektir.

RF’nun idari sistemi kaçınılmaz olarak azınlıklar meselesini de doğrudan etkilemektedir. Zira RF’nu idari sisteminde kimi siyasi birimler azınlık ismi taşımaktadır. Hukuki bakımdan özerk statüde bulunan bu birimlerin uygulamada hak ve özgürlükleri merkezi yönetim tarafından sınırlandırılabilir. Bu açıdan bakıldığında RF, bir yandan geleneksel/ oryantal özelliklerini devam ettirme, öte yandan çağdaş dünya normlarına uyum sağlama arasında orta bir yerde durmaktadır. İmparatorluk geleneği olarak ülke içerisine yaşayan azınlıklara, dil ve din özgürlüğü alanında konjonktüre göre geniş yahut sınırlı haklar tanınabilmektedir. 1993 Anayasası ile RF’nda temel hak ve özgürlükler alanında reform olarak kabul edilebilecek adımlar atılmıştır.

Rusya’daki azınlıklar değişik ölçütlere göre sınıflara ayrılabilir. Bunların başında azınlıkları Slav kökenli olanlar ve diğerleri şeklinde iki gruba ayırmak gelmektedir. Bir başka ayırım, Cumhuriyet statüsünde idari birime sahip olan azınlıklar ve olmayanlar şeklindedir. Klasik sınıflandırma ise azınlıkları etnik azınlıklar, dil azınlıkları, din azınlıkları kategorilerine ayırmaktadır. Bir başka ayırım, eski SSCB kökenli olanlar, yerli halklar göçmen işçiler, mülteciler ve haymatloslar şeklinde yapılmaktadır. RF’nda azınlıkların ayırımında etnisite esas alındığında karmaşık bir görüntü ortaya çıkmaktadır. Din esas alındığında en büyük dini azınlık grubunu Müslümanlar oluşturmaktadır. Öte yandan ülkede bir kısmı ortadan kalkma

tehlikesi ile karşı karşıya bulunan 100'ün üzerinde dil azınlığı bulunmaktadır.

RF'nunda Azınlık Hakları Koruması başlığını taşıyan bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Kavramsal- Teorik Çerçeve başlığını taşıyan ilk bölümde azınlık kavramı ve uluslararası hukukta azınlık hakları korumasının tarihsel gelişimi ele alınmaktadır. Azınlıkların ortaya çıkması, gelişimi, azınlık türleri, uluslararası politikada azınlıkların önem kazanması, azınlıkların kökenleri temel karakteristik özellikleriyle ele alınmaktadır. Bu bölümde ayrıca azınlık haklarının kapsamı, küreselleşme ve mikro milliyetçiliğin güçlenmesinin azınlık hakları korumasını ne şekilde etkilediği, BM sistemi içerisinde azınlık hakları konusunda sağlanan ilerlemeler, azınlıkların fiziki varlıklarının ve kültürlerinin korunması, ayrımcılıkla mücadele gibi konular hakkında beynelmilel düzenlemeler incelenmektedir.

İkinci bölüm, Rusya Federasyonu'nda Yaşayan Azınlıklar ve Anayasal Sistemin Azınlıklar Açısından Analizi başlığını taşımaktadır. Bu bölümde öncelikle Rusya Federasyonu içerisinde yaşayan azınlıkların kimlerden oluştuğu incelenmiş, çeşitli ölçütlere göre azınlıklar sınıflandırmaya tabii tutulmuştur. Ardından anayasa esas alınarak RF'nda siyasi ve idari sistemin yapısı ve azınlıkların bu mekanizme içerisindeki statüleri ele alınmıştır.

RF anayasasında ve federal yasalarda temel hak ve özgürlüklere ilişkin düzenlemeler azınlık haklarını da içermektedir. Ayrıca federal düzeyde spesifik olarak azınlık haklarına ilişkin yasalar da vardır. Bu bölümde yasama, yürütme ve federal sistemin yapılanması azınlıklar açısından incelenmiş, ardından RF'nunda faaliyet gösteren siyasi partilerin ideolojik görüşleri ve azınlık politikaları analiz edilmiştir.

Üçüncü bölümde ise Rusya Federasyonu'nun Avrupa Konseyi üyeliği ve ardından insan hakları, azınlık haklarına ilişkin sözleşmelere taraf olmasının uygulamaya nasıl yansıdığı ele alınmaktadır. Bir başka ifadeyle, bu bölümde, beynelmilel karakter taşıyan Avrupa Konseyi mevzuatının RF'nda bir değişiklik/devrim ve revizyon yaratıp yaratmadığı incelenecektir. RF, Avrupa Konseyi üyeliğinin ardından insan hakları ve azınlık hakları ile ilgili uluslararası

sözleşmelerin altına imza atmış ve anılan sözleşmelerin düzenlediği mevzuatı uygulama taahhüdü altına girmiştir. RF, bu kapsamda hem Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini ve hem de Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesini imzalamış ve her ikisini de onaylamıştır. Buna karşılık, Avrupa Azınlık Dilleri Sözleşmesini imzaladığı halde onaylamamıştır. Bu bölümde esas itibarıyla azınlık hakları koruması anlamında RF'nun ne ölçüde Avrupalılaştığı sorgulanacaktır.

Daha genel biçimde ifade etmek gerekirse bu çalışmada şu sorulara cevap aranacaktır. Çarlık döneminden beri sınırları içerisinde azınlıkların yaşadığı RF'de azınlık haklarına ilişkin federal düzenlemeler ve anayasa hükümleri azınlık hakları koruması için yeterli hukuki altyapı oluşturmuş mudur? Avrupa Konseyi üyeliği ve ilgili sözleşmelere taraf olunması, RF'nun azınlık hakları koruması bakımından Batı standartlarını yakalaması olarak değerlendirilebilir mi? Putin'in iktidara gelmesi ile birlikte RF'nunda güçlenen otoriterleşme eğilimleri, azınlık hakları korumasını ne yönde etkilemektedir? RF'nunda azınlık hakları alanında ortaya konulan uygulama Avrupa Konseyi standartları ile ne ölçüde örtüşmektedir? Azınlık hakları koruması anlamında RF kayda değer bir ilerleme sağlamış mıdır? Çalışmada yukarıda sıralanan sorular temelinde azınlık hakları koruması alanında kaydedilen ilerlemeler ve var olan sorunlar ana boyutlarıyla ele alınacaktır.

Bu çalışmanın hipotezi, RF'nun Avrupa Konseyi üyeliğinin ardından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesine taraf olmasının ülkede azınlık hakları korumasına katkı sağlayıp sağlamadığının tespit edilmesidir. RF'nun Avrupa Konseyi üyeliği, azınlık hakları koruması bakımından ilerlemeye neden olmuş mudur? Sözleşmenin tarafı olduktan sonra RF'nunda azınlıkların temel hak ve özgürlüklerinde, yönetimde temsil, siyasal katılma ve sözleşmede kayıt altına alınan diğer alanlarda ilerleme sağlanmış mıdır? İkinci olarak, RF'ndaki azınlık hakları korumasını, bu ülkenin insan hakları rejiminden ayrı değerlendirmek mümkün müdür?

Çalışmada asgari olarak yukarıda sıralanan sorulara cevap aranacaktır.

Bu çalışmanın bağımlı değişkenleri:

- 1- Rusya Federasyonu sınırları içerisinde yaşayan azınlıklar
- 2- Rusya Federasyonunda yaşayan azınlıkların hukuki statüleri ve hakları

Bağımsız değişkeni ise şudur:

Rusya Federasyonunun taraf olduğu Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi

SSCB sonrası dönemde RF'nun Avrupa Konseyi'ne katılımı ve Avrupa Ulusal Azınlıklar Çerçeve Sözleşmesini imzalaması, bu ülkede azınlık hakları koruma politikasını ne yönde etkilemiştir? RF'nunda yaşayan azınlıkların yeni dönemde temel hak ve özgürlüklerinde ilerleme kaydedilmiş midir? Yönetimde temsil, ayrımcılıkla karşılaşmama, ulusal dillerini özel ve kamusal faaliyetlerde serbest biçimde kullanma, azınlık kimliğinin korunması ve siyasal katılım başlıklarında olumlu bir gelişme ortaya çıkmış mıdır? RF'nin azınlık hakları bakımından evrensel standartları ihtiva eden sözleşmelere taraf olması, netice itibariyle ülkede insan hakları ve azınlık haklarının ülkedeki standartlarını yükseltmiş midir?

Bu tezin hipotezi şudur: RF'nin Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olması, ülkede yaşayan azınlıkların hukuki statüleri ve haklarında ilerleme sağlanması için yeterli olmamıştır.

Bu çalışma, Rusya Federasyonu'nunda azınlık hakları korumasını inceleme amacı taşımaktadır. Bu çerçevede ülkede ulusal hukuk ve uluslararası sözleşmeler temelinde azınlıkları korumasına ilişkin temel mevzuat ve fiili uygulamaları analiz edilecektir. Rusya'nın 1990'ların ortalarında Avrupa Konseyine üye olduğu bilinmektedir. Rusya ilave olarak bu teşkilat bünyesinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmeye taraf

olmuştur. Rusya’da insan hakları ve azınlık hakları mevzuatının Avrupalılaşması anlamına gelen bu gelişmenin pratikte azınlık hakları bakımından ne tür değişikliklere yol açtığı incelenecektir. Çalışma, bu çerçevede azınlıklara ilişkin tarihsel gelişmeleri göz ardı etmeden günümüzdeki sorunlarını, yönetim ile ilişkileri ve temel ihtilafları tespit etme amacı taşımaktadır.

Bu çalışmada öncelikle Rusya Federasyonu sınırları içerisinde yaşayan azınlıkların kimler oldukları ve temel hakları ve özgürlükleri bakımından dünya ölçeğindeki konularının irdelenmesi amaçlanmıştır. SSCB sonrasında mevcut coğrafi genişliği ve etnisite farklılığı ile Rusya Federasyonu dünyanın dikkatini üzerinde toplamaktadır. Yönetim tarafından sayıları daha düşük gösterilmiş olmasına karşılık, Rusya içerisinde yaşayan azınlıklar çeşitli ölçütlere göre karmaşık bir görünüm taşımaktadır. Azınlıkların büyük bölümü çok eski zamanlardan beri buldukları topraklarda yaşayan halklardan oluşmaktadır. Ülke sınırları içerisinde yaşayan azınlıkların dil, din, mezhep, etnisite farklılıklarına dayanan kimliklerini günümüz koşullarında koruma ve ilerletmeleri, beynelmilel standartlarla örtüşmekte midir? RF’nda çoğunluğu oluşturan Rusların bile temel hak ve özgürlükler bakımından sıkıntı yaşadıkları bilinen bir husustur. Bu durum, azınlıklara mensup kişiler için ilave sıkıntılar ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bu çalışmanın kapsamı, coğrafi bakımdan Rusya Federasyonu sınırları içerisinde kalan bölgeleri ve zaman dilimi bakımından da 1996’dan günümüze olan dönemi içermektedir. Bu tarihin dikkate alınmasında RF’nun Avrupa Konseyi’ne üyeliği belirleyici olmuştur. Araştırma, RF’nda azınlık sorunları, azınlıkların statü ve haklarını ilgilendiren gelişmeler, bu alanda kaydedilen ilerleme veya geriye gitmelerin tespitini yapmayı hedeflemektedir. RF’nda azınlık haklarını esas itibariyle insan haklarının doğal bir yansıması olarak değerlendirmek gerekmektedir. Avrupa Konseyi üyeliğinin ardından taraf olunan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında RF’nda insan hakları koruması, esas olarak negatif hak temelinde tüm vatandaşların insan hakları standartlarının Avrupalılaşmasını öngörmektedir. Bu sözleşme içerisinde yer alan ayrımcılık yapmama ilkesi azınlıkların hak ve özgürlüklerinin korunmasını amaçlamaktadır. Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi bunu bir adım daha ileriye taşımış, akit taraflara

pozitif ayrımcılık yapma yükümlülüğü getirmiştir. Araştırma esas itibariyle bu durumu analiz etme ve ortaya koymayı amaçlamaktadır. Rusya'nın Batılılaşması yönünde bir adım olarak kabul edilmesi gereken Avrupa Konseyi üyeliği, ülke sınırları içerisinde yaşayan azınlıkların haklarının korunması bakımından da Batılılaşma sağlamış mıdır? Çalışma esas itibariyle bu meseleye açıklık kazandırmayı hedeflemektedir.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi esas alınacaktır. Bu çerçevede bir yandan Rusya Federasyonu hakkında çok geniş bir yelpazeyi içeren lokal ve uluslararası bilimsel yayınlar, öte yandan spesifik olarak azınlıkları inceleyen çalışmalar, indekslerde taranan makaleler, stratejik araştırma kurumları yayınları, resmi veriler ve yöneticilerin söylemleri ve yasal mevzuat incelenecektir. Ayrıca hükümetler dışı uluslararası örgütlerin temsilcileri, insan hakları örgütleri ve azınlık mensupları görüşme yapılacak, açık kaynak verileri takip edilecek ve önemli yayınların izlenmesine itina gösterilecektir. Konu hakkında bibliyografya taraması yapılacak, aktüel yayınların dışında uzmanlık eserleri incelenecektir. Gazeteler, bültenler, mesleki kuruluşların yayınları ve internet siteleri de bu genel perspektif içerisinde taranacaktır. Son olarak bu tezde birçok Rusça ismin ve şehir isimlerinin okunmasının zor olması sebebiyle, bazen Türkiye'de bilinen haliyle, bazen parantez içinde Türkçe okunuşu ve bazen de İngilizce yazılışı, kaynaklardan aktarıldığı şekliyle verilecektir.

RF'nunda azınlıkları inceleyen çalışmaların sayısı fazla değildir. Bu konuda en önemli eser Federica Prina tarafından 2015 yılında yayınlanan "Minorities in Putin's Russia: Uniformity and Diversity" adlı eserdir. Prina bu eserde Rusya toplumunun kültürel ve dil bakımından homojen bir görünüm taşıdığı siyasi olarak tek tip bir yapıya büründüğü ve bu durumun azınlıkların kendi kimliklerini öne çıkarma ve haklarını koruma mücadelesini siyasi sistemin dışına taşıdığı görüşünü savunmaktadır. Bu şekilde organize edilmiş bir toplumda barışçı gösterilerin bile baskı altında tutulduğu belirtmektedir. Prina'ya göre, Rusya toplumunda azınlık haklarının önündeki en büyük engel devlet tarafından empoze edilen yurtseverliktir. Bu kültürel yapı, etnik kimlik taşıyanların farklılıklarını ve talep ileri girişimlerini negatif yönde etkilemektedir.

Vladimir Malakhov ve Aleksander Osipov tarafından ortak yapılan "The Category of Minorities in the Russian Federation: A Reflection on Uses and Misuses"

adlı çalışmada ise Rusya yöneticilerinin, siyasi faaliyet yürüten partilerin ve akademinin azınlıklar sorununa nüfusun çoğunluğunu oluşturan Rusların çıkarları açısından baktıkları tespiti yapılmaktadır. Azınlıkları tanımlayan kavramların doğru biçimde kullanılmadığı ve konuşmacıya bağlı olarak etnik azınlık, ulusal azınlık, Cumhuriyet isminde azınlık adı geçen idari birimler ve yerli halklar kavramlarının farklılaştığı belirtilmektedir. İsminde azınlık kelimesi geçen Cumhuriyetlerin sembolik olduğu ve oralarda azınlık haklarının korunduğu şekilde anlaşılması gerektiği, federasyon modelinin bile Batıdaki yapılardan farklılaştığı tespiti yapılmaktadır. RF’nda göçmen olarak bulunanların azınlık olmadığı ve azınlık koruma rejimi dışında kaldığı belirtilen araştırmada Moskova yönetiminin yerel halkları bu kategori altında değerlendirdiği tespiti yapılmaktadır. Kültürel asimilasyonun giderek artan ölçüde devam ettiği, azınlık korumasına ilişkin yapılan açıklama ve raporların gerçeği yansıtmadığı belirtilmektedir. Eserde ayrıca insan hakları korumasının bireysel düzlemde değerlendirildiği ve grup haklarının ayrı tutulduğu ifade edilmektedir.

“Uluslararası Hukukta Azınlık Haklarının Gelişimi ve Ortaya Çıkardığı Hukuki Sorunlar” başlıklı doktora tezinde azınlık haklarının tarihsel gelişimi, insan haklarıyla ilintisi, bireysel hakları mı, grup haklarını mı olduğunu incelemiştir. Çalışma azınlık haklarının en önemli boyutunun kendi kaderini tayin hakkının sınırlarının nereden başlayıp nerede bittiğine ışık tutmaktadır. Eser, uluslararası toplumun iç self determinasyona öncelik verdiği bulgusu ile dikkatleri üzerinde toplamaktadır (Akbulut, 2006).

2016 yılında Liaisan Şahin “Rusya Federasyonunun Etnik ve Dinsel Yapısı” adlı çalışmada ülkede yaşayan azınlıklar hakkında istatistiki bilgileri ortaya koymuş, Çarlık döneminden günümüze Rusya’nın dil politikaları ve federalizmin gelişim süreci incelenmiştir. Çalışmada ayrıca din politikalarının geçmişten günümüze seyri analiz edilmiştir.

Emin Alasoy, “Rusya Federasyonunda Yaşanan Demografik Krizin Analizi” başlıklı çalışmada azınlıklar politikası bakımından ehemmiyet taşıyan nüfus

politikalarına dikkat çekmiştir. Çalışmada Rusya'yı derinden etkileyen demografik krizin sebep ve sonuçları analiz edilmiştir.

Bu çalışmanın yukarıda bir bölümü sıralanan literatürden farkı, spesifik olarak Avrupa Konseyi üyeliğinin ardından RF'nun azınlık hakları alanında mesafe alma durumunu incelemesi ve bu alanda Batı standartlarını yakalayıp yakalayamadığı analiz etmektir. Bir başka ifadeyle, RF içerisinde azınlıklar hakkındaki uygulamanın sözleşmede öngörülen azınlık hakları koruması ile ne ölçüde örtüştüğünün belirlenmesi ve bu alanda bir Avrupalılaşıma olup olmadığını sorgulamaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: AZINLIK KAVRAMI VE ULUSLARARASI HUKUKTA AZINLIK HAKLARINA İLİŞKİN METİNLER

1.1. Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Kapsamı

Bu bölümde günümüzde üzerinde en fazla tartışma yaşanan azınlık kavramının tanımındaki zorluklar, azınlık olmanın şartları, çeşitli ölçütlere göre azınlıkların tasnif edilmesi ve ortaya çıkış nedenleri üzerinde durulacaktır. Azınlık haklarının insan haklarının ayrılmaz bir parçası olduğu, ilave hükümler taşıyan muhteviyatı ve korumasının nasıl sağlanacağı, öncelikle BM sistemi çerçevesinde ele alınacaktır. Bir sonraki ana başlıkta ise azınlık haklarının Avrupalılaşması, bu kavramdan ne anlaşılmalı gerektiği ve Avrupa coğrafyasında azınlık hakları koruması incelenecektir.

1.1.1. Azınlık Kavramı

Bugün kullanılan anlamıyla azınlık kavramı modern zamanların ürünüdür. 30 yıl savaşlarının ardından imzalanan 1648 tarihli Westfalya anlaşması, modern ulus devletlerin temeli kabul edilmektedir. Azınlıklar esas itibarıyla ulus devletlerin içerisinde çoğunluktan bir veya birden fazla öge bakımından farklılaşan halkları tanımlamak için ortaya atılan bir kavramdır. Bununla birlikte imparatorluklar döneminde de azınlık sorunları vardı. Sosyolojik açıdan ele alındığında, her toplumda bir takım özellikleriyle diğerlerinden farklı olanlar, azınlık olarak kabul edilmektedir. Azınlık kavramı genel anlamıyla, içinde yaşanılan toplumda dil, din ve etnik köken veya hâkim topluluğa nispetle sayısal anlamda da az olan grubu ifade eder. Azınlık kavramının tek bir tanımı yoktur; alanlarına göre farklılaşan muhtelif tanımlar mevcuttur. Azınlık “minority” kelimesi, Latince “minor” yani “küçük, az” kelimesinden türetilmiştir (Arsava 1993:41).

Azınlık kavramının tanımlanmasında yaşadığı toplumun çoğunluğundan

farklılaşma yanında azınlık bilinci bulunması da gerekmektedir. Ataöv, azınlıklar konusunda BM tarafından yapılan tanımın en geniş biçimde kabul görmüş olmasına karşın yine de tüm azınlıkları ihtiva etmediği görüşündedir: Etnisite, dil veya din yönünden bir takım özelliklerle başkalarından ayrılan, ülke nüfusunun yarısından azını oluşturan, egemen grup içinde yer almayan, kendi içinde dayanışması, özelliklerini sürdürme iradesi bulunan ve çoğunlukla gerçekte (*de facto*) eşitlik arayan bir grup (Ataöv, 1987: 54).

Osmanlı Devletinde azınlıkları ifade etmek için 'ekalliyyet' kavramı kullanılmıştır. Ekalliyyet esas itibariyle Arap dilinde azınlık demektir. Bir ülkede hâkim unsurların dışında kalan ve ekseriyeti teşkil etmeyen etnik unsurlardır. Ekalliyyet hakları ise bir devlet içindeki azınlığın çoğunluk karşısındaki din, fikir, ibadet ve inanç hürriyeti ve benzeri haklar için kullanılan bir tabirdir (Ortaylı 2006: 19-30).

Azınlık kavramı, insanların toplumlar halinde yaşamaya başladıkları dönemden itibaren ortaya çıkmıştır ve az olanları ifade etmektedir. Bir toplumda çoğunluktan çeşitli yönleriyle farklılaşan gruplar her zaman varolmuştur. Tarihsel gelişim sürecinde azınlık, uluslararası ilişkiler bakımından önem taşımış ve gerek hukuksal, gerekse sosyolojik bakımdan çok çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Zaman içinde kuramsal tanımların yanı sıra çeşitli hukuksal ve siyasal metinlerle bu kavrama birbirinden farklı anlamlar yüklenmiştir. Batı literatüründe azınlık kavramı soy, din, dil ve ırk gibi belirleyici özelliklerle açıklanırken, Osmanlılarda azınlık kavramının içeriğinde belirleyici olarak, din unsuru bulunmaktadır (Ataöv, 1987:49; Kaptan, 2002:45).

Sosyolojik açıdan azınlık, bir toplulukta sayısal bakımdan az olan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı özelliklere sahip olan gruptur. Bu tanım azınlığın kapsamı bakımından geniş bir yoruma yol açmaktadır. Buna göre, çeşitli etnik, dinsel ve dilsel grupların yanı sıra, cinsel tercihleri marjinal olanlar, kadınlar, evsizler, özürlüler, yabancı işçiler de azınlık olabilmektedir.

Hukuksal açıdan incelendiğinde, azınlıklara ilişkin uluslararası belgelerde açık bir tanımın yer almadığı görülmektedir. Bunun nedeni, bir azınlığı tanımının oldukça hassas bir konu olması ve siyasal vurgusunun çok güçlü olmasıdır. Bu olumsuzluğa rağmen azınlıkların tanımlanabilmesi için bir takım çabalar söz konusu olmuş ve en azından bir çerçeve ortaya konulabilmiştir. Milletler Cemiyeti (MC) döneminde hazırlanan uluslararası belgelerde doğrudan bir azınlık tanımı yer almamış olmakla birlikte, “ırk, dil, din bağlarıyla bağlı insanlar” nitelemesi yapılarak azınlık kavramı bir bakıma kültürel kimlikle ilişkilendirilerek uluslararası alana taşınmıştır.

1928’de Uluslararası Daimi Adalet Divanı’nda (UDAD) görülen “Yukarı Silezya Azınlık Okulları Davası” nda hukukçu Mello Toscana azınlık kavramını “bir devletin nüfusunun, topraklarının belirli bir bölümüyle tarihsel olarak bağlı, kendine özgü bir kültüre sahip, ırk, dil ve din farklılığı nedeniyle devletin diğer uyruklarının çoğunluğuyla karıştırılması olanaksız, kalıcı parçasıdır.” şeklinde ifade etmiştir. UDAD’nın 1930 tarihinde önerdiği ve daha sonraki tanımlara da kaynaklık edecek olan azınlık tanımı ise şöyledir: “Tarihsel olarak, belirli bir ülkede veya bölgede yaşayan, aynı ırktan, dini ve dili bir, kendine özgü gelenekleri olan, ortak din, dil, gelenek ve ırk kimliğiyle, dayanışma duygularıyla birbirine bağlı, geleneklerini koruma, inançlarını ve ibadet etme biçimlerini sürdürme, aynı soydan olma ruhu ve geleneğine uyumlu olarak çocuklarını eğitime ve yetiştirme haklarını güvence altına almak isteyen, karşılıklı yardımlaşma ruhuna sahip bir topluluğu ifade eder.” Önemli eksikliklerine rağmen bu tanımın içerdiği ölçütler, BM dönemindeki çalışmalara da aktarılmıştır (Kurubaş, 2004:16).

BM, 1945 sonrasında birçok kez azınlık tanımını netleştirmeyi denemiştir. MC’nin azınlık tanımını belirli bir coğrafi alanla sınırlandıran sistemine karşılık, BM azınlık haklarını genel insan hakları sistemi içinde algılamış ve evrensel geçerliliği olan bir azınlık hakları geliştirme gerekliliği duymuştur. BM sisteminde azınlıklarla ilgili birim, Ekonomik ve Sosyal Konsey bünyesi içerisinde yer alan İnsan Hakları Komisyonudur. Söz konusu Komisyonun içerisinde bulunan Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt-Komisyonu’nun adı ise 1999 yılında “İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Alt- Komisyonu” biçiminde değiştirilmiştir (UN, 2020).

BM çatısı altında azınlık kavramını tanımlamak kolay olmamıştır. Bu kapsamda yürütülen çalışmalarda iki tanım öne çıkmıştır. Bunlardan ilki, Alt-Komisyon raportörü Francesco Capatorti tarafından 1977’de sunulan raporda önerilen şu tanımdır: “Bir devletin nüfusunun geri kalanına göre sayıca az olan, egemen olmayan konumda bulunan, üyeleri o devletin vatandaşları olarak etnik, dinsel ya da dilsel açıdan nüfusun geri kalanından ayrılan özellikler taşıyan ve kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ya da dillerini korumak amacıyla üstü örtülü bir dayanışma duygusu gösteren bir gruptur” (Capatorti, 1979).

İkinci tanım ise Alt-Komisyon’un Kanadalı üyesi Jules Deschenés’in 1985’te yaptığı bir çalışmaya dayanmaktadır. Capatorti’nin tanımını da etkileyen Deschenés’in tanımı ise şöyledir: “Bir devletin, sayısal olarak azınlık oluşturan ve o devlette egemen konumda bulunmayan, nüfusun çoğunluğundan farklı etnik, dinsel ya da dilsel özelliklere sahip, birbirleriyle dayanışma duygusu içinde, üstü örtülü de olsa varlıklarını sürdürmek için ortak bir istekle yönelmiş ve amacı çoğunluk ile fiili ve hukuki eşitlik elde etmek olan bir grup vatandaşdır” (Çavuşoğlu, 1998: 93-101)

Avrupa Konseyi’nin azınlıklara ilişkin benimsediği belgelerde ise tanım yapmaktan kaçınılmıştır. Bununla birlikte 1991 yılında “Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu” (Venedik Komisyonu) tarafından hazırlanan Azınlıkların Korunması İçin Avrupa Sözleşmesi Tasarısı’nda Capatorti’nin tanımının esas alındığı görülmektedir: “Bu sözleşmenin amaçları bakımından azınlık terimi, bir devletin nüfusunun geri kalanından sayıca az olan, üyeleri bu devletin vatandaşı olan ve nüfusun geri kalanından farklı etnik, dinsel ya da dilsel özelliklere sahip olan ve kültürlerine, geleneklerine, dinlerini ya da dillerini koruma isteğiyle hareket eden bir grubu belirtir.”

1993’te Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi’nin “Ulusal Azınlıklara Mensup Kişiler Hakkında Avrupa Sözleşmesi Ek Protokol” önerisi daha ayrıntılı bir tanım getirmektedir. Buna göre, “ulusal azınlık, bir devletin ülkesinde ikamet eden ve bundan dolayı o devletin vatandaşı olan, o devletle eskiden beri süregelen sıkı ve sürekli bağlarını koruyan, ayırt edici etnik, kültürel, dinsel ya da dilsel özellikler gösteren, o devletin ya da o devletin bir bölgesinin geri kalan nüfusundan sayıca az

olmasına rağmen, yeterli derecede temsil edilen, kültürleri, gelenekleri, dinleri ya da dilleri dahil olmak üzere ortak kimliklerini oluşturan öğeleri hep birlikte koruma kaygısıyla hareket eden kişiler grubudur.” Ek Protokol önerisi, azınlıkları sadece “ulusal” niteleyerek etnik, dinsel ya da dilsel azınlıklara atıf yapmamaktadır. Açıklayıcı Not’ta bunun nedeninin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) 14. maddesinde yer alan “ulusal azınlık” ifadesinden kaynaklandığı belirtilmektedir (Çavuşoğlu, 1998).

Öte yandan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) belgelerinde de azınlık tanımına yer verilmemiştir. Ama AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri görevi gereği doğal olarak resmen kabul edilmemiş bir dizi ölçütü kullanılır hale getirmiştir. Bu ölçütler Capatorti’nin tanımındaki ölçütlerle örtüşmektedir (Preece, 2001:30).

1.1.2. Azınlık Olmanın Şartları

BM’nin Ekonomik ve Sosyal Konsey’e bağlı Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu tarafından yapılan azınlık tanımı şu şekildedir: “bir toplum içinde etnik, dil ve dini gelenekleri ya da diğer önemli özellikleri sahip olan, bu özellikleri nedeniyle toplumun diğer kesiminden açık olarak ayrılan ve bu özellikleri korumak isteyen, egemen konumda bulunmayan grupları belirtir” (Arsava, 1993:42).

Daha önceden yapılan tanımları da dikkate alarak azınlığı oluşturan unsurları netleştirmek mümkündür. Burada hem objektif, hem de subjektif ölçütler söz konusudur. Azınlık mensubu kabul edilmek için diğerlerinden ırk, dil, din, mezhep ve diğer kültürel öğeler bakımından farklı olmak gerekmektedir. Öte yandan sayı bakımından belirli bir rakama ulaşmak gereklidir, ama bu rakam, nüfusun geriye kalanından az olmalıdır. Ülkenin bir bölgesinde çoğunluk oluşturmak azınlık statüsünü değiştirmemektedir.

Azınlık tanımında bir diğere önemli nokta azınlıklara mensup kişilerin ülkede hakim olmamasıdır. Çoğunluğun üzerinde azınlık tahakkümünün olduğu bir devlette azınlık haklarından bahsetmek tuhaf olacaktır. Azınlıkta olmasına rağmen sisteme hakim olanların uluslararası hukuk bakımından salt sayı ölçütü nedeniyle azınlık kabul edilemeyeceğine ilişkin örneklerden ilki, Suriye’de yönetimde bulunan Nusayri azınlığıdır. Ülke nüfusunun % 10’unu oluşturan Nusayriler, Hafız Esad yönetimi ile birlikte sistemin dominant aktör haline gelmişlerdir. Bir başka örnek, Güney Afrika Cumhuriyetinde ırk ayrımına dayanan Apartheid yönetimidir. Bu ülkede Hollanda ve İngiliz kökenli beyazların sisteme hakim oldukları siyasal yapılanmada sayı bakımından azınlıkta olanların azınlık haklarından yararlanmaları veya azınlık kabul edilmeleri mümkün değildir. Çünkü, Güney Afrika Cumhuriyeti’nde “Apartheid” yönetimi olduğu dönemde, nüfusun % 20’sini oluşturan Beyazlar değil, geriye kalanını yani çoğunluğu oluşturan Siyahlar azınlık muamelesini tabii tutulmuşlardır (Ataöv, 1987: 58)

Azınlık olarak kabul edilmek için ayrıca vatandaş olmak gerekmektedir. Vatandaşlık ölçütü esas alındığında yabancı uyruklu işçiler, göçmenler, mülteciler ve uyruksuzlar hukuki bakımdan azınlık tanımının dışında kalmaktadır. Bununla birlikte Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıklar Çerçeve Sözleşmesi bu konuda kesin bir kural getirmemiştir. Öte yandan İkiz Sözleşmelerden ilki olan Medeni ve Siyasi Haklar sözleşmesinin 27’nci maddesinde de azınlıkların vatandaş olması gerektiğine ilişkin bir hüküm yer almamaktadır. Metin şu şekildedir: “Etnik, dinsel ya da dil azınlıklarının bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup olankişiler, kendi gruplarının diğere üyeleri ile birlikte, kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme, ya da kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılmayacaklardır” (Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, 2020).

Azınlıkların bir başka belirleyici özelliğı de azınlık bilincidir. Eğer bu bilinç yoksa kendilerini diğerelelerinden farklı kılan ortak özelliklere vurgu yapılmıyor ise azınlığın varlığından söz edilemez. Bu çerçevede kendilerini çoğunluktan farklı gören kesimlerin gündelik yaşamlarında birlik ve dayanışma ortaya koymaları ve baskılara karşı direnmeleri önemlidir. Azınlık bilinci kendine özgü özellikleri koruma ve

geliştirme biçiminde ortaya çıkmaktadır. (Alpkaya, 1992: 155-157; Kurubaş, 2004:17-19)

1.1.3. Azınlıkların Sınıflandırılması

Azınlık, çoğunluktan bir veya birden fazla alanda farklılaşabilir. 1992 tarihli Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Deklarasyonunda etnik, din ve dil azınlıklarından söz edilmektedir. Bu deklarasyonda bahsedilen ayrımlar kategorisinde kalan azınlıklara kendi dinlerini açıkça ifade etme ve uygulama, kendi dillerini özel yaşamlarında ve kamu alanlarında özgür biçimde, hiçbir müdahale ve ayrımcılığa maruz kalmadan kullanma hakkı tanınmaktadır. Azınlıkları sınıflandırmaya tabii tutan tüm çalışmalarda bahsedilen üç ayırım, yani etnisite, din ve dil, esas alınmaktadır (OHCHR, 1992).

Etnik azınlıkların karakteristik özelliklerinin başında, isminden de anlaşılacağı üzere, azınlık mensuplarının çoğunluktan etnisite bakımından farklı olması gelmektedir. Bununla birlikte azınlık çoğunluktan genel olarak tek bir öge bakımından ayrılmaz. Ortak dil, din, kültür ve ortak gelecek düşüncesi de çoğu kez etnik azınlıkları çoğunluktan ayıran öğeler arasında yer alır. Etnik azınlıklara örnek olarak, Fransa'daki Bretonlar, İspanya'daki Basklar ve Katalanlar verilebilir.

Dini azınlıklarda ise belirleyici öge din/mezhep farklılığıdır. Tarihte azınlık çoğunluk farklılığının belirlenmesinde temel alınan din, günümüzde bu etkisini kısmen yitirmiş ise de bazı durumlarda tek başına bir azınlığın çoğunluktan farklılaşmasında etkili olabilmektedir. Eski Yugoslavya içerisinde Boşnakları, diğerlerinden ayıran öge, din farklılığı olmuştur. Etnisite bakımından Boşnaklar, öteki Güney Slav milletleri ile aynı kökenden gelmelerine ve hatta dil bakımından da aynılık olmasına rağmen, din faktörü onları diğerlerinden ayırmıştır. Günümüzde Sırp, Hırvatlar ve Boşnaklar aynı dili konuşmaktadırlar. Sırpça-Hırvatça dilini, Sırp Sırpça, Hırvatlar Hırvatça, Boşnaklar da Boşnakça olarak tanımlıyorlardı. Boşnakları diğerlerinden ayıran tek öge ayrı bir kimliğin oluşumuna zemin teşkil etmiştir (Ülger, 2016:14-15). Bu kategori içerisinde yer alan azınlıklar, dinsel inanışlarıyla

çoğunluktan farklılaşan gruplardır. Örnek vermek gerekirse, Çin Halk Cumhuriyetinde yaşayan Müslüman Huiler, etnik olarak Çinli olmakla birlikte dinsel inanışları bakımından çoğunluktan farklı olmaları nedeniyle dinsel azınlık tanımına girmektedir.

Dil azınlıkları ise konuşulan dil bakımından çoğunluktan farklılaşan azınlık gruplarıdır. Teorik olarak azınlığı çoğunluktan sadece dilin ayırdığı kabul edilmiş olmakla birlikte pratikte dil azınlıkları, aynı zamanda etnik azınlıklara ya da ulusal azınlıklara karşı gelmektedir. Ancak kimi devletler, etnik ya da ulusal azınlıkları sadece dilsel azınlık olarak kabul etmektedirler. İtalya'nın Güney Tirol bölgesindeki Alman dil azınlığı ve Avusturya'daki Hırvat dil azınlığını örnek olarak saymak mümkündür.

Azınlıkları sınıflandırmada bir diğer ayırım ise ulusal azınlık biçiminde ifade edilmektedir. Ulusal azınlık tarihsel, kültürel, dilsel bağlarının olduğu etnik grubun egemenliği altındaki devletin ülkesi dışında, başka bir devletin sınırları içinde yaşayan azınlık grubudur. Ulusal azınlıkları diğer azınlıklardan ayıran en önemli özellik, toplum olma konusundaki siyasal iradeleridir (Arsava, 1993. 53-59). Nitekim Avrupa Konseyi bünyesinde imzalanan sözleşmeye de Ulusal Azınlıklar Çerçeve Sözleşmesi adı verilmiştir. Ulusal azınlık kavramı, bir devlet ülkesinde yaşayan ve orada çoğunluğu oluşturan bir ulusal grupla aynı kökenden gelen bazı grupların, bir başka devlet ülkesinde azınlık durumunda olmasını ifade eder. Ulusal azınlıklar genel anlamda kendi ulusal özellikleri, kendi tarihi, kendi kültürü, kendi dili olan gruplardır (Anar, 1997:15).

Buldukları coğrafyanın en eski zamanlardan beri yaşayan, ama uluslaşmamış olan topluluklar yani yerli halklar da bir nevi azınlık grubu oluştururlar. Yerli halklar, yaşadıkları toprakların orijinal sakinleridir. O coğrafyada hakim olan devleti yöneten halkla etnik, dil, din ve kültür bakımından farklılık gösterirler ve bunların hakim kültüre uyum sağlamaları çoğu kez mümkün olmamaktadır. Avrupa Konseyi, yerli halkların varlığını ve statüsünü kabul etmiştir. Bu halklardan bazıları buldukları toprakların esas sahibi olduklarını öne sürerek azınlık kavramını kabul etmezler. Bununla birlikte bu kategori halklar, tanım gereği azınlık kategorisine girerler ve

azınlık haklarından yararlanırlar. Yerli halklara örnek vermek gerekirse İskandinavya'nın kuzeyinde yaşayan Lapplar, Avusturalya'da Aborjinler, ABD'de Kızılderililer ve Kanada'da Eskimolar sayılabilir. Azınlık haklarına ilişkin tüm sözleşme ve belgelerin yerli halkları da içerdiği genel olarak kabul görmektedir (Kurubaş, 2004:33).

Baskın Oran ise "Türkiye'de Azınlıklar" adlı eserinde azınlık kavramını tanımlamakta zorluklar yaşandığından bahsederek ulusal azınlıklar kavramının neleri içerdiği sorusuna cevap aramaktadır. Ulusal azınlık kavramıyla bir ülkede yaşayan etnik, dinsel ve dilsel azınlıkların tamamı kastedilmiş olmasının genel kabul gördüğünü, buna karşılık bu kavramın bazen "sesi gür çıkan topluluk" veya dışarıda akrabası olanları ifade etmek için de kullanıldığını belirtmektedir (Oran, 2004:31).

1.1.4. Azınlıkların Ortaya Çıkma Nedenleri

Azınlıklar, bugün kullanılan anlamıyla tarihin her döneminde var olmuştur. Bir devlet sınırları içerisinde yaşayan ve çoğunluktan bir veya birden çok öge bakımından farklılaşan gruplar ve halklar azınlık tanımıyla örtüşmektedir. Azınlıkları ortaya çıkaran faktörlerin başta gelenleri göçler, doğal afetler veya bir bölgedeki siyasal yönetim biçiminin değişmesi şeklinde sıralamak mümkündür. Bazı durumlarda sayısal olarak azınlıkta olanlar, çoğunluk üzerine tahakküm kurmuş ve onları azınlık statüsü koşulları altında yaşamaya mecbur bırakmış olabilirler. Eski Yunan'da vatandaşlığın sınırlı sayıda kişiye tahsis edilmesi, bunun en bilinen örneğini oluşturmaktadır.

Azınlıklar esas olarak modern zamanların ürünüdür. 30 yıl savaşlarının ardından 1648 yılında ulus devletlerin kurulması ile birlikte, günümüzdeki anlamda azınlık sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bununla birlikte azınlık -devlet ilişkileri bakımından tek tip bir modelden söz edilemez. Her ülkede ve her coğrafyada azınlık sorunları diğerlerinden farklılık göstermektedir. Avrupa'da ulus devlet öncesi zamanlarda kimin azınlık olduğu konusu tespit edilirken ölçüt olarak din esas alınıyordu. Yahudiler, bu bakış açısı neticesi olarak dikkat çeken azınlık grubunu oluşturuyordu. Yahudilerin dışında kalan milletlerin arasındaki etnik ve dilsel

farklılıklar, din esas alındığı için ehemmiyet taşııyordu. Zaman içerisinde mezhep ayrımları da bir grubun diğlerinden farklılaşmasında ölçüt olarak kullanılmaya başlanmıştır. Fransa'da 1598'de 4'ncü Henry, Protestan uyruklarına dini özgürlükler tanımıştır. Ancak bu kategori azınlık koruması yazılı bir metne dayanmadığı ve hükümdar iradesi temelinde şekillendiğı için kalıcı olmamıştır. Nitekim 14'nci Louis söz konusu fermanı yürürlükten kaldırmıştır (Kurubaş, 2004:1-2)

Fransız devrimi ürünü olan milliyetçiliğın etki alanını genişletmesi, bünyesinde birden fazla ulus yaşayan imparatorlukları negatif yönde etkilemiştir. Çok uluslu imparatorlukların dağılması ile birlikte yeni kurulan devletlerde bir çok halk, ulus-devlet modeli çerçevesindeki örgütlenmenin doğal bir sonucu olarak azınlık haline gelmiştir. Özellikle Avusturya Macaristan ve Osmanlı İmparatorluklarının 19'ncü yüzyılın başından itibaren giderek zayıflaması ve ortadan kalkması, Balkanlarda ve Doğu Avrupa'da yeni azınlık sorunları ortaya çıkarmıştır. Balkan coğrafyasındaki devletlerde bu kategori sorunlar günümüzde bile varlığını korumaktadır.

Azınlıkların ortaya çıkmasında ayrıca sömürgecilik ve emperyalizm uygulamaları da etkili olmuştur. Avrupalıların başka kıtaları keşfetmeleri ve yeni coğrafyaları işgal etmeleri azınlık sorununun yelpazesi genişlemiştir. Avrupalıların, Amerika ve Avustralya'yı sömürgeleştirerek bu topraklara yerleşmeleri sonucunda çok eski zamanlardan beri kendi bölgelerinde yaşayan halklar, bir çeşit azınlık statüsüne girmişlerdir. Örneğın, Eskimolar, Kızılderililer, Aborjinler bu kategori azınlıklara örnektir. Afrika kıtasından köle olarak çalıştırılmak üzere, Amerika kıtasına taşınan siyahiler de bir başka azınlık grubunu oluşturmaktadır.

Sömürgecilik ve emperyalizm döneminde ayrıca işgal edilen bölgelerde yapay devletler ve siyasi oluşumlar da azınlık sorunları yaratmıştır. Emperyalistler tarafından etki alanını belirleyen sınırlar çizilirken o bölgede yaşayan halkların iradesi dikkate alınmamış, etnisite, dil, din ve mezhep farklılıkları ikinci planda kalmıştır. İkinci Dünya Savaşının ardından sömürgelere bağımsızlık verilirken, yeni acılara sebebiyet vermemek için emperyalistlerin çizdikleri sınırlar değiştirilmemiştir. Bu durum nedeniyle yüz milyonlarca insan çeşitli şekillerde mağdur olmuş ve buldukları sınırlar içerisinde bir çeşit azınlık haline gelmiştir. Afrika, Orta Doğu ve Güney

Asya'daki azınlıklar sömürgecilik ve emperyalizm dönemlerinin bir ürünü olarak ortaya çıkmışlardır. Sömürgeci ve emperyalist devletler, yerli halklara hiç danışmadan, onların etnik dilsel ya da dinsel yönden coğrafi dağılımlarını dikkate almadan, tamamen kendi çıkarlarına göre işgal topraklarını paylaşarak siyasal sınırları belirlemişlerdir. Sonuçta söz konusu devletler bağımsızlıklarını kazanırken sömürge döneminin mirası olan sınırları kabul etmek zorunda kalmışlardır (Ataöv, 1987:50-53).

İki kutuplu sistemin ortadan kalkması, 1989 yılında Varşova Paktının, 1991 yılında SSCB'nin dağılması ile birlikte Doğu Avrupa ve Balkanlarda, Transkafkasya ve Orta Asya'da ve hatta Rusya Federasyonunun içerisinde bulunan yerlerde eski azınlık sorunları yeniden zuhur etmiş veya yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında dondurulan sorunların yeniden gündeme gelmesiyle yeni azınlık sorunları ortaya çıkmıştır. Stalin döneminde çeşitli suçlamalarla sürgüne gönderilen halkların anavatana dönüş taleplerinin SSCB'nin son döneminde veya sonraki yıllarda kabul görmesi, tüm eski Sovyet coğrafyasını derin biçimde etkilemiştir.

İktisadi saikle buldukları toprakları geçici veya kalıcı olarak terk edenler de zaman içerisinde yaşadıkları ülkelerde azınlık haline gelmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında milyonlarca insanın hayatını kaybetmesi veya sakat kalması, Batı Avrupa'da işgücü açığına neden olmuştu. 1960'lı ve 1970'li yıllarda bu açığın karşılanması için Türkiye'den ve Yugoslavya'dan göçmen işçi olarak Avrupa ülkelerine gelip yerleşenlerin yarısından fazlası sonraki zamanlarda çalıştıkları ülkelerde yerleşmişlerdir. Günümüzde Almanya'da yaşayan Türk azınlığın temeli bu iktisadi saikle yapılan göçlere dayanmaktadır. Ticaret amacıyla göç edenlere örnek olarak da Çinlileri, Hintlileri, Yunanlı ve Lübnanlıları sıralamak mümkündür (Oran: 2004: 70-72).

Azınlık oluşumuna neden olan bir başka uygulama da sömürge ülkelerinin eski sömürge yurttaşlarına ayrıcalık tanımlarıdır. İngiltere'nin kurduğu İngiliz Uluslar Topluluğu, eski sömürgelerden milyonlarca insanın bu ülkeye göç etmesine neden olmuştur. Benzer şekilde Frankofon Ülkeler Topluluğu nedeniyle eski Fransız sömürgelerinden gelenler Fransa'da azınlık grupları oluşumuna neden olmuştur.

Kanada'nın Quebec bölgesinde yaşayan Fransızca konuşanlarla, Güney Afrika Cumhuriyetinde Hollanda dili konuşan Afrikaanerler de bir başka azınlık grubunu oluşturmuşlardır. (Kurubaş, 1994:4).

1.1.5. Azınlık Haklarının İçeriği

Azınlık hakları esas itibariyle insan haklarının bir alt bölümünü oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle azınlık hakları, insan haklarının dezavantajlı konumda bulunan gruplara tatbik edilmesi, pozitif ayırım yapmak suretiyle onları çoğunlukla eşit hale getirmeyi amaçlayan hakları içermektedir. Azınlıklar esas itibariyle bir devlet sınırları içerisinde çoğunluktan bir veya birden fazla öge bakımından farklılaşan halk topluluğudur. Dolayısıyla azınlık hakları da bir boyutuyla BM İkiz Sözleşmelerindeki sınıflandırma çerçevesinde, hem Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi kapsamında kalanları, hem de Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesindeki düzenlemeleri içermektedir. Bunlardan ilki birinci kuşak haklar, ikincisi ise ikinci kuşak haklar kategorisine girmektedir (Doğan, 2015:57). Azınlık haklarının bir bölümü, dil ve din özgürlüğü kapsamında kalanlar açısından birinci kuşak haklar kategorisine, kültürel haklar eğitim, sanat, kitle iletişim kategorisinde kalanlar ise ikinci kuşak haklar grubu ile ilintilidir. Azınlık haklarının bir başka dikkat çeken tarafı da, aynı zamanda kollektif haklar kategorisinde kabul edilmesidir (Kaboğlu, 2002: 22).

Azınlık hakları çoğulcu ve demokratik toplumlarda eşitlik ilkesinin tam ve etkili bir biçimde gerçekleştirilmesi için herkese tanınan genel haklar (negatif haklar) dışında, dezavantajlı gruplara tanınan özel hakları yani pozitif hakları da içermesidir. Uluslararası sözleşmelerde yer alan ve günümüzde evrensel nitelik kazanan azınlık haklarının üç belirgin özelliğinden ilki, var olma hakkıdır. Azınlıkların fiziki varlıklarının devam etmesini etnik temizlik ve jenosit benzeri uygulamalardan korunmasını içermektedir. Dolayısıyla azınlık hakları bakımından hayati ehemmiyet taşıyan özellik, varlığın idamesi olarak ifade edilebilir. Bir diğer özellik, hukuk önünde eşitlik ve ayrımcılıkla karşılaşmama hakkıdır. Tüm insan hakları ve temel özgürlüklerine ilişkin belgelerde, bu hususa atıf yapılmaktadır. Burada ehemmiyet taşıyan nokta, azınlık mensuplarının negatif haklardan çoğunlukla eşit statüde

yararlanmasının sağlanmasıdır. Dolayısıyla azınlık mensuplarına eşitsizlikleri giderme amacıyla ilave olarak tanınan pozitif haklar, esas itibarıyla kayırma kategorisinde değil, eşitlik sağlama perspektifinde değerlendirilmelidir. Azınlık haklarının önem taşıyan bir diğer özelliği de, azınlık kimliğinin tanınması ve kimlik unsurlarının yaşatılması ve geliştirilmesi hakkıdır. Yukarıda sıralanan haklardan ilk ikisi insan hakları çerçevesinde kalmaktadır. Son kategorideki hak ise azınlık haklarının temelini teşkil etmektedir. Bu genel azınlık hakkı, azınlık mensuplarının asimilasyonunu yasakladığı gibi, onların kimliklerini oluşturan öğelerin tanınmasını ve desteklenmesini de içermektedir (Rigaux, 2002: 62-64).

Azınlıklara tanınan hakların bir diğeri de buldukları ülkedeki resmi dilin dışında kendi anadillerini öğrenme ve kullanma hakkıdır. Anadil kullanımı özel hayatla sınırlı değildir, aynı zamanda ana dilde eğitim, kültürel faaliyetlere ana dilde katılma da buna dahildir. Azınlık dilinde kendi özel ismini kullanma, yaşadığı coğrafyayı isimlendirme hakkı genel kabul görmektedir. Azınlıklar kendilerine ait iletişim araçları kanalıyla düşüncelerini ifade etme hakkına sahiptir. Ayrıca kendi dillerini ve tarihlerini araştırma, elde ettikleri bulguları ve sanat eserlerini yayma, ulusal günlerini kutlama gibi konularda çoğunlukla aynı haklara sahiptirler (Alpkaya, 1992:163-165).

Azınlıklara tanınan bir başka hak da dinlerini açıklama ve ritüellerini serbestçe yerine getirme hakkıdır. Günümüzde gerek evrensel, gerek bölgesel tüm insan hakları metinlerinde din ve vicdan özgürlüğü doğal bir hak olarak kabul edilmektedir. Dinsel azınlık, aynı zamanda etnik ve dil konusunda da azınlık kategorisi içerisinde yer alıyorsa, ibadetlerine sınırlandırma yapılabilmektedir. Avrupa ülkelerinde dini sebeplerle takılan peçe gibi kıyafetlere sınırlandırma getirilmesi, ABD’de Amish, Quaker gibi dini grupların askerlikten ve zorunlu eğitimden muaf tutulma gibi talepleri genel olarak devletler tarafından kabul edilmemektedir (Oran, 2004:90-92).

Azınlık mensuplarının ayrıca kültürel, sosyal ve ekonomik hayata hiçbir kısıtlama olmadan katılma hakları vardır. Bu kapsamda yerel, bölgesel veya ulusal karar mekanizmalarına katılma talepleri meşru kabul edilmektedir. Azınlık mensupları bazen kendi kültür ve dil özelliklerini korumak için otonomi talep etmektedirler.

Devletler, ulusal güvenlikleri bakımından tehlike oluşturmadığı sürece bu tip talepleri karşılamakla yükümlüdürler. Azınlıklar ayrıca ülke sınırları içerisinde ve dış dünyada kendi soydaşları veya inanç/mezhep birliği içinde oldukları gruplarla ve topluluklarla iletişim kurma hakkına sahiptirler. Bu hak, dini ritüellerin yerine getirilmesi çerçevesinde de söz konusu olabilmektedir. Azınlık mensupları bu çerçevede hükümetler dışı kuruluşlarla ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda işbirliği yapma ve faaliyetlerine iştirak etme hakkına sahiptir (Kurubaş, 2004:26-27).

Tüm bu konularda devletlerin yükümlülüğü azınlıkların işlerini kolaylaştırmak ve engellememektir. Devletler, azınlık mensuplarına insan hakları metinlerinde tanınan hakların yeterli olmaması halinde onlara karşı pozitif ayrımcılık yapmak ve dezavantajlı durumlarını dengelemek yükümlülüğü altındadır. Buna karşılık azınlıkların yükümlülükleri öncelikle vatandaşları oldukları devlete sadakat göstermek ve vatandaşlık statüsünden kaynaklanan ödevlerini yerine getirmektir. Ayrıca kendilerine tanınan hakları kötüye kullanmamaları gerekmektedir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, azınlıklara tanınan haklar, devletin egemen eşitliğine, ülkesel bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına aykırı herhangi bir faaliyete onay verilmesi biçimde yorumlanamaz ve kullanılamaz. Azınlıklar kendi haklarını kullanırlarken, devletin ulusal mevzuatını, çoğunluğun ve diğer azınlık gruplarının haklarını ihlal etmemekle yükümlüdür.

1.1.6. Azınlık Haklarının Sınıflandırılması

Uluslararası literatürde azınlık hakları alanında son zamanlarda bir genişleme görülmektedir. Bununla birlikte genel eğilim, azınlık haklarını insan hakları şemsiyesi altında incelemektir. En önemli tartışma, azınlık haklarının bireysel haklar mı, yoksa kolektif haklar mı olduğu konusundaki görüş ayrılıklarından kaynaklanmaktadır. Genel olarak devletler azınlık haklarını bireylere tanınan haklar kategorisi altında değerlendirme eğilimindedir. Bununla birlikte uluslararası belgelerde her iki görüşü destekleyen argümanlara rastlamak mümkündür. Alpkaya'ya göre, azınlık haklarının iki boyutu da söz konusudur ve esasen bir bütün halinde değerlendirilmesi gerekmektedir (Alpkaya, 1992:157).

Genel niteliği itibariyle azınlık hakları, insan haklarının doğal bir yansıması olarak ele alınması gereken negatif haklardır. Ancak burada azınlığın dezavantajlı durumunu dikkate alarak, ötekileştirmeme ve ayırım yapmama ehemmiyet taşımaktadır. Tüm uluslararası metinlerde bu husus asgari müşterek olarak yer almaktadır. Bununla birlikte ayırım yapmama ve ötekileştirmeme ilkeleri yeterli olmamakta, azınlıkların dezavantajlı durumları nedeniyle ilave haklar tanınması ve bu hakların sınırlarının ne olacağı tartışılmaktadır. Tartışma tam bu noktada azınlıklara tanınan hakların bireysel haklar mı yoksa kolektif haklar mı olduğuna yoğunlaşmaktadır. Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Belgesinde hem kişilerin, hem de topluluk üyelerinin azınlık hakları tanınmaktadır. Ancak burada azınlık haklarının tanınması topluluk üyesi olmalarından değil, kendi kimliklerinden kaynaklanmaktadır (Hekimoğlu, 2007: 67).

Azınlıklara tanınan haklar bir cephesiyle bireysel haklar kategorisine girmektedir. Çünkü burada sorun insan hakları ve özgürlükleri kapsamında değerlendirilmektedir. Tüm vatandaşlar, aralarındaki farklılıklar ne olursa olsun, yasa önünde eşit kabul edilmektedir. Aşağı yukarı global ve bölgesel tüm insan hakları metinlerinde yer alan bu hakların kökeni, 10 Aralık 1948’de yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Beyannameğine dayanmaktadır. Bununla birlikte, Baskın Oran, azınlıklara tanınan bu kategori hakların kolektif olduğu görüşündedir (Oran, 2004:22). Roman Velev ise azınlık hakları konusunda spesifik bir durumun söz konusu olduğunu iddia etmekte ve bu sebeple azınlık haklarının kolektif haklar kategorisinde değerlendirilmesini istemektedir. Velev’e göre, azınlık mensupların tanınan haklar esas itibariyle azınlık grubunun varlığını garanti altına almaktadır (Velev, 2007).

Çok önemli tartışma konularından biri de grup üyelerinin kendilerine tanınan hakkı bireysel olarak mı, kolektif biçimde mi kullanacağıdır. Özellikle kendi kaderini tayin hakkı (*self determination*) kavramı gündeme geldiğinde azınlıklara tanınan hakların grup hakları kategorisinde kabul edilmesi sıkıntı yaratmaktadır. Bu kavramı 20’nci yüzyılın başında eski ABD Başkanı Woodrow Wilson gündeme getirmiş ve halkların geleceklere konusunda verecekleri kararların esas alınmasını istemiştir. Ardından bu kavram, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu ilke sömürgeciliğin tasfiyesinde yeniden gündeme gelmiş, 1990’larda ise Varşova Paktı ve SSCB’nin, eski

Yugoslavya'nın dağıldığı koşullarda güçlü biçimde tartışılmıştır (Dickinson, 2009: 551).

Self determinasyonun iki boyutu vardır. Bunlardan ilki, iç self determinasyon adını taşımaktadır. Bu seçenekte bir halkın yönetim şeklini hiçbir baskı olmadan kendinin belirlemesi kastedilmektedir. Aslında bu hak, ülke sınırları içerisinde bulunan herkes için söz konusudur. Halkın bu konudaki tercihi temsilciler kanalıyla yasama organı tarafından uygulamaya aktarılmaktadır. Bu hakkın son dönemde güçlenen bir açılımı, doğal kaynaklar üzerinde sürekli egemenlik hakkı biçiminde olmuştur.(Pazarcı, 2009: 141).

Self-determinasyon ilkesinin ikinci boyutu ise dış self determinasyon olarak isimlendirilmektedir. Burada bir coğrafya üzerinde yoğunlaşan halkın yaşadığı bölgenin devletten ayrılması, bağımsızlık veya başka devlete katılma durumu sözkonusudur.

BM sistemi bu kategori self determinasyonu sınırlandırmıştır. Soykırım veya etnik temizlik hallerinde ayrılma hakkı meşru kabul edilmektedir. Bir de sömürge geçmişi olan halkların kendi kaderlerini tayin hakkı çerçevesinde bağımsızlık talepleri meşru olarak değerlendirilmektedir (Pazarcı, 2009: 142). Bir diğer seçenek de gönüllü ayrılıktır. 1992 yılında Çekoslavakya, ortak mutabakat ile Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak iki ayrı devlete ayrılmış ve bu ayrılık nedeniyle taraflar arasında çatışma yaşanmamıştır. Bu üç seçenek dışında kalan dış self determinasyon hareketleri genel olarak ayrılıkçılık kategorisinde değerlendirilmektedir.

BM sistemi hiçbir şekilde bünyesinde birden fazla azınlık bulunan devletleri ayrılıkçılığa teşvik etmemektedir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, azınlıkların kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde buldukları devletten ayrılarak bağımsızlık ilan etmelerini savunmak, BM ana sözleşmesi ile çelişki oluşturmaktadır. BM'nin görevi, kendisine üye olan devletlerin toprak bütünlüklerini tehlikeye atmak değildir. Yani uluslararası toplum çok nadir hallerde dış self determinasyonu meşru kabul etmemektedir. Genel olarak azınlıkların içeride tutulması ve haklarının en geniş

biçimde tanınması, onları ayrılıkçılığa yöneltecek eylemlerden kaçınma ehemmiyet taşımaktadır (Acer-Kaya, 2020:124).

Dış self determinasyonun son örneği, eski Yugoslavya’da Sırbistan Federe Devleti içerisinde bir özerk bölge olan Kosova’nın Martti Ahtisaari Planı çerçevesinde bağımsızlık kazanmasıdır. Rusya ve Çin gibi devletlerin muhalefetine rağmen Kosova’nın bağımsızlığının kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde meşru bir temeli olduğunu, Arnavutların soykırım benzeri etnik temizlik hareketleri ile karşılaştıklarını uluslararası toplum kabul etmiştir (Ülger, 2016b). Güney Osetya ve Abhazya’daki ayrılıkçı hareketlerin Rusya desteğine rağmen genel olarak meşruiyet sorunu vardır. Yani Gürcistan içerisinde anılan bölgelerde yaşayan halklar Tiflis hükümetinin etnik temizlik veya soykırım benzeri bir operasyonları ile karşı karşıya kalmışlardır (Dickinson, 2009: 548).

BM sistemi bir ülkenin bir bölgesindeki halkın merkezi yönetime karşı ayaklanarak dış self determinasyon ilan etmesini kabul etmemektedir. Bu durum BM Ana Sözleşmesi madde 2/4 ile çelişmektedir. Söz konusu madde şu şekildedir: “Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler’in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar” (UN Charter, 1945). Bu madde toprak bütünlüğüne önem vermektedir. Netice olarak sömürge geçmişi olan ülkeler kendi kaderini tayin hakkından yararlanmaktadır. Ama aynı hakkı diğerlerine tanımak ve özellikle sınırları içerisinde azınlıklar bulunan devletlerin yararlanması uluslararası hukuk ile bağdaşmamaktadır (Pazarcı, 2009: 142). Dolayısıyla azınlıkların ayrılıkçılığa teşvik yerine ülke sınırları içerisinde güven ve refah içerisinde tutulması, haklarının en geniş biçimde tanınması ehemmiyet taşımakta ve uluslararası istikrar daha fazla katkı sağlamaktadır (Hekimoğlu, 2007: 98-99).

Azınlıklar kendilerine tanınan hakları kötüye kullanmama yükümlülüğü altındadır. Aksi durumda hakların çeşitli biçimlerde ve seviyelerde askıya alınması söz konusu olabilecektir. Genel olarak insan hakları bakımından sınırlandırma şartları azınlıklar için de geçerlidir. Demokratik ve çoğulcu bir toplumda hakların

sınırlandırılması kamu güvenliği, kamu düzeni, genel sağlık ve başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma amacıyla sınırlandırılabilir. Ayrıca devlete karşı kalkışma hallerinde durumun gereği olarak olağanüstü yönetim koşulları çerçevesinde haklar geçici olarak sınırlandırılabilir (Kurubaş, 2004:27-28).

1.2. BM Sisteminde Azınlık Haklarına İlişkin Düzenlemeler

İnsan hakları, doğal hukuk anlayışına göre dünyaya gelen herkese ırk, cins, renk ve sosyal konumun bağlı olmadan tanınan haklardır. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse insanlar doğuştan özgürlüklere sahiptirler ve doğal olarak da kanun önünde eşit kabul edilirler. İnsan hakları arasında önemli ve önemsiz ayrımı yapılamaz. İnsan hakları bölünemediği için, hakların haklarının bir kısmının kabul edilip bir kısmından vazgeçilmesi şeklindeki anlayış da kabul edilemez. Doktrinde buna “bütünsellik ilkesi” adı verilmektedir (Doğan, 2015:53).

Soysal’a göre insan hakları; “bütün insanların, hiçbir ayırım gözetmeksizin, yalnızca insan oluşlarından dolayı, insanlık onurunun gereği olarak sahip oldukları hakların bütününe kapsar ve bu niteliğiyle, gerçekleştirilmiş bir durumdan çok, varılmak istenen bir amacı, bir ideali belirler” (Soysal, 1993: 123).

İnsan hakları çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Bu ayrımlardan ilki, hakların negatif haklar ve pozitif haklar şeklinde iki ana kategoriye ayrılmasıdır. Burada negatif haklar hiçbir ayırım yapılmadan herkese tanınan hakları ifade ederken, pozitif haklar dezavantajlı kategoride olanlara tanınan ilave haklardan oluşmakta, bu grupta olanların negatif haklarını kullanamamasının yarattığı açığı kapatma amacı taşımaktadır. Bir başka ayırım, hakların ilk kategoride medeni ve siyasi haklar, ikinci kategoride ekonomik sosyal ve kültürel haklar biçiminde tasnif edilmesidir. Nitekim bu ayırımı BM de yapmış, 1966 tarihli İkiz Sözleşmeler bu şekilde tanımlanmıştır. Bir başka ayırım hakların aktif, olumlu ve olumsuz statü hakları şeklinde sınıflandırılmasını öngörmektedir. Olumsuz statü hakları devletin bireylerin hak ve özgürlüklerini kullanabilmeleri için dokunamayacağı bir alanın olduğunu ifade eder. Din ve vicdan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, kişi güvenliği bunlar arasındadır.

Olumlu statü hakları ise devletin yerine getirmesi gereken yükümlülükler çerçevesinde ortaya çıkan haklardır. Çalışma hayatı kurallarının düzenlenmesi, sağlığın korunması, sosyal güvenlik gibi konular bu kategoriye dahildir. Üçüncü sırada yer alan aktif statü hakları ise vatandaşların kamu işlerine katılımını mümkün kılan seçme ve seçilme hakkı gibi haklardır (Kapani, 1996).

İnsan hakları sınıflandırmasında bir başka ayırım kuşak haklar olarak tanımlanmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre, birinci kuşak haklar Fransız devrimi ile birlikte kabul gören medeni ve siyasi hakları ihtiva etmektedir. İkinci kuşak haklar sanayi devrimi sonrasında kabul edilen haklardır. Üçüncü kuşak haklar ise grup hakları ve azınlık hakları kategorisinde yer alanlardır. Doğal zenginliklere ulaşma hakkı, gelişme hakkı, insani kalkınma hakkı, barış hakkı, sağlıklı çevrede yaşama hakkı, temiz suya erişme hakkı bunlar arasında sayılabilmektedir. Kuşak hakları sınıflandırmasında dördüncü kuşak haklar adı altında sıralananlar ise, tıbbi ve genetik alanda gerçekleşen gelişmelere karşı gündeme gelen hakları içermektedir. İnsan kopyalanmasının yasaklanması, tıbbi genetiğin korunması gibi haklar aslında teknolojinin insan onuru aleyhine kullanılmasını önleme amacı taşıyan haklardır (Doğan, 2015:57).

Bu genel çerçeve içerisinde temel bildiri ve metinlerde sıralanan hak ve özgürlükler aslında bireylere tanınan haklardır. Bireylerin azınlık mensubu olması halinde insan haklarının uygulama yelpazesi genişlemektedir. İnsan hakları genel olarak ulusal ve uluslararası düzeyde ele alınmaktadır. Galtung'a göre, ulusal düzeyde insan hakları aslında devlet ile vatandaşlar arasında yapılan bir anlaşmaya dayanmaktadır. Uluslararası insan hakları için bireyler, devletler ve uluslararası örgütler arasında kurulan komplike bir yapı söz konusudur. (Galtung; 1999:14).

10 Aralık 1948'de BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile temel insan haklarının çerçevesi ortaya konmuştur. Sözleşmede yer alan hakların en önemlilerini düşünce ve düşünceyi açıklama özgürlüğü, inanç ve ibadet özgürlüğü, yaşam hakkı ve kişi dokunulmazlığı, kişi özgürlüğü ve kişi güvenliği, mülkiyet hakkı, eşitlik hakkı, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, seçme ve seçilme hakkı, tarafsız bir yargıç önünde adil yargılanma hakkı, kamu

hizmetlerine girme hakkı, çalışma özgürlüğü, konut dokunulmazlığı, dernek kurma hakkı şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

1.2.1. Azınlık Haklarına İlişkin Temel İlkeler

BM şemsiyesi altında yürütülen, temel hak ve özgürlüklere standart getirmeyi amaçlayan tüm bildirme, sözleşme, protokol kategorisindeki metinler bir şekilde azınlık hakları bakımından da geçerliliğini korumakta ve ona zemin teşkil etmektedir. BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen 10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde de azınlık haklarına ilişkin spesifik bir hüküm yer almamıştır. Burada spesifik olarak insan haklarının kişisel boyutu gündeme gelmiştir. Bağlayıcı nitelik taşıyan 1966 tarihli İkiz Sözleşmelerde ise tedrici bir ilerleme olduğu görülmektedir. Esasen İkinci Dünya Savaşının ardından kısa bir süre sonra azınlık meselesinin ortadan kalkmadığı ve insan haklarına ilişkin genel nitelikli belgelerde azınlık hakları yeterli düzeyde korunamadığı ortaya çıkmıştır (Wright, 1999:605).

Azınlık haklarına ilişkin en önemli adım BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27'nci maddesi ile atılmıştır. Söz konusu maddede etnik, dinsel ya da dilsel azınlıkların bulunduğu devletlerde, bu azınlıklara mensup olan kişiler, kendi gruplarının diğer üyeleri ile birlikte, kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme, ya da kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılmayacakları kayıt altına alınmıştır (Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, 1966).

BM sisteminde azınlıkların korunması konusunda iki ana görüş vardır. Bunlardan birincisi azınlık hakları korumasının insan hakları şemsiyesi altında yürütülmesini öngörmekte, ikinci görüş ise doğrudan azınlıklara ilişkin sözleşmelerin daha etkili olacağı görüşünü esas almaktadır. İkinci kategorideki korumaya ilişkin BM tarafından kabul edilen önemli sözleşmelerden biri Soykırım Suçunun Engellenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'dir (Arsava, 1993:18). İkiz Sözleşmelerden ikincisi olan Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinde ise yorum yapılmak suretiyle azınlık haklarının korunması mümkündür. Söz konusu sözleşme, devletlere ayrımcılığın durdurulması ve önlenmesi yükümlülüğü

getirmektedir (Doğan, 2015:197-214). BM şemsiyesi altında imzalanan Irk Ayrımının Her Türünün Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşmede ise tüm insanların onur ve haklar bakımından eşit doğduğuna vurgu yapılmakta, sömürgecilik ve ayrımcılık kınanmaktadır. Bu sözleşme ırk ayrımcılığını yasaklanmamakta, kurumsallaşmış ırk ayrımcılığı, ayrımcılık (segregation) ve ayrımcılık (separation) gibi faaileyetler tasfiye edilmektedir. Sözleşmede ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, toplanma, din özgürlükleri, siyasal katılma ve ayrımcılık yasağının çoğunlukla beraber azınlık grupları bakımından da koruyucu işlev gördüğünü vurgu yapılmaktadır (OCHP, 1969).

Azınlık haklarına ilişkin en temel ilke ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkesidir. İkiz Sözleşmelerden ikincisi olan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi madde 2/2'ye göre, akit taraflar sözleşmede sıralanan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum gibi herhangi bir statüye göre ayrımcılık yapmaksızın kullanılmasını garanti altına alma taahhüdünde bulunmuşlardır. Bu çerçevede kamu kuruluşları veya yarı resmi kurumlarda ayrımcılık yapılmaması, devletin özel sektörde çalışanlara karşı ayrımcı tutum izlenmemesi için denetim yapılması, hizmetlerde ve diğer sektörlerde ayrımcı uygulamalardan kaçınma bakımından devletin sorumlu tutulacağı kayıt altına alınmıştır. Ayrımcılık yasağı Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinde ve Çocuk Hakları Sözleşmesinde de yer almaktadır (Hadden, 1999).

Azınlıklar konusunda ikinci önemli ilke ise pozitif ayrımcılık yapılması ve azınlığın dezavantajlı durumunun yarattığı eksikliğin ilave haklar tanınmak suretiyle giderilmesidir. Devletin azınlıklar konusunda bir başka yükümlüğü, azınlığın asimilasyona karşı korunması ve farklı özelliklerinin korunması ve sürdürülmesi için uygun ortam yaratılmasıdır. Bu yükümlülük beynelmilel sözleşmelerle devletlere verilmiştir. Azınlık grupların kendi aralarında da alt gruplara ayrıldıkları, bu alt grupların çoğunun, büyük gruba benzeşerek zaman içerisinde asimile oldukları bilinen bir durumdur. Ancak burada kastedilen devletlerin bilinçli olarak ve cebirle azınlıklar üzerinde asimilasyon programlarından kaçınmalarıdır (Arsava, 1992:15).

Birleşmiş Milletler, azınlıkların asimilasyonunu, ancak kendi rızaları olmaları halinde kabul etmektedir. Bu durumda uygulanacak ilke ayrımcılık yasağı olup,

koruma da bu yönde gerçekleşecektir. Ancak grup kimliğinin korunması ve geliştirilmesini talep eden azınlık unsurların korunmasında Birleşmiş Milletler, bunların taleplerine saygı temelinde, gelişimlerinin ayrı olarak sağlanmasını öngörmüştür (Arsava, 1993:51). Bu konuda Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıklar Çerçeve Sözleşmesinin 5'nci maddesinde ulusal azınlıklara mensup kişilerin, kültürel kimliklerini korunmasından söz edilmektedir. Çavuşoğlu, bu konudaki değerlendirmesinde, çoğulcu demokratik toplumun bir gereği olarak, azınlık kimliğinin korunmasını amaçlayan 5'nci maddenin, Sözleşmede tanınan diğer hakların da temelini oluşturduğu görüşünü savunmaktadır (Çavuşoğlu, 2001).

1.2.2. BM Sisteminde Azınlıkların Korunması

BM Ana Sözleşmesinde azınlık hakları koruması esas itibariyle bireysel insan hakları ile sınırlı tutulmuştur. Birinci maddede teşkilatın amacı “insan haklarına ve temel hak ve özgürlüklere herkes bakımından ırk, cinsiyet, dil ya da din farkı gözetilmeksizin saygı duymayı teşvik etmek ve bunu yerleştirmek” şeklinde tanımlanmıştır. 1947 yılında BM organlarından Ekonomik ve Sosyal Konsey'e bağlı İnsan Hakları Komisyonu'na bağlı faaliyet göstermek üzere “Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu” kurulmuştur. Genel Kurul tarafından kabul edilen 10 Aralık 1948 tarihli “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi”nde spesifik olarak azınlık haklarına ilişkin herhangi bir hüküm yer almamıştır. Azınlık haklarına ilişkin hükümler dolaylı olarak gündeme gelmiştir. Bildirinin 2'nci maddesinde ayrımcılığın önlenmesinden ve 26'ncı ve 27'nci maddelerde ise kültürel haklardan söz edilmiştir.

BM sistemi içinde azınlıkların korunmasıyla doğrudan ilgili ilk en önemli ve en ileri belge, 1966 tarihli “Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi”dir. Sözleşmede açık biçimde etnik, dinsel ya da dilsel azınlıkların bulunduğu devletlerde bu azınlıklara mensup bireylerin, kendi gruplarının diğer üyeleriyle birlikte, kendi kültürlerini yaşamak, kendi dinlerini açıkça ifade etmek ve uygulamak ve kendi dillerini kullanma haklarından yoksun bırakılmayacakları ifadesine yer verilmiştir. Sözleşme, azınlıkların sadece fiziksel tehdit altında olmadığını, aynı zamanda kültürlerini ve

kimliklerini sürdürebilmelerinin de çok önemli olduğunu göstermiş ve bunu garanti altına almıştır (Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, 1966).

Ayrıca, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından o güne kadar insan hakları şemsiyesi altında değerlendirilen azınlık hakları, ilk kez ayrı bir kategori olarak uluslararası hukukta yer almıştır. BM şemsiyesi altında imzalanan İkiz Sözleşmelerde üç tür azınlıktan söz edilmekte ve bunlar da etnik, dilsel ve dinsel azınlıklar şeklinde sıralanmaktadır. Bu sözleşmede ulusal azınlık terimi kullanılmamıştır. Çünkü bu terim büyük ölçüde Avrupa'daki azınlıklar sorununa işaret etmekte ve siyasal göndermelerde bulunmaktadır. Sözleşmenin bu maddesinde yer alan "azınlıkların bulunduğu devletler" ifadesi ise muğlak kalmıştır. Oran'a göre burada neyin kastedildiği ve bir devletin içinde azınlık olup olmadığına kimin karar vereceği sorusu havada kalmıştır (Oran, 2004).

BM sisteminde tarafların Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi hükümlerine ne ölçüde uyduklarını denetlemek için İnsan Hakları Komitesi oluşturulmuştur. Komite, bireysel olarak hareket etmek üzere hükümetler tarafından aday gösterilen ve devletler tarafından seçilen 18 üyeden oluşmaktadır. Sözleşmeye göre, İnsan Hakları Komitesinin denetim mekanizması üç yöntemle uygulamaya aktarılmaktadır. Söz konusu yöntemler zorunlu rapor, devletlerarası başvuru ve bireysel başvuru şeklinde düzenlenmiştir. Rapor yöntemi, taraf devletlerin sözleşmedeki haklar konusunda yapılanları içeren ve uygulamada beş yılda bir verilen dönemsel raporları BM Genel Sekreteri aracılığıyla Komite'ye sunması, Komite'nin bunları taraf devletlerin temsilcilerinin de katıldığı açık oturumlarda soruşturup inceleyerek, hazırladığı değerlendirme raporunu bütün taraflara göndermesi şeklinde işlemektedir. İhtiyari devletlerarası başvuruya, bu yöntemi kabul eden devletin Sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmediği iddiasıyla bir başka taraf devletin Komite'ye başvurmasını içermektedir. Sözleşmeye taraf devletlerden sadece 44'ü tarafından kabul edilen bu yöntem devletler arasında siyasal sorunlara yol açacağı endişesiyle hiç kullanılmamıştır (Doğan, 2015:187)

Kişisel başvuru yöntemi ise bu konuyu düzenleyen ek protokolü imzalamış ve onaylamış devletler bakımından geçerlidir. Bu çerçevede, her kişi Sözleşme'de

tanınan hakların ihlal edildiği gerekçesiyle vatandaşı olduğu devlete karşı, iç hukuk yollarını tükettikten sonra Komite'ye başvurabilir. Komite, başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verirse, ilgili devlet söz konusu başvuruya ilişkin açıklamaları 6 ay içinde yazılı olarak Komite'ye sunmakla yükümlüdür. Komite, inceleme sonunda ulaştığı görüşü ilgili devlete ve başvuran kişiye bildirmekle yükümlüdür. Komite'nin, sözleşmenin ihlali sonucuna varması halinde, ilgili devlete durumu düzeltmesi için hangi kategori önlemler alması gerektiği bildirilir, ancak Komite'nin yaptırım uygulama gücü yoktur (Doğan, 2015:181-195).

1990'larda BM'de yürütülen çalışmalarda ve BM'nin azınlıklara yönelik genel eğiliminde çok radikal bir dönüşüm yaşanmamakla birlikte siyasal gelişmelerin uzantısı olarak yeni belgeler kabul edilmiştir. 18 Aralık 1992 tarihinde BM Genel Kurulu'nda kabul edilen "Ulusal yada Etnik, Dinsel ve Dilsel Azınlıklara Mensup Bireylerin Hakları Bildirgesi", spesifik olarak azınlık hakları üzerinde yoğunlaşan ilk uluslararası belge olması bakımından önem taşımaktadır. Bu Bildirgede, azınlık hakları azınlıklara mensup bireylerin hakları biçiminde bireysel haklar olarak düzenlenmiştir. Bildirge'de, bir taraftan ulusal azınlıkların bugüne kadar uluslararası düzeyde kabul edilmiş eşitlik temelindeki hakları yinelenirken, diğer yandan bu hakların içeriğini genişletici nitelikte kimi yeni hükümlere yer verilmiştir (İHD, 1992).

Bildirge'nin 2'nci ve 3'ncü maddelerinde azınlık haklarının genel bir çerçevesi çizilmektedir. Bu maddelerde azınlıkların ayrımcılığa uğramama, kültürel, ekonomik, dinsel, sosyal ve kamusal yaşama ve yaşadıkları bölgelerle ilgili ulusal ve uygun olduğunda bölgesel düzeydeki kararlara katılma, mensubu oldukları grubun diğer üyeleriyle ve başka azınlıklara mensup kişilerle ve ayrıca sınır komşusu devletlerin ulusal, etnik, dinsel ya da dinsel bağlarla bağlı oldukları vatandaşlarıyla özgür ve barışçıl ilişkiler kurarak sürdürme hakkına sahip oldukları ifade edilmektedir. Bildirge'nin 1'nci maddesiyle 4'ncü ve 7'nci maddeleri, devletlerin azınlık hakları konusundaki yükümlülüklerini düzenleyen maddelerdir. 1'nci maddeye göre, devletler ülkelerindeki azınlıkların varlıklarını ve kimliklerini tanıyacak ve onların kimliklerini geliştirmelerini sağlayacak koşulların yerleştirilmesini kolaylaştıracaklardır (İHD, 1992).

Bu bağlamda 4'ncü maddeye göre devletler, azınlıkların kendi özelliklerini ifade etmelerini ve kendi kültürlerini, dillerini, dinlerini, geleneklerini, adetlerini geliştirmelerini sağlayabilmeleri için bu azınlıkların tarihlerini, geleneklerini, dillerini ve kültürlerini tanımalarını teşvik etmek, mümkün olduğu ölçüde anadillerinde eğitim görmeleri için yeterli olanaklara sahip olmalarını ve ülkelerinin ekonomik ilerleme ve gelişmesine tam olarak katılabilmelerini sağlayacak önlemleri almakla yükümlüdürler. 5'nci maddeye göre devletler, ulusal politika ve programlarıyla başka devletlerle yaptıkları işbirliği ve yardım programlarını da azınlıklara mensup bireylerin meşru çıkarlarını göz önünde tutarak hazırlama ve uygulama yükümlülüğü altındadırlar.

8'nci maddede ise bildirgede düzenlenen hakların, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde yer alan eşitlik ilkesine aykırı biçimde yorumlanamayacağı, bildirgedeki hiçbir hükmün, devletlerin egemen eşitliği, ülkesel bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığı da dahil olmak üzere, BM'nin amaç ve ilkelerine aykırı herhangi bir faaliyete izin verecek bir biçimde anlaşılamayacağı açık bir biçimde ifade edilmiştir. Bütün bunların yanında, bildirgede uygulama ve denetim mekanizmasıyla ilgili yeterli bir açıklama bulunmamaktadır. Ama öte yandan da herhangi bir azınlık tanımına yer vermeyen bildirgenin hukuksal bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

1995 yılında BM İnsan Hakları Komisyonu, adı geçen bildirgenin uygulanmasını gözeterek, azınlıklarla ilgili sorunlara çözüm üretecek ve sadece azınlıklar konusuyla ilgilenen Azınlıkların Korunması ve Ayrımcılığın Önlenmesi Alt Komisyonu'na bağlı 5 kişilik "Azınlıklar Çalışma Grubu"nun oluşturulmasını kabul etmiştir. Bu dönemde Komisyon ve Alt Komisyon, yaptırım gücünden yoksun bir biçimde sadece önceden öngörülmüş prosedürler çerçevesinde hareket edebilmiştir. Bu çerçevede Alt Komisyon azınlıklarla ilgili yıllık raporlar sunmaktadır. Azınlıklar Çalışma Grubu ise, azınlıklarla ilgili hükümet dışı örgütlerle (NGO), akademisyenlerin katıldığı, hükümetlerle azınlıklar arasında diyalogun sağlanmasında yardımcı olan bir tartışma forumu niteliğindedir (Kurubaş; 2004: 62).

BM çerçevesinde azınlıklara ilişkin hükümlerin yer aldığı bir diğer uluslararası belge, 25 Haziran 1993'te "BM Dünya İnsan Hakları Konferansı" sonunda ilan edilen

“Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı”dır. Bu belge, devletlerin ve uluslararası toplumun, azınlıklara mensup bireylerin haklarının korunması gerekliliğini belirtirken azınlık haklarının standardı olarak 1992 tarihli BM Bildirgesi’ni ölçü almakta ve bu bildirmede ele alındığı biçimiyle ulusal azınlıklara mensup bireylerin haklarının etkin biçimde gerçekleştirilmesi ve korunması için BM İnsan Hakları Komisyonu’nu usuller ve araçlar geliştirmeye çağırmaktadır (Özdek, 2000: 226).

BM sisteminde azınlık hakları koruması genel olarak bireysel insan hakları kapsamında değerlendirilmiştir. Azınlık hakları konusunda “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi”sinde azınlıkların fiziki varlığını koruma üzerinde durulmuştur. (UN Genocide Convention, 1948). Kültür varlıklarına yönelik ‘etnik temizlik’, bu kapsamda değerlendirilmemiştir. 1965 tarihli “Her Türlü Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Sözleşmesi” de BM tarafından benimsenen diğer bir önemli uluslararası belgedir. Bu sözleşme azınlık terimine yer vermemekle birlikte azınlıkları dolaylı olarak korumuştur. Sözleşme etnik ya da ulusal köken nedeniyle her türlü ayrımcılığı yasaklamaktadır (Okudan, 2004:60).

Öte yandan, BM’nin yardımcı organı olan uzmanlık kuruluşlarının kabul ettiği bazı uluslararası belgeler de, dolaylı olarak azınlıklarla ilgilidir. Yerli halkların ve diğer kabilelerin korunması ve entegrasyonundan bahseden 1957 tarihli “Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmesi”, “UNESCO”nun 1960 tarihli “Eğitimde Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi” diğer önemli uluslararası belgelerdir. 1989 tarihli “Çocuk Hakları Sözleşmesi”, MSHS’nin 27. maddesinde tanınan hakları, azınlık grubu mensubu olan çocuklar bakımından tekrarlamıştır. (Alpkaya, 1992: 150).

1.3. Avrupa Kıtasında Azınlık Haklarına İlişkin Düzenlemeler

Bu bölümde öncelikle Avrupalılaştırma kavramının içeriği üzerinde durulacak AB ve Avrupa Konseyi çerçevesinde Avrupalılaştırma kavramı ile neyin kastedildiği ve bunun ne tip değişikliklere kapı araladığı ele alınacaktır. Ardından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini de gözden ırak tutmadan, sırasıyla Avrupa Konseyi Azınlık

Dilleri Sözleşmesi ve Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme ele alınacaktır. Daha sonra AGİT şemsiyesi altında azınlık hakları koruması incelenecektir.

1.3.1. Azınlık Haklarının Avrupalılaşması

Avrupalılaşma çok boyutlu ve kapsamlı bir kavramdır. Kimi zaman bu kavramla değişik fenomen ve süreçlerle “coğrafi sınırların değişmesi”, kimi zaman “Avrupa düzeyinde kurumsal idari yapı tesis edilmesi” ve bazen de “Avrupa değerleri ve hukuk kurallarının benimsenmesi” ifade edilmektedir. Literatürde Avrupalılaşma genel olarak Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi örgütlerinin şemsiyesi altında demokratikleşme, insan hakları, yönetim ve hukuk devleti alanlarında fiili uygulamaların benimsenmesi anlamında kullanılmaktadır. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse Avrupalılaşma süreci, Avrupa norm ve standartlarına uyum yönünde yaşanan dönüşümü ifade etmektedir (Doğan, 2018). Avrupalılaşma kavramıyla genel olarak AB müktesabatına ulaşma amacıyla yürütülen değişim çabaları anlaşılmakta ise de, Avrupa Konseyi'nin de normları bulunduğu, teşkilatın kuruluşundan günümüze üye devletleri kendi rızaları ile belli standartlara uyma yükümlülüğü altına girdikleri bilinmektedir. Bir örnek vermek gerekirse Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi esas alınarak temel hak ve özgürlüklerin sınırlarının belirlenmesi, akit devletin altına imza attığı ilkelere riayet edeceği sözünü vermesi ve ardından devlet düzeyine ilave olarak bireysel başvuru yoluyla yükümlülüklerini yerine getirilip getirilmediğinin kontrol edilmesi, insan haklarının Avrupalılaşmasına örnek teşkil etmektedir (Kızılkıran-Kısacık, 2010).

Bu çalışmada, Rusya Federasyonunun taraf olduğu ve taahhüt altına girdiği Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Sözleşmesi kapsamında üstlendiği yükümlülükler ve denetim usullerinin kabul edilmesi, azınlık hakları koruması anlamında Avrupalılaşma olarak değerlendirilmektedir. Rusya Federasyonunun Batı sistemine uyum sağlama çabaları, bu ülkede bulunan iki ana düşünce akımından biri olan Atlantikçi ekolün temel argümanını oluşturmaktadır. Her ne kadar Putin yönetimi ile birlikte ülkede siyasal sistem Avrasyacı ekolün kontrolü altına girmiş ise de

Avrupalılaşma abaları sona ermemiştir. Rusya 1996 yılında Avrupa Konseyi'ne katılmıştır ve bu örgütün şemsiyesi altında şekillenen siyasi ve hukuki faaliyetlere ve bu arada uluslararası sözleşmelere kendi iradesiyle aktif biçimde katılmaktadır. Burada kullanılan anlamıyla Avrupalılaşmadan Batı Kulübüne dahil olma, Batının ulaştığı evrensel standartları yakalama kastedilmektedir. Bir başka ifadeyle Avrupalılaşma Avrupa ilkelerinin, kurallarının ve değerlerinin katkısı ile ulusal politika yapım sürecini ifade etmektedir (Bulmer-Radaelli, 2004:4).

Rusya Federasyonu Avrupa Konseyi üyesi olduktan sonra önce Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf haline gelmiş ardından da Avrupa Ulusal Azınlıkların Korunması ereve Sözleşmesini imzalamış ve onaylamıştır. 2000 yılından bugüne kadar bu sözleşme kapsamında ulusal düzeyde yürüttüğu faaliyetler hakkında Avrupa Konseyine rapor sunmuş ve Danışma Komitesinin denetleme ve yönlendirmesine göre yeni önlemler almıştır. Rusya Federasyonunun bu konudaki son raporu 2016 yılında Avrupa Konseyi'ne sunulmuştur (Rusya Federasyonu Ulusal Azınlıklar Raporu, 2016).

Rusya Federasyonu nasıl ki Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzalayıp da taraf ülke haline gelince insan hakları standardını Avrupa Konseyi düzeyine yükseltme, bir başka ifadeyle Avrupalılaştırma yükümlülüğu altına girmiş ise, ikinci sözleşme bakımından da benzer durum sözkonusudur. Rusya Federasyonu, Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması ereve Sözleşmesine taraf olmakla, azınlıkların korunmasına ilişkin konularda Avrupalılaşma, Batı standart normlarını benimseme ve uygulama taahhüdü altına girmiştir. Bu durumu dikkate alarak Avrupalılaşma kavramını, geniş bakış açısıyla, AB'ye günün birinde üye olmayacak olan ülkelerin ulusal düzeydeki uygulamalarını Batı standartlarına uyarlama anlamındaki transformasyonu faaliyetleri şeklinde ifade etmek mümkündür (Jovanovic, 2012).

Avrupa Konseyinin azınlık hakları konusunda yapmış olduğu en önemli çalışma olan Ulusal Azınlıkların Korunması Sözleşmesi, temel standartları oluşturan niteliği ile dikkatleri üzerinde toplamaktadır. Sözleşme hukuki olarak imza atan devletler bakımından bağlayıcı nitelik taşımış olsa da ulusüstü bir icra mekanizması kurmamış,

sadece düzenli raporlar vasıtasıyla bir denetleme mekanizması oluşturmuştur. Bununla birlikte Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesinin azınlık hakları koruması bakımından Avrupalılaşması anlamında ileri bir adım olduğu açıktır (Yılmaz 2014:114).

Çerçeve Sözleşme'nin taraf devletlerce uygulanmasını izleme görevi siyasi bir organa, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne verilmiştir. Komitenin Sözleşme'nin uygulanmasını devletlerin verdiği raporlarla sınırlı kalarak değerlendirmesi ve alınan önlemlerin eksik bulunması durumunda uygulanacak yaptırımlara ilişkin bir düzenlemenin olmaması her ne kadar eksiklik olarak değerlendirmek mümkün ise de, üye devletler bakımından yine de değiştirici ve dönüştürücü etki yaratmaktadır. Bu kapsamda yaşanan değişimi "kimliklerin Avrupalılaşması" olarak tanımlamak mümkündür (Kızıllan-Kısacak, 2010:9).

1.3.2. Avrupa Konseyi ve Azınlık Hakları

Avrupa Konseyi (AK), İkinci Dünya Savaşının ardından insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkelerini temel değer olarak kabul eden bir uluslararası örgüt olarak 1948 yılında kurulmuştur. Üye sayısı 2020 yılı itibariyle 47'ye yükselmiştir. AB üyesi olmak için ön koşul, Avrupa Konseyi üyesi olmaktan geçmektedir. AB'nin 27 üyesinin tamamı Avrupa Konseyi'ne üye ve dolayısıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraftır. Avrupa Konseyi'nin kurucu ülkeleri 10 Avrupa ülkesi Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Norveç, İsveç, Danimarka, İtalya, Fransa, İngiltere ve İrlanda'dan oluşmaktadır.

Avrupa Konseyi, mevcut kurucu antlaşması ve örgüt yapısına göre klasik bir uluslararası örgüt hüviyetindedir. Örgütün, AIHM'nin dışında örgütün diğer organları, üye devletlerin Dışişleri Bakanlarından oluşan Bakanlar Komitesi ve üye devletlerin ulusal parlamentolarından gelen temsilcilerden oluşan Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi ve bir numaralı yönetici olan Avrupa Konseyi Genel Sekreteridir.

Avrupa Konseyi'nin insan haklarının korunmasına ilişkin kabul ettiği temel belge olan AİHS, bölgesel düzeyde insan hakları standartlarını yükseltme ve insan haklarını üye devletlerin iç hukuklarının ayrılmaz bir ayrılmaz bir parçası haline getirmeyi amaçlamaktadır. AİHS'nin 14'ncü maddesinde yer alan ayırım gözetmeme ilkesi, azınlıkların korunması bakımından önem taşımaktadır. Bu ilke çerçevesinde din, dil, renk, etnik köken gibi ölçütlerin yanı sıra, ulusal bir azınlığa mensubiyet ölçütü getirilerek bu durumlarda hiçbir ayırım gözetilemeyeceği hükme bağlanmıştır. Sözleşmede azınlık terimi geçmemekte ve ayrıca azınlık haklarıyla ilgili herhangi bir düzenlemeye gönderme yapılmamaktadır. Bununla birlikte azınlıkların genel insan haklarından yararlanmaları konusunda ayrımcılığa tabi tutulmalarının önlenmesi ve bunun güçlü bir denetim mekanizması ile güvence altına alınmış olması önem taşımaktadır (Doğan, 392-397).

Öte yandan, AİHS'nin hazırlık aşamasında azınlıkların korunması ve onlara bir takım özel haklar verilmesi, hatta sözleşmeye ek bir protokolle azınlık haklarının insan hakları koruma sistemine dahil edilmesi gündeme gelmiş, fakat bu çabalar sonuçsuz kalmıştır. 1990'lı yıllara kadar Avrupa Konseyi çerçevesinde azınlıkların korunmasına ilişkin bir gelişme yaşanmamıştır. AİHS'nin dışında Avrupa Konseyi şemsiyesi altında insan hakları ve azınlıklara ilişkin temel sözleşmelerden bazıları şu şekildedir: Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi, Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Komisyon, İnsan Ticaretinin Önlenmesi Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Sözleşmesi, Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi Sözleşmesi, Avrupa Azınlık Dilleri Sözleşmesi ve Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi.

1.3.3. Avrupa Azınlık Dilleri Sözleşmesi

5 Kasım 1992'de kabul edilen ve 1 Mart 1998'de yürürlüğe giren, Avrupa Konseyi Azınlık Dilleri Sözleşmesi spesifik olarak azınlıklarla ilgili ilk belge hüviyetindedir. Toplam 23 maddeden meydana gelen sözleşmeye ilişkin olarak yayınlanan açıklayıcı raporda sözleşmenin amacının kültürel olduğu vurgulanarak, etnik ya da kültürel azınlık gruplarını harekete geçirmek istenilmediği için dilsel

azınlıklar teriminin kullanılmadığı, sadece bölgesel dillerin ve azınlık dillerinin korunarak, geliştirilmesinin amaçlandığı vurgulanmıştır.

Sözleşmeni başlangıç bölümünde bölgesel dillerin ya da azınlık dillerinin korunmasının, Avrupa'da kültürel zenginliğin ve geleneklerin sürdürülmesine ve geliştirilmesine bir katkı olduğu, çok kültürlülük ve çok dillilik değerleri çerçevesinde resmi dillere zarar vermeden bölgesel dillerin ve azınlık dillerinin korunarak teşvik edilmesinin, ulusal egemenlik ve ülkesel bütünlük çerçevesinde kültürel çeşitlilik ve demokrasi ilkelerine dayanan bir Avrupa'nın inşası bakımından önemli bir yere sahip olduğu vurgulanmıştır. Sözleşmenin birinci maddesinde, bölgesel dillerin ve azınlık dillerinin tanımı yapılmaktadır. Bu tanıma göre, "Bir devletin belirli bir bölgesinde, o devletin geriye kalan ülke nüfusundan sayıca daha küçük bir grup oluşturan vatandaşları tarafından geleneksel olarak konuşulan ve devletin resmi dilinden farklı olan diller" bölgesel dillerdir. Bu tanıma, resmi dilin diyalektlerinin ve göçmen dillerinin dahil olmadığı belirtilmiştir. Sözleşme, uygulama açısından devletlere geniş seçenekler sunmaktadır (Council of Europe, 1992).

Sözleşmede bölgesel dillerin ve azınlık dillerinin, kültürel zenginliğin bir ifadesi olarak kabul edilmesi gerektiğine dikkat çekilmekte, söz konusu dillerin geliştirilmesini engelleyecek yönetsel düzenlemelerin yapılmaması, dillerin coğrafi yayılma alanına saygı gösterilmesi, dilleri korumak için kararlılıkla hareket etme gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca 7'nci maddeye göre taraf devletlerden, bölgesel dillerin ve azınlık dillerinin, sözlü ve yazılı olarak kamusal ve özel yaşamda kullanılmasının kolaylaştırarak ve teşvik edecek önlemler almaları istenmekte; bölgesel dillerde kültürel ilişki kurulması ve eğitim yapılması, ayrıca sınır ötesi gruplarla ilişki biçiminin geliştirilmesi öngörülmektedir.

Sözleşmenin üçüncü bölümünde ise bölgesel dillerin ve azınlık dillerinin, eğitimde, yargıda, yönetimde ve kamu hizmetlerinde, medyada, kültürel faaliyetler ve hizmetlerde, ekonomik ve sosyal yaşamda kullanılmasını teşvik etmek için alınacak önlemler sıralanmakta ve devletlere bu konuda yükümlülükler getirilmektedir. Sözleşme hükümlerine uyulmaması halinde yargı yoluyla yaptırım uygulama mümkün olmamaktadır. Öngörülen denetim mekanizması taraf devletlerin düzenli rapor sunmaları ile sınırlı tutulmuştur. Sözleşmeye göre, bir devlet taraf olduğunda kendi

ülkesinin hukuki fiili durumunu bir raporla Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine bildirecektir. İlk raporun ardından taraf olan devlet, üç yıllık periyotlarla rapor vermeye devam edecektir. Raporların incelemesini yapan birim ise Avrupa Konseyi Genel Sekreteryası tarafından üyeleri belirlenen Uzmanlar Komitesi'dir. Bu Komite, üye ülkelerin sunduğu resmi raporları ve NGO'ların bu konudaki faaliyetlerini de dikkate alarak değerlendirme raporu hazırlayacak ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine iletacaktır. Söz konusu rapor ilgili ülkede iyileşme sağlama beklentisiyle kimi kez doğrudan kamuoyuna açıklanmaktadır. Bu konuda takdir yetkisi Bakanlar Komitesi uhdesindedir. Bölgesel ve Azınlık Dilleri sözleşmesi yaptırım mekanizması rapor sunumu ve analizi ile sınırlı tutulmuştur. Bu sözleşme kapsamında devlet başvurusu veya bireysel şikayet denetleme yöntemi olarak öngörülmemiştir (Tahmazoğlu Uzelturk, 2002:157-171)

1.3.4. Ulusal Azınlıklara İlişkin Çerçeve Sözleşme

1 Şubat 1995'te Strasburg'da kabul edilen Ulusal Azınlıklar Çerçeve Sözleşmesi, 1998 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin karakteristik özelliği, ulusal azınlıkların korunmasına münhasır ilk çok taraflı metin olması ve bağlayıcı karakter taşımasıdır. Azınlıkların durumu ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir ve bu durum nedeniyle farklı yaklaşımların uygulamaya aktarılması tek tip uygulamadan sapma olarak değerlendirilmemektedir. Bu bakış açısı esas alındığında, sözleşmeyi tasarlayanların bu metin ile azınlıkları koruyacak temel ilkeleri ortaya koydukları ifade edilebilir. Sözleşmede devletlerin yükümlülüklerine vurgu yapılmaktadır. Sözleşmede azınlıklara mensup kişilerin ayrıntılı hakları yerine devletlere ulusal düzenlemeler yapmak suretiyle önlem alma görevi yüklenmiştir. Bu durum nedeniyle sözleşmenin isminde "çerçeve" kelimesi geçmektedir. Burada azınlık hakları konusunda genel bir dayatma yerine "kayda değer oranda", "ihtiyacı karşılayacak seviyede", "gerekli hallerde" ve "mümkün olduğu kadar" ifadelerine de yer verilecek esneklik sağlanmıştır. Böylece sözleşme ile garanti altına alınan hakların korunması, büyük ölçüde devletlerin ulusal düzeyde yapacakları düzenlemelerle irtibatlı hale gelmiştir (Council of Europa, 1995).

Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi doğrudan uygulanabilir nitelikte değildir. Üye devletlerin sözleşme ile öngörülenleri uygulamaya aktarmak için iç hukuk sistemlerinde uygun düzenleme yapmaları gerekmektedir. Sözleşme bu haliyle Avrupa Birliği yasama tasarrufları arasında yer alan yönergelere benzemektedir. Yönergelerde düzenlenen yükümlülükler üye devletleri sonuçları bakımından bağlamakta, üye devletler öngörülen sonuçlara ulaşmak için birbirinden farklı hukuki metinler kabul edebilmektedir. Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi ile ulusal azınlıklara mensup kişiler için devletin yükümlülükleri serbest biçimde etnik, kültürel, dini kimliğini ve dilini kullanma ortamı yaratmak, ayrımcılığa karşı azınlığın korunması, azınlık dilinin özel ve resmi faaliyetlerde kullanılması, siyasal faaliyetlerde ve ticari hayatta kullanılmasını sağlayacak koşulları yaratmak olarak tanımlanmaktadır. Bu bakış açısı esas alındığında, Sözleşme, akit devletten ulusal azınlıklarla diğerleri arasında eşitlik sağlamasını, azınlık dil, kültür ve dinini korunmasını, kültürlerarası diyalogu tesis edilmesini, azınlık dilinin günlük hayatta ve coğrafi bölgelerin isimlendirilmesinde kullanılması, ana dilde eğitim verilmesi ve dış dünya ile irtibat kurmalarının engellenmemesini talep etmektedir (Council of Europa, 1995).

Sözleşme esas itibariyle Ulusal azınlıkların korunmasına ilişkin Birleşmiş Milletler sözleşmeleri ve bildirimlerindeki ve özellikle 29 Haziran 1990 tarihli Kopenhag Belgesi olmak üzere, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı belgelerindeki hukuki bakımdan bağlayıcı hale getirmiştir. Toplam 32 maddeden oluşan çerçeve sözleşmenin ilk bölümünde genel ilkeler sıralanmıştır. Birinci maddede ulusal azınlıkların ve bu azınlıklara mensup bireylerin hak ve özgürlüklerinin korunmasının, insan haklarının uluslararası düzeyde korunmasının ayrılmaz bir parçası olduğu ve bu anlamda uluslararası işbirliği alanına girdiği ifade edilmiştir. Ayrıca sözleşmenin insan hakları konusunda mevcut standardı düşürecek biçimde yorumlanamayacağı kayıt altına alınmıştır. Esasında sözleşme mevcut haliyle insan hak ve özgürlükleri alanındaki diğer sözleşmeleri takviye etme amacı taşımaktadır.

Sözleşmenin isminde geçen “ulusal azınlık kavramı konusunda bile sözleşmenin net bir tanım yapılmamıştır. Kimlerin ulusal azınlık olacaklarını belirleme görevi

devletlere bırakılmıştır. Bazı ülkeler vatandaş olmayanları dışarıda bırakmayı tercih ederken, Lihtenştayn, Malta ve Lüksemburg gibi ülkeler bünyelerinde ulusal azınlık olmadığı şeklinde görüş beyan etmişlerdir. Bu haliyle sözleşme BM'nin 1992 tarihinde yayınladığı Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Deklarasyondan farklılaşmaktadır. Söz konusu deklarasyonda "ulusal" yanında "etnik, dil ve din" azınlıklarına vurgu yapılmıştır.

Çerçeve sözleşmenin 3'ncü maddesinde bir ulusal azınlığa mensup olan kişilerin kendilerine azınlık mensubu olarak davranılmasını ya da davranılmamasını özgürce tercih etme hakkına sahip olduğu ve bu kişilerin, hem bireysel olarak hem de başkalarıyla birlikte toplu olarak bu sözleşmeden doğan hakları kullanabilecekleri ve bu özgürlüklerden yararlanabilecekleri belirtilmektedir.

Sözleşmenin ilk maddelerinde taraf devletlerin ulusal azınlıklara mensup bireylere tanıdıkları istenen haklar ve bu hakların gerçekleştirilmesi konusunda devletlerin yükümlülükleri düzenlenmiştir. 21'nci maddede ise Sözleşme'nin hiçbir hükmünün, uluslararası hukukun temel ilkelerine, devletlerin egemen eşitliği, ülkesel bütünlüğü ve siyasal bağımsızlığına aykırı herhangi bir faaliyette bulunma ya da eylem yapma hakkını içerecek biçimde yorumlanamayacağı kayıt altına alınmıştır.

Çerçeve sözleşmeye göre taraflar, ulusal azınlıklara mensup kişilerin yasa önünde eşitliği ve yasa ile eşit korunma hakkını güvence altına almayı taahhüt ederler. Bu konuda, ulusal azınlığa mensubiyete dayalı herhangi bir ayrımcılık yasaklanmıştır. Taraflar, gerektiğinde, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yaşamın her alanında, ulusal azınlığa mensup kişilerle çoğunluğa mensup olanlar arasında tam ve etkin eşitliği geliştirmek için yeterli önlemleri almayı taahhüt ederler. Bu konuda, ulusal azınlıklara mensup kişilerin özgül koşullarını dikkate alırlar (m. 4).

Çerçeve sözleşme taraflara ulusal azınlıklara mensup kişilerin kendi kültürlerini yaşatmaları ve geliştirmeleri ve kimliklerinin asli öğeleri, yani dinlerini, dillerini, geleneklerini ve kültürel miraslarını korumaları için gerekli koşulları sağlama yükümlülüğü getirmiştir (m.5). Devletler ayrıca ulusal azınlıklara karşı asimilasyon politikası uygulamamama, kültürel, dilsel ya da dinsel kimlikleri nedeniyle ayrımcılık,

düşmanlık ya da yıldırı tehdidi ya da eylemine uğrayabilecek olan kişileri korumak için uygun önlemleri alma yükümlülüğü altına girmişlerdir (m. 7). Azınlıkların örgütlenme ve dernek kurma, fikir, düşünce, vicdan, kanaat ve din özgürlüğünü koruma da devletlerin temel görevleri arasındadır (m. 8-9).

Devletin bir başka yükümlüğü de azınlıkların ana akım medyaya ulaşma ve kendi medya organlarını kurmalarını kolaylaştırmaktır (m.10).

Devletler ayrıca azınlık dillerinin özel ve kamu işlerinde kullanılması, azınlık dillerinde isimlerin ve soy isimlerin kullanılması, coğrafya isimlerinin azınlık dilinde ifade edilmesi (m. 11), azınlık dili ile eğitim yapılmasını destekleme, yeni eğitim kurumları yapılmasına yardımcı olmakla yükümlüdür (m.12). Azınlıkların kendi dillerinde eğitim yapacak eğitim kurumları oluşturmaya müdahale edilmeyecektir ve eğitim hakları kısıtlanmayacaktır (m.13-14).

Devlet, azınlıklara mensup kişilerin kültürel, sosyal ve ekonomik hayata katılımı konusunda gereken önlemleri alma (m. 15), azınlıkları buldukları coğrafi bölgede nüfus oranlarını değiştirmeme (m.16) ve dış dünyadaki azınlık toplulukları veya hükümetlerarası kuruluşlarla irtibatını engellemekle sorumlu tutulmuştur (m.17).

Çerçeve sözleşmeye taraf olan devlet gerektiğinde, diğer Devletlerle, özellikle de komşu Devletlerle, ilgili ulusal azınlıklara mensup kişilerin korunmasını sağlamak için iki taraflı ve çok taraflı anlaşmalar yapmaya gayret eder (m.18).

Sözleşme'nin dördüncü bölümünde ise taraf devletlerin sözleşme kapsamındaki taahhütlerini ne ölçüde yerine getirdiklerinin izlenmesi mekanizması tesis edilmiştir. Sözleşme'nin getirdiği denetim mekanizmasında Bakanlar Komitesi, Sözleşme'nin uygulanışını izlemekle görevli organdır. Bu sözleşme kapsamında denetim, sadece taraf devletlerin sunacakları raporlara göre şekillenmekte, devlet başvurusu veya bireysel başvuru yöntemleri bulunmamaktadır. Çerçeve Sözleşmeye göre akit devletler, Sözleşme'nin kendileri açısından yürürlüğe girmesinden sonraki 1 yıl içinde, Sözleşme'nin uygulamaya geçirilmesi için aldıkları önlemlerle ilgili raporları Avrupa Konseyi Genel Sekreterliğine iletmekle yükümlüdürler. Bundan sonra, taraf devletler

beş yıllık periyotlarla ve Bakanlar Komitesi talep ettiğinde Sözleşme'nin uygulanmasıyla ilgili her türlü ek bilgiyi Genel Sekreter'e iletmekle yükümlüdürler. Genel Sekreter de bu bilgileri Bakanlar Komitesi'ne iletecek, raporların objektif olup olmadığı 18 uzmandan oluşan bir Danışma Komitesi tarafından değerlendirilip sonuçlar Bakanlar Komitesi'ne sunulacaktır.

Danışma Komitesi söz konusu raporları inceleyerek bir görüş oluşturacak ve Bakanlar Komitesine sunacaktır. Söz konusu nihaî raporun kamuoyuna açıklanıp açıklanmaması Bakanlar Komitesi uhdesinde olacaktır. Sözleşme hükümlerinin üye devletlerde tam olarak uygulanabilmesi için devlet tarafından hazırlanan raporların objektifliği hükümetler dışı uluslararası örgütlerin raporları ile kıyaslama yapmak suretiyle sağlanacaktır. Bu konularda teknik çalışmaları Danışma Komitesi yapacak ve nihai karar organı da Bakanlar Komitesi olacaktır (Avrupa Konseyi, 1995).

1.3.5. Azınlıkların Korunmasına İlişkin AGİT Metinleri

1994 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) adını alan uluslararası örgütün kökenleri, 1975 yılında Finlandiya'nın başkentinde Doğu ve Batı Blokları arasında bir seri müzakere sonrasında imzalanan Helsinki Nihaî Senedi'ne dayanmaktadır. Teşkilat faaliyetlerinin ilk yıllarında azınlıklar meselesi insan hak ve özgürlükleri kapsamında değerlendirilmiş, iki kutuplu sistemin yıkılmasından sonra bu alandaki çalışmalar daha somut bir görünüm kazanmıştır. Helsinki Nihai Senedinde azınlıklarla ilgili hususlar, "ayrımcılığın önlenmesi" ve "eşitlik" çerçevesinde ele alınmıştır. Zira Soğuk savaşın yumuşamaya evrildiği o dönemde bile hedef ve temel perspektif, güvenliğin tesil edilmesi olmuştur. Azınlıklar meselesine bakış açısını da doğal olarak güvenlik merkezli yaklaşımın uzantısı olarak görmek gerekmektedir. Azınlıklara ilişkin konularda bile ilk zamanlarda esas vurgu, insan hakları üzerinde toplanmıştı.

Ulusal azınlıklara mensup kişilerin korunması, 1989 yılında Viyana kapanış bildirisinde gündeme gelmiştir. Bu bildiriye göre devletler, azınlıklara karşı her türlü ayrımcılıktan kaçınma ve insan hakları ve temel özgürlükler çerçevesindeki onların

meşru haklarını kolaylaştırma yükümlülüğü altına girmişlerdir. Belgede ayrıca devletlerden, ulusal azınlıkların etnik, kültürel, dilsel ve dinsel kimliklerini koruyacak ve bu kimliklerin geliştirilmesini sağlayacak ortam yaratmaları ve azınlıklara mensup bireylerin haklarını özgürce kullanmalarına saygı göstermeleri istenmiştir (Kurubaş, 2004: 7-58).

Azınlıklar konusunda kaydedilen gelişme trendi uluslararası alanda ayrımcılığın önlenmesinden azınlıkların korunmasına doğru bir seyir izlemiştir. Azınlıkların korunması hususunda devletin engellememe şeklindeki negatif ödevinden, azınlıkların farklı özelliklerini korumalarına yardımcı olma ve hatta bu korumanın koşullarını yaratma biçiminde pozitif bir yükümlülük üstlenmeye yönelik gelişme dikkat çekmektedir. Bu kapsamda azınlık haklarının korunması çerçevesinde, özellikle anadili kullanma, anadilde eğitim gibi konularda bireysel haklardan, kolektif haklara doğru bir eğilim gözlenmektedir. Bununla birlikte bu eğilim, tanınan hakların bireyler yerine gruplara verilmesini sağlayacak kadar güçlü değildir. Azınlık haklarının kapsamı ulusal egemenlik ve ülke bütünlüğü esas alınarak belirlenmektedir. Etnik, dinsel, dilsel ya da kültürel azınlık kimliklerine bağlı bir kendi kaderini tayin hakkının kabulü de söz konusu değildir. Azınlıklar, uluslararası politikanın öznesi haline gelmişlerse de uluslararası hukukun bir öznesi olamamışlardır (Özdek, 2000: 227-228).

AGİT şemsiyesi altında azınlıkların korunmasında daha çok dilsel ve kültürel haklar temelinde bir yaklaşım dikkat çekmektedir. Bunun nedeni, azınlıkların kendi kimliklerini kültürel yönleriyle canlı tutmalarını sağlayarak, siyasal taleplerde bulunmalarının önüne geçmektir. Bir başka perspektiften azınlık hakları konusundaki taleplerin, iç self determinasyon kapsamında değerlendirildiği yorumunu yapmak mümkündür. Kimi uluslararası kuruluşların son dönemlerde azınlık kimliklerinin korunması yönündeki çabaları, etnik ya da dinsel temelde oluşturulmuş bölgelere daha çok özerklik sağlama hedefini içermektedir.

Ama öte yandan da, günümüz itibarıyla azınlıklar sorunu ulusal yetki alanından çıkmış, uluslararası ilişkilerin meşru konularından biri haline gelmiştir. Yani azınlıklar konusu artık devletlerin münhasır yetki alanında, bir başka ifadeyle, münhakır iç

meselesi kabul edilmemektedir. Bir devlette azınlık olup olmadığını belirlemek de keza ilgili devletin kendi takdirine bırakılmamaktadır. Günümüzde azınlık sorunları, uluslararası barış, güvenlik ve istikrarı ilgilendiren bir sorun olarak görülmektedir. Bu kapsamda devletler uluslararası azınlık korumasının gereklerini yerine getirmek için hukuksal düzenlemelere gitmekte ve ülkelerini uluslararası denetime açmaktadırlar. Tüm bu gelişmelere paralel olarak da azınlık haklarının korunmasında ulusal ve uluslararası hükümet dışı kuruluşların etkisi artmaya başlamıştır.

Bir diğer dikkati çeken gelişme, azınlık kavramı kullanımından kaçınma şeklindedir. Azınlık kavramı negatif ima ihtiva ettiği, parçalanmışlık izlenimi bıraktığı için onun yerine ulusal grup, azınlık hakları yerine de grup hakları veya kültürel haklar kavramı tercih edilmektedir.

AGİT'in genel yaklaşımı uluslararası barış ve güvenlik ile insan hakları arasında pozitif ilişki olduğu şeklindedir. Aslında kapsamlı bir güvenlik için azınlıklara mensup kişilerin haklarının korunması da ehemmiyet taşımaktadır. Üye devletlerin hepsinde bir veya daha çok sayıda ulusal azınlıklar vardır. Üye devletlerde azınlıkların taleplerinin karşılanması ve çoğulcu bir toplum yapısı oluşturulması barış ve istikrara katkı sağlayacaktır. Nitekim AGİT de bu konunun takipçisi olmuş ve Ulusal Azınlıklar Komiseri atamıştır. Komiserin temel görevi, insan haklarına ilişkin sorunları yakından takip etmek, özellikle azınlıkların ayrımcılıkla karşılaşmasını önlemektir (AGIT, 2000).

1992 yılında yapılan Helsinki Zirvesinde yüksek temsilcinin görevi, “azınlıklar sorunlarından kaynaklanabilecek çatışmaları önleme” olarak belirlenmiştir. Bir devletin sınırları içerisindeki azınlık sorunları çoğu kez komşu devletlerde de tansiyonun yükselmesine neden olmaktadır. Yüksek Temsilci bu çerçevede insan hakları üzerinde yoğunlaşmakta, azınlık haklarına saygı ve ayrımcılık yapılmamasını temin etmeye çalışmaktadır.

Helsinki Nihaî Senedi'nin 7'nci ilkesi, azınlıklara mensup kişilerin hukuk önünde eşitliğinin sağlanması ve onlara karşı ayrımcılık yapılmamasını öngörmektedir. 1990 Haziran ayında kabul edilen İnsan Haklarına İlişkin Kopenhag

Belgesi, azınlık hakları konusunda temel metin kabul edilmektedir. Söz konusu belgenin 33 ncü maddesinde, azınlıkların kendi bölgelerinde kültür, dil ve din kimliklerinin korunması ve eşitliğin temin edilmesi öngörülmektedir (OSCE- 1990).

Söz konusu belgeye göre azınlıkların kimlik ve kültürlerini “beyan etmeleri, korumaları ve geliştirmeleri” konusunda devlet önlem almakla yükümlüdür (paragraf.32). Bu kapsamda devletin yükümlülüğü bireysel iletişimde ve kamu hizmetlerinde ana dilin kullanılması sağlamak (paragraf, 32.5), azınlıkların kendi eğitim kurumlarını ve dini müesseselerini ulusal mevzuat çerçevesinde oluşturmaları (paragraf 32.2), ana dilde ibadet etme (paragraf 32.3), sınırları dışında aynı kökenden olan akrabaları ile iletişim kurma (paragraf 32.4) ve siyasal faaliyetlere azınlık mensuplarının aktif katılımın gerçekleşmesi (paragraf 35) olarak sıralanmıştır.

Belgede ayrıca azınlıklara tanınan hakların hiçbir şekilde BM Ana Sözleşmesine aykırı yorumlanamayacağı, bir azınlığın bulunduğu devletin toprak bütünlüğü, bağımsızlığı ve egemenliğini ihlal edebilme hakkı ihtiva ettiği şeklinde yorumlanamayacağı kayıt altına alınmıştır. 1990 yılında AGİT şemsiyesi altında kabul edilen Paris Şartında ise devletler için halkları arasında dostça ilişkilerin tesis edilmesi, ulusal azınlıkların etnik, kültürel, din ve dil kimliklerini koruma yükümlülüğü getirilmiştir.

AGİT bünyesinde 1991’de kabul edilen Cenevre Raporunda ulusal azınlıklar içinde yaşadıkları devletin ve toplumun ayrılmaz bir parçası ve her devletin ve toplumun zenginleşmesini sağlayan unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Azınlıkların korunması için uygulanabilecek demokratik yollar arasında, yerel ve özerk yönetimin yanı sıra, bölgesel temeldeki özerklik ve bunun uygulanamadığı durumlarda, ulusal azınlıkların özyönetiminin kurulabileceği görüşü öne sürülmüştür. AGİT’in azınlıklar konusundaki bu yaklaşımı, daha sonra Avrupa Konseyi bünyesinde kabul edilecek olan Ulusal Azınlıklar Çerçeve Sözleşmesinin temelini oluşturmuştur (Özdek, 2000: 221-224).

AGİT şemsiyesi altında azınlık hakları koruma rejimi ise üç kurumsal mekanizmaya dayanmıştır. Bunlardan ilki “insani boyut mekanizması” adını

taşımaktadır. 1989-1993 yılları arasında uygulan bu mekanizma kriz durumlarında kullanılabilir olan devletlerarası şikayet yöntemidir. İkinci mekanizma ise devletlerin belirlenen ölçütleri nasıl uygulamakta olduklarının ortaklaşa değerlendirileceği “yıllık yürütmeyi konferansları” ve sonuncusu da Aralık 1992’de benimsenen, görevi, çatışma durumu yaratabilecek nitelikli ulusal azınlık sorunlarıyla ilgili gerginliklerde erken uyarı yapmak ve gerekli olduğunda eyleme geçmek olan “Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği”dir.

İnsani boyut mekanizması, ilk kez 1989 Viyana Belgesi’yle ortaya çıkmış, 1991 “Moskova Belgesi”yle geliştirilmiş, son şeklini 1993 “Roma Meclisi Kararları”yla almıştır. İnsani boyut mekanizması, Soğuk Savaş sonrası dönemin değişen güvenlik gerekliliklerini yanıtlama amacına yönelik kurumsal yapılar üreten ilk girişim olmuştur. Dolayısıyla bu mekanizma, çatışma durumlarında kullanılabilir devletlerarası şikayetler yöntemi olarak şekillenmiştir (İnanç, 2004).

İkinci mekanizma olan yürütmeyi değerlendirme konferansları sonucunda Ocak 1992 tarihli “Prag Belgesi”yle ortaya çıkmıştır. Bu mekanizmayla insan ve azınlık hakları yükümlülükleri açısından devlet uygulamaları, AGİK kurumsal yapıları içinde düzenli incelemelere konu olmuştur. Bu konferanslarda, hak ihlalleri saptanan devletlere diplomatik uyarılar çıkmıştır.

Üçüncü mekanizmaya Aralık 1992 tarihli “Helsinki Belgesi”yle oluşturulan Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği’dir. Helsinki Belgesi’ne göre, Yüksek Komiserlik AGİK bölgesinde çatışmaların önlenmesinin bir aracıdır. Ulusal azınlıklarla ilgili sorunlardan doğan gerilimlerin AGİK bölgesinde barış ve istikrarı bozabilecek çatışmalara dönüşmesini engellemek amacıyla erken uyarı ve erken eylemde bulunmakla görevlidir. Yüksek Komiser, bu görevini yerine getirirken ilgili ülkelerde incelemelerde bulunacak, basın ve hükümet dışı kuruluşlar da dahil olmak üzere her türlü kaynaktan bilgi toplayacak, ilgili taraflardan kendisine iletilen azınlık hakları ihlallerine ilişkin raporları değerlendirecektir.

Yüksek Komiser’in görevi, genel olarak ulusal azınlıkların durumlarının incelenmesini kapsamaktadır. Yüksek Komiser bu görevini, yansızlık ve gizlilik

ilkelerinden hareketle yerine getirecektir. Yüksek Komiserliğin, vatandaşlığın elde edilmesi, ulusal azınlıkların eğitim ve dil haklarıyla ilgili pek çok tavsiyesi bulunmaktadır. AGİT, azınlıkların korunması konusunda uluslararası standart oluşturmaya çalışmıştır. Bu kapsamda ulusal azınlıkların eğitim hakları, dil hakları ve siyasal katılım hakları için temel ilkeler belirlenmiştir. Bu ilkelerin asgari ölçütler olduğu ve devletlerin bunu daha ileri noktalara taşımaları beklentisi dile getirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. RUSYA FEDERASYONU'NDA YAŞAYAN AZINLIKLAR VE RUSYA ANAYASAL SİSTEMİNİN AZINLIKLAR AÇISINDAN ANALİZİ

Bu bölümde öncelikle RF sınırları içerisinde yaşayan azınlıkların kimlerden oluştuğu ve çeşitli ölçütlere göre sınıflandırılması yapılacak, ardından RF anayasal sistemi azınlıklar açısından incelenecektir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse, ülkenin siyasal, idari ve hukuki yapısı azınlıklar perspektifinden değerlendirilecektir. RF'nda yaşayan azınlıkların federal yapı içerisindeki statülerinin ne olduğu, yasama ve yürütme erkleri bakımından konumları, esas itibariyle ülkedeki siyasal sistemin kendine özgü yapısı incelenmeden anlaşılamayacak kadar karışık bir görünüm taşımaktadır. Hukuki açıdan bakıldığında ise RF Anayasasının temel hükümleri, ve ayrıca temel hak ve özgürlükleri düzenleyen ulusal mevzuat ehemmiyet taşımaktadır.

Öte yandan RF, insan hakları ve temel özgürlükler konusunda beynelmilel sözleşmelere SSCB döneminden beri taraftır. SSCB'nin ardılı olduğu için söz konusu sözleşmelerin RF bakımından bağlayıcılıkları devam etmektedir. Bu bölümde ayrıca insan hakları ve azınlık haklarına ilişkin RF'nun federal mevzuatı ve bölgesel düzeydeki kimi düzenlemeler de incelenecektir. RF anayasasında yer alan temel hak ve özgürlüklere ilişkin hükümler, esas itibariyle SSCB'nin dağılmasından sonra Batı modelinden esinlenme suretiyle oluşturulmuştur. Anayasada dikkati çeken bir başka husus da, devletin taraf olduğu beynelmilel sözleşmelerin bağlayıcı olarak tanımlanması ve hukuk sisteminin bir parçası olduğu şeklindeki ifadedir. Anayasa'nın 15'nci maddenin 4'üncü fıkrasına göre, "Uluslararası hukukun evrensel ilke ve normları ve RF'nunun uluslararası antlaşmaları, yürürlükte olan hukuk sisteminin bir parçasıdır. Eğer; RF'nun uluslararası antlaşmasıyla, kanunla öngörüldüğünden farklı bir hüküm öngörülmüşse, uluslararası antlaşmanın hükmü uygulanır" (Russian Constitution, 1993).

Anayasa ayrıca RF'nu hükümet şekli cumhuriyet olan demokratik federatif hukuk devleti olarak şeklinde tanımlamıştır. Anayasaya göre, RF eşit haklara sahip unsurlar olan cumhuriyetler, topraklar, vilayetler, federal şehirler, özerk vilayetler ve

özerk alanlardan oluşmaktadır. Federasyon içindeki her bir federe cumhuriyet kendi anayasasına, ayrıca her bir toprak, vilayet, federal şehir, özerk vilayet ve özerk alanlar ise kendi tüzüklerine sahiptirler. RF'nun yönetim biçimi, her ne kadar federasyon olarak ifade edilmişse de ABD, Batı Avrupa ve Hindistan gibi ülkelerin uygulamalarından pek çok açıdan farklılık göstermektedir. Yazkova, ne bugünkü RF modelinin, ne de SSCB dönemindeki uygulamanın, klasik federalizmle uyumlu olmadığı ve kendine özgü nitelikler taşıdığı görüşündedir (Yazkova, 2006:273).

2.1. Rusya Federasyonu'nda Yaşayan Azınlıklar

RF sınırları içerisinde yaşayanların % 80'i Ruslardan, geriye kalanlar da azınlıklardan oluşmaktadır. SSCB'nin dağılmasının hemen ardından yapılan nüfus sayımında RF nüfusu 148,7 milyon olarak tespit edilmişti. Ülkenin nüfusu çeşitli faktörlerin etkisiyle zaman içerisinde azalmaya başlamış, 2006 yılında 143,1 milyona kadar gerilemiştir. Yukarıda sıralanan tarihler arasında nüfusun azalma eğilimi % 3.7 küçülme şeklinde gerçekleşmiştir (Visnevsky; 2009). RF'nunda nüfus azalmasının nedenleri arasında ilk sırada yüksek alkol tüketiminden kaynaklanan sağlık sorunları, dış dünyaya göç, aile yapısındaki değişimi ve kürtajın yaygınlığı gelmektedir. Bir örnek oluşturması bakımından RF'nunda 2002 yılında her 3 hamileliğin biri kürtajla sonuçlanmıştır. Bu oran, Almanya'dan 10 kat daha fazladır (Ponars Eurasia, 2019).

Devletin, Rus Ortodoks Kilisesinin desteği ile yürüttüğü kürtaj karşıtı faaliyetler ve eğitim çalışmaları genel eğilimde bir değişiklik yaratmamıştır. Doğurganlığın azalmasına neden olan bir başka faktör de ülke genelinde boşanmanın yaygınlaşmış olmasıdır. Bir başka göstergeye göre, tek ebeveynli ailelerde doğan çocuk sayısı, ülkedeki tüm çocuk doğumlarının %30'una tekabül etmektedir. Eylül 2017'de Ekonomi Bakanı Maksim Oreshkin, Rusya'nın demografik durumunun negatife gittiğini ve gelecek 5 yılda çalışma yaşındaki işgücü kaybının 800 bini geçeceğini belirtmiştir (Balmforth, 2017).

SSCB döneminde 1989 yılında yapılan sayımda Rusya içerisinde Rus olmayanların genel nüfusa oranı % 18.5 olarak tespit edilmişti. SSCB'nin

dağılmasının ardından 2002 yılında yapılan sayımda ise toplam nüfus içerisinde Rusların oranı azalmış, Rus olmayanların oranı ise % 20.3'e yükselmiştir (Norveç Rusya Araştırmaları Merkezi). 2010 yılında yapılan sayımda ise RF'nun toplam nüfusu 142.9 milyon olarak tespit edilmiştir. Bu rakamın 115 milyonu Rus, geriye kalanlar ise 160'm üstünde etnik grup ve yerli halklardır. Rusların dışında nüfusu bir milyonun üzerinde olan etnik gruplar şu şekilde sıralanmaktadır: Tatarlar 5 milyon 554 bin 601, Ukraynalılar 2 milyon 942 bin 961, Başkırlar 1 milyon 673 bin 94, Çeçenler 1 milyon 360 bin 253 ve Ermeniler 1 milyon 130 bin 491 (Salekhova - Grigorieva, 2017).

Tablo 2.1. Rusya Federasyonunda Nüfusun Etnik Dağılımı

Etnik Gruplar	2002 Nüfusu	Nüfusa % oranı
TOPLAM	145166731	100 %
Ruslar	115889107	79,83 %
Tatarlar	5554601	3,83 %
Ukraynalılar	2942961	2,03 %
Başkırlar	1673389	1,15 %
Çuvaşlar	1637094	1,13 %
Çeçenler	1360253	0,94 %
Ermeniler	1130491	0,78 %
Mordvinler	843350	0,58 %
Avarlar	814473	0,56 %
Belaruslar	807970	0,56 %
Kazaklar	653962	0,45 %
Udmurtlar	636906	0,44 %
Azeriler	621840	0,43 %
Marian	604298	0,42 %
Almanlar	597212	0,41 %
Kabartaylar	519958	0,36 %
Osetinler	514875	0,35 %
Dargınlar	510156	0,35 %
Buryatinler	445175	0,31 %
Yakutlar	443852	0,31 %
Kumuklar	422409	0,29 %
İnguşlar	413016	0,28 %
Lezginler	411535	0,28 %
Komiler	293406	0,20 %
Tuvianlar	243442	0,17 %
Yahudiler	229938	0,16 %
Gruzianlar	197934	0,14 %
Karaçaylar	192182	0,13 %
Çingeneler	182766	0,13 %
Kalmuklar	173996	0,12 %
Moldovlar	172330	0,12 %
Laksianlar	156545	0,11 %
Koreliler	148556	0,10 %
Tabasarainler	131785	0,09 %
Adıgeler	128528	0,09 %
Komiler	125235	0,09 %
Özbekler	122916	0,08 %
Tacikler	120136	0,08 %
Balkarlar	108426	0,07 %
Rumlar	97827	0,07 %
Karelyanlar	93344	0,06 %
Türkler	92415	0,06 %

Nogaylar	90666	0,06 %
Hakaslar	75622	0,05 %
Polonyalılar	73001	0,05 %
Altaylar	67239	0,05 %
Çerkezler	60517	0,04 %
Litvanyalılar	45569	0,03 %
Othenler	42980	0,03 %
Nenetler	41302	0,03 %
Abazinler	37942	0,03 %
Evenkler	35527	0,02 %
Finler	34050	0,02 %
Türkmenler	33053	0,02 %
Bulgarlar	31965	0,02 %
Kırgızlar	31808	0,02 %
Rututskiler	29929	0,02 %
Hanlar	28678	0,02 %
Letonyalılar	28520	0,02 %
Agulinler	28297	0,02 %
Estonyalılar	28113	0,02 %
Evenler	19071	0,01 %
Cukkiler	15767	0,01 %
Şorianlar	13975	0,01 %
Asurlular	13649	0,01 %
Gagavuzlar	12210	0,01 %
Nanaylar	12160	0,01 %
Mansiler	11432	0,01 %
Abazyalılar	11366	0,01 %
Taşakuryanlar	10366	0,01 %
Koryaklar	8743	0,01 %
Vespianlar	8240	0,01 %
Dolganlar	7261	0,01 %
Nivkiler	5162	0,00 %
Selkuplar	4249	0,00 %
Kırım Tatarları	4131	0,00 %
İtelmenler	3180	0,00 %
Ulçiler	2913	0,00 %
Tatiler	2303	0,00 %
Samiler	1991	0,00 %
Eskimolar	1750	0,00 %
Udegetler	1657	0,00 %
Yukagiriler	1509	0,00 %
Ketiler	1494	0,00 %
Çuvantiler	1087	0,00 %
Tofalar	837	0,00 %
Nanasaniler	834	0,00 %
Uruçiler	686	0,00 %
Negidaltskiler	567	0,00 %
Aleutiler	540	0,00 %
Orokiler	346	0,00 %
İzhorlar	314	0,00 %
Entsiler	237	0,00 %

Kaynak: Norway-Centre for Russian Studies <http://www.nupi.no/cgiwin/Russland/etnisk.exe?total>.

Rusya’da yaşayan azınlıkları, çeşitli kriterlere göre sınıflandırmak mümkündür. Bunlardan ilki, ana kategoriler esas alınarak yapılan ayırmadır. Bu sınıflandırmaya göre ilk sırada Rusya ile etnik bakımdan yakınlığı olan Slav kökenli azınlıklar gelmektedir. Ukraynalılar, Belaruslar ve Polonyalılar, RF sınırları içerisinde yaşayan Slav kökenli azınlık gruplarıdır. Slavların dışında kalan azınlık grupları içerisinde etnik köken

dikkate alındığında en büyük grubu nüfus içerisindeki oranları % 10'u seviyesinde olan Türk kökenliler almaktadır. Bu grup kendi içerisinde Orta Asya / Kafkas kökenliler, İdil -Ural bölgesinde yaşayanlar ve son olarak Sibirya/Uzakdoğu'da halkları şeklinde ayrıma tabii tutulmaktadır. Türk kökenli olanların büyük çoğunluğu Müslümandır. Bununla birlikte RF sınırları içerisinde Hıristiyan, Musevi, Şaman ve Budist inancını benimseyen Türk kavimler de vardır. Türklerin dışında kalan azınlık grupları ise sayı bakımından daha az olmalarına karşılık yelpaze olarak geniştir. Bunlar arasında önde gelenler Finno- Ugrian olarak nitelendirilen Mordovia, Udmurt ve Mari halklarıdır. Geriye kalanlar ise yerli halklar ve diğerleri şeklinde sıralanmaktadır.

Klasik sınıflandırma esas alındığında RF içerisinde yaşayan azınlıkları etnik azınlıklar, dil azınlıkları ve din azınlıkları şeklinde gruplandırılmaktadır. Azınlıkları ayrıca etnik Cumhuriyete sahip olanlar ve olmayanlar şeklinde sınıflandırmak da mümkündür (Malakhov- Osipov, 2020). RF'nunda azınlıklar çoğunluktan salt etnisite bakımından farklılaşmamakta, aynı zamanda din ve dil ölçütleri bakımından da ayrılmaktadır.

RF'nun idari sistemi son derece karmaşık bir görünüm taşımaktadır. 2014 yılında yapılan en son düzenlemeye göre, 85 idari birime ayrılmıştır. Bunlardan bazıları "Okrug" olarak isimlendirilen diğer bölgelerin içinde yer alan özel statülü bölgelerdir. Yönetim bu grupta yer alan bölgeleri mükerreren saymakta ve ayrı idari birimler kabul etmektedir. RF'nun idari bölgeleri dışarıdan bazen bir sepet içerisindeki mısırları koçan olarak saydıktan sonra bazı koçanlardaki taneleri yeniden saymak olarak görülebilmektedir. Aslında bu karmaşık yapı geleneksel Rus idari sisteminin bir mirasıdır. Günümüzde RF idari sisteminde tüm bu ayrımları içeren idari birimler şu şekildedir: 22 Cumhuriyet, 46 oblast, 9 kray, 4 otonom okrug ve son olarak da Moskova, St Petersburg ve Sivastopol'dan oluşan 3 federal şehir. (Stefan, 2017:14).

Oblast, vilayet statüsündeki yerlerdir. Söz konusu vilayetlerde genel olarak çoğunluğu oluşturan Ruslardır. Özel statüye sahip yönetim birimi olan krayların oblastlardan farkı, içinde yaşayanların etnik bakımdan çeşitlilik göstermiş olmalarıdır. Öte yandan iki idari birim arasındaki ayrım ekonomik nedenlerden de

kaynaklanabilmektedir. Rusya içerisinde bulunan Cumhuriyetler ise oblast statüsündedir. Cumhuriyetlerin oblastlardan farkı etnik azınlık temelinde örgütlenmiş olmaları, bir başka ifadeyle Cumhuriyetlerin adlarında azınlık isminin bulunmasıdır. Bununla birlikte bazı Cumhuriyetlerde demografik yapı azınlık aleyhine olabilmektedir. Bu durumda dahi azınlık ismi kullanımı devam etmekte ama nüfusun çoğunluğunu başka etnik gruplar veya Rus kökenliler oluşturabilmektedir. Uzakdoğu'daki Yahudi Otonom Oblastı adı verilen yerde yaşayanların sadece % 4'ü Yahudilerden oluşmaktadır. Üstelik bu bölgedeki Yahudiler günlük hayatlarında da Rus dilini konuşmaktadırlar (Ana Britannica, 2021).

Rusya idari bölümlenmesinde Okrug olarak isimlendirilen özel statülü bölgelerin sayısı 10 tanedir. Bunlardan 8'i coğrafi bakımdan Oblastların içinde yer almaktadır, geriye kalan ikisi ise Kray bölgelerine dâhildir. Okrugların hiçbiri Otonom Cumhuriyetlere bağlı değildir. Okruglarda nüfus nispeten sınırlıdır. Ancak bunların tamamında çoğunluğu oluşturan Ruslar veya Slav kökenli halklardır. Rusya idari bölümlenmesinde oblast olarak ifade edilen 51 bölgede yaşayan Rus olmayan azınlıkların tamamı diaspora şeklinde yaşamaktadırlar. Ukraynalılar, Belaruslar, Tatarlar, Başkırlar tıpkı Moskova'da veya St. Petersburg'da olduğu gibi herhangi bir bölgede yoğunlaşmadan Rusya genelindeki oblastlarda dağınık hâlde bulunmaktadırlar. Bunlar zaman zaman kendilerinin çoğunluk olduğu yerlerde yoğunlaşmaya çaba göstermekte ise de genel olarak Rusya genelinde tüm bölgelerde yaşayan azınlıklardır.

Rusya içerisinde Ukraynalıların genel nüfusa oranı ülke genelinde % 3 düzeyindedir. Bu rakam Ukrayna sınırına yakın Smolensk, Kursk, Belgorad, Voronezh ve Rostow oblastlarında yaşayan Ukraynalılar için aritmetik ortalama olarak % 3.33 düzeyindedir. Ukraynalıların oranı Ukrayna sınırına yakın olmayan rastgele seçilen Moskova, St. Petersburg, Arkhangelsk, Perm, Omsk, Khabarovsk gibi yerlerde aritmetik ortalama olarak % 3.67 düzeyindedir. Ukrayna kökenli azınlığın en yoğun bulunduğu yerler Ukraynaya binlerce kilometre uzaklıkta Uzakdoğu'daki Magadan (% 15.44), Kamtchatka (% 9.11) ve Amur (% 6.74) bölgeleridir (Williams, 2005)

RF içerisinde heterojen bizimde yaşayan azınlıklardan biri de Belaruslardır. Belarus sınırına yakın üç oblastta Belarusların oranı ortalama olarak % 1.44 düzeyindedir. Rusya genelinde Belarusların oranı ise % 0.92 mertebesindedir. Benzer şekilde Rusya'da Tatarların Tataristan sınırına mücavir Kirov, Orenberg, Samara ve Ulyanovsk'de aritmetik ortalaması % 6.23'tür. Anılan Cumhuriyetlerde yaşayan Tatarlar, Tataristan haricinde Rusya genelinde yaşayanların % 12.7'sine tekabül etmektedir. Tatarların Uzakdoğu'daki 6 bölgede nüfus içerisindeki aritmetik ortalaması % 1.85 düzeyindedir. Rusya genelinde bu oran ise % 2.57'dir.

Başkırların, kendi Cumhuriyetlerine mücavir Ekaterinburg, Perm, Orenburg ve Chelyabinsk'de aritmetik ortalaması % 2.37 düzeyindedir. Aynı şekilde Çuvaşların, Cumhuriyete komşu Ulyanovsk ve Nizhny-Novgorod'da aritmetik ortalaması % 4.2: Udmurtların komşu iki bölge olan Kirov ve Perm'de nüfus oranları ortalaması % 1.2 seviyesindedir. 57 Oblast ve Kray içerisinde en büyük azınlığı oluşturanların toplamının oranı, % 4.23 düzeyindedir. Oblast ve Kraylarda azınlığın en yüksek orana çıktığı yer Magadan Oblastıdır. Bu bölgede en büyük azınlık grubunu oluşturan Ukraynalıların oranı % 15.44 düzeyindedir.

Bünyesinde en kalabalık azınlık barındıran ikinci Oblast Astrahan'dır. Burada Kazakların genel nüfusa oranı % 12.7 düzeyindedir. Oblast ve Kraylarda yaşayan Ukraynalıların % 53'ü ve Belarusların % 64'ünün ana dili Rusçadır. Bu oran Tataristan dışında yaşayan Tatarlar bakımından % 24 düzeyindedir. Rusya genelinde Almanlar, Yahudiler ve Ermenilerin dağılımı diaspora karakteri taşımaktadır. Özellikle Yahudilerin durumu ilginçtir. Rusya'da bulunan Yahudilerin hepsi Rusça konuşmakta ve büyük bölümü Uzakdoğu'daki Yahudi Oblastı harici yerlerde yaşamaktadır. Yahudi Özerk Bölgesini 1934 yılında Stalin oluşturmuştur (Stepfan; 2017: 14). 57 Oblast ve Krayın 39'unda en büyük azınlık grubunu Ukraynalılar, 2'sinde Belaruslar, 8'inde Tatarlar, 3'ünde Almanlar oluşturmaktadır. Çuvaş, Mordvin, Kazak, Buryat ve Karaçaylar ise birer bölgede en büyük azınlık grubudurlar.

Netice olarak Oblast ve Kraylar için şunu söyleyebiliriz: Hem Ukraynalılar, Belaruslar ve Almanlar gibi sayıları nispeten yüksek olan azınlıklar, hem de Tatar, Çuvaş, Mordvin, Buryat ve Karaçaylar sayıları düşük olan azınlıklar dağınık halde

yaşamaktadırlar. Diaspora tipi yaşam biçimi, azınlıkların kollektif hareket etmelerini önleyen en önemli faktördür. Bununla birlikte 22 Özerk Cumhuriyet ve 10 Okrugun durumu bu bakımdan farklılık göstermektedir. Özerk Cumhuriyetlere adını veren azınlıklar, oblastlardan farklı olarak Söz konusu bölgelerde topluca yaşamaktadırlar (Ülger 2015: 1406).

22 Özerk Cumhuriyet'in sadece 7'sinde yerel devlete kendi adını veren haklar çoğunluktadır. Bu nitelik taşıyan Özerk Cumhuriyetler şunlardır: Çeçenistan, Çuvaşistan, Dağıstan (Avar, Dargin, Kumuk, Lezgin ve Lakların toplamı nüfusun % 73'ünü oluşturmakta), İnguşetya, Kabardin-Balkarya, Kuzey Osetya ve Tuva. (Sakwa, 2002: 210).

Öte yandan, 22 Özerk Cumhuriyet'in 8'inde Ruslar çoğunlukta bulunmaktadır: Adıgey, Buryat, Altay, Karalia, Hakasya, Komi, Mordovia, ve Udmurtya. Geriye kalan Cumhuriyetlerde (Kalmuk, Karaçay-Çerkez, Mari, Yakutistan ve Tataristan) hiç bir grup çoğunluk oluşturmamaktadır (Ülger 2015: 1406).

Bir başka dikkat çeken husus da şudur: Rusya içerisinde Yakutların, Tuvaların, Kabardinlerin, Balkarların % 90'dan fazlası kendi Cumhuriyetleri sınırları içerisinde yaşamaktadır. Buna karşılık istisnai bir durum olarak Tatarların üçte ikisi, Merdunlar, Çuvaşlar ve Marilerin de yaklaşık yarısı kendi Özerk Cumhuriyetleri dışında hayatlarını sürdürmektedir. (Sakwa, 2002: 212)

Özerk Cumhuriyetlerin her birinde yaşayan azınlıklar, Cumhuriyete adını veren etnik unsurun dil veya din bağlantısını kural olarak kabul ederler. Kendilerini, özerk Cumhuriyetin kimliğiyle tanımlarlar. Eğer özerk bölgede yaşayan azınlığın dini İslam ise, dil farklılığı önemini kaybeder. Benzer hususlar Hıristiyanlar için de doğrudur. Karelin Otonom Cumhuriyeti'nde, Vepsler, Ural dil grubu mensubu ve Ortodoks olduğu için Karelinlerle ortak hareket ederler. Dilleri Ural kökenli olan Finlilerle iş birliği yapmazlar, çünkü Finlilerin mezhebi farklıdır. Finliler, Ortodoks değil, Lutheryandır. Kafkasya bölgesinde Gürcistan ve Azerbaycan ile komşu olan Özerk Cumhuriyetler Dağıstan, Çeçenistan, Kabartay-Balkar, Karaçay-Çerkez,

Inguşetya'nın nüfusları toplamı 3.39 milyon civarındadır. Bu rakam Rusya nüfusunun % 2.3'üne tekabül etmektedir. (Ülger 2015: 1407).

Rusya'da azınlıkların gerçek sayısının tespit edilmesi her zaman sıkıntılı olmuştur. Devletin resmi yaklaşımı azınlıkların sayısını Rusya nüfusunun % 20'sine eşitleme şeklindedir (Malakhov- Osipov; 2020:501). En çok tartışma yaşanan husus, karma evliliklerden doğan çocukların nüfus kaydı yapılırken ortaya çıkmaktadır. Ebeveynlerden birinin Rus olması halinde çocuğun bazen Rus, bazen de öteki etnik grup üyesi olarak kaydedilmesi, azınlıkların gerçek rakamlarının tespitini güçleştirmektedir. Rusya'da bir başka azınlık kategorisi de yerli halklardır. Resmi bakış açısına göre yerli halk kabul edilmek için en önemli ölçüt, azınlığın nüfusunun 50 binin altında olmasıdır. Ayrıca vatansızlar (*haymatlos*), Romanlar, mülteciler ve Rus vatandaşı olmayan göçmen işçiler de, sosyolojik açıdan azınlık tanımı içerisinde yer almaktadır.

Rusya Federasyonu yasalarında azınlıklar ile ilgili olarak “millî azınlıklar” ve “az nüfuslu yerli halklar” olmak üzere iki farklı kavramdan söz edilmektedir. Rusya yasalarında kendi atalarının geleneksel olarak varlığını sürdürdüğü topraklarda, geleneksel yaşam ve üretim biçimini koruyan, Rusya Federasyonu'nda nüfusu 50 bini geçmeyen ve kendini ayrı bir etnik birlik sayan halklar *az nüfuslu yerli halklar* olarak tanımlanmaktadır. Bu ölçüt esas alındığında Dolgan, Tofa, Çulım Türkleri gibi halklar “az nüfuslu yerli halklara kategorisine girmekte ve bu gruba tanınan imtiyaz ve haklardan yararlanmaktadır. Rusya Federasyonu'nda etnik azınlık ve az nüfuslu yerli halkları korumak üzere çok sayıda yasa, tüzük, program vb. kabul edilmiş ve bunlarla tanınan imtiyaz ve haklar her bir halkın kendine özgü şartları içinde farklı sonuçlar doğurmuştur (Killi, 2008: 349).

Rusya'da etnik karmaşıklığın bir başka nedeni de sanayileşme ve ekonomik kalkınma nedeniyle yaşanan gönüllü ve zorunlu göçlerdir. 19. yüzyıl ortalarından itibaren Rusya'da sanayileşme temelde St. Petersburg, Kemerovo (Sibirya), Orsk (Ural dağlarının güneyi) ve Krasnodar (Kuzey Kafkasya) arasında kalan topraklarda kaydedilmiştir. Sanayileşmeye paralel olarak başka yerlerden bu bölgelere gönüllü göçler olmuştur. Ülkedeki demografik yerleşim söz konusu gelişmelerden

etkilenmiştir. Rusya'nın 140 milyonluk nüfusunun % 80'i günümüzde bu coğrafyada yaşamaktadır. Buralara göç kimi kez özellikle ağır sanayinin bir devlet politikası olduğu dönemlerde, yönetim tarafından zorunlu tutulmuştur. Benzer bir gelişme tarımsal üretim amacıyla yaşanmıştır. Uralların batısında yaşayan Ruslar, Bakir Topraklar adı verilen proje çerçevesinde kitleler hâlinde Orta Asya'nın kuzeyine (Kazakistan) yerleştirilmiştir (Ülger, 2007: 1407).

Siyasi sebeplerle yaşanan kitlesel sürgünler de etnik karmaşıklığın bir başka nedenidir. II. Dünya Savaşı yıllarında Kafkas halkları, Almanlarla iş birliği yaptıkları suçlaması veya etnik arındırma gibi siyasi projeler nedeniyle yaşadıkları topraklardan çıkarılmış, yüzbinlercesi kitleler hâlinde Orta Asya ve Sibirya'ya sürülmüştür. Kırım Tatarları, Çeçenler, İnguşlar, Balkarlar, Karaçaylar, Ahıskalılar gibi Kafkas halkları, anayurtlarından binlerce kilometre uzaklarda yaşamaya mahkum edilmiştir (Danspeckgruber, 2001: 23).

Bu durum öyle bir hâl almıştır ki, 1980'li yıllara gelindiğinde kendi bölgeleri dışında yaşayan halkların sayısı 60 milyonu aşmıştır. Tüm bu faktörler nedeniyle Rusya'da etnik azınlıkların durumu dünyanın diğer ülkelerindeki örneklere benzememektedir (Yazkova, 2006: 274).

2.1.1. Etnik Azınlıklar

Etnisite perspektifinden bakıldığında RF'nunda yaşayanların beşte dördü Ruslardan oluşmaktadır. Ukraynalıların ve Belaruslar da dahil edildiğinde Slav nüfus oranı daha da yüksek çıkmaktadır. 2010 yılı nüfus sayısı sonuçlarına göre, ülkede yaşayanların % 80.9'u Ruslardan oluşmaktadır. Geriye kalanlar içerisinde etnik bakımından en kalabalık azınlık grubunu nüfusun % 3.8'ini oluşturan Tatarlardır. Ülke sınırları içerisinde nüfusu bir milyonun üzerinde olan diğer azınlıklar ve etnik gruplar ise Ukraynalılar, Başkırlar, Çuvaşlar, Çeçenler, Ermeniler, Avarlar ve Mordovianlar şeklinde sıralanmaktadır. Rusya nüfusunun geriye kalan % 8.5'lik bölümü ise öteki azınlık azınlıklar, milliyetler ve yerli halklardan oluşmaktadır. 2010

yılı sayımına göre ülkede 193 etnik grup veya yerli halk yaşadığı tespit edilmiştir. (Rusya Büyükelçiliği/Londra, 2020).

RF’nda 2010 yılı resmi verilerine göre 193 etnik grup yaşamakta ve 277 dil konuşulmaktadır (Prina, 2014). Ülkede değişik isimlerle sınıflandırılan 85 federe birimin bazıları bir etnik grubun adını taşımaktadır. Bu uygulamanın kökeni, SSCB dönemindeki uygulamalara dayanmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse SSCB döneminde Tataristan Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak bilinen idari birim, RF ile birlikte Tataristan Cumhuriyeti adını almıştır. Bununla birlikte etnik isimle anılan Cumhuriyetler yeknesak /tek tip kategoride değildir. Benzer statüye sahip bu kategorideki cumhuriyetlerin arasında bile farklılıklar olabilmektedir. Bir başka ilginç durum da şudur: Etnik Cumhuriyete adını veren bazı federe birimlerin Federasyon Konseyindeki temsilcileri en fazla nüfusa sahip halk arasından değil de azınlıkta bulunan bir başka halk veya Rus kökenli olabilmektedir.

Öte yandan etnik Cumhuriyet ismini taşıyan idari birimlerin bazılarında, Cumhuriyete adını veren etnik grup, mevcut sınırlar içerisinde azınlıkta kalabilmektedir. Hatta azınlık ismi taşıyan Cumhuriyetlerde ilgili azınlığın nüfus içerisindeki oranı % 10 veya daha düşük seviyede olan örnekler bile vardır. Öte yandan RF’de azınlık ismi taşıyan Cumhuriyetlerin statüleri bile farklılık göstermekte, tek bir modelden farklılaşmaktadır. İsmi azınlıktan alan Tataristan Cumhuriyetinde Tatarların nüfus içerisindeki oranı % 53.2 seviyesindedir. Bu rakamla Tatarlar, Cumhuriyet sınırları içerisinde çoğunluk oluşturmaktadır. Buna karşılık Tatarların bir bölümü Tataristan sınırları dışında yaşamaktadır. Karelya Cumhuriyetindeki durum ise Tataristan’dan farklıdır. 2010 yılı nüfus sayımı verilerine göre Karelya’da nüfusun sadece % 7.2’si Karel halkından oluşmaktadır. Bir başka ifadeyle Karelya’da devlete adını veren halk, Cumhuriyet sınırları içerisinde azınlıkta kalmaktadır. Karelya Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan Rusların oranı ise % 82.2 seviyesindedir. Karelya örneğinde de görülebileceği üzere, etnik isim taşıyan Cumhuriyetlerde genel olarak azınlık için pozitif haklar söz konusudur. Ancak her bir örnek diğerinden farklılık göstermektedir (Stefan, 2017: 14.-15).

Etnik ismi taşıyan Cumhuriyetlerin federe anayasalarında azınlığın dilini ve kültürünü koruyan maddeler yer almaktadır. Adı geçen Cumhuriyetlerde ana okulları ve orta dereceli okullarda azınlık dillerinde eğitim yasal olarak yapılabilir. Ancak bu uygulama, eğitimin düzeyi ve yaygınlığı her federe birimde aynı değildir. Azınlığın nüfus içerisindeki oranına, arz-talep durumuna ve Moskova yönetiminin inisiyatifine göre farklılık gösterebilmektedir. Bir örnek vermek gerekirse Karelya Cumhuriyetinde etnik grubun sayısının az olması, ana dilde eğitim verilmesini sınırlandırmaktadır. Ayrıca etnik azınlık mensuplarının kendi Cumhuriyetleri dışında yaşamaları halinde hangi hak ve özgürlükten yararlanacakları ve bu arada ana dilde eğitim taleplerinin yerine getirilip getirilmeyeceği kesin kurallara bağlanmış değildir.

RF’unda Saha Türkleri de denilen Yakutlar Sibiry’a Yakutistan Cumhuriyetinde yaşamaktadır. 2010 yılındaki nüfus sayımında ülke genelinde Yakutların sayısı 478 bin olarak tespit edilmiştir. Türkçe konuşan Yakutların yerleşim bölgeleri Baykal gölüne mücavir alanlardır. Rusya Federasyonundaki Yakutların çoğunluğu Cumhuriyet sınırları içerisinde yaşamaktadır. Ayrıca Magadan, Sakhalin ve Amur oblastlarında da Yakut nüfus yaşamaktadır. Dini bakımdan yakutlar Şamanizm- Animizm karışımı bir inanca sahiptir. Ayrıca sınırlı bir kesim Ortodoks inancını benimsemiştir. Rusya’nın bu bölgeye ilgisi 1642 yılına kadar gitmektedir. 20’nci yüzyılda Yakutistan’da güçlü bir milliyetçi hareket gelişmiştir. 1922 yılında Yakutistan Otonom Sovyet Cumhuriyeti kurulmuş ve SSCB’ye katılmıştır. 1924 yılında bölgede altın madeninin keşfedilmesi nedeniyle yoğun bir Rus nüfus bölgeye yerleşmiştir. 1926 yılında Yakutistan’ın nüfusunun % 81’6’sı Yakutlardan oluşurken bu rakam 1989’da % 33.4’e düşmüştür (Minority Rights, 2021).

Yakutistan’a Rus nüfusun yerleşmesi etnik gerilim ve çatışmalara neden olmuştur. 1990 yılında ülkenin adı Saka Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir. Bölge günümüzde altın, elmas ve diğer minerallerin zenginliği ile tanınmaktadır. Hem Saka Cumhuriyetinde hem de Evenk, Cukci, Even, Yukagir bölgelerinde çevre altın madeni üretiminden kaynaklanan çevre sorunları yaşanmaktadır. Yakutistan’da resmi dil Yakutça ve Rusça’dır. Ayrıca Çukri, Dolgan, Yukagir, Even ve Evek dilleri sınırlı ölçüde kullanılmaktadır. SSCB’nin dağılmasından sonra Yakut nüfusu Cumhuriyet sınırları içerisinde oransal olarak artmaktadır. Buna rağmen nüfusun çoğunluğunun

Ruslardan oluşması ve Yakutların temsilinin nüfusun üstünde olması tartışma ve gerilim yaratmaktadır (Minority Rights, 2021).

Rusya Federasyonu sınırları içerisinde 228 bin Komi ve 94 bin Komi Permiyak yaşamaktadır. Komi Permiyaklar etnik bakımdan Komilere yakındırlar ve aynı dili kullanmaktadırlar. Şamanist -animist dini inanc sahip olan Komi Permiyak azınlığı Permiyak Otonom okrug bölgesinde yaşamaktadır. Komi Permiyak Otonom Okrug 1925 Şubat ayında kurulmuştur. 1980 yılında Komi Cumhuriyeti ile birleşmesi gündeme gelmiştir. 1992 yılında Dünya Finno Ugrian Halklar Kongresi Komi Cumhuriyetinde toplanmış ve katılımcılar tüm yerli halkların Rusya emperyalizminden kurtulması için kendi kaderini tayin hakkını gündeme getirmişlerdir. 1995 yılındaki ikinci kongrese ise mülkiyet hakkı ve dillerinin kabul edilmesini savunmuşlardır. 2004 yılında Komi Permiyak Otonom Okruğu ve Perm oblastının birleştirilmesi ve böylece Perm Krayı oluşturulması için referanduma gitmişlerdir. Referandum sonucunda 1 Kasım 2005 tarihinde Komi Permiyak Otonom Cumhuriyeti oluşturulmuştur. Bununla birlikte zaman zaman gerilim yaşanabilmektedir (Minority Rights, 2021)

Çeçenler genel olarak Kuzey Kafkasya'da Çeçenistan Cumhuriyeti sınırarı içerisinde yaşamaktadır. 2010 yılı sayımına göre Rusya'da Çeçenlerin sayısı 1 milyon 431 bin civarındadır. Nüfusu bir milyonun üzerinde olan altıncı büyük etnik topluluktur. Kuzey Kafkasya'nın yerli halklarından olan Çeçenler, dini aidiyetleri bakımından da Müslümanlığın Sünni mezhebine mensuptur. Rusya'nın Çeçenlerin yaşadığı coğrafya üzerinde hakimiyet kurması 1800'lü yıllarda Çarlık Rusyası döneminde mümkün olmuştur. 1922 yılında Otonom Cumhuriyet statüsü kazanan Çeçenler, 1934 yılında İnguşlarla birlikte Çeçen- İnguş özerk Cumhuriyeti adı altında birleştirilmişlerdir. İkinci Dünya Savaşının sonuna doğru düşmanla işbirliği yapma suçlaması ile sürgüne gönderilen Kafkas halkları arasında Çeçenler de vardır. O dönemde 450 bin Çeçen, Orta Asya'ya sürgüne gönderilmiştir. İntikal esnasında 100 bine yakın insan hayatını kaybetmiştir. Stalin'in ölümünden sonra rehabilitasyon ve sürgünden geri dönüş başlamıştır (Minority Rights, 2021)

SSCB'nin son döneminde Çeçenler, merkezi hükümetten tamamen ayrılma amacıyla bağımsızlık hareketi başlatmışlardır. 1991'de Cahar Dudayev'in Çeçenistan Devlet Başkanı seçilmesi ile başlayan Moskova ile gerilim 1990'ların ortasında ve sonunda iki kez Rus-Çeçen savaşı yaşanmasına neden olmuştur. Birinci Çeçen Savaşında 5 bin 500 Rus askeri ve 4 bin Çeçen savaşçı hayatını kaybetmiştir. Taraflar arasında ateşkes sonrasında Alavyurt antlaşması imzalanmıştır. İkinci Çeçen Savaşı ise Rus istihbarat güçlerinin kitlesel terör saldırıları nedeniyle Çeçenleri suçlaması sonucunda başlamıştır. Grozni'ye hedef gözetmeden saldıran Rusya silahlı güçleri, bu Cumhuriyette kendine bağlı bir yönetim oluşturmuştur. Ruslarla işbirliği yapan Ahmet Hacı Kadırov'un Çeçen savaşçılar tarafından 2004 yılında öldürülmesinden sonra Çeçenistan'ın devlet başkanlığı görevine oğlu Ramzan Kadırov getirilmiştir. Çeçen savaşının kirli yüzünü yazan gazeteci Anna Politkovskaya 2006 yılında Moskova'da faili meçhul bir saldırı sonucunda öldürülmüştür.

Çeçenistan'da rejim muhalifi, insan hakları savunucularını yönelik sindirme Kadırov döneminde de devam etmiştir. Natalya Estemirova adlı gazeteci bayan Grozni'de evinin yakınlarında kaçırılış ve daha sonra İnguşetya'nın Nazran bölgesinde ölü halde bulunmuştur. Zerema Sadulava ve eşi de benzer şekilde faili meçhul şekilde olarak öldürülmüştür (Akhiyadov, 2020).

Rusya'da yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan yerli halklardan biri olan Çukrilerin toplam sayısı, 2010 yılında yapılan sayımda 15 bin 900 olarak tespit edilmiştir. Etnik bakımdan Koryaklara yakın olan Çukçilerin kendilerine özgü dilleri vardır. 1931 yılında Çokçi dili Latin alfabesine uyarlanmıştır. Bu etnik grup Magadan Oblastının kuzey doğu bölümünde Çokçi Cumhuriyetinde yaşamaktadır.

Çukçiler, Sibiry'a'nın yerli halklarından. Geleneksel hayat tarzları denizlerde avlanmaya dayanmaktadır. Bu bölge üzerinde Rus hakimiyeti 17'nc yüzyılda başlamıştır. 1930'lu yıllarda SSCB'ye bağlanmışlardır. 1990 yılında Çokçi Otonom Bölgesi, Magadan Oblastından ayrılmıştır. Bu ayrılığı, 1993 yılında Rusya Anayasa Mahkemesi de kabul etmiştir. Çukçiler günümüzde de geleneksel hayat tarzını sürdürme çabasındadırlar. Genel olarak balıkçılık ve hayvancılık ile iştigal

etmektedirler. Saka Cumhuriyeti ile belli dönemlerde arazi anlaşmazlığı yaşanmaktadır (Minority Rights, 2021).

Rusya Federasyonunda 2010 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre Çuvaşların sayısı 1 milyon 435 bin civarındadır. Çuvaşların kökeni Volga Bulgarlarına ve Türklere dayanmaktadır. Rusya Federasyonu içerisinde Çuvaşlar genel olarak Çuvaş Cumhuriyetinde ayrıca Tataristan ve Başkurdistan'da yaşamaktadır. Çuvaş dili Fin- Avrupa ailesine aittir ve dini bakımından da Çuvaşlar Ortodoks Hristiyandır.

Çuvaşlar, 9'ncü yüzyılda Volga Bulgarlarının Müslüman olmayan koluna mensuptur. Daha da geriye gidildiğinde Çuvaşların kökeni Kazan Hanlığına dayanmaktadır. Çuvaş bölgesi 1551 yılında Çarlık Rusya'sı zamanında ele geçirilmiştir. Çuvaşistan otonom oblastı 1920 yılında kuruluş ve 1925 yılında Otonom Cumhuriyet statüsü kazanmıştır. Diğer Türk kavimlerine göre Çuvaşlar arasında milliyetçilik eğilimi güçle değildir.

Çuvaş dilinin yeniden canlandırılması için Cumhuriyet sınırları içerisinde 2012 yılında yeni bir program başlatılmıştır. Tehlike altındaki diğer halklar gibi Çuvaşlar da kendi dillerinin zaman içerisinde zayıflamasından endişe etmektedirler ((Minority Rights, 2021).

Kendilerini Rus Kazakları olarak tanımlayan halk grubu. 2010 yılında yapılan sayımda Rusya Federasyonu içerisinde kendini bu şekilde tanımlayanların sayısı 648 bin civarındadır. Rus Kazaklarının kökeni 16'nci-18'nci yüzyıl arasında isyanların bastırılmasında kullanılan köle askerlere dayanmaktadır. Genel olarak göçebe bir hayat yaşayan Rus Kazakları 18'nci yüzyılda Don Rus Kazakları Cumhuriyetini kurmuşlardır. SSCB döneminde baskı altında tutulmuş ve herhangi bir şekilde kimlikleri tanınmamıştır. Bununla birlikte 1980'li yıllarda Rus Kazakları Birliği adıyla örgütlenmişlerdir. Kendilerini Rusya sınırlarının muhafızları olarak tanımlamaktadırlar. Rus Kazakları, 1992'de Moldova'da ayrılıkçılar lehinde çatışmalara katılmışlardır. Benzer şekilde Kuzey Kafkasya'da Rus Kazakları kendilerini devletin öncü gücü biçiminde tanımlamaktadırlar. 1991 yılında Boris Yeltsin yönetimi Rus Kazaklarına siyasi haklar tanıyan yasayı kabul etmiştir. 1995

yılında Rus Kazaklarından oluşacak sınır güvenlik birimleri kurulması yasasını kabul edilmiştir.

Rus Kazakları günümüzde Don Kazakları Yüksek Konseyi kanalıyla Kuzey Osetya, Dağıstan, Çeçenistan ve İnguşetya topraklarında hak idda etmektedir. Bu nedenle Rus Kazakları, Kuzey Kafkasya halkları ile çatışma halindedir. 2004 yılında Duma tarafından kabul edilen bir yasa ile Rus Kazaklarının asker, polis ve sınır koruma hizmetlerinde istihdamını öngören bir yasa kabul etmiştir. Bu yasa illegal uygulamaları meşrulaştırma amacı taşımaktadır. Rus Kazakları kendilerini Rusya'nın her yerinde devletin gayri resmi güçleri biçiminde ifade etmektedir. Rusya'nın 2014 yılında Doğu Ukrayna'ya yönelik paramiliter güçlerle yaptığı müdahaleyi desteklemektedirler. Luhansk ve Donetsk bölgelerinde yerli Rus isyancılara destek sağlamaktadırlar (Minority Rights, 2021).

Kuzey Kafkasya'nın yerli halklarından olan Dargınların sayısı 2010 yılında yapına nüfus sayımına göre, 590 bin civarındadır. Dargınlar, Dağıstan'da Avarların ardından ikinci en büyük gruptur. Dağıstan'ın genel olarak güney ve merkez bölgelerinde yaşarlar. Dargınların çoğunluğu sünni mezhebine mensuptur, küçük bir azınlık ise Şia mezhebindedir. Dargwa adı verilen dilleri Kafkas dil ailesine mensuptur. 8'nci yüzyılda Müslümanlığı benimseyen Dargınlar, Kuzey Kafkasya'nın kadim halklarından biridir. Bu bölge 19'ncü yüzyılın başında Rusya hakimiyetine girmiştir. Genelde kırsal bölgelerde yaşayan ve ticaret ve hayvancılıkla uğraşan Dargınların SSCB döneminde siyasi alanda etkileri güçlü olmuştur. Dağıstan'da Dargınlarla Avarlar arasında siyasi rekabet SSCB döneminden beri devam etmektedir. Muhammed Ali Muhammedov, 1983-2006 yılları arasında Dağıstan'ın fiili lideri olarak görev yapmıştır. 2006 yılında yapılan düzenleme ile Dağıstan'da Cumhurbaşkanının Avar ve başbakanın da Kumuk olması konusunda mutabakat sağlanmıştır. Dağıstan'da ayrıca kabile bağları da çok güçlüdür. Mekegi kabilesi, Dargın kökenli en güçlü grup olarak kabul edilmektedir. Dağıstan'da bir başka sorun da Müslüman nüfus ile Ruslar arasındaki gerilimdir. Dağıstan'da Dargınların yaşadıkları bölgelerde Dargın dili ile eğitim yapan okullar faaliyet göstermekte ayrıca gazete ve diğer medya organları bulunmaktadır (Akhiyadov, 2020)

16'ncı yüzyılda göçler sonucunda ayrı bir topluluk olarak ortaya çıkan Dolganların kökeni Evenk göçüne dayanmaktadır. Saka dilinin bir diyalektiğini konuşurlar. Genel olarak hayvancılıkla uğraşmaktadırlar. 2010 yılında yapılan nüfus sayımında Rusya genelinde Dolganların sayısı 7 bin 900 olarak tespit edilmiştir. Saka dilini konuştukları için asimilasyon tehlikesi ile karşı karşıyadırlar. Dolganlar Tamir Özerk Okruhunda yaşarlar. Dolganlar genel olarak Şamanizm -Animizm karışımı bir dine inanmaktadırlar. Ancak son yıllarda küçük bir grup Hıristiyanlığı kabul etmiştir. Dolgan dilinin yaşaması için lokal düzeyde çaba gösterilmiş olmasına rağmen, halkın sayısının az olması zaman içerisinde azınlık dilinin ortadan kalkacağı görüşünü güçlendirmektedir. Ayrıca Dolganlar bakımından çok önemli olan geleneksel avcılık ve balıkçılığın günden güne azalması da asimilasyon korkusunu güçlendirmektedir (Minority Rights, 2021).

Rusya Federasyonunda yaşayan Evenklerin toplam sayısı 2010 yılında yapılan nüfus sayımına göre 37 bin 800 civarındadır. Evenkler, Rusya'nın Sibiryâ bölgesinde geniş bir alana yayılmışlardır. Daha önceden Evenk Otonom Okrug idaresi altında bulunan Evenkler, 2007 'de yapılan yeni düzenleme ile Krasnoyarsk Krayına bağlanmışlardır. Evenklerin yarısı Saka Cumhuriyetinde yaşamaktadır. Ayrıca Çin Halk Cumhuriyetinin içerisinde de 30 bin civarı Evenk nüfus yaşamaktadır. 17'nci yüzyıldan itibaren Rusya çarlığı idaresi altına girmişlerdir. SSCB döneminde Evenkler için Krasnodar Krayı içerisinde Evenk Otonom Bölgesi, 1930 yılında oluşturulmuştur. 1980 yılında Evenklerin yaşadığı bölgede Aşağı Tungurska nehri üzerinde baraj inşa edilmesi büyük tartışma yaşanmıştır. 2007 yılında Tamir Otonom Okrug, Evenk Otonom Okrug ve Krasnoyars Kray, düzenlenen ortak referandum sonucunda birleşmiştir.

Günümüzde Evenk nüfusu dağınık görünüm ortaya koymaktadır. Bu bölgenin temel sorunu işsizliktir. Avcılık ve hayvancılık temel geçim kaynağıdır. Yüksek alkol tüketimi nedeniyle Rusya'nın başka bölgelerinde olduğu gibi Evenkler arasında da erken ölümler ve nüfusun artmaması sorunu yaşanmaktadır (Minority Rights, 2021).

Rusya Federasyonu genelinde Yahudi nüfusu, 2010 yılı verilerine göre 156 bin 800 civarındadır. Rusya'daki Yahudiler iki ana gruba ayrılmaktadır. Çoğunluğu, Doğu

Avrupa kökenli Yiddiş dili konuşan Eşkenazi'lerdir. Azınlıkta kalanlar ise Kuzey Kafkasya'da Dağıstan ile Kabartay Balkar arasında bulunan Farsça konuşan Dağlık Bölge Yahudileridir. Yahudilerin çoğunluğu günümüzde ana dillerinden daha iyi seviyede Rusça konuşmaktadır. Yahudiler ayrıca Moskova ve St Petersburg'da da yoğun biçimde yaşamaktadır. Rusya'da Yahudi nüfusu SSCB'nin dağılmasının ardından yarı yarıya düşmüş, bu ülkede bulunan Yahudiler İsrail'e göçmüşlerdir.

Rusya'da bulunan Yahudilerin kökeni, Çarlık döneminde sınırların Polonya ve Litvanya bölgelerini de içine alacak şekilde genişlemesine dayanmaktadır. 19'ncü yüzyılda Rusya'da pogrom olarak da bilinen Yahudi karşıtı siyasi hareketler dikkat çekmiştir.

Yahudiler, sabit bir yerde ikamet etmedikleri için Çarlık Rusyasında ulus statüsü kazanamamışlardır. Stalin, 1928 yılında Yahudi ulusal kimliğini tanımış ve Uzakdoğu'da bir özerk bölge, otonom oblast oluşturmuştur. Bununla birlikte Yahudiler kendi adlarını taşıyan Özerk bölgede hiçbir zaman çoğunluk oluşturamamışlardır. 1989 yılında Yahudi Özerk Bölgesinde yaşayan 214 bin nüfusun sadece 8 bin 800'ü Yahudilerden oluşmaktaydı. SSCB sonrasında Rusya'da Yahudi nüfusu daha da azalmıştır. 2002 yılında 233 bin olan Yahudi sayısı 2010 yılında 157 binin altına düşmüştür.

Rusya'da günümüzde bile Yahudilere tepki duyan geniş kitleler bulunmaktadır. Yahudiliğin sembollerine ve ibadet mekanlarına zaman zaman saldırılar yapılmaktadır. Yahudilerin İsrail'e göçünde Yahudi karşıtı hareketlerin de rolü bulunmaktadır. 2017 yılında Rusya'dan İsrail'e göçen Yahudilerin sayısı 7 bin civarındadır (Minority Rights, 2021).

Kuzey Kafkasyanın yerli halklarından olan İnguşların 2010 yılında yapılan nüfus sayımına göre sayısı 445 bin civarındadır. İnguşların bir bölümü de Kuzey Osetya'da üzerinde siyasi tartışma olan Prigorodny bölgesinde yaşamaktadır. İnguşların dilleri Çeçenlere çok yakındır. 1938 yılında Kiril alfabesini kullanmaya başlamışlardır. İnguşlar, İslamiyeti en geç kabul eden Kafkas halklarından.

1929'de Otonom İnguş Cumhuriyeti kurulmuş, 1934 yılında yeniden yapılandırılmış ve een -İnguş Otonom Cumhuriyeti atını almıştır. eenlerle birlikte sürgüne gönderilen İnguşların geri dönüşü Stalin'in ölümünden sonra 1956 yılında mümkün olmuştur. 1990'lı yıllarda Çeçenlerin bağımsızlık savaşı verdiği dönemde İnguşlar, Rusya'nın desteği ile ayrı bir otonom Cumhuriyet oluşturma çabasına girmişlerdir. Böylece 1934 yılında birleştirilen bölge yeniden iki parçaya ayrılmıştır. Prigorodny bölgesindeki ihtilaf nedeniyle 64 bin İnguş, Kuzey Osetya'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. İnguşetya, Rusya'nın en yoksul bölgesidir ve büyük lde Moskova'nın sağladığı destekten yararlanmaktadır. Çeçenistan'a komşu olması nedeniyle İnguş Cumhuriyeti, Rusya istihbarat birimleri tarafından yakın kontrol altında tutulmaktadır (Akhiyadov, 2020)

Kuzey Kafkasyada bulunan Kabardey Balkar Cumhuriyetinde yaşayan halkların nüfusu, 2010 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre 516 bin Kabardey ve 112 bin Balkar şeklinededir. Kabardeyler, Çerkez kökenli bir etnik gruptur ve Karaçay-Çerkez Cumhuriyetinde yaşayanlarla aynı dili konuşurlar. Kuzey Kafkasya'da Müslümanlığı ilk kabul eden halklardandır. Balkarlar ise Farsça ve Türkçe karışımı bir dil kullanmaktadırlar. Kökenleri, etnisite, dil ve kültür bakamından Karaçay Türklerine dayanmaktadır. Hem Kabardeyler hem de Balkarlar, sünni mezhebine mensuptur. Kabardey Otonom Bölgesi 1921 yılında kuruldu ve 1922 yılında Balkarya ile birleştirildi. 1936 yılında Kabardey Balkar Otonom Sovyet Cumhuriyeti adını aldı. Balkarlar, 1944 yılında sürgünü gönderilen Kafkas halkları arasında bulunuyordu. Balkarların ayrıldığı bölgelere Kabardeyler yerleştirildi. SSCB sonrasında Kabardeyler ile Balkarlar arasında zaman zaman siyasi tartışılmalar yaşanmış olsa da, Kafkas Halklarının Rehabilitasyonu yasası sonrasında ihtilaf büyük oranda çözüme kavuşturulmuştur (Akhiyadov, 2020).

Rusya genelinde Kalmukların toplam nüfusu 183 bin civarındadır. Kalmuklar genel olarak Astrahan, Rostov, Volgograd oblastve Stavrapol Kray bölgelerinde yaşamaktadırlar. Tibet kökenli Budizm inancını benimseyen Kalmuklar ayrıca şamanizmden de etkilenmişlerdir. Bağı Mogolistan'da göçebe bir hayat yaşayan Kalmukların bir kısmı Hazar denizinin kuzeyine göçmüşlerdir. 1920 yılında Kalmuk zerk Bölgesi aşağı Volga'da kurulmuştur. Bölgenin statüsü 1935 yılında otonom

Cumhuriyet olarak değiştirilmiştir. Stalin doneminde Budist tapınak ve manastırlar yıkılmış ve önde gelen din liderler tutuklanmıştır. 1938 yılında latin alfabesine geçmişlerdir. Kalmuklar, 1943 yılında Orta Asya'ya sürgüne gönderilmiş ve yaşadıkları bölgenin otonomi statüsüne son verilmiştir. Kalmuklara, 1957 yılında yeniden otonom statü hakkı verilmiştir. SSCB'nin dağılmasından sonra Astrahan bölgesinde Dağistan ile Kalmuklar arasında zaman zaman gerilimler yaşanmaktadır (Minority Rights, 2021).

Karaçaylar ve Çerkezler Kuzey Kafkasya'nın yerli halklarındandır. Bu halkların nüfusları 2010 yılı verilerine göre sırasıyla 218 bin ve 73 bin olarak tespit edilmiştir. Karaçaylar etnik bakımdan Türk kökenlidirler ve Ural Altay dil ailesine mensupturlar. erkezler ise Kabardey ve Balkarlar ile aynı dili konuşurlar. Rusya içerisinde Karaçay ve erkezlerin oğunluğu Kuzey Kafkasya'da yaşamaktadır.

Çerkes halkları arasında siyasi ayrılık 1920'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Kabardin, Adıge ve Çerkezler birbirinden ayrılmıştır. Stalin'in Orta Asya'ya sürgüne gönderdiği halklar arasında Karaçaylar da yer almıştır. Sürgünün ardından Karaçay Çerkez Otonom Cumhuriyeti feshedilmiş ve bir süre Gürcistan'a bağlanmıştır. 1950'lerin ikinci yarısında yeniden eski statülerine kavuşmuşlardır. Karaçay Çerkez Cumhuriyetinde ayrıca sayıları 30 bini bulan Abazalar yaşamaktadır. Ayrı bir cumhuriyetleri olan Adigelerin toplam sayısı 130 bin civarındadır (Akhiyadov, 2020).

Karelyalıların sayısı 2002 sayımında 93 bin olarak tespit edilmişti. 2010 yılında ise bu rakam 60 bin olarak deklare edilmiştir. 20'nci yüzyılın başından beri Karelyalıların sayısı azalmaktadır. Bunun en başta gelen nedeni asimilasyondur. Fin kökenli bir halk olan Karelyalılar, Ortodoks mezhebini kabul etmişlerdir. Karelyalıların dili Fin dilinin Rusça'ya uyarlanması şeklindeydir. Rusya Federasyonu içerisinde yaşayan Karelyalıların çoğunluğu etnik Cumhuriyet sınırları içerisinde yaşamaktadır. Bununla birlikte Karelyalılar, kendi etnisite adını taşıyan Cumhuriyet içerisinde azınlıktadırlar. (Minority Rights, 2021).

Hakasların sayısı 2010 yılında yapılan sayım sonuçlarına göre 73 bin kişiden oluşmaktadır. Hakasların kökenleri Uygur Türklerine ve Tuvanlara dayanmaktadır.

Çoğunluğu Hakas Cumhuriyetinde ve Sibirya'nın diğer bölgelerinde yaşamaktadır. Dini inançları bakımından Hakasların bir bölümü Şaman, diğerleri ise Ortodoks dinine mensuptur. Hakasya, 17'nci yüzyılda Rusya hakimiyeti altına girmiştir. 1925 yılında Hakas Otonom Bölgesi kurulmuş, 1930 yılında ise otonom oblast statüsü kazanmıştır. Hakaslar, geleneksel olarak Altay ve Tuva halkları ile yakın ilişki içerisinde. Hakasların önemli sorunlarının başında dil gelmektedir. Ülkede Hakas dili ile eğitim alanların sayısı nüfusun % 35'i seviyesindedir. Hakaslar Rusça'nın yeni nesil tarafından birinci dil olarak kabul edilmesinden endişe etmekte ve kendi dillerinin korunmasını istemektedir (Minority Rihgts, 2021).

Rusya Federasyonu içerisinde yaşayan Hansilerin sayısı 2010 yılında yapılan sayımda 31 bin ve Mansilerin sayısı da 12 bin 200 olarak tespit edilmiştir. Ural -Altay kökenli olan Hansi ve Mansi halkları Ural Altay dil ailesine mensuptur ve dini inanç bakımından da çoğunlukla Şamanizme inanmaktadır. 16'nci yüzyıldan beri Rusya hakimiyeti altında yaşayan söz konusu halklar için 1930 yılında Hanty Mansi Otonom Okrug oluşturulmuştur. Cumhuriyet olmak için SSCB sonrasında yapılan faaliyetlerden bir netice elde edilememiştir. Günümüzde bu bölgenin en önemli sorunu çevre sorunlarıdır. Petrol üretimi esnasında çevrenin kirlenmesi ve geleneksel hayat tarzının bundan zarar görmesi söz konusu halklar tarafından protesto edilmektedir. Nisan 2014'de Lukoil petrol şirketinin bölgedeki faaliyetlerine karşı kitlesel gösteriler yapılmıştır (Minority Rights, 2021).

Komi olarak adlandırılan halkın RF içerisinde toplam sayısı 229 bin civarındadır ve Orta Volga bölgesinde yaşamaktadırlar. Komi Cumhuriyetinde hem Rusça hem de Komi dili, resmi dil statüsündedir. Komi bölgesi 14'ncü yüzyılda Moskova Prensiğine bağlı idi. 1921'de otonom oblast statüsü kazanmış, 1936'da Komi Cumhuriyeti ve SSCB sonrasında da otonom Cumhuriyet olarak hakkını korumuştur. Kasım 1992'de Dünya Finno Ugrian Halkları kongresine katılan Komiler burada Rusya emperyalizmini kınayan bir kararı imzalamışlardır. 1995'de yapılan ikinci toplantıda ise Komilere kendi kaderini tayin hakkını savunmuşlar, geleneksel hayat tarzlarının ve dillerini korunması çağrısı yapılmıştır. 1996'da Rusya Federasyonu ile yapılan bir anlaşma sonucunda sınırlı ölçüde doğal kaynaklar üzerinde hakimiyet

hakkı kazanmışlardır. Günümüzde bölgenin en önemli sorunu ulusal dillerinin korunmasıdır (Minority Rights, 2021).

RF içerisinde ortadan kalkma tehlikesi yaşayan halklardan biri olan Koryaklar Kamçatka bölgesinde yaşarlar. 1930 yılında otorom okrug statüsü kazanan Koryakların en önemli sorunları kimliklerini ve kültürlerini korumaktır.

Kumuklar, RF içerisinde Dağıstan'da yaşamaktadır. Toplam sayıları 500 binin üzerindedir. Ural Altay dil ailesine mensup olan Kumuklar, etnik bakımdan Türk kökenli ve sünni Müslümandır. Dağıstan içerisinde zaman zaman Dargın ve Avarlarla sorun yaşayan Kumuklar, eskiden beri eşitlik talep etmektedirler. Kuzey Kafkasya'da bulunan Dağıstan, bünyesinde bulunan etnik azınlıklar bakımından minyatür bir Kafkasya görünümündedir. Kumukların otonomi ve eşitlik talepleri çoğu kez uzlaşma ile sonuçlanmakta ise de belli dönemlerde Cumhuriyet sınırları içerisinde gerilim yaşanmasına neden olmaktadır. Öte yandan Dağıstan'da dördüncü büyük etnik grubu oluşturan Lezginlerin sayısı 473 bin olarak tespit edilmiştir. Ayrıca Azerbaycan sınırları içerisinde de Lezginler yaşamaktadır. SSCB sonrasında tüm Lezginleri tek çatı altında toplamayı öngören siyasi hareketler görülüş ise de Rusya ayrılıkçı siyasi hareketleri tahrik edeceği korkusuyla control altına almıştır. Öte yandan anavatanları Gürcistan olan ve 1944 yılında sürgüne gönderilen Mesket Türkleri de Dağıstan'da ve Rusya'nın diğer bölgelerinde heterojen olarak yaşamaktadır ve sayıları 5 bin civarındadır. RF içerisinde toplam sayıları 106 bin olan Nogayların da bir bölümü Dağıstan'da yaşamaktadır. Nogaylar ayrıca Karaçay -Çerkez, Çeçenistan, İnguş Cumhuriyeti ve Stavrapol Krayında bulunmaktadır. Nogayların dağınık halde yaşamaları siyasal taleplerinin ortaya konulmasını güçleştirmektedir. Dağıstan'da yaşana bir başka azınlık grubu da Avarlardır. 912 bin rakamla Dağıstan'ın en kalabalık halkı olan Avarlar ayrıca Gürcistan ve Azerbaycan sınırları içerisinde de yaşarlar. SSCB sonrası dönemde dini özgürlükler üzerindeki kısıtlamanın kalkması Avar halkında islami kültürün yeniden canlanmasına yol açmıştır. (Akhiyadov, 2020).

RF içerisinde Mordovanların sayısı 744 bin kişidir. Bunların üçte ikisi Erzya ve üçte biri de Moshka olarak adlandırılır. Fin kökenli bir halk olan Mordovanlar, 1930'da otonom bölge ve 1934'de Özerk Cumhuriyeti statüsü kazanmıştır. En önemli

sorunları kendi cumhuriyetlerinde sayılarının Ruslardan daha az olmasıdır. Ayrıca asimilasyon tehlikesi konusunda hassasiyet göstermektedirler (Minority Rights, 2021).

RF'nun Sibirya bölgesinde yaşayan halklarından biri de Nenets'lerdir. 16'ncı yüzyıldan beri Rusya idaresi altında yaşayan Nenets'ler dini bakımdan Şaman inancını benimsemişlerdir. 1940 yılında SSCB'ye karşı isyan eden Nenets'ler günümüzde üç farklı idari birim içerisinde yaşamaktadırlar. En önemli sorunları çevrenin korunması, maden ve doğalgaz sanayiinen yarattığı sorunlardır. Geleneksel hayat tarzını korumaya çalışan Nenets'ler ayrıca kendi dillerinin korunması konusunda hassasiyet göstermektedirler (Minority Rights, 2021).

Osetlerin RF içerisinde toplam nüfusu 528 bin civarındadır. Çoğunluğu itibariyle Ortodoks inancını benimseyen Osetlerin bir bölümü de Müslümanlığı kabul etmiştir. Ayrıca Gürcistan sınırları içerisindeki Güney Osetya'da da Osetler yaşamaktadır. 1774'den beri Rus idaresine tabii olan Osetler, SSCB döneminde otonom Cumhuriyet statüsü kazanmışlardır. Kuzey Osetya'da bulunan Osetlerin en önemli ihtilafı Prigorodny sorunudur. Osetlerin kontrolünde olan bu bölge, esasında İnguş bölgesidir. 1944 yılında Stalin tarafından Osetlere verilmiştir. Prigorodny sorunu günümüzde de gerginlik kaynağı olarak varlığını sürdürmektedir. Bir başka siyasi problem de Gürcistan ile yaşanmaktadır. Bu ülkenin sınırları içerisinde bulunan Güney Osetya bölgesinin bağımsızlığını Rusya sınırları içerisinde bulunan Osetler desteklemektedir (Akhiyadov, 2020).

RF içerisinde ne kadar Roman yaşadığı hususunda genel bir konsensüs yoktur. Sayılarının 200 bin civarında olduğu tahlin edilmektedir. Genelde göçebe hayatı yaşayan ve son dönemde yerleşik hayata geçen Romanlar ülke genelinde bir coğrafyada yoğunlaşmamış halde bulunmaktadır. Bu durum Roman dili ve kültürü konusunda yürütülecek çalışmaları zorlaştırmaktadır. Ülke geneline ayrımcılıkla karşı karşıya kalan Romanların hak ve çıkarlarını ayrımcılık karşıtı faaliyet yürüten Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler savunmaktadır.

RF’unda en büyük azınlık grubunu oluşturan Tatarların nüfusu 5 milyon 300 bin civarındadır. Tataristan Cumhuriyeti içerisinde Tatarların oranı ise % 53 düzeyinde bulunmakta ve ayrıca bir bölümü de Başkurdistan’da yaşamaktadır. Ural Altay kökenli bir dil konuşan Tatarlar etnik bakımdan Türk kökenlidir. Çarlık döneminde Kazan Hanlığı1552 ve Astrahan Hanlığı da 1556 yılında Rus Çarlığı tarafından ele geçirilmiştir. Tatarlar, o tarihten itibaren Rusya idaresi altında bulunmaktadır. SSCB’nin son döneminde güçlenen Tatar milliyetçiliğinin kendi kaderini tayin hakkı çerçevesindeki talepleri Yeltsin döneminde geniş otonomi anlaşması ile sonuçlanmıştır. Tataristan dışında yaşayan Tatarların statülerinin ne olacağı temel anlaşmazlık konularının başında gelmektedir. Ukrayna’da bulunan Kırım Tatarlarının 2014 sonrası dönemdeki statüleri de Rusya ile Tataristan arasında bir başka anlaşmazlık konusu olarak dikkat çekmektedir (Minority Rights, 2021).

RF sınırları içerisinde yaşayan Tuvaların toplam sayısı 264 bin civarındadır. Budist inancını benimseyen Tuvalar, 1944 yılında SSCB’ye katılmıştır. Günümüzde Tuva bölgesinde azınlığın kendi bölgesinde nüfus içerisindeki oranı üçte iki seviyesindedir. Tuvalar diğer pek çok azınlıktan daha iyi ekonomik ve kültürel haklara sahip olmalarına rağmen ayrılıkçı eğilim zaman zaman problem yaratmaktadır. Kırsal bölgelerde eğitim imkanlarının ve ana dil eğitiminin kısıtlı olması sorunların başında gelmektedir.

RF içerisinde sayıları 553 bin olan Udmurdlar ise Kültürel olarak Komi ve Komi Permyaks’a yakın konumdadırlar. Şaman inancını benimseyen Udmurtların dilleri Finno- Ugrik aileye mensuptur. Kendi bölgelerini dışında Tataristan, Mari El, Başkurdistan, ve Perm oblastında yaşamaktadırlar. 1934 yılında Udmurd otonom bölgesi idaresi kurulmuştur. Udmurtlar ulusal kültürleri ve dillerinin korunması konusunda hassasiyet göstermektedirler.

RF’unda yaşayan bir başka azınlık grubu da Volga Almanlarıdır. Bunların toplam sayısı 400 bin civarındadır. 1760 yılında Katherina döneminde bu ülkeye yerleşen Almanlar için 1924 yılında Volga Almanları Otonom Bölgesi oluşturulmuştur. Günümüzde Almanya ile Rusya arasında yakın ilişkiler kurulmasının gerisinde Volga Almanlarının varlığı önemli rol oynamaktadır. SSCB’nin

dağılmasının ardından Volga Almanlarının bir bölümü Almanya'ya göçmüştür (Minority Rights, 2021).

2010 yılı nüfus sayımında sayıları 550 bin olarak tespit edilen Mari halkı ise Yukarı Volga bölgesinde yaşamaktadır. Fin kökenli bir halk olan Marilerin çoğunluğu Mari El Cumhuriyetinde yaşamaktadır. SSCB dönemi başlangıcında idari imtiyazlara ve otonom bölge hakkına sahip olan Mari halkı, bu ayrıcalıklarını 1970'li yıllarda tamamen kaybetmiş ve dilleri yönetim tarafından yasaklanmıştır. Ancak SSCB'nin dağılmasından sonra Mari halkı otonom statüsünü yeniden kazanmıştır. Mari halkının hakları İskandinav ülkeleri tarafından yakından takip edilmekte ve Helsinki İnsan Hakları kuruluşları tarafından gündemde tutulmaktadır (Minority Rights, 2021).

Rusya Federasyonu (RF) içinde yer alan 21 özerk cumhuriyetten 7 tanesi (Tataristan, Başkurdistan, Çuvaşistan, Saha (Yakutistan), Tuva, Hakasya ve Altay cumhuriyetleri) bazı Türk toplulukları adına oluşturulmuştur. İki tanesine de Çerkez toplulukları ile ortak cumhuriyet (Karaçay-Çerkez ve Kabardino-Balkar) kurulmuştur. Ayrıca Dağıstan'ın yerleşik nüfusu içinde yer alan Kumuk, Nogay ve Azeri Türkleri, bu ferdere Cumhuriyetin nüfusunun %20'sini oluşturmaktadır. Taymır özerk bölgesi de Türk topluluklarından Dolganlar (%17) ile Kuzey Asya topluluklarından Nenetsler adına oluşturulmuştur. Belirtilen bu federatif cumhuriyetler dışında; Astrahan (%23), Ulyanov (%21), Orenburg (%17), Tümen (%13), Çelyabinsk (%12) gibi oblastların ve Hanti-Mansis (%15), Yamola-Nenets (%11) gibi özerk bölgelerin nüfusunun önemli bir kısmını da Türk toplulukları oluşturmaktadır (Yiğit, 2012: 2).

2.1.2. Dini Azınlıklar

Rusya Federasyonu sınırları içerisinde yaşayanlar din esas alınarak ayrıma tabi tutulduğunda nüfusun çoğunluğu Hıristiyanlardan oluşmaktadır. Ruslar, Hıristiyanlığın Ortodoks mezhebine mensuptur. Kiliseye gidenlerin sayısı çok az olmasına karşılık ortalama Rus vatandaşı sosyolojik olarak kendini Ortodoks inancını benimseyen şeklinde tanımlamaktadır. Bununla birlikte eski rejim döneminde dinlere mesafeli olan yönetimin etkisi altında kalan ve kendini herhangi bir inanca mensup

görmeyenlerin oranı yıllar itibariyle farklılık göstermiştir. 2014 yılında yapılan araştırmada kendini bu kategoride sınıflandıranların oranı % 25 iken daha sonra yapılan istatistiklerde bu rakamın azalma eğilim gösterdiği görülmüştür (Britannica, 2020). Bununla birlikte, ülke içerisinde bir dine inanmayanlar dahi Ortodoksluğu Rus kültürünün bir mirası olarak kabul etmektedir.

RF’unda devlet azınlıklara karşı kuşku içerisindedir. Bunun tek istisnası Slav kökenli azınlıklardır. Belaruslar ve Ukraynalılar genel olarak Ruslardan ayrı tutulmamaktadır. Katoliklerin ülke genelinde toplam sayısı 500 bin civarındadır. Ermeni Gregoryan inancını benimseyenlerin nüfus içerisindeki oranı 1 milyon 200 bin ve Protestanlar da 1 milyon civarındadır (Salekhova- Grigorieva, 2017).

Rusya’da Ukraynalılar genel olarak Ukrayna sınırına yakın bölgelerde yaşamaktadır. 2014 Ukrayna olaylarından sonra Rusya içerisinde yaşayan Ukraynalıların bir bölümü ülkeden ayrılmıştır. Bununla birlikte Ukraynalılar heterojen olarak ülkenin her bölgesinde görülebilmektedir. Yakın zamana kadar herhangi bir ayrımcılıkla karşı karşıya kalmayan Ukrayna azınlıkları, Kırım ve Donbas sorununun patlak vermesi üzerine eski statülerini yitirmişlerdir. Ancak RF’unda yaşayan Belaruslar bakımından böyle bir durum söz konusu değildir. Belaruslar, Doğu Slav kökenli ve Rusya ile çatışma yaşamayan kategoride bulunmaktadırlar. RF’unda yaşayan diğer Hıristiyan azınlıklar arasında Rus Kazakları gibi Slav kökenli diğer halklar, Asetinler, Ermeniler gibi Kafkas halkları ve Çuvaşlar gibi Türk kökenli halklar da bulunabilmektedir. Rus Ortodoks Kilisesinden 17’nci yüzyılda ayrılanlarla, Baptist ve Evanjelik gruplar, Katolik ve Lutheryenler ise dini azınlıkları oluşturmaktadır (Britannica, 2020).

Hıristiyanların dışında kalan dini azınlıklar ise Müslümanlar, Yahudiler, Budistler ve pagan inançları benimseyenler olarak sıralanmaktadır. Slavların genel olarak Ortodoks inancını benimsemektedir. Buna karşılık ülke içerisinde Türkçe konuşan halklar da çoğunlukla Müslümandır. Etnik bakımdan Türk kökenli olmalarına karşılık Hıristiyan olan Çuvaşlar bunun tek istisnasıdır. Altay, Hakas ve Tuva’lar ile Yenisey nehrinin doğusunda yaşayan Türk kökenli halklar Şamanizme inancını

benimsemişlerdir. Buryat ve Kalmık bölgelerinde ise Budizm inancı yaygındır (Britannica, 2020).

RF’unda yaşayan Yahudilerin sayısı göçler nedeniyle azalmıştır. Özellikle SSCB’nin dağılmasından sonra Rusya’da yaşayan Yahudilerin büyük bölümü İsrail’e veya Batı ülkelerin göçmüşlerdir. 1930 yılında Rusya’nın Uzakdoğu coğrafyasında Stalin tarafından kurulan Yahudi Özerk Bölgesinde günümüzde Yahudilerin oranı bölge nüfusunun % 5’i seviyesine düşmüştür (Britannica, 2020).

Rusya’da en büyük dini azınlık grubunu Müslümanlar oluşturmaktadır. RF sınırları içerisinde ülke nüfusunun % 15’ine tekabül eden 23 milyon Müslüman yaşamaktadır ve dini ayırım esas alındığında en büyük grubunu oluşturmaktadır. 2019 yılında Rusya Müslümanları Ruhani İdaresi Başkanı Ravil Gaynuddin, 15 yıl içerisinde Rusya’da Müslümanların nüfus içerisindeki oranının % 30’a yükseleceğini öne sürmüştür (Akhiyadov, 2020). Laruelle ise Müslümanların sayısının nüfusun üçte birine ulaşmasının ancak 2050 yılında gerçekleşeceğini ve bu durumun Rusya’nın dış politikasını doğrudan etkileyeceğini iddia etmektedir. Rusya’da Müslüman nüfusun artışında Orta Asya ve Güney Kafkasya göçmenlerinin de etkisi bulunmaktadır (Laruelle, 2016). Başkent Moskova’da yaşayan Müslümanların sayısı 2,5 milyon civarındadır. Avrupa kıtasında İstanbul’dan sonra en fazla Müslümanın yaşadığı başkent Moskova’dır. RF’nu içerisinde Müslümanlar genelde Tataristan, Başkuristan, Kafkas Cumhuriyetleri ve Volga bölgesinde yaşamaktadır. Etnik isim taşıyan Cumhuriyetlerin 7’sinde Müslümanlar çoğunlukta bulunmaktadır (Islamic Human Rights Commission, 2004).

Müslümanların çoğunluk oluşturduğu Cumhuriyetlerde Ortodokslar ve diğer inanç mensupları ile ilişkiler genel olarak uyumludur. Rusya Müslümanlarının din anlayışları bölgeden bölgeye farklılık göstermektedir. Volga bölgesinde yenilikçi İslam anlayışı hakim iken, Kafkas coğrafyasında geleneksel Süfi din anlayışı güçlüdür. Bununla birlikte SSCB sonrası dönemde selefi ve radikal yorumları benimseyen de vardır (Britannica, 2020).

Rusya Cumhurbaşkanı Putin, ülkesinde İslamofobi olmadığını, Müslümanlarla gayrimüslimlerin barış içerisinde yaşadığını öne sürmekte ve İslam'ın Rusya'ya Hristiyanlıktan önce ulaştığını ifade etmektedir (Intpolicydigest, 2016). Öte yandan Rusya'daki İslam uzmanları ise islamofobinin sömürgecilerin kullandığı kavram olduğunu ve ırkçılığı simgeledi görüşünü savunmaktadırlar. Malasenko'ya göre, Batılı kavramları Rusya'ya uyarlamak gerçeği ifade etmekten uzaklaşmaya neden olmaktadır. Çünkü Rusya Müslümanları göçmen değil, asırlardan beri kendi topraklarında yaşamaktadır (Malasenko, 2014).

Rusya'daki Sosyalistler ve Avrasyacılar ise Rusya Müslümanlarının dini anlayışını “iyi islam” ve “kötü islam” şeklinde iki kategoriye ayırmışlardır. Geleneksel İslami anlayışlar ilkini, köktendincilik ve Vahhabilik ise ikincisine örnek olarak gösterilmektedir. Rusya yönetimi, radikal/selefi islami akımların yayılmasını önlemek için geleneksel dini anlayışları desteklemektedir (Achiyadov, 2020: 3; Lehman, 1997:24)

Rusya'nın liderleri İslamı, Rusya'nın bir ayrılmaz parçası olarak kabul ettiklerini açıklamış olsalar da bu ülkede Müslümanların sayısının artması Rusya'nın iç ve dış politikasını doğrudan etkileyecek boyutlara ulaştığını göstermektedir. Bir taraftan İslam dünyası ile yakın ilişkilerin artması, öte yandan Rus ulusal kimliğinin yurtseverlik temelinde yeniden tanımlanması, yönetimin Müslüman azınlıkla ilişkilerinde yeni bir dönemin başladığını göstermektedir.

Rusya'da Müslümanların nüfusunun görece olarak artmasına neden olan faktörlerin başında doğurganlık gelmektedir. Müslüman kadınlar daha uzun süre evli kalmakta ve daha fazla çocuk doğurmaktadır. Ayrıca alkol ve uyuşturucu yasağı, kürtaj uygulamasının sınırlı olması da ülke içerisinde Müslüman nüfusun artması için uygun zemin yaratmaktadır. RF'nunda nüfusun sabit kaldığı veya geriye gittiği bölgeler, genel olarak Ortadoks Rusların yaşadıkları yerlerdir (Antunez, 2016). Müslüman nüfusu takviye eden bir başka faktör de dış göçlerdir. Rusya'ya Müslüman göçü, özellikle Orta Asya coğrafyasından yıldan yıla artmaktadır. Rusya Göç Servisine resmi rakamlarına göre ülkede illegal olarak 3 milyonun üzerinde Müslüman göçmen

yaşamaktadır (Antunez, 2016). Bununla birlikte, kamuoyunda gerçek rakamın bunun en az iki veya üç katı olduğu şeklinde yaygın bir kanaat vardır.

Müslümanlar daha çok Tataristan, Başkurdistan, Dağıstan, Çeçenistan, Çuvaşistan, Kuzey Osetya, İnguşetya, Kabardey-Balkar gibi etnik Cumhuriyetlerde yaşamakta, buna karşılık Budistler geleneksel olarak Buryat Cumhuriyeti, Tuva ve Moğolistan'a sınır bölgelerde ve Kalmıkya'da yoğunlaşmaktadır. Katolik dışında kalan diğer Hristiyan mezhep mensupları ise büyük kentlerde ve heterojen olarak ülkenin her bölgesinde bulunabilmektedir. Benzer şekilde özerk bölgeleri olmasına rağmen Yahudilere de Rusya'nın her bölgesinde rastlamak mümkündür (Kütükçü, 2015:33).

Budizm, RF'nun üç bölgesinde güçlüdür: Buryat, Tuva ve Kalmıkya. Dindar Budistlerin toplam sayısı 1 milyon 500 bin civarındadır. Sibiry ve Uzakdoğu bölgelerinde Yakutistan ve Chutkka gibi bölgelerde heterojen olarak geleneksel din mensupları da bulunmakla birlikte, çoğunluk oluşturanlar genel olarak pagan inançlarını benimseyen halklardır.

2.1.3. Dil Azınlıkları

Dil bakımından yapılan ayırmda Rusya sınırları içerisinde yaşayanlar Hind-Avrupa Grubu, Altay Grubu, Ural Grubu ve Kafkas Grubu gibi alt kategorilere ayrılmaktadır. Hind Avrupa Grubu dilleri Rusçanın dışında Ukrayna ve Belarus dillerini de içermektedir. Dil ölçütü esas alındığında Doğu Slav dillerinin yaygınlığı nüfusun % 80'inin üzerindedir. İlk Slav devleti 9'ncü yüzyılda Kiev Rusları tarafından kurulmuştur. Moğol istilasından sonra Moskova merkezli olarak yeniden yapılanmışlardır. Sonraki zamanlarda Rus Çarlığının sınırları Baltık, Kuzey Buz Denizi ve Pasifik denizine kadar uzanmış ve yeni ele geçirilen bazı yerlerde Rusça konuşan halklar nüfus içerisinde baskın hale gelmişlerdir. Geniş bölgelerde konuşuluyor olmasına rağmen Rusça genel olarak ülke genelinde homojen yapıdadır. Hind-İran dil grubuna mensup olanlar arasında Osetleri saymak mümkündür. Ayrıca güneybatı Sibiry civarında Almanca konuşan halklar ve yönetim tarafından aynı

zamanda bir dil grubu olarak kabul edilen Yahudileri de saymak mümkündür (Britannica, 2021).

Altay dil grubunda Türkçe başat konumdadır. Bu grup içerisinde yer alanlar genel olarak SSCB'nin dağılması ile bağımsızlık kazanan Orta Asya halklarıdır, ancak Orta Volga ve Uralların güneyinde Başkır, Çuvaş ve Tatarlar da Türkçe grubuna dahildir. Kuzey Kafkasya'da Türkçe konuşan halklar Balkar, Karaçay, Kumuk ve Nogaylardır. Ayrıca Güney Urallarla Baykal gölü civarında da Türkçe konuşan Altay, Hakas, Şor ve Tuva halkları yaşamaktadır. Orta Lena bölgesinde Yakut Türkleri ve Kuzey Buz Denizi havzasında ise Dolganlar bulunmaktadır. Altay grubu dil ailesine dahil olan Mancu Tungus dilleri ise Evenk ve Even dilleri ile Doğu Sibirya'da yayılmış olan ve ortadan kalkma tehlikesi yaşayan öteki dillerdir. Baykal gölü civarında yaşayan Buryat dili ve aşağı Volga bölgesinin batısında Kalmıkların dili de bu gruba dahildir.

Ural Dil Grubu, Avrasya ormanlarından tundra bölgelerine kadar oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Fin kökenliler Rusya'nın Avrupa kıtası bölümünde yaşarlar. Mordvin, Mari, Udmurt, Komi, Karelin, Fin, Mansi, Khanty dilleri bu gruba aittir. Ayrıca Somoyedik grup içerisinde yer alan Nenetler, Kola yarımadası ve Yenisey nehri civarında yaşayanlar ve Tamir Yarımadasındaki halkların dili bu alt gruba aittir.

Kafkas Dil grubu ise bu bölgede yaşayan Abaza, Adıgey, Karardin dilleri ile Çeçenleri ve İnguşları içeren Nakh grubu ve Avar, Lezgin, Dargin, Lak, Tabarasan ve diğer dilleri içeren Dağıstan grubundan oluşmaktadır. Ayrıca Sibirya bölgesinde bu sınırlandırmanın dışında kalan Paleo Sibirya dilleri konuşulmaktadır. Chukchi, Koryak, İtelmen bunlar arasında bir ayrı kategori oluşturmaktadır. Gilyak dil ailesi ise Amur, Sahalin adası ve Kolyma bölgesinde konuşulmaktadır. Yukagir bölgesinde konuşulan diller ise Ural grubuna yakındır (Ülger, 2007: 1401)

Dil perspektifinden bakıldığında Rusça, başat konumdadır ve en yaygın dildir. Bu ülkede yaşayanların nüfusun % 99,49'u Rusça konuşabilmektedir. Rusça dışında

konusulan dillerin sayısı 277 civarındadır ve bunlardan 39'unda çoğunlukla ilk öğrenim düzeyinde olmak üzere eğitim yapılmaktadır.

RF'nda Türkçe konuşan halklar, Orta Volga ve Güney Ural arasında bulunan Başkır, Çuvaş ve Tatarları, Kuzey Kafkasya'da Balkar, Karaçay, Kumuk ve Nogaylar, Güney Sibiry'a da Ural Dağları ile Baykal gölü arasındaki bölgede yaşayan Altay, Hakas, Şor, Tofa ve Tuvanlardır. Kuzey Kutbuna yakın yerlerde yaşayan Dolganlar da Türk dil grubuna dâhildir (Ülger, 2007: 1402). Rusya Federasyonu 12 milyon Türk nüfus yaşamaktadır. Bunların %75'i İdil-Ural Türkleri, yani Tatar, Başkurt ve Çuvaşlardır. %18'i Kafkasya Türkleri ve Kazaklardır. %7'si ise Sibiry Türkleridir (Yiğit, 2012: 1)

Azınlıkların sahip oldukları hak ve özgürlükler Rusya anayasasında, ceza kanununda ve Rusya'nın taraf olduğu beynelmilel sözleşmelerde açık biçimde ortaya konulmuştur. 12 Aralık 1993 tarihli Rusya Anayasasına göre devletin temel görevi sınırları içerisinde yaşayan vatandaşların temel hak ve özgürlüklerden eşit oranda yararlanmasını sağlamaktır. Vatandaşların temel hak ve özgürlüklerden yararlanmasında etnik köken, dil, din/mezhep ayrımı yapılması yasaktır (Russian Constitution, 1993).

Rusya Ceza Yasası'nın 36'ncı maddesinde insanlar ve vatandaşların temel hak ve özgürlüklerine yönelik ihlaller suç olarak tanımlanmaktadır. Yasal hak ve özgürlüklere rağmen azınlıkların temel haklardan yararlanması ve haklarının korunması yaptırım kararı ile desteklenmemektedir. Uygulamada hem gayriresmi olarak, hem de resmi düzeyde Rus olmayanlara karşı ayrımcılık yapılmaktadır (Amnesty International Report, 2000).

ABD ve Almanya gibi ülkelerde tek tip idari birimlerden oluşan simetrik federal yapı uygulanırken, Rusya'da çok daha karmaşık olan çok tipli asimetrik federal yapı egemendir Rusya'da geçerli olan federalizm, dünyanın başka hiçbir yerinde bir araya getirilmesi başarılamayan, etnik ve idarî-bölgesel taksimat temeline dayalı devlet yapılarını üzerinde birleştirmektedir. Bu ikili yapı gerçek federalizm ile çelişmektedir.

Sonuçta böyle bir devlet içyapısı bir yandan federal merkezle cumhuriyetler arasında, diğer yandan cumhuriyetlerle oblastlar ve kraylar arasında her zaman ihtilaflara neden olmakta veya mevcut ihtilafların yeniden canlanmasına imkân vermektedir (Atasoy, 2008).

2.1.4. Yerli Halklar

Rusya Federasyonunda yerli halklar genel olarak ülkenin kuzey bölgesinde, Sibiry ve Uzak Doğu'da yaşamaktadır. Rusya Federasyonunda yerli halkların tanımında nüfus dikkate alınmakta ve nüfusu 50 binin altında kalan etnik topluluklar “yerli halk” kabul edilmektedir. Bunların arasında en kalabalık grubu 44 bin 640 rakamla Nenetsler oluşturmaktadır (Stefan, 2017:27). Aslında azınlık tanımının kimleri içerip kimleri içermediği konusunda yaşanan tartışma, yerli halk bakımından da geçerliliğini korumaktadır. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse üzerinde konsensüs sağlanmış, herkesin ittifak ettiği bir yerli halk tanımı bulunmamaktadır. Bu konuda BM şemsiyesi altında yürütülen çalışmalarda, yerli halkların “bir bölgede sömürge yönetimi kurulmadan önce var olan, yahut buldukları topraklar bir başka devlet hakimiyetine geçme öncesinde orada yaşayan halkların soyundan gelenler”, şeklinde tanım yapılmıştır (UN, 2010). RF’unda ise yerli halkların kimlerden oluştuğu şu yasada açık biçimde tanımlanmıştır. Rusya Federasyonu Kuzey Sibiry ve Uzakdoğu Yerli Halkları Yaşam Biçimlerinin Korunması Yasası. Ayrıca bir çok yasada hak ve yükümlülükleri sayılmış, ekonomik ve kültürel gelişimleri için lokal ve federal düzeyde alınacak önlemler sıralanmıştır (Stefan; 2017:28). Yasada yerli halklar bağımsız ekonomik topluluklar olarak tanımlanmış ve geleneksel hayat tarzını sürdürenler olarak sınıflandırılmışlardır. Devlet bu grupta yer alan halkların geleneksel hayat tarzını koruma ve geliştirme yükümlülüğü altına girmiştir.

Yerli halkların kimliklerini ve geleneksel hayat tarzının korunması hem lokal, hem de federal yasalarda ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Yasalarda ayrıca yönetimle federal yapının işbirliği yapacağı ve farklılaşacağı alanlar birbirinden ayrılmıştır. İlgili mevzuata ve kollektif çaba ve gayrete rağmen Rusya Federasyonunda yerli halkların hayat şartları ve ortalama eğitim seviyeleri, ülke ortalamasının oldukça gerisinde

bulunmaktadır. Yerli halklara karşı yaygın biçimde ayrımcılık yapıldığı ve bunun da en belirgin biçimde fiziki görünüm esas alınarak uygulandığı bilinmektedir. Çünkü Kafkas kökenliler, Uzakdoğu halkları ve Romanlar, fiziki görünümüleriyle Slav kökenlilerden farklılaşmaktadır. Yerli halk terimi, ayrıca Yakutlar, Tuvalar ve Buryat gibi kendilerini yerli olarak tanımlayan ama nüfus bakımından sayıları fazla olanları dışladığı için sorunludur. Ayrıca, tüm kriterler karşılanırsa bile, yerli halk kabul edilmek otomatik gerçekleşmemektedir. Kriterleri sağlayanların "Rusya Federasyonu Yerli Küçük Nüfuslu Halkları Ortak Envanteri" ne dahil edilmeleri gerekmektedir (Prina, 2014).

Rusya Federasyonunda yerli halk envanterine dahil edilen etnik grupların sayısı 40 civarındadır. Bunlar genel olarak Kuzey, Sibiry ve Uzak Doğu'nun az sayıda yerli halkları olarak tanınmaktadır. Geleneksel olarak yaşadıkları yerlerin çoğunda yerli halklar azınlık durumundalar. Resmi nüfus rakamlarına göre, en kalabalık yerli halklar 44 bin nüfuslu Nenets ve 38 bin nüfuslu Evenkler'dir (Prina, 2014). Yerli halkların yaşadığı bölgeler kabaca şu şekilde sınıflandırılmaktadır: Yerli halkların yazın Arktik Okyanusu kıyıları arasında mevsimlik göçle büyük ren geyiği sürülerini tuttuğu sert Arktik iklimine sahip tundra bölgesi, en kuzey bölgeler, ren geyiği sürülerinin daha seyrek ve yaşam tarzının daha hareketsiz olduğu orman tundrası ve tayga. Ayrıca Türkçe konuşan halkın geleneksel yerleşim alanı olan Altay Dağları ve Kuzbass kömür madenciliği bölgesi dahil olmak üzere Güney Sibiry. (Yerli Halklar Raporu, 2015).

Rusya Federasyonu'ndaki azınlık konumundaki yerli halkın yasal statüsü; federal, bölgesel ve yerel düzenlemelerden oluşan karışık bir mevzuata tabidir. Yasal düzenlemelerin dağılımına sebep olan husus siyasal perspektifin ve güvenlik kaygılarının esas alınmış olmasıdır. Kendi içerisinde tutarlılık taşımayan mevzuat yerli halkların korunması amacına da gereği gibi hizmet etmemektedir. Bu durumun sebeplerinden biri kötü işleyen bir yasama sürecidir. Bunun yanında çoğu zaman mükemmellikten uzak yasal düzenlemeler ve uygulama boşlukları da sorun çıkarmaktadır. Öte yandan hukuki bakımdan çok mükemmel yasal düzenlemeler yapılmış olsa bile uygulama büyük ölçüde teamüle göre yürütülmektedir.

2.1.5. Göçmen İşçiler, Mülteciler ve Diğerleri

BM İnsan Hakları Komisyonu Raportörü Capatorti'nin yaptığı azınlık tanımında her ne kadar vatandaş olma koşulu yer alıyor ise de vatandaş olmayanların da sosyolojik bakımdan tanım içerisinde kaldıkları ve insancıl perspektiften azınlık kabul edilmeleri görüşü genel olarak dile getirilmektedir. Özellikle mültecilerin, göçmen işçiler ve uyruğu bulunmayanların anavatanlarının dışında yaşadıkları coğrafyada bir çeşit azınlık oluşturdıkları açıktır. Bu konuda BM şemsiyesi altında yürütülen çalışmalar neticesinde bir sözleşme ortaya çıkmıştır: Uluslararası Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Haklarını Koruma Sözleşmesi (Yabancılar İletişim Merkezi, 2020). Bunun dışında bu konuda hüküm içeren sözleşmelerden ilki Vatansız Kişiler Sözleşmesi (Resmi Gazete, 2014), ikincisi de Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme (UNHCR, 2021) adını taşımaktadır. Ayrıca hukuki bakımdan sözleşme karakteri taşımayan Vatansız Kişilerin Buldukları Ülkelerdeki İnsan Haklarına İlişkin Deklarasyon da bu konuda önemli bir belge olarak kabul edilmektedir (UNHCR, 2014). Öte yandan dünya genelinde vatansız (haymatlos) olarak tanımlanan statüde 15 milyon kişi bulunduğu ve bunların da etnisite, dil ve din bakımından azınlık tanımı içerisine dahil oldukları görülmektedir.

Rusya Federasyonunda ne kadar göçmen işçi olduğu konusunda resmi bir rakama ulaşılammıştır. Washington Times gazetesine göre RF içerisinde yaşayan göçmen işçilerin sayısı 8 milyon civarındadır ve bunların da büyük çoğunluğunu yoksul BDT ülkelerinden gelenler oluşturmaktadırlar. Rusya'nın BDT ülkeleri ile ikili düzeyde vizesiz seyahat anlaşmaları imzalaması göçmen hareketlerini arttırmaktadır (Washington Times, 2014). Ayrıca Rusya ile yakın ilişki içerisinde olan Afganistan ve Vietnam gibi ülkelerden de göçmen işçi gelmektedir. Antunez'e göre, BDT ülkelerinden Rusya'ya yönelik göçmen işçi akınının mevcut trendini koruması halinde ülkede Orta Asya kökenli Müslüman göçmenlerin sayısının Rusya içerisinde yaşayanları geçmesi söz konusu olabilecektir (Antunez, 2016:35).

Göçmen işçilerin sayısının artması ülkede yabancı düşmanlığının güçlenmesi için uygun ortam yaratmaktadır. Hatta o kadar ki, RF içerisinde Kuzey Kafkas kökenliler dahi ayrımcı muamelelerle karşı karşıya kalmaktadır. Alexeev tarafından

2005-2007 yılları arasında yayılan bir araştırmada göçmen işçilere Rus kökenli olanların güçlü biçimde muhalefet ettikleri, buna karşılık Rus kökenli olmayan azınlıkların hoşgörülü davrandıkları ve yardımcı oldukları bulgusu elde edilmiştir (Alexeev, 2010:96). Araştırmaya göre, göçmenlerin etnik kimliği hoşgörü veya ayrımcılık uygulamaları bakımından belirleyici rol oynamaktadır. RF’de bulunan Ruslar genel olarak göçmen işçileri ulusal güvenlikleri bakımından bir tehdit olarak değerlendirirken, azınlık halklar örtülü veya açık biçimde desteklemektedir.

2.2. Federal Sistemin Azınlıklar Açısından Analizi

Bu bölümde RF anayasal sistemi hakkında genel bilgilerin ardından, azınlıkların mevcut siyasal sistem içerisinde temsili üzerinde durulacaktır. RF’unda azınlıkların statüleri ve sorunları genel olarak ülkenin yönetim biçimi ve hukuk sisteminden etkilenmektedir. Bu açıdan bakıldığında ülkenin siyasi, idari ve hukuki sorunlarının azınlıklar açısından analizi önemiyet taşımaktadır.

2.2.1. Yasama Erki: Federasyon Konseyi ve Duma

RF’nun mevcut siyasi ve idari yapısı, 12 Aralık 1993’de yapılan referandum sonucunda kabul edilen, anayasanın çerçevesini belirlediği temele dayanmaktadır. RF anayasası esas itibariyle ABD, Alman ve Fransız anayasalarından esinlenme suretiyle oluşturulmuştur ve “Güçlendirilmiş Başkanlık” esasına dayanmaktadır (Caşın, 2015:217).

RF’nda uygulanan sistemi bir başka perspektiften İran ve Fransa devlet yönetim modellerinin karması veya benzer bir örneği olarak nitelendirmek mümkündür. Bununla birlikte RF sisteminde Cumhurbaşkanının başat konumu daha belirgin biçimde tanımlanmıştır. RF Anayasasında Cumhurbaşkanı görev süresi başlangıçta 4 yıl iken, 2012 yılında yapılan değişiklik sonucunda 6 yıla çıkarılmıştır. Buna karşılık aynı kişinin en fazla iki kez üst üste Cumhurbaşkanı seçilmesi kuralında değişiklik yapılmamıştır. Bununla birlikte anayasa değişikliğinin yeni bir durum ortaya çıkardığı

görüşü esas alınmaktadır. 2020 yılında yapılan son değişikliğin ardından Anayasa Mahkemesi koşulların değiştiğini ifade etmiş ve Putin'in ilk defa başvuru yapan aday gibi yeniden seçimlere katılabilesine kapı aralamıştır (AA, 2020).

1993 Anayasasının başlangıç bölümünde RF'nundaki anayasal sistemin temel ilkeleri sıralanmıştır. Birinci maddede devletin niteliği, Cumhuriyetçi hükümet modelini benimseyen demokratik federasyon biçiminde tanımlanmıştır. Gerçekten de RF'nda Parlatentonun alt kanadı olan Duma'nın temsilcileri ve Devlet Başkanı seçimlerle belirlenmektedir. Anayasaya göre federal devlet beş temel ilkeye dayanmaktadır. Bunlar, devletin bütünlüğü, devlet gücünün birliğı, Rusya Federasyonu ile federal birimler arasında yetki paylaşımı, ülke sınırları içerisinde yaşayan halkların eşitliğı ve eşitlikçi devlet anlayışıdır (Tellal ve Keskin, 2003: 405-406).

Yeni anayasa, başkanlık sistemi ile parlamenter sistemin karması bir modeli esas almaktadır. Bir başka ifadeyle RF'nda 1993 anayasası ile getirilen sistem, Yarı Başkanlık Sistemidir. RF'deki başkanlık sistemi, bir takım özellikleriyle Fransa'daki iki başlı yürütmeye benzemektedir. Cumhurbaşkanı doğrudan halk tarafından seçilmekte, başbakanın ise görev yapabilmesi için parlamentodan güven oyu alması gerekmektedir. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı'nın tek başına kararname yayınlama yetkisi de vardır.

1993 Anayasası kuvvetler ayrılığı prensibine dayanmaktadır. Anayasanın 10'ncu maddesine göre, Rusya Federasyonunda devlet egemenliğı; yasama, yürütme ve yargı organlarının ayrılığını esas almaktadır. Söz konusu organlar kendi yetki alanları çerçevesinde bağımsız hareket etmektedir. Anayasada ayrıca ülke sınırları içerisinde yaşayanların iç self determinasyon anlamında kendi kaderlerini tayin hakkına sahip oldukları ve federe birimlere yüksek seviyede özerklik tanındığına ifade edilmiştir.

Anayasaya göre devlet yetkisi Cumhurbaşkanı, Federal Konsey ve Duma, hükümet ve mahkemeler tarafından yasama, yürütme ve yargı güçlerinin ayrılığı ilkesi dikkate alınarak kullanılmaktadır. Federe birimler, devlet yetkisini kendi sınırları içerisinde yetkilidir. Yasama organı, Federal Konsey ve Duma'dan oluşmaktadır. Duma'nın üye sayısı 450, Federal Konsey'in üye sayısı ise 170 ile sınırlandırılmıştır. Yürütme organı, başkanlık yönetimi, güvenlik konseyi, hükümeti oluşturan başbakan, bakanlar kurulu ve sonradan oluşturulan 8 ana eyaletin temsilcilerinden oluşmaktadır. Yargı organı ise anayasa mahkemesi, federal mahkemeler ve bölge mahkemelerinden oluşmaktadır (Çaşın, 2016:217-218).

Rusya'daki federal birimler tek tip bir yapılanma biçiminde değildir. Türkiye'de üniter devlet modelinde vilayetlerin statüsü bir örnektir. Rusya Federasyonunda ise 85 idari birim birbirinden farklı statüye tabii Özerk Cumhuriyetler, kraylar, oblastlar, federal şehirler, özerk oblast ve özerk okruglardan oluşmaktadır. Bu federe birimler, her ne kadar Anayasa tarafından eşit olarak tanımlanmakta ve her federe birimden Federasyon Konseyi'ne 2 temsilci gönderilmesi kayıt altına alınmakta ise de özerklik seviyeleri farklılık göstermektedir. 1993 Anayasasının 11'nci ve 12'nci maddelerinde federal devlet ile federe birimlerin yetki alanlarını belirlenmiş ve yerel yönetimlerin kendi yetki alanları içinde bağımsız olduklarını kabul etmiştir (The Constitution of Russian Federation, 1993).

12 Aralık 1993'de kabul edilen anayasanın bazı maddeleri zaman içerisinde değiştirilmiştir. Anayasanın en çok dikkat çeken özelliği, çok partili siyasal sistem öngörmesi, federe devletler ve federal devlet arasında hiyerarşi öngörmesi ve evrensel insan haklarına gönderme yapmasıdır. Anayasa, RF'nu demokratik, federal, Cumhuriyetçi hukuk devleti olarak tanımlamaktadır. Anayasa içerisinde yer alan temel hak ve özgürlüklere ilişkin mevzuat hükümleri modern dünya standartlarını genel olarak içermektedir. Bununla birlikte uygulama aşamasında, bağlayıcı hukuk kuralları ve beynelmilel yükümlülükler, Başkanlık kararnamesi ile ikinci planda kalabilmektedir. Her ne kadar 1993 Anayasasında güçler ayrılığı ilkesine gönderme yapılmakta ise de uygulamada yürütmenin ağırlığı olduğu gözlemlenmektedir. Öte yandan anayasada federalizm ilkesi çerçevesinde ifade edilen federe birimler arasında

eşitlik ilkesi, uygulamada farklılık göstermektedir. Federe Cumhuriyetin isminde etnik kimlik yer alan federe birimlerin ulusal alandaki hak ve yetkileri, diğerlerinden daha ileri seviyede bulunmakadır (Orachava-Osipov, 2010).

Genel olarak ifade etmek gerekirse, 1993 Anayasası Rusya'yı demokrasi olarak tanımlamaktadır. Yönetim halkın tercihlerine göre değişmekte ve halk da siyasi partiler kanalıyla belli periyotlarla yapılan seçimlerde iradesini ortaya koymaktadır. Anayasa temel hak ve özgürlükler bakımından Batı demokrasilerine benzeyen yapıdadır ve insan hak ve özgürlükleri çağdaş normları ihtiva etmektedir. Anayasanın bir başka karakteristik özelliği, federal yapı ve yerel yönetimlerin yetkilerini birbirinden ayırmış olmasıdır. Başkanlık sistemine dayalı ülkede, iki kamaralı parlamentonun beherinin görev ve yetkileri, yetki çatışması yaşandığında ne yapılacağı Anayasada ayrıntılı biçimde ifade edilmiştir.

Bununla birlikte Yeltsin döneminde kurulan federal yapı, 2000'li yılların dışından itibaren Putin yönetimi ile birlikte tedricen değiştirilmiştir. Yedi federal eyalet oluşturulması, Federasyon Konseyinin yapısının değiştirilmesi, bölgelere vali atanması gibi uygulamalar federasyondan uzaklaşma olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte isminde bu düzenlemeler yapılırken isminde etnik azınlık adı geçen Cumhuriyetlerin hak ve yetkilerinin diğerlerinden daha geniş tanımlanması devam etmiştir.

Rusya anayasasına göre otonom cumhuriyet, otonom oblast ve otonom okruglar ulusal idari birimler, buna karşılık kray, oblast ve federal kentler ise sadece bölgesel idari birimler olarak sınıflandırılmaktadır. Bu durum, etnik ulusal idari birimler ile bölgesel idari birimler arasında bir hiyerarşi oluşmasına neden olmaktadır (Orachava-Osipov, 2010:217. RF idari sisteminde etnik cumhuriyet ismi taşıyan idari birimlerde azınlıkların nüfusunun yarısından az olması durumunda güçlü temsil hali söz konusu olmaktadır. Tataristan, Başkurdistan, Çuvaşistan ve Mordovya Cumhuriyetleri ayrıca bölge sınırları dışında yaşayan azınlıkların da hak ve sorunları ile yakından ilgilenmektedir. Başkurdistan'da nüfusun % 29'unu oluşturmuş olmaların karşın

Başkırların lokal düzeyde önde gelen yürütme görevlerini üstlenmelerine bu duruma örnek olarak ifade edilmektedir.

2.2.2. Rusya Federasyonu Yürütme Mekanizması ve Azınlıklar

1993 tarihli Rusya Anayasası siyasal yapının merkezine Devlet Başkanı'nı yerleştirmiştir. Anayasaya göre Başkan doğrudan yasama, yürütme ve yargı erklerinin bir ögesi değildir, ancak söz konusu erklerin görevlerini yerine getirmesini sağlamak Başkanın görev tanımı içerisinde yer almaktadır. Anayasa yürütme görevini hükümete vermiştir ve hükümetin başında da başbakan bulunmaktadır.

Anayasanın 83-90 maddelerinde Başkanın görev ve yetkileri sıralanmıştır. Buna göre hükümet başkanını atamak, gerekli gördüğü durumlarda hükümet oturumlarına başkanlık yapmak, üst düzey yargı organlarının üyelerini atamak, Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi heyetini atamak ve görevden almak Başkanın görevleri arasındadır. Başkan aynı zamanda anayasada öngörülen koşulların gerçekleşmesi halinde Duma'yı feshetme. Federe organların yürürlüğünü durdurma, sıkıyönetim ve olağanüstü hal ilan etme yetkisine sahiptir.

Anayasaya göre, Başkan federal düzeyde doğrudan yapılan seçimlerle belirlenmektedir. Başkan seçilebilmek için 35 yaşından büyük ve asgari 10 yıldır Rusya Federasyonu içerisinde ikamet etme şartı aranmaktadır. Bir kişi arka arkaya en fazla 2 kez Başkan seçilebilmektedir. Başkanın görev süresi başlangıçta 4 yıl iken, 2008 yılında yapılan anayasa değişikliği sonucunda 6 yıla çıkarılmıştır. Bir kişinin başkan adayı olabilmesi iki şekilde söz konusu olmaktadır. Bunlardan ilki bir siyasal parti tarafından aday gösterilmek, ikincisi de bağımsız başvurular için 500 imza toplamaktır (Gill-Young, 2012).

Rusya anayasasına göre Başkan dokunulmazlık yetkisine sahiptir ve siyasal bir sorumluluğu da bulunmamaktadır. Halkın veya bir başka gücün siyasetini

beğenmediği için Başkanı görevden alma yetkisi bulunmamaktadır. Başkan, kişisel suçlar nedeniyle soruşturma ve kovuşturmaya tabii tutulamaz. Bununla birlikte görevi ile ilgili konularda Anayasanın 93'ncü maddesine göre, vatana ihanet suçundan sorumlu tutulabilmektedir. Bu konuda Rusya Federal Mahkemesinin görüş ortaya koyması ve Anayasa mahkemesinin de bunu onaylaması üzerine Federasyon Konseyi tarafından görevinden uzaklaştırılabilmektedir. Bunun için Duma üyelerinin üçte birinin teklifte bulunması ve ardından da görevden uzaklaştırma kararının hem Federasyon Konseyi'nde, hem de Duma'da üçte iki çoğunlukla alınması gerekmektedir.

Anayasanın 80'nci maddesinde Başkanın temsil ve karar vermede konumu şu şekilde ifade edilmiştir. Başkan, Rusya Federasyonunun devlet başkanıdır ve anayasanın, vatandaşların hak ve özgürlüklerinin garantörüdür. Rusya'nın egemenliğini, bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumak için gerekli önlemleri almak ve devlet faaliyetlerinin yürütülmesini sağlamak Başkanın temel görevleri arasındadır. İç ve dış politikada temel tercihleri kullanma hakkı Başkanın yetkileri arasındadır. Başkan, devletin başı olarak Rusya Federasyonunu hem içeride hem de uluslararası alanda temsil etme hakkına sahiptir (The Constitution of the Russian Federation, 2003).

1993 Anayasası ile Başkan'a tanınan hak ve yetkilerin klasik Devlet Başkanlığı yetkilerinin çok ötesinde olduğu açıktır. Sembolik bir makam yerine kurumlar arasındaki dengeyi gözeten, yürütme ve yasamayı yönlendiren ve temel kararları alan bir otorite oluşturulmuştur ve bu haliyle Rusya Devlet Başkanlığı modelini "Süper Başkanlık" olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır.

Başkanın görev tanımı kapsamında yer alan faaliyetlerinin başında başbakanı atama ve görevden alma gelmektedir. Başkan bu kapsamdaki yetkisini ancak Duma'nın onayı koşulu ile kullanmaktadır. Ancak Anayasa'nın 109'ncü maddesi dikkate alındığında Duma'nın Başkan karşısında hareket kabiliyetinin çok da güçlü olmadığı görülecektir. Söz konusu maddeye göre Duma, Başkanın atadığı başbakanı

üçüncü kez reddederse, Başkan tarafından feshedilebilmektedir (Caşın-Derman, 2016:261).

Anayasanın 83'ncü maddesine göre, Başkan federal kabine üyelerini ve başbakan yardımcılarını atama ve görevden alma yetkisine sahiptir. Bu konuda Başkanın kendi değerlendirmesi esastır. Başkan hukuken görevden ayrılmak isteyen veya istifa eden Başbakan veya kabine üyelerinin istifalarını kabul etmeme, göreve devam etmelerini isteme hakkına sahiptir. Bugüne kadar böyle bir uygulama olmamıştır. Ama yasal bakımdan bu seçenek vardır ve Başkanın yetkilerinin sınırlarını göstermesi bakımından dikkat çekmektedir.

Başkan aynı zamanda kabine üyeleri konusunda son sözü söylemektedir. Hangi kişinin hangi bakanlık görevine getirileceğine ilişkin olarak Başbakan tarafından hazırlanan listeyi, Başkanın değiştirme hakkı vardır. Anayasaya göre, başbakan göreve atandıktan sonra bir hafta içinde Bakanlar Kurulu listesini hazırlamak ve Başkanın onayına sunmak zorundadır.

Başkanın bir başka görevi de kabinenin onayının ardından kendi Başkanlık bürokrasisinin seçimini yapmaktır. Kabine üyelerinin görev tanımlarına paralel olarak Başkanlık bürokrasisi üyeleri Başkan tarafından atanmakta, böylece kabine üyelerinin tüm faaliyetleri benzer görev tanımına sahip Başkanlık bürokratları tarafından yakından izlenmektedir. Başkan aynı zamanda yüksek seviyeli bürokratların atamasını yapmaktır. Bunlardan Merkez Bankası Başkanının atanması için Dumanın, Anayasa Mahkemesi Başkanı, Yüksek Mahkeme Başkan ve üyelerinin atanması için ise Federasyon Konseyi'nin onayı gerekmektedir (Ağır, 2015).

Başkan, Anayasanın 80'nci maddesine göre ülkenin iç ve dış politikasının temel tercihlerini belirlemekle yükümlüdür. Bu konuda hükümet ile koordinasyon ve işbirliği sağlanması esastır. Uygulamada temel yönelimleri kabine üyeleri ve başbakan yerine Başkan belirlemekte ve çeşitli platformlarda yaptığı açıklama ve konuşmalarla siyasal karar alınmasını yönlendirmektedir.

Başkanın yasama meclisi olan Duma'ya hükümet kanalıyla veya kendi bürokrasisi üzerinden yasa önerilerinde bulunma ve taslak gönderme hakkı bulunmaktadır. Böylece başkan yasama sürecini dolaylı yönden etkilemektedir. Tüm federal yasaların yürürlüğe girmesi için Başkan tarafından onaylanması zorunludur. Başkanın bir federal yasayı veto etme hakkı vardır. Bununla birlikte Başkan tarafından veto edilen bir yasa Duma'da üçte iki çoğunlukla yeniden kabul edilirse bu durumda 7 gün içerisinde onaylanması gerekmektedir. Başkanın ayrıca ülke genelinde geçerli ve bağlayıcı kararname yayınlama hakkı bulunmaktadır. Başkan, Anayasa ve yürürlükteki federal yasalara aykırı olmamak kaydıyla her konuda kararname yayımlayabilme hakkına sahiptir (The Constitution of the Russian Federation, 2003).

Başkan, ayrıca Rusya'ya karşı bir saldırı veya saldırı tehdidinin ortaya çıkması halinde ülkenin tamamında veya bir kısmında sıkıyönetim ilan etme hakkına sahiptir. Böyle bir durum söz konusu olduğunda yasama organına bilgi vermesi gerekmektedir. Başkan gerekli gördüğü hallerde yine yasama organına bildirmek kaydıyla olağanüstü hal rejimi de ilan edebilme yetkisine sahiptir (Caşin-Derman, 2016:292). Başkan, yasama organındaki ilgili komite ve komisyonların da görüşlerini alarak yabancı ülkelere ve uluslararası örgütlere diplomatik temsilci gönderme ve onları geri çağırma yetkisine sahiptir. Uluslararası müzakereleri yürütme ve Rusya'yı bağlayan sözleşmelerin tarafı olma, imza atma hakkına sahiptir. (Henderson, 2011:124).

Başkanın yasama faaliyetlerini denetleme görevi kapsamında temel yükümlülüğü Anayasa ile uyumlu olmayan federal yasaları ve hükümet kararlarını iptal etmektir (madde 115). Başkanın iptal kararına karşı hükümetin sorunu yargıya taşıma hakkı bulunmaktadır. Ancak genel uygulama Başkanlığın tutumuna uyma şeklindedir. Başkan, hükümetin federal düzeydeki bir yasama tasarrufunu da askıya alabilmektedir. Bu konuda karar verilirken Başkanlığın yaptığı yorum esas alınmakta, söz konusu tasarrufun Anayasaya, federal yasalara, Rusya'nın uluslararası yükümlülüklerine veya temel hak ve özgürlüklere aykırılık hakkındaki Başkanlık değerlendirmesine göre işlem yapılmaktadır. Bir yasama tasarrufunun Başkanlık tarafından askıya alınması için yargı kararı gerekmemektedir. RF idari sistemi hukuki

bakımdan Federasyon görünümü taşımasına karşılık, üniter devlet gibi faaliyet göstermektedir (European Parliament, 2015).

Başkanın azınlıklar bakımından önemli görevlerinden biri federe düzeydeki yöneticileri görevden alma ve federal yasal düzenlemeleri iptal etme yetkisidir. Federe düzeydeki yasaların federasyon yasaları ile çelişmesi hallerinde yapılan düzenlemelerin iptali için önce uyarı yapılmakta, buradan bir netice alınmaması halinde iptal edilmektedir. Federe düzeydeki bir yasama faaliyetinin iptal edilmesinden sonra iki ay içerisinde yenisinin yapılması talep edilmektedir. Bu uyarının dikkate alınmaması halinde Başkanlık kararıyla yerel yöneticiler görevden uzaklaştırılmaktadır. Teorik olarak görevinden uzaklaştırılan federe yöneticilerin Yüksek Mahkemeye başvurma hakları bulunmaktadır. Başkan ayrıca federe düzeydeki yöneticilerin görevleri ile bağdaşmayan ve açıkça suç niteliği taşıyan fiilleri işlemeleri halinde söz konusu yöneticileri görevden uzaklaştırmaktadır. Bu kategori bir olayın kovuşturma ve yargı aşamasını Genel Savcılık yürütmektedir. Rusya Başkanının bir başka görevi de devlet gücünü kullanan birimler arasında uzlaştırma ve koordinasyon sağlamaktır. Bu konuda Başkanın inisiyatifi ile bir netice ortaya çıkmadığı takdirde anlaşmazlık konusu olan ihtilaf Anayasa Mahkemesine gönderilmektedir.

Başkanın yetkileri bir bütün olarak incelendiğinde, 1993 Anayasası ile getirilen görev ve yükümlülüklerin çeşitliliği ve siyasal sistem üzerindeki ağırlığı dikkat çekmektedir. Nitekim kimi Batılı uzmanlar Rusya siyasal sistemini totaliter Başkanlık şeklinde değerlendirmişlerdir. Rusya siyasal sisteminde başkanın kişilik özellikleri ve yetkilerini kullanma konusundaki tutumu sistemin uygulamasını doğrudan etkilemektedir.

Rusya Federasyonu devlet başkanının görev süresi başlangıçta dört yıl iken, 2008 yılında yapılan anayasa değişikliği sonucunda 6 yıla yükseltilmiştir. Devlet Başkanı seçilebilmek için gereken koşullar anayasada düzenlenmiştir. Buna göre, adayların 35 yaşını geçmiş olmaları ve asgari 10 yıl Rusya Federasyonu içerisinde daimî ikamet etmeleri gerekmektedir. Anayasanın 81'nci maddesine göre bir kişi arka arkaya iki kez devlet başkanı seçilebilmektedir. Duma üyeleri devlet başkanı için aday

gösterme hakkına sahiptir. Siyasi partiler ise federe birimlerden 2 milyon üzerinde imza toplamak suretiyle aday gösterebilmektedirler. Bu kural seçimlere bağımsız olarak katılmak isteyenler için de geçerlidir. Anayasa'nın 77'nci maddesine göre, Cumhurbaşkanı seçilebilmek için ilk turda oyların yarısından fazlasını almak gerekmektedir. Hiçbir aday ilk turda bu orana ulaşamazsa en fazla oyu alan iki aday arasında ikinci tur oylama yapılmakta ve en çok oyu alan devlet başkanı seçilmektedir.

Rusya siyasi sisteminde yürütme gücünün başkan ve hükümet arasında ne şekilde kullanılacağı uygulama ile açıklık kazanmıştır. Putin'in 2000 yılından 2008 yılına kadar iki dönem arka arkaya başkanlık görevini yaptıktan sonra üçüncü kez aynı göreve seçilmesi anayasa hükmü nedeniyle mümkün olmayınca Dimitri Medvedev Cumhurbaşkanı seçilmiş ve Putin de başbakanlık görevini üstlenmişti. Medvedev'in Cumhurbaşkanlığı döneminde hukuki bakımdan güç Medvedev'de olmasına karşılık siyasal uygulamalar başbakanlık görevini yürüten Putin'in tercihleri çerçevesinde şekillenmiştir. (Henderson, 2011:106)

Anayasaya göre Başbakan, Devlet Başkanı tarafından atanmaktadır. Başbakanın bu görevi üstlenebilmek için Duma'dan güven oyu alması gerekmektedir. Başbakan yardımcısı ve bakanlar ise Başbakan tarafından belirlenmekte, ancak Devlet Başkanının onaylamasından sonra atanmaktadırlar. Kabine üyelerinin atanması ve görevden alınmasında Parlamento'nun yetkisi bulunmamaktadır. Rusya'da hükümetin istifasına Devlet Başkanı karar vermekte ve gerekli gördüğü durumlarda kabine toplantılarına başkanlık yapmaktadır. Buna karşılık Merkez Bankası başkanının atanması ve görevden alınması Duma'nın onayına bağlıdır.

Devlet başkanının kanun teklifinde bulunma ve veto yetkisi de vardır. Duma tarafından kabul edilen kanunların yürürlüğe girmesi için Devlet Başkanı tarafından imzalanması ve yayınlanması gerekmektedir. Anayasa, Devlet Başkanına gerekli gördüğü durumda Duma'yı feshetme hakkı da tanımaktadır. Bu hakkın kullanılabilmesi için seçimlerin ardından asgari bir yıllık sürenin geçmiş olması gerekmektedir. Sıkıyönetim ve olağanüstü hal durumlarında ve görev süresinin bitmesine 6 ay kalmış iken Duma feshedilememektedir. Duma hükümete güvensizlik

oyu verebilmektedir. Bunun için üye tam sayısının çoğunluğunun oyu gerekmektedir. Güvensizlik oyundan sonra Devlet Başkanı isterse hükümetin istifasını ilan eder veya bu kararı reddetme hakkı da bulunmaktadır. Üç ay içerisinde ikinci kez güvensizlik oyu ortaya çıkarsa Devlet Başkanı, ya hükümetin istifa ettiğini ilan edecek, yahut da Duma'yı feshetme yetkisi kullanabilecektir.

Devlet başkanı kararname ve emirler çıkarma yetkisine sahiptir. Bu kategorideki mevzuatın anayasa ve federal yasalara aykırı olmaması gerekmektedir. Kararname yetkisinin sınırları son derece dardır. Rusya'da federal bütçe, vergi ve harçlar, mali yükümlülükler, gümrük ve parasal konularla vatandaşlığın kazanılması veya kaybedilmesi, idari yapı, temel hak ve özgürlükler, seçim kuralları gibi temel mevzuat kanunlarla düzenlenmektedir. Devlet Başkanının kanunla düzenlenen bir konuda kararname çıkarma yetkisi bulunmamaktadır (The Constitution of the Russian Federation, 2003).

Devlet Başkanı, Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme Başkanı ile Yüksek Tahkim Mahkemesi üyelikleri ve başsavcılık için aday önerme hakkına sahiptir. Bu görevlere atama Federal Konsey onayından sonra gerçekleşmektedir. Buna karşılık federal mahkemelerde görev yapan hakimleri atama yetkisine sahiptir.

Devlet Başkanının görevden el çektirilmesi için vatana ihanet veya benzer kategoride ağır yaptırımı olan bir suç işlemesi ve Duma'nın üçte iki çoğunlukla bunu onaylamasına bağlıdır. Federasyon Konseyi'nin de üçte iki çoğunlukla bu yöndeki kararı onaylaması halinde Devlet Başkanı görevden el çektirilmekte ve Anayasa Mahkemesinde yargılanabilmektedir.

Rusya'da günümüzde uygulanan Başkanlık sistemi büyük ölçüde Putin'in otoriter popülaritesi temelinde şekillenmektedir. Putin, Rusya devleti içerisindeki görüş ayrılıklarını ortadan kaldıran ve tek bir seçeneğe yönlendiren koordinatör konumundadır. Anayasa ve çeşitli yasalarla Devlet Başkanına tanınan hak ve yetkiler, Putin'in oligarklarla mücadelesini kolaylaştırmış, bu alanda gösterilen başarı halk

desteğinin artmasına neden olmuştur (The Constitution of the Russian Federation, 2008).

1993 Anayasasına göre başbakan hükümetin, dolayısıyla yürütmenin başıdır. Ülkenin iç ve dış siyasetinin belirlenmesi teorik olarak başbakanın uhdesindedir. Bununla birlikte pratikte hükümet, Başkan tarafından belirlenen genel siyasetin uygulanmasından sorumludur. Bir başka ifadeyle başbakan ve kabine aslında, Başkanın genel çerçevesini belirlediği politikaları pratiğe aktarmakla yükümlüdür.

Anayasaya göre, hükümet başkanı da denilen Başbakanı seçme görevi Başkan'a aittir. Başbakan kabine üyelerini oluştururken veto ile karşılaşmamak için Başkan ile önceden müzakere yapmaktadır. Kabine üyeleri parlamento temsilcileri arasından belirlenemez. Yani hükümette görev alanların Duma'da ve Federasyon Konseyi'nde üye olmaması gerekmektedir. Başkan, istediği zaman Başbakanı veya kabine üyelerinden birini görevden alabilmektedir (The Constitution of the Russian Federation, 2008).

Başbakanın temel görevi, Anayasa, federal kanunlar ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine göre hükümet faaliyetlerini organize etmektir. Bu kapsamda bütçeyi hazırlamak, ekonomi, kültür, maliye, eğitim, bilim ve sosyal güvenlik alanlarında devlet politikası yükümlülüklerini yerine getirmek kabinenin temel görevidir. Rusya Federasyonu dış politikasının yürütülmesi konusunda gerekli önlemleri almak da kabinenin görevidir. Temel hak ve özgürlüklerin korunması, mülkiyet hakkının ve kamu düzeninin korunması hükümetin görev tanımı içerisindedir. Hükümet ayrıca Başkanlık kararnameleriyle kendisine verilen görevleri yerine getirmekle yükümlüdür.

Hükümet, siyasi bakımdan uyumsuzluk ortaya çıkması halinde Başkan tarafından görevden alınabilir. Hükümet aynı zamanda Duma'da üye tam sayısının salt çoğunluğu ile alınan güvensizlik oyu sonucunda devrilebilir. Başkanın Duma'da güvensizlik oyu alan hükümetin istifasını kabul etmeme hakkı bulunmaktadır. Eğer başkan güvensizlik oyu alan hükümetin istifasını istemez ise bu durumda Duma da

yeniden güvensizlik oylaması yapılmaktadır. İkinci oylamada da güvenoyu sağlanamaz ise Başkan ya hükümetin istifasını isteyecek veya Duma'yı feshedecektir. Aynı yönteme güven oylaması esnasında da başvurulmaktadır. Başkan tarafından atanan Başbakanın hazırladığı kabine 7 gün içerisinde Duma'dan güven oyu alamaz ise Başkanın yeni başbakan atama veya Duma'yı feshetme yetkisi bulunmaktadır. Duma'nın bakanları görevden alma yetkisi bulunmamaktadır (The Constitution of Russian Federation, 2008)

Kendini özgü nitelikler taşıyan Rusya yönetim sisteminde hükümet esas itibariyle karar alma organı değil, alınan kararları uygulayan örgüt konumundadır. Başkanın onayı olmadan hükümetin herhangi bir politikayı uygulamaya sokması mümkün değildir. Hükümet, Başkanın geniş yetkileri nedeniyle Başkan'la çatışma yerine uyumlu çalışmaya itina göstermektedir. Başkanın, başbakanı, kabine üyelerini görevden alma, Duma'yı feshetme yetkisi, kabinenin hareket kabiliyetini sınırlandırmaktadır.

2.3. Rusya Anayasası ve Federal Yasalarda Azınlık Hakları

Rusya, uluslararası hukuk konusunda tekçi /monist görüşü kabul etmektedir. Bunun anlamı RF tarafından onaylanan yasaların iç hukukun bir parçası olması ve doğrudan uygulamaya aktarılmasıdır. Esasen Anayasa da evrensel hukuk prensipleri ve uluslararası hukuk normları yanında devletin taraf olduğu sözleşmeleri ulusal hukukun bir parçası kabul etmektedir. Eğer iç hukuk ile Rusya'nın tarafı olduğu bir uluslararası anlaşma çatışırsa, Anayasa'nın 15'ni maddesine göre uluslararası anlaşmaya öncelik verilecektir. Bu konuya ilişkin kuralları ortaya koyan 2003 tarihli yasa da zaten "evrensel hukuk prensiplerinin ve uluslararası hukuk normlarının uygulanmasına ilişkin yasa" başlığını taşımaktadır (The Constitution of the Russian Federation, 2008).

Öte yandan, Rusya'nın imza atmak suretiyle tarafı olduğu ancak onaylamadığı uluslararası sözleşmeler, 1969 tarihli Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin

18'nci maddesine göre iç hukuk bakımından bağlayıcı değildir. Anılan sözleşme bir devletin bir anlaşmayı imzalaması ancak onaylamaması veya onay belgelerini sunmaması halinde anlaşmanın tarafı haline gelemeyeceğini kayıt altına almıştır. (Pazarcı, 2009: 344)

2.3.1. Rusya Federasyonu'nun 1993 Tarihli Anayasasında Azınlık Hakları

RF Anayasasının 19'ncü madde 2'nci fıkrası azınlık hakları korumasında en güçlü ulusal dayanağı oluşturmaktadır: “Devlet; cinsiyet, ırk, milliyet, dil, köken, malvarlığı ve makam, ikamet yeri, dini tutum, görüş, toplumsal birliklere mensubiyet, ayrıca diğer durumlarına bakmaksızın insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin eşitliğini güvence altına alır. Sosyal, ırki, milli, dil veya dini mensubiyet niteliğine göre, vatandaşların haklarının her hangi bir şekilde sınırlandırılması yasaktır.”

RF Anayasasının 9'ncü maddesi ise şunları öngörmektedir: “Rusya Federasyonunda toprak ve diğer doğal zenginlikler, ilgili bölgede yaşayan halkların yaşam ve faaliyet temeli olarak kullanılır ve korunur. Toprak ve diğer doğal zenginlikler özel, devlet, belediye ve diğer mülkiyet şekillerinde olabilir.” Bu madde, yerli halkların hak ve çıkarlarını korumada en büyük dayanaklardan birini oluşturmaktadır.

Anayasanın 26'nci maddesinde vatandaşlara tanınan haklar sıralanmıştır. “1. Herkes kendi milli kökenini belirleme ve bildirme hakkına sahiptir. Hiç kimse kendi milli kökenini belirlemeye veya bildirmeye zorlanamaz. 2. Herkes ana dilini kullanma, iletişim, eğitim, öğrenim ve yaratıcılık dilini serbestçe seçme hakkına sahiptir.” Bu maddenin ikinci fıkrası azınlıkların taleplerinin dayanağını oluşturmaktadır.

Anayasanın 29'uncü maddesinde ise ayrımcılık ve aşağılayıcı muamele yasaklamaktadır: “Herkesin düşünce ve ifade özgürlüğü güvence altına alınır. Sosyal,

ırki, milli veya dini bakımdan kin ve düşmanlığı uyandıracak propaganda yapma veya teşvik etme yasaktır. Sosyal, ırk, milliyet, din veya dil üstünlüğünün propagandası yasaktır” (The Constitution of the Russian Federation, 2008).

Anayasanın 68’nci maddesinde hem resmi dil, hem de azınlık dilleri konusunda kurallar ortaya konulmuştur. Söz konusu maddeye göre, “Rusya Federasyonu genelinde devlet dili Rusçadır. Cumhuriyetler kendi devlet dillerini belirleyebilirler. Bu diller Cumhuriyetlerin devlet hakimiyeti organlarında, yerel yönetim organlarında, devlet kurumlarında Rusya Federasyonunun devlet dili ile bir arada kullanılır. Rusya Federasyonu, tüm halklarına ana dillerini muhafaza etmeleri, öğrenmeleri ve geliştirmeleri için ortamın oluşturulması hakkını güvence altına alır.”

Bununla birlikte Anayasa’da yer alan bu hüküm uygulamaya şu şekilde yansımaktadır. 85 idari birinin sadece 21’inde yani etnik isim taşıyan cumhuriyetlerde resmi dil veya dilleri vardır. Anayasanın 69’ncü maddesi ise “Rusya Federasyonu; milli azınlıkların haklarını, uluslararası hukukun evrensel ilke ve normlarına ve Rusya Federasyonunun uluslararası antlaşmalarına uygun olarak güvence altına alır” ifadesini taşımaktadır (The Constitution of the Russian Federation, 2008).

Anayasanın 71’nci maddesinde Federasyonun yetkileri sayılırken c fıkrasında yer alan ifade, Federal Devleti “İnsan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin düzenlenmesi ve korunması; Rusya Federasyonunda vatandaşlık; milli azınlıkların haklarının düzenlenmesi ve korunması” konularında yetkilendirmektedir.

Anayasanın 72 nci maddesinde ise Federal ve federe devletlerin ortak yetki alanları sayılırken “Nüfus sayısı az olan etnik grupların tarihi yaşam yerleri ve geleneksel yaşam biçimlerinin korunmasından da bahsedilmektedir. Nitekim Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Anlaşması yükümlülüğü olarak Danışma Komitesine sunulan raporda bu yerli halklar ve etnik toplulukların haklarının korunmasının aynı zamanda bir anayasa hükmü olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Rusya hukuk sistemi federal yasaların önceliği ilkesini esas almaktadır. 1993 tarihli Rusya anayasasının 15'nci maddesinin 1'nci fıkrası şu şekildedir: “Rusya Federasyonu Anayasası, Rusya Federasyonu genelinde yüksek hukuki güce, doğrudan yürürlüğe sahiptir ve öncelikli olarak uygulanır. Rusya Federasyonunda uygulanan kanunlar ve diğer hukuk düzenlemeleri, Rusya Federasyonu Anayasasına aykırı olmamalıdır”. Bu maddede açıkça görüleceği üzere, Federe birimlerin yasaları Anayasaya aykırı olamazlar. Rusya'nın federe birimlerdeki yerel yasaların anayasaya uygunluğu Genel Savcılık tarafından daimî olarak denetlenmektedir. Tataristan yönetimi 2001 Eylül ayında Kiril alfabesi yerine Latin alfabesi kullanmayı öngören bir yasal düzenleme yaptığında Rusya Anayasa Mahkemesi bu konudaki kararında Tataristan'ın uygulamasını hukuka uygun bulmamıştır.

Stefan'a göre, RF anayasal sisteminde federe birimlerle federal yapı arasında azınlıklara ilişkin alanlarda net olmayan ifadeler yer almaktadır. Anayasanın 71'nci maddesinde azınlık haklarına ilişkin konularda federal yönetim yetkili kabul edilirken 72'nci maddesinin 6 ncı fıkrasında federa birimlerin ve federal yapının ortak çalışması üzerinde durulmaktadır. Bu durum Moskova yönetimine azınlık haklarına ilişkin konularda federe birimlerin faaliyetlerine müdahale hakkı tanımaktadır (Stefan, 2017.16).

2.3.2. Ulusal ve Lokal Yasalarda Azınlık Hakları

Rusya Federasyonunda azınlık haklarına ilişkin hükümler, anayasanın dışında birçok ulusal yasada da yer almaktadır. Daha sonra bazı maddeleri değiştirilen 1993 tarihli Federal Eğitim Yasasının 5'nci maddesinde “tüm vatandaşlara ayırım yapılmaksızın eğitim alanında eşit haklar tanındığı” hükmü yer almaktadır. Aynı yasanın 6'ncı maddesinde ise eğitim politikasının Rusya Federasyonu Dil Yasası hükümlerine göre belirleneceği öngörülmektedir. Yasa ayrıca her Rus vatandaşının ana dilinde eğitim hakkı tanımaktadır. Aynı yasanın 9'ncü maddesinde ana dilde eğitimin orta öğrenimi de kapsadığı belirtilmektedir.

20 Temmuz 2000'de kabul edilen Rusya Federasyonu Kuzey, Sibirya ve Uzakdoğu Küçük Halkları Hakkındaki Temel İlkeler Yasası birkaç kez değişiklik ardından temel hükümleri netleşmiştir. Söz konusu yasada yerli halkların geleneksel hayat tarzı, yaşadıkları çevre, kültürlerinin ve dillerinin geliştirilmesi, ekonomik bakımdan ayakta kalmaları için Federal Devletin çaba göstermesini öngörmektedir (Federal Law No: 104, 2020).

Bir başka federal yasa şu adı taşımaktadır: Rusya Federasyonu Kuzey, Sibirya ve Uzakdoğu Yerli Halkların Bölgelerinin ve Çevrelerinin Korunması Yasası. Bu yasa, geleneksel hayat tarzının korunması, kültürel kimliklerinin ve yaşadıkları çevrede biyolojik çeşitliliğin devamına devletin hassasiyet göstermesini düzenlemektedir. Yasaya göre devletin görevi yerli halkların kültürlerine önem vermektir, bununla birlikte söz konusu bölgelerdeki gelenekler de Rusya yasalarına aykırı olmayacaktır (Federal Law No: 49, 2020).

2001 yılında çıkarılan Yerli Halklar Toprak Yasası ise federal hükümetin tarım, insan yerleşimi, sanayi tesisleri oluşturma, savunma ve uzay benzeri faaliyetlerin kurgulanmasında yerli halkların doğal kaynaklarına itina göstermesini düzenlemektedir. Benzer şekilde 1997 yılında kabul edilen Ormancılık Yasasında yerli halkların dikkate alınması, 1995 tarihli Su Yasasında geleneksel yaşam tarzının korunması, 1995 tarihli Hayvancılık Yasasında yerli halkların ve etnik toplulukların hayat tarzlarına müdahale edilmemesi gibi kurallar yer almıştır.

Tüm bu düzenlemeler Rusya Federasyonunun azınlıklar meselesini ciddiye aldığını göstermektedir. Dil yasası, büyük ölçüde SSCB geleneğinden gelen yaklaşımla ele alınmaktadır. Ancak eğitim alanında belirsizlik ve karmaşa devam etmektedir.

2.3.3. Rusya Federasyonu'nun Taraf Olduğu Azınlıklarla İlgili Uluslararası Sözleşmeler

RF'nun taraf olduğu azınlık haklarına ilişkin bazı uluslararası sözleşmelerin bir bölümü SSCB döneminde imzalanmıştır. Bunları başında Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına ilişkin 8 Kasım 1948 tarihli Sözleşme gelmektedir (UN Genocide Convention, 1948).

İrk Ayrımının Her Türünün Ortadan Kaldırılmasına ilişkin sözleşmenin yanında insan hakları konusunda hükümler içeren İkiz Sözleşmeler de SSCB döneminde imzalanmıştır. Bu sözleşmelerden ilki, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, ikincisi de Ekonomik Sosyal ve Kültürel haklar Sözleşmesi adını taşımaktadır. 1973 yılında Apartheid Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, 1980 yılında Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve son olarak da 1989 yılında Çocuk Hakları Sözleşmesidir. SSCB'nin son döneminde BM İnsan Hakları Komitesine ihlallere ilişkin başvuru yapılmasını öngören Seçmeli Protokol de kabul edilmiştir. SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu, SSCB döneminde taraf olunan Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi gereğince uygulama yükümlülükleri periyodik raporunu sunmaya devam etmiştir. Bu raporların azınlık hakları ile ilgili yükümlülükleri Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27'nci maddesinde öngörülen çerçevede değerlendirilmektedir. Söz konusu maddeye göre devletin temel görevlerinden biri de azınlıklara mensup olan kişilerin, kendi gruplarının diğer üyeleri ile birlikte, kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve bu dine göre ibadet etme, ya da kendi dillerini kullanma hakkından yoksun bırakılmamaktır.

Rusya'nın İnsan Hakları Komitesine sunduğu sözleşme kapsamındaki faaliyet raporlarında azınlıklara ilişkin yapılan yükümlülükler bu madde çerçevesinde ele alınmıştır.

AGIT şemsiyesi altında azınlık haklarına ilişkin metinler ise bağlayıcı hüküm taşımamaktadır. Bu kapsamdaki azınlık metinleri genel olarak üç başlık altında

sıralanmıştır. Ulusal Azınlıkların Eğitimine İlişkin Lahey Tavsiyeleri (1996), Ulusal Azınlıkların Dil Haklarına İlişkin Oslo Tavsiyeleri (1998) ve Ulusal Azınlıkların Kamu Hayatına Etkin Katılımına İlişkin Lund Tavsiyeleri (1999).

Azınlıklara ilişkin Avrupa Konseyi yükümlülükleri ise oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Rusya, 1996 yılında Avrupa Konseyi'ne üye kabul edilmiştir. Çeçen savaşı (1994-1997) nedeniyle sıkıntılar yaşayan Rusya'nın Avrupa Konseyi'ne kabul edilmesinde Almanya belirleyici rol oynamış ve diğer ülkeleri ikna etmiştir. Almanya, Rusya'nın insan hakları ve temel özgürlükler alanında ilerleme sağlayabilmesine Avrupa Konseyi üyeliğinin katkı sağlayacağını öne sürmüştür. Rusya'nın Avrupa Konseyi üyeliği gündeme geldiğinde RF ulusal parlamentosunun alt kanadı olan DUMA'da bulunan komünistler ve aşırı milliyetçiler olumlu oy kullanmışlardır. Ardından Rusya, 1998 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine taraf olmuştur. İnsan hakları konusunda sözleşme yükümlülüklerinin yürürlüğe girmesi önceki dönemlerde içişlerine karışmama hassasiyeti olan Rusya'da büyük bir değişimin kapısını aralamıştır (Rusya Federasyonu Daimi Temsilciliği, 2020).

Rusya'nın Avrupa Konseyi kapsamında 4 Kasım 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini 1996 yılında imzalanmış ve 1998'den itibaren de sözleşmenin tarafı haline gelmiştir. İkinci olarak, 5 Ekim 1980 tarihli Avrupa Yerel Yönetimler Şartı ise Rusya tarafından 1996 yılında imzalanmış ve 1998'de yürürlüğe girmiştir.

1 Şubat 1995 tarihli Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesine de aynı şekilde Rusya 1996 yılında imzalamak suretiyle taraf olmuş ve sözleşme 1998 yılında Rusya bakımından yürürlüğe girmiştir. 3 Ekim 1996 tarihli Avrupa Sosyal Şartı ise Rusya tarafından 2000 yılında imzalanmış ve 2009'da yürürlüğe girmiştir. 5 Kasım 1992 tarihli Avrupa Bölgesel veya Azınlık Dilleri Sözleşmesini ise 2001 yılında imzalamış ancak henüz onaylamamıştır (Rusya Federasyonu Daimi Temsilciliği, 2020).

2.4. Rusya’da Faaliyet Gösteren Siyasal Partiler ve Azınlıklara Yönelik Politikaları

RF siyasi sisteminde her federe devletin hem Federasyon Konseyi, hem de Duma’da temsilcisi bulunmaktadır. Duma yerleşim esasına göre 4 yıl için seçilen 450 üyeden oluşmaktadır. Anayasanın 97’nci maddesine göre, Duma üyelerinin yarısı parti listelerinden, diğer yarısı da basit çoğunluk oyuyla her seçim çevresinde 500 bin seçmenin olduğu seçim bölgelerinden çoğunluk esasına göre seçilmektedir. Federasyon Konseyi ise 85 federe birimden ikiser kişinin katılımı sonucu toplam 170 üyeden oluşmaktadır. Mevcut seçim sistemine göre 18 yaşından büyük herkesin seçme hakkı vardır. Duma meclisi üyelerinin yarısı parti listelerinden, yarısı da basit çoğunluk oyuyla seçilmektedir. 1993 Anayasası RF’nun “*güçlü bir başkanlık altında Federal Düzen ile idare edilmesini*” öngörmektedir. 21 yaşına ulaşmış ve seçimlere katılma hakkına sahip her Rusya Federasyonu vatandaşı Duma’ya milletvekili seçilebilir. Bir kişi aynı anda Fedesyon Konseyi üyesi ve Duma’ da milletvekili olamaz. Duma milletvekili, diğer temsili devlet hakimiyet organlarında ve yerel yönetimlerde görev alamaz, devlet memuriyetinde bulunamaz, öğretim, bilimsel ve diğer yaratıcı faaliyetler dışında herhangi bir ücretli faaliyetle uğraşamazlar (Rusya Federasyonu Anayasası, 1993).

Rusya Federasyonu Anayasasının 103’ncü maddesine göre Duma’nın yetkileri Hükümet Başkanın atanması için Cumhurbaşkanıya onay vermek, hükümete güven oyu verme, Merkez Bankası ve Sayıştay Başkanlarını atama ve görevden alma, genel af ilan etme, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile Cumhurbaşkanıyı görevden uzaklaştırma gibi geniş bir çerçeveye uzanmaktadır. Azınlık hakları bakımından önemli görevlerinden birisi de Federal anayasal kanun doğrultusunda faaliyet gösteren İnsan Hakları Yetkilisini göreve atamak ve görevden almaktır (Rusya Federasyonu Anayasası, 1993).

Genel olarak değerlendirildiğinde çift meclisli Rusya Federasyonu yasama organında; işlev ve yetkileri açısından Duma’nın yasama özelliği ağır basan daha etkili

bir meclis olduğu, Federasyon Konseyi'nin ise daha çok danışma ve temsil özelliği ağır basan bir meclis olduğu görülmektedir. Bu durum federal devletlerin çift meclis özelliğine uygundur (Ağır, 2015: 32).

Rusya Federasyonu'nda yapılan son Duma seçimlerine katılan siyasal partiler ve alınan oy yüzdeleri ve çıkarılan milletvekili sayıları Tablo 2.2'de gösterilmiştir.

Tablo 2.2. 2016 Duma Seçim Sonuçları

PARTİLER	TOPLAM OY SAYISI	TOPLAM OY ORANI	ÇIKARILAN MİLLETVEKİLİ SAYISI
BİRLEŞİK RUSYA	28.527.828	%54.20	343
RUSYA FEDERASYONU KOMÜNİST PARTİSİ	7.019.752	%13.34	42
RUSYA LİBERAL DEMOKRAT PARTİSİ	6.917.063	%13.14	39
ADİL RUSYA	3.275.053	%6	7
YABLOKO	1.051.335	%1.99	-
ADALET İÇİN RUS EMEKLİLER PARTİSİ	910.848	%1.73	-
RODİNA	792.226	%1.51	1

Kaynak: Election Guide Democracy Assistance & Elections News, Election For Duma, 18 Eylül 2016 <https://www.electionguide.org/elections/id/2694/>, Erişim Tarihi: 29.05.2021.

18 Eylül 2016 tarihinde Rusya Federasyonu'nda yapılan Duma seçimlerinde Birleşik Rusya Partisi, kullanılan oyların büyük çoğunluğunu alarak Duma'da en fazla sandalyeyi kazanmıştır. Rusya Federasyonu Komünist Partisi ikinci, Liberal Demokrat Partisi ise üçüncü olmuş ardından Adil Rusya Partisi ve Rodina gelmiştir. İşlev ve yetkileri açısından Duma'nın yasama özelliği ağır basmaktadır, buna karşılık Federasyon Konseyi'nin ise danışma ve temsil özelliği öne çıkmaktadır (Dejevsky, 2009).

Rusya'da siyasal partiler federal düzeyde örgütlenmektedir. Rusya'yı oluşturan federe cumhuriyetler ve özerk bölgelerde, oblast, kray ve okruglarda lokal düzeyde faaliyet gösteren siyasal parti kurulmasına izin verilmemektedir. 2000 yılına kadar Rusya'da siyasal partiler yasası olmadığından partilerin örgütlenmesi SSCB döneminde uygulamaya aktarılan yasalara göre yürütülmüştür. Gorbaçov döneminde temel hak ve özgürlüklerin sınırlarının genişletilmesi kapsamında siyasal grupların örgütlenme hakkı gündeme gelmişti. Komünist Partinin iktidar tekelinin devam ettiği

1980'lerin ikinci yarısında siyasal partilerin nüvesini teşkil eden işçi sendikaları, emekli ve kadın dernekleri örgütlenmiştir.

RF'nunda siyasal partiler hakkında en geniş kapsamlı değişiklikler 2000 yılında Putin yönetimi döneminde yapılmıştır. Yeni bir yasa ile siyasal partinin tanımı ve sorumlulukları belirlenmiş, bu arada federe birimlerin siyasal faaliyetleri kısıtlanmıştır. Halen yürürlükte olan yasaya göre seçimlere sadece federal düzeyde örgütlenmiş siyasal partilerin katılmasına izin verilmektedir. Siyasal partiler yasasında, bir siyasal örgütlenmenin parti statüsü kazanabilmesi için asgari 10 bin üyeye sahip olması ve ülkenin yarısından fazlasında örgütlenmesi kuralı getirilmiştir. Yasa ayrıca bölgesel düzeyde siyasal parti kurulmasını yasaklamış ve siyasal faaliyetlerin federal düzeyde yürütülmesini şart koşmuştur. Ayrıca cinsiyet, dil ve etnik temelli siyasal parti kurulması (Örneğin Hıristiyan Demokrat Parti gibi) yasaklanmıştır (White, 2008).

Siyasal partilerin zayıflığı nedeniyle 2002 yılında yapılan bölgesel parlamento seçimlerinde bağımsız adayların öne çıktığı görülmüştür. Söz konusu seçimlerde siyasal parti adaylarının toplam içindeki oranı % 14.3 olarak gerçekleşmiş ve bunların da ancak % 9.6'sı seçilmiştir. Parti listeleri 4 bölgede kullanılmış, diğerlerinde çoğunluk sistemi esas alınmıştır. 2003 sonunda siyasal partilerin sayısı 44'e düşmüştür. 2004 yılından itibaren bölge parlamentoları seçimlerinde nispi temsile geçilmiştir (Gokarn, 2009).

RF'nunda faaliyet gösteren siyasal partiler katı hiyerarşi esaslarına dayanmaktadır. Yerel düzeyde seçimlere katılacak parti adayları partinin liderliği tarafından belirlenmektedir. Delege çoğunluğu sağlamak için parti liderliğide kendisi ile işbirliği yapacak olanları desteklemekte, muhalif olanlar devre dışı bırakılmaktadır. 1990 -2000 yılları arasında ciddi siyasal partilerin hiçbirinde normal bir yönetim değişikliği olmamıştır. Katı bir hiyerarşik örgütlenme yapısına sahip siyasal partilerde muhalif bir hareketin güçlenmesine izin verilmemektedir. Söz konusu hiyerarşi nedeniyle önde gelen Rusya siyasal parti yöneticileri uzun yıllardan beri statülerini korumuşlardır. Bir örnek vermek gerekirse, RF Komünist Partisinin lideri Gennady

Zyuganov 1990'dan beri değişmemiştir. Parti liderliği değişimi, sadece siyasal parti ile hükümet arasında bir anlaşmazlık ortaya çıktığı hallerde (Yabloko ve Sadece Rusya partilerinde olduğu gibi) gerçekleşmiştir. Günümüzde RF siyasal partilerinde merkezden taşraya hiyerarşi sistemi vardır. Bir siyasal parti kurulduğunda 6 ay içerisinde ülkedeki yerel birimlerin yarısından fazlasında örgütlenmek zorundadır.

Siyasal partilerin Duma'ya temsilci gönderebilmeleri için ülke genelindeki % 5'lik barajı aşmaları gerekmektedir. Baraj nedeniyle küçük partilerin Duma'da temsil edilmeleri mümkün olmamaktadır. Bu durum AGIT tarafından eleştirilmekte, Rusya seçimlerinin eşit ve adil şartlarda yapılmadığı eleştirisi yapılmaktadır. (Irina, 2018:57-64)

Rusya'da 2005 yılında yapılan bir değişiklik ile siyasal partilerin seçim ittifakı kurmaları yasaklanmıştır. Seçimlere sadece kayıtlı siyasal partiler katılabilmektedir. Duma'da temsil için ülke genelinde baraj ise % 7'dir. 2004 yılında yapılan yasa değişikliği ile bir siyasi partinin tescil için asgari üye sayısı 50 bine çıkarılmış ve bu rakama ulaşamayanlar 1 Eylül 2007 tarihi itibariyle feshedilmiştir. Bir çok siyasal parti bu yasanın ardından faaliyetlerine son vermiştir. 2009 yılında ise genel seçimlere parti listelerinden katılım zorunlu hale getirilmiştir.

Genel bir çerçeveden bakmak gerekirse Rusya'da siyasal partilerin tarihsel gelişimi üç aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşama 1993 öncesi dönemdir. Gorbaçov'un işbaşında bulunduğu bu dönemde 9 Ekim 1990'da kabul edilen Kamu Dernekleri Hakkında Sovyet Yasasıyla siyasal örgütlere kayıt yaptırmaları halinde siyasal faaliyette bulunmasa hakkı tanınmıştır. SSCB dönemi boyunca ülkede sadece Komünist Partisinin siyasal faaliyetine izin verilmişti. Yasalarda yer alan hükümlere göre partinin "iktidar tekeli ve önce rolü", 1993 Aralık ayında yapılan Duma seçimlerine kadar devam etmiştir.

İkinci aşama, Rusya'nın çok partili hayata geçmesini simgeleyen Duma seçimleri ile başlamıştır. Rusya tarihinde ilk defa bir seçime çok sayıda siyasal parti

katılmıştır. Komünist Parti'ye ilave olarak çeşitli isimlerle örgütlenen Rusya'nın Seçimi, Rusya Kadınları, Yabloko, Rusya Birliği, Köylü Partisi gibi siyasal oluşumlar da seçimlere katılmıştır. Parlamenteoya giremeyen siyasal partilerin bazıları faaliyetlerine son vermiştir.

Üçüncü aşama ise Rusya'da tek partinin yasama sürecine hakim pozisyona gelmesine imkan sağlanması ile olmuştur. Bu konudaki gelişmeler adım adım gerçekleşmiştir. Önce seçim yasası değiştirilmiş, seçimlere sadece siyasal parti listelerinden katılım zorunlu hale getirilmiştir. Ardından seçimlerde ulusal baraj % 5'den % 7'ye çıkarılmış, parlamenteoya giremeyen küçük siyasal partilerden bazıları kendini feshetmiştir. Tüm bu değişikliklerin sonucu olarak yeni dönemde Birleşik Rusya Partisi (BRP) güçlenmiştir. Sağda ve solda merkez çizgide bulunanların oyları BRP'de toplanmıştır. 2007 ve 2011 Duma seçimlerinde bu durum çok daha belirgin bir hale gelmiştir. Devlet tarafından da desteklenen BRP yapılan değişikliklerden sonra daha da güçlenmiştir. Ancak Rusya Federasyonu Komünist Partisi ile Liberal Demokrat Partinin de güçlü bir seçmen desteği bulunduğunu ifade etmek gerekmektedir (White, 2008).

Rusya'da ideolojik yelpazenin solunda olup da varlığını koruyan ve başarı gösteren tek parti, Rusya Federasyonu Komünist Partisidir. İdeolojik yelpazenin sağ kanadında ise benzer şekilde güçlü siyasi hareket Rusya Liberal Demokrat Partisi olmuştur. Bu iki parti 1993'den 2016'ya kadar tüm seçimlerde Duma'da temsil edilmişlerdir. Benzer ideolojik yapıdaki başka partiler başarılı olamamışlardır.

Rusya'da etnik azınlıkların parlamenteoda temsili büyük ölçüde SSCB mirasından etkilenmiştir. Etnisite adıyla yönetim birimine sahip olanların siyasal temsili, olmayanlardan daha güçlü biçimde uygulamaya yansımıştır. Rusya içerisinde yaşayan Ukraynıların etnisite adıyla bir idari birimleri olmadığı ve genel olarak heterojen olarak yerleşim nedeniyle yasama organlarında temsili daha az olmuştur.

Sovyet tipi federal yapının Rusya Federasyonu döneminde devam etmesi etnisite adıyla federe birimlere sahip olan halkların parlamenteoda temsil gücünü arttırmıştır.

Azınlıkların temsilini güçlendiren bir başka faktör de Ruslarla evlenme oranlarıdır. Yahudiler ve Korelilerin nüfuslarına oranla daha güçlü temsil edilmeleri karma evlilik faktörü ile izah edilmektedir. (Chaisty; 2013: 375).

Duma'da yer alan siyasi partilerin de azınlıklara yönelik politikası şu şekildedir: Duma'da en fazla koltuğa sahip olan Birleşik Rusya Partisi'nin azınlıklar politikası genel olarak Anayasası'nın azınlıkların hak ve özgürlüklerinin korunmasına ilişkin maddesine çerçevesinde şekillenmektedir. RFKP ise ekonomik haklara öncelik vermekte ve bu arada vatandaş oldukları için azınlıkların da hak ve çıkarlarının korunması yönünde görüş belirtmektedir. Liberal Demokrat Partisi'nin azınlıklar politikasını milliyetçi ideolojik bakış açısı yönlendirmektedir. Adil Rusya Partisinin ise, sosyal alanda adil bir yaşamın hem ülkenin hem Rus vatandaşlarının hem de ülke içerisinde yer alan diğer etnik grupların belirli haklara sahip oldukları ve bu haklar çerçevesinde adil bir Rusya'nın oluşacağına yönelik politikalar benimsediğini söylemek mümkündür.

2.4.1. Birleşik Rusya Partisi ve Azınlıklar Politikasına Bakışı

Putin'in Partisi olarak da bilinen Birleşik Rusya Partisi'nin ortaya çıkması bir seri ittifak sonucunda mümkün olmuştur. 1999'da Moskova Belediye Başkanı Luzhkov, Yevgeni Primakov ile birlikte Tüm Rusya adlı bir ittifak kurmuştur. Daha sonra Tarım Partisi ve Rusya'nın Kadınları adlı oluşumun da desteği ile ittifak, 1999 seçimlerinde % 23 oranında oy almıştır. 2003 yılında ittifak, destek veren siyasi partilerin bir araya gelmesiyle parti yeniden örgütlenmiş ve Birleşik Rusya Partisi adını almıştır (White, 2008).

Parti, gücünü esas itibariyle Putin'in güçlü liderliğinden almaktadır. 2003 yılında yapılan seçimlerinde Duma'da çoğunluğu ele geçiren parti daha sonraki dönemlerde yapılan tüm seçimlerde güçlenmiş ve başat pozisyonunu korumuştur. Yeltsin, Parlamenti'ni denetim altına almak için şiddet kullanırken, Putin bunu kararnamelerle ve Birleşik Rusya Partisi kanalıyla yapmaktadır. BRP, genel olarak

rejimin partisi olarak bilinmektedir. Parti, devlet kapitalizmini, milliyetçiliği ve ulusal egemenliği desteklemektedir. Parti, esas itibariyle federe birimlerin ve yerel yönetimlerin güçlerinin sınırlandırılması ve merkezin gücünün arttırılması görüşünü savunmaktadır. Dış Politikada Avrasyacılık ve diasporadaki Rusların hak ve çıkarlarının korunması partinin öncelikleri arasındadır (Remington, 2010:44).

Günümüzde Rusya parlamentosu, Birleşik Rusya Partisinin tekelindedir. Bu durum nedeniyle düşük siyasal katılım ve elitlerin hakimiyeti, ülkenin dış dünyadan görünümünü olumsuz etkilemektedir. Birleşik Rusya partisinin egemen olduğu Duma'da diğerlerinin inisiyatif kullanma imkanları son derece sınırlanmıştır ve ortadan kalktığını söylemek bile söylemek mümkündür. Putin ile teşkilat arasındaki patronaj ilişkisi nedeniyle parti içerisinde farklı sesler dile getirilememektedir.

Birleşik Rusya Partisi ülkede siyasi ve sosyo ekonomik istikrarı, Rusya'nın yeniden süpergüç statüsü elde etmesini savunmaktadır. Partinin ideolojik çizgisi muhafazakardır ve geleneksel Rus değerlerine dayanmaktadır. Devletçi ve merkezîyetçi bir anlayışı benimsemiş olan Birleşik Rusya Partisi aynı zamanda dış dünyadaki Ruslarla yakından ilgilenmektedir (Thoburn, 2015: 53). Partinin tüzüğünde vatandaşlık temelinde hak ve özgürlüklerin en geniş biçimde kullanılması ifadesi yer almaktadır. Parti tüzüğünde Rus milliyetçiliği yerine yurtseverlik kavramının öne çıkarıldığı ve Rusya'nın ulusal çıkarlarının maksimizasyonu temelinde politika ve programlara önem verileceği, insan hakları ve sosyal adaletin ehemmiyet taşıdığı ifade edilmektedir (Charter of the United Russia, 2021). Putin'in çeşitli açıklamalarında görülebileceği üzere parti genel olarak ülke içerisindeki etnisite, dil ve din azınlıklarını Rusya'nın zenginliği olarak kabul etmektedir. Bu anlamda parti ülkede yaşayan ve vatandaş olan herkesin sesi olma iddiasındadır. Bununla birlikte devletçi ve merkezîyetçi bir anlayışı benimsemiş olan partinin tüzüğünde örtülü biçimde ülke dışında yaşayan Ruslara da gönderme yapılmakta ve tüm Rusların siyasal partisi kavramının muhtevisiyatı geniş yorumlamaya açık tutulmaktadır.

Alison'a göre, Birleşik Rusya Partisi, özellikle azınlıkların ismini taşıyan Cumhuriyetlerde rakiplerine göre daha güçlü siyasal destek bulmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında Putin yönetiminin söz konusu bölgelere sağladığı mali destek ve

idari müdahaleler etkili olmaktadır. Ayrıca Cumhuriyetlerin ekonomik ve idari bakımdan Moskova'ya bağımlı olmaları, halkın ve yöneticilerin tercihlerini etkilemektedir. Öte yandan, LDPR ve RFKP'nin teorik söylemlerinin Rus milliyetçisi, ütöpik veya dışlayıcı olması da azınlık ismi taşıyan Cumhuriyetlerin Birleşik Rusya Partisine destek vermelerine yol açmaktadır (White, 2015).

2.4.2. Rusya Federasyonu Komünist Partisinin Azınlıklar Politikası

Rusya Federasyonu Komünist Partisi (RFKP), 1993 yılında SSCB dönemindeki Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin ardılı olarak kurulmuştur. 2016 yılında yapılan Duma seçimlerinde 42 milletvekili kazanan partinin liderliğini kurulduğu dönemden beri Gennady Zyuganov yürütmektedir. Parti genel olarak çalışma koşullarının iyileştirilmesi, vergilemede adalet, sosyal güvenlik, ekonomik egemenlik konularını gündeme getirmekte, Rusya'nın Dünya Ticaret Örgütü'nden ayrılması görüşünü savunmaktadır. RFKP, 1996 yılından beri yapılan tüm seçimlerde en çok oy alan ikinci parti olmuştur. Bu arada dikkat çeken bir gelişme, partinin 2018 yılında yapılan Başkanlık seçimlerinde işadamı Pavel Grudinin'i aday göstermesidir. Grudinin başkanlık yarışında % 12 oranında oy almıştır.

Partinin resmi yayın organı Pravda gazetesidir. Parti tüm iktisadi faaliyetlerin kamu mülkiyetinde olması görüşünü savunmaktadır. RFKP'nin "21'nci Yüzyılda Yenilenmiş Sosyalizm" adıyla yürüttüğü propaganda çalışmaları, Sovyet dönemindekilerden farklılık göstermektedir. En dikkat çeken farklılık, KPRS'nun daha milliyetçi ve yurtsever olmasıdır. Partinin yeni çizgisinden memnun olmayanlar ayrılmış ve Rusya Komünist İşçi Partisi adı altında yeniden örgütlenmişlerdir. Partinin katı ideolojik tutumu terk etmesi büyük ölçüde Zyuganov'un yeniden yapılandırmasına dayanmaktadır. Bununla birlikte parti özelleştirme ve yabancı sermaye yatırımlarına da karşı çıkmaktadır.

RFKP'nin tüzüğünde ideolojik söylem ve perspektif iç ve dış politikayı ve azınlıklara ilişkin konuları da içermektedir. Tüzüğe göre parti, anavatanın birliği, bütünlüğü ve bağımsızlığı için mücadele etmeye kararlı çizgidedir ve bu kapsamda

diğer Sovyet halkları ile dayanışmaya önem vermekte ve tüm vatandaşlara refah, güvenlik ve sağlık hizmeti sağlamayı hedeflemektedir (Communist Party of the Russian Federation, 2021).

RFKP, Marksizm-Leninizm ideolojisine bağlı olarak kolektivite, özgürlük, eşitlik ve adaletli toplumu savunmaktadır. Parti, ideallerini koruyarak, işçi sınıfının, köylülüğün, aydınların ve tüm çalışanların çıkarlarını korumayı hedeflemektedir. Parti tüzüğü incelendiğinde klasik görüşlere ilave olarak nüfus azalmasına karşı tedbirler almak, genç ailelere konut sağlamak, doğal kaynakları kamulaştırmak, emeklilik yaşını düşürmek, ücretsiz eğitim sağlamak ve yüksek teknolojinin yaygınlaşmasını sağlamak gibi konuların da öne çıkarıldığı gözlemlenmektedir. Ayrıca çevre güvenliği, ulusal savunmayı güçlendirmek, dış politikada barışçı anlayış gibi hususlar dikkaç çekicidir. Partinin azınlıklar konusundaki yaklaşımı sosyo kültürel anlamda vatandaşların durumlarının iyileştirilmesi, ana dilde eğitim, ayırım yapmama boyutlarıyla öne çıkmaktadır (Communist Party of the Russian Federation, 2021).

“Russki Nationalism” olarak da adlandırılan Slav milliyetçiliği, Ukraynalılar ile Rusların aslına aynı milletin parçaları olduklarını öngören yurtsever Rus milliyetçiliği düşüncesini nüans farklılıklarıyla hem Birleşik Rusya Partisi, hem de LDPR kabul etmektedir. Eski SSCB üzerinde tahakküm kurmayı hedefleyen RFKP’nin de zımnı olarak bu görüşü onaylamaktadır (Laruelle, 2016).

2.4.3. Rusya Liberal Demokrat Partisi ve Azınlıklar Meselesi

DUMA’da temsil edilen üçüncü büyük siyasal parti liderliğini Vladimir Jirinovsky’nin yürüttüğü Rusya Liberal Demokrat Partidir (LDPR). SSCB döneminde 1989 yılında kurulan parti siyasi bakımdan hem neo-liberal kapitalizme, hem de komünizme muhalif çizgidedir. Parti, aşırı milliyetçi görüşleri savunmakta ve “Büyük Rusya” ütopyasını gündemde tutmaktadır. Partinin ideolojik yapısı milliyetçilik ve vatanseverlik temeline dayanmaktadır. Monolitik bir karakter taşıyan Rusya siyasal kültüründe LDPS’nin ortaya çıkması bir devrim olarak görülmüştür (Russel, 2014:2).

Aşırı sağ eğilimli olan LDPR, Slav uluslarının seçilmiş millet olduğu iddiasındadır. (Chenoy, 2001). Bu partinin temeli SSCB’de 1980’li yıllarda örgütlenen yurtsever gruplara dayanmaktadır. O dönemde bu gruplardan ilk yasal statü kazanan Pamyat hareketi (hatıralar) olmuştur. Kurulduğu yıllarda tarih çalışmaları yapan siyasal topluluk, daha sonra Rus milliyetçiliğinin diriltilmesi için çaba göstermiştir. Zaman içinde Rusya coğrafyasında örgütlenmesini tamamlayan oluşum, Vladimir Jirinovsky tarafından siyasal partiye dönüştürülmüştür. 1991 seçimlerinde % 8 oy alan parti, esas itibariyle liberal düşünceye uzaktır. Parti kurulduktan sonra her zaman otoriter, ırkçı ve İslamofobik bir tutum ortaya koymuştur. Bunun son örneği, Kırım’ın ilhakının LDPR tarafından desteklemiş olmasıdır. Partinin destekçileri genelde kırsal bölgelerde veya kasabalarda yaşayan düşük eğitimliler ve işsizlerdir. 1993 Duma seçimlerinde 70 sandalye kazanmıştır. Bu rakam partinin en yüksek başarısı olmuştur. 1995 seçimlerinde partinin seçmen desteği % 12, 1999’da % 11, 1999’de % 6 olmuştur. 2011 seçimlerinde % 12 olan seçmen desteği, 2016’daki seçimlerde % 16.5’a yükselmiştir. LDPR halen Duma’da en güçlü üçüncü partidir. Bu parti, Putin yönetimini tüm önemli konularda desteklemektedir. Bazı siyasi analistler Jirinovsky’nin Kremlin’in gölgesi olduğunu iddia etmektedirler. Diğer siyasal partilere karşı sert üslup kullanan LDPR, günümüzde Birleşik Rusya Partisi’nin müttefiki konumundadır (Caşin, 2015:229).

LDPR’nın azınlıklar ve diaspora Rusları konusundaki görüşleri Birleşik Rusya Partisi ile kısmen örtüşmektedir. Jirinovsky, Putin yönetimini konuşmalarında sıklıkla eleştirmekte, bununla birlikte dış dünyadaki Rus azınlıklara yönelik politikasını desteklemekte, içeride ise temel eğitimin Rusça verilmesi görüşünü savunmaktadır. Jirinovsky, Rusya yönetiminin azınlıklar politikası konusunda belli periyotlarla uluslararası örgütlere rapor sunmasını Rusya’nın egemenlik haklarına ve içişlerine müdahale olarak değerlendirmektedir. Katı bir milliyetçi politikadan yana olan LDPR, azınlıkların farklılıklarını kabul etmekte ama onlara sağlanacak hakların çok dar bir çerçevede tutulması görüşünü savunmaktadır. Rus dilinin korunmasına vurgu yapan LDPR, Batı dillerinde eğitim yapılmasına da karşıdır.

RF içerisinde yaşayan halkların hukuki bakımdan eşitliğini savunmakta, hakların kullanımında geriye gitme veya sınırlandırmayı yanlış bulmaktadır. Parti aynı zamanda Rusya Federasyonu Halkları Tarihini Araştırma Enstitüsü kurulmasını istemektedir. Azınlıkların çocuklarına kendi dillerinde öğretimin sadece onlar talep ettikleri takdirde verilmesi gerektiğini savunmaktadır (Liberal Democrat Party of Russia, 2021).

2.4.4. Diğer Siyasal Partilerin Azınlıklar Hakkındaki Yaklaşımları

RF’unda çok sayıda siyasal parti olmasına karşılık ulusal baraj nedeniyle bunların parlamentoya girmeleri mümkün olmamaktadır. Yukarıda sıralananların dışında Duma’da temsil edilen diğer partiler Anavatan Partisi (*Rodina*) ve Sivil Platform hareketidir. Anavatan Partisi 2003 yılında Aleksey Zhuravlyov tarafından kurulmuştur. Partinin temel ilgi alanı Rusya sınırı dışında yaşayan Rus azınlığın sorunlarıdır. Partinin kurucularından Aleksander Lebed, 1996 başkanlık seçimlerinde kullanılan oyların % 16’sını almıştır. 1990’ların sonunda gücünü kaybeden parti, 2003 seçimlerinde yeniden güçlenmiş ve ulusal barajı geçerek % 9 oy almıştır. Parti, günümüzde Duma’da Birleşik Rusya partisine destek vermektedir. Anavatan Partisi devletin ekonomide güçlü olması ve Rusya’nın çağdaş dünyadaki gücünün artırılması görüşünü savunmaktadır. Sivil Platform ise Rusya’nın ünlü zenginlerinden Mihail Prokhorov tarafından 2012 yılında kurulmuştur ve mevcut haliyle parti sanayi ve iş dünyasının siyasal sistemdeki temsilcisi konumundadır. Her iki parti de 2018 Başkanlık seçimlerinde Putin’i desteklemişlerdir (Britannica, 2020).

Duma seçimlerinde % 7’lik baraj nedeniyle başarılı olamamış Parlamento dışında kalmış bir diğer parti Grogory Yavlinsky’nin Yabloko partisi gelmektedir. 1990 yılında kurulan parti o zamandan itibaren yolsuzlukla mücadele ve özelleştirmeleri savunmuş, temel hak ve özgürlüklerin geliştirilmesini, hukuk devletini, yoksullara sosyal yardım sağlanması görüşlerini dile getirmiştir. Parti, RF’nun temelde Batılı bir güç olduğu görüşünü ileri sürmekte ve Avrupa modeli bir siyasal sistem önermektedir.

Rusya'nın Kadınları Hareketinin adlı siyasal partinin kökeni ise SSCB dönemindeki uygulamaya dayanmaktadır. SSCB döneminde Halk Temsilcileri Kongresinde kadın kotası, toplam sandalye sayısının üçte biri seviyesinde bulunuyordu. 1990'lı yıllarda ise parlamentoda kadın kotası % 10 sandalye şeklinde uygulanmıştır. Alevtina Fedulova liderliğindeki Rusya'nın Kadınları Hareketi genel olarak kadın ve çocuk hakları üzerinde hassasiyet göstermekte, ayrıca sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık gibi hizmetlere kadın perspektifinden gündeme getirmektedir. 1993 seçimlerinde oyların % 8'ini alan Kadın Hareketi, 1995'de % 4.6'ya düşmüştür. 1999 seçimlerinde partinin bir kanadı Anavatan- Tüm Rusya ittifakına katılmıştır. Partinin günümüzde kamuoyunda görünürlüğü ortadan kalkmıştır (White, 2008).

RF'de etnik ve dini temeli esas alan siyasal partilerin kurulması yasak olduğu için azınlıklar genel olarak parlamentoda temsil edilen siyasal partilere destek vermektedir. Küçük partilerin siyasi görüşlerinde azınlık hakları, temel hak ve özgürlükler daha güçlü biçimde gündeme getirilmektedir. Ancak azınlıkların oy verme davranışlarında yönlendirme, baskı ve beklentiler nedeniyle genel olarak Birleşik Rusya Partisi lehine seyir takip etmektedir.

RF'nunda kendi kaderini tayin hakkı azınlıklar bakımından daha çok mahalli idare temsilcilerini seçme, lokal parlamento üyelerini belirleme ve idari birimi temsil edecek üyelerin belirlenmesi şeklinde uygulanmaktadır. Bir başka ifadeyle RF'ndaki uygulama daha çok "iç self determinasyon" sınırları içerisinde kalmaktadır. Azınlıkların temsili genel olarak nüfus ile ilintili bir seyir izlemektedir. Bununla birlikte, azınlık durumunu dikkate almayan örneklerle de rastlanabilmektedir. Etnik azınlık ismi taşıyan bir Cumhuriyeti, yasama meclisinin üst Kanadı olan Federasyon Konseyinde bir başka azınlık mensubu veya bir Rus temsil edebilmektedir (Chaisty, 2013: 346-347). Azınlıkların hayatını doğrudan etkileyen yasal değişikliklerini gündeme gelmesi ve kabul edilmesi ise esas itibariyle federal düzeyde örgütlenmiş siyasal partiler kanalıyla mümkün olmaktadır. RF genelinde azınlıkların hayatına ilişkin konularda muhalefet partilerinin inisiyatif kullanıp herhangi bir konuda yasal düzenleme yapma yetenekleri son derece sınırlıdır. Var olan mevcut siyasal yapı

nedeniyle azınlıklar genel olarak Birleşik Rusya partisi içerisinde kulis veya lobi faaliyetleri ile netice almaya çalışmaktadırlar.

2.5. Rus Ortodoks Kilisesinin Azınlıklar Politikası

SSCB sonrasında Rusya Federasyonunda din üzerindeki devlet tahakkümü önemli ölçüde ortadan kalkmıştır. 1993 anayasasının 14'ncü maddesinde devlet din ilişkileri tanımlanmıştır. Buna göre "RF laik bir devlettir ve hiçbir din resmi ve zorunlu değildir. Tüm dinler devletten ayırdır ve kanun önünde eşittir." Anayasada her ne kadar devletin tüm inanç mensuplarına karşı eşit mesafede bulunacağı ifadesi yer almış olsa da uygulamada Ortodoks inancı zaman içerisinde güçlenmiş ve Rusya'nın gayri resmi dini kurumu haline gelmiştir. Bu bölümde Rusya Federasyonu devlet yapılanması ve karar alma sürecinde Ortodoks kilisesinin rolü ve ardından azınlıklar politikası üzerindeki etkileri incelenecektir.

SSCB döneminde devletin temel amacı yeni bir insan tipini, Sovyet üst kimliğini benimseyen insanı oluşturmaktır. Yapılan planlamaya göre Sovyet insanının dili Rusça ve dini de "bilimsel ateizm" olacaktır. SSCB döneminde yönetim, ayırım yapmaksızın Ortodoks, Katolik, İslam ve diğer inançlara karşı cephe alınmış, dini faaliyetleri büyük ölçüde kısıtlamış ve ibadethanelerin çoğunu kapatmıştır. SSCB döneminde devletin din üzerindeki baskısı, İkinci Dünya Savaşı yıllarında sınırlı ölçüde gevşetilmiş ise de temel perspektif değişmemiştir. Din üzerindeki baskı Stalin'in 1953 yılında ölümü sonrasında, kısmî değişiklikler olmakla birlikte, temelde varlığını korumuştur (Dualı, 2014:203-208). Bu yöndeki tedrici gelişmeler 1985 yılında Mihail Gorbaçov'un yönetime gelmesiyle yeni bir aşamaya ulaşmış, başka alanlarda olduğu gibi din ve vicdan özgürlüğü bakımından da yeni bir dönemin kapısı aralanmıştır. Ülkede gizliden gizliye devam eden dini faaliyetler önce fiilen, ardından da hukuken meşruiyet kazanmıştır. O kadar ki, SSCB'nin son dönemi kabul edilebilecek 1988 yılında Rusların Hıristiyanlığı kabul etmesinin 1000'nci yılı Moskova ve değişik kentlerde büyük törenlerle kutlanmıştır.

1991’de SSCB’nin dağılmasının ardından Rusya’nın toplumsal yaşamında iç ve dış politikasında o zamana kadar varlığı yadsınan dinin itibar kazandığı ve öne çıktığı bir dönem başlamıştır. Yeni dönemde bir yandan Rus Ortodoks Kilisesi, öte yandan İslam dini ve öteki inanç gruplarının önündeki engeller önemli ölçüde kaldırılmış ve hukuki düzenlemeler yapılmak suretiyle din ve inanç hürriyeti güvence altına alınmıştır. Rusya anayasasına göre federal devlet, laik temellere dayanmakta ve tüm tüm dini gruplara karşı eşit mesafede bulunmaktadır. Bununla birlikte Rus Ortodoks Kilisesi devlet tarafından himaye altına alınmış ve fiilen “eşitler içerisinde birinci” statüsü elde etmiştir (Caşın, 2015:241).

Rus Ortodoks Kilisesi, günümüzde Ortodoks kiliseleri arasındaki önem sıralamasında İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs’ün ardından gelmektedir. Ancak Rus Ortodoks Kilisesi, kendisini eski SSCB ülkelerindeki Ortodoks Kiliseler üstünde otorite ilan etmiştir. Buna karşılık Ortodoks kiliselerin bazıları Rus Ortodoks Kilisesinin otoritesini kabul etmemektedir. Örneğin Estonya ve Moldova Kiliseleri, Rus Ortodoks Kilisesine bağlılığı kabul etmemiş ve otonom statüde yeniden örgütlenmiştir. Benzer bir gelişme Ukrayna ve Beyaz Rusya kiliseleri bakımından yaşanmıştır. Bu ülkelerde yarı otonom statüdeki kiliseler Moskova’nın etkisinden uzaktır. Ancak Rus Ortodoks Kilisesinin etki alanı eski SSCB coğrafyası ötesine de uzanmaktadır (Britannica, 2020).

Çin ve Japonya’da bulunan Ortodoks kiliseleri, geneli itibariyle Rus Ortodoks Kilisesine tabiidirler. ABD’de bulunan Ortodoks Kiliseleri ise iki gruba ayrılmaktadır. Bunlardan bir bölümü Rus Ortodoks Kilisesini, diğeri ise Fener Rum Patrikhanesini üst otorite kabul etmektedir. Rus Ortodoks Kilisesinin ABD’deki faaliyetlerinin, Alaska’nın Çarlık yönetimi tarafından satıldığı 1867 tarihine kadar gitmektedir. SSCB’nin dağılmasından sonra ABD ve Japonya’da faaliyet gösteren bağımsız Ortodoks kiliseleri, Rus Ortodoks Kilisesine bağlanmıştır (Britannica, 2021).

Rus Ortodoks Kilisesi, Aziz Andrew tarafından kurulmuştur. Binli yılların sonunda Slav toprakları Doğu Roma İmparatorluğunun kültürel nüfuzu altına girmişti. Bu dönemde Aziz Cyril ve Aziz Methodius tarafından 863-869 yılları arasında kutsal kitap olan İncil, Slav diline çevrilmiştir. Böylece Slavların Hıristiyanlaşmasına kapı

aralanmıştır. Başlangıç yıllarında Slav dünyasında dini faaliyetleri İstanbul'dan gönderilen davetçiler tarafından yürütülmüştür (Dualı, 2014:34-35).

10. yüzyılın ortalarında Kiev civarında Bizanslı papazların çalışmaları neticesi olarak Hıristiyan topluluklar oluşmuştu. Kiev Prensesi Olga'nın 945 yılında Hıristiyanlığı kabul etmesi, Rusların tarihinde çok önemli bir dönüm noktasıdır. Prenses Olga'nın torunu Vladimir döneminde Kiev Rusları, Hıristiyan Devlet haline gelmişlerdir. Bu tarihte I. Vladimir, Bizans'a bağlı Hıristiyanlığı kabul etmiş ve Hıristiyanlık resmi devlet dini hüviyeti kazanmıştır. Bu tarihi arka plan nedeniyle 988 yılı Rus Ortodoks Kilisesinin doğum tarihi kabul edilmektedir. O dönemde Kiev Kilisesi, İstanbul'a bağlı bir metropolitlik statüsünde bulunuyordu (Somuncuoğlu, 2004).

Moğol saldırıları sonrasında ise Kiev önemini yitirmiş ve metropolitlik merkezi Moskova'ya taşınmıştır. 1439'da Floransa'da toplanan Katolik ve Ortodoks Kiliseler Konsülü, iki kilisenin/mezhebin birleştirilmesi kararı almıştır. Ancak Rusya Prensi 2. Basil bunu kabul etmediğini açıklamış ve 1448 yılında Moskova Patrikliği, İstanbul Ortodoks Patrikhanesi ile irtibatını kesmiştir. Metropolit Jonas, Rusya Papazlar Konseyi kararı ile İstanbul'un fethinden 5 sene önce Moskova ve Tüm Rusların Metropoliti ünvanını almıştır. 1453 yılında İstanbul'un Türklerin eline geçmesinin ardından, Moskova kendini, 3. Roma olarak nitelendirmiş, İstanbul Patrikhanesinin mirasçısı ve Ortodoksların yeni merkezi olduğunu ilan etmiştir. Bu algı, Moskova'nın Bizans'ın iki başlı kartal armasını kendi arması olarak kabul etmesi ve 3. İvan'ın 1472 yılında Bizans'ın son imparatoru Konstantin'in yeğeni Sofia Paleologue ile evlenmesiyle daha da kuvvetlenmiştir (Dualı, 2014:46-47).

Tarihi gelişmeler bu şekilde cereyan etmiş iken Rus Ortodoks Kilisesi, Slavlar arasında Hıristiyanlığın yayılmasında Konstantinapol etkisini kabul etmemektedir. Genel kabul gören düşünceye göre Slavlar herhangi bir misyonerin çalışması, ya da siyasi anlaşma neticesi olarak değil, doğrudan İsa Peygamberin havarilerinden birisi kanalıyla Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir. Bu iddiaların gerisinde yatan düşünce ise şudur: Temelini havariye kadar götüren Rus Ortodoks Kilisesi böylece kendisinin

apostolik (bizzat havariler tarafından kurulmuş) kilise olduğu iddiasını güçlendirmeye çalışmaktadır (Somuncuoğlu, 2004).

988 yılında Rusların Hıristiyanlığı kabul ettiği tarihten günümüze yaşanan gelişmeler, Ortodoks mezhebini Rus kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Rus toplumunda Hıristiyanlığın ilk evresi, Kiev dönemi (862-1240) olarak bilinmektedir. Bu dönemde Rus Kilisesi, Konstantinapol Patrikliğine tabii idi. Moğolların Kiev'i işgal etmesiyle birlikte bu dönem sona ermiş ve işgalin ardından kilise katedrali Moskova'ya taşınmıştır. Ortodoks kiliseleri arasındaki ayrışma İstanbul'un Türklerin eline geçmesi ile birlikte güçlenmiş, 1589 yılında Rusya kilisesinin otosefal (otonom/özerk) statüye kavuşması ile yeni bir aşamaya girmiştir (Asker, 2010: 31-38). Kilise tarihinde bir önemli dönüm noktası da I. Petro'nun kiliseyi bir devlet kurumu haline getirmesidir. Komünist devrime kadar süren Çarlık idaresinde Ortodoks inancı ve kilisesi, Rus kimliğinin bir ayrılmaz bir parçası kabul edilmiştir.

2.5.1. SSCB Sonrası Dönemde Rus Ortodoks Kilisesi

Günümüzde Rusya'da Ortodoksluk en yaygın dini inançtır. Dini ritüeller konusunda itina göstermemelerine rağmen Rusların yaklaşık üçte ikisi kendini Ortodoks veya dindar olarak tanımlamaktadır. Rusya İstatistik Ajansının verilerine göre, ülke sınırları içerisinde yaşayan nüfus esas alındığında Ortodoksların oranı % 74, Müslümanların oranı ise % 6.5 düzeyindedir. Ülkede nüfusa oranı % 5'in altında bulunan dini gruplar ise Budist, Protestan, Roman Katolik, Yahudi, Mormon, Yahova Şahitleri, Hindu olarak sıralanmaktadır (Britannica, 2021).

Rus Ortodoks Kilisesi'ne göre nasıl ki Roma'da bulunan Papa Katolik dünyanın hamisi ise, Moskova'da Ortodoksların üst otoritesidir. Rus Ortodoks Kilisesi ayrıca dünyada en fazla Ortodoks nüfusa sahip ülke Rusya olduğunu öne sürerek Fener Rum

Patrikhanesinin evrensellik (ekumenik) iddialarını kabul etmemekte ve gerçeğin çarpıtılması olarak değerlendirmektedir (Asker, 2010: 35).

Perestroika ve Glasnost politikalarının gündeme geldiği 1980’li yılların ortalarından günümüze Rus toplumu başka alanlarda olduğu gibi dini konularda da kayda değer değişim yaşamıştır. 1989 yılında yapılan bir kamuoyu araştırmasında halkın % 75’i kendini bir dine inanmayan olarak nitelendirmiş, % 17’si ise dindar, geriye kalanlar ise bu konuda bir görüş beyan etmemiştir. Ağustos 2012’de yapılan araştırmada ise bir dine inananların oranı % 77 ve ateistlerin oranı % 4 olarak tespit edilmiştir.

Rusya’da din devlet ilişkilerinin temeli anayasada ve kimi yasalarda açık biçimde ortaya konulmuştur. Anayasanın 28’inci maddesine göre, “Herkes düşünce ve inanç özgürlüğüne sahiptir. Bu özgürlüğün sınırları bireysel ve toplu olarak dini ritüelleri yerine getirme, din seçme ve görüşlerini yayma hakkını da içermektedir.” (The Constitution of the Russian Federation, 2008).

Rusya anayasası dini özgürlükleri tanımaktadır. Buna karşılık aşırı akımlarla mücadele yasası gibi kimi yasalar ve yönetimin ortaya koyduğu uygulamalar özgürlükleri, özellikle azınlık dini grupları bakımından sınırlandırmaktadır. Hukuki bakımdan tüm dinler eşit statüdedir. Ancak dini özgürlüklere ilişkin yasanın girizgah bölümünde ülkenin tarihsel mirasını oluşturan geleneksel dinler olarak İslam, Hıristiyanlık, Yahudilik ve Budizm olarak sıralanmakta, ayrıca Ortodoksluğun ülkenin tarihi ve ruhi/kültürel gelişmesine “katkı sağladığı” ifadesi yer almaktadır.

Dini özgürlükler yasasına göre her inanç mensubunun bireysel ve toplu olarak dinin ritüellerini yerine getirme, bu konuda kanaatını belirtme hakkına sahiptir. Dini özgürlükler ancak anayasal yapıyı korumak, hükümetin güvenliğini sağlamak, kişilerin haklarını ve sağlığını tehlikeden koruma ve ülkenin savunmasının gerekli kıldığı hallerde sınırlandırılabilir. Bir şahıs, bir başkasını kendisi gibi inanmaya ve ibadet etmeye zorlayamaz.

2000 yılında kabul edilen “Güvenlik Doktrini’nin 80 maddesine göre, anayasa ile tanınan dini hakların hiçbiri Rusya’nın iç ve dış siyasetine zarar verecek biçimde kullanılamaz. Rus Ortodoks Kilisesi, SSCB yıkıldıktan sonra kanunen bağımsız kurum haline gelmiştir. Kilise, Avrasyacı-Atlantikçi ekolleri arasındaki rekabette Avrasyacı Ekole destek vermiştir. Günümüzde Kilisenin giderek artan ölçüde siyasi faaliyetlerine Putin yönetiminin dışında muhalif olan Liberal Demokrat Parti ve hatta Komünist Partisi bile destek vermektedir. Rusya Komünist Partisi Genel Sekreteri Gennady Zyuganov, Ortodoksluğun Rusya coğrafyasında güçlenmesini desteklediklerini bir çok kez ifade etmiştir (Ağır, 2015:45).

2.5.3. Rus Ortodoks Kilisesinin Azınlıklar Meselesine Bakışı

Rus Ortodoks Kilisesinin devlet ile işbirliği yapması 1990’lı yıllarda dini eğitim konusunda işbirliği ve diaspora Ortadokslarının haklarını koruma çabasıyla başlamış, Putin döneminde tüm platformlarda karar verme sürecini etkimeyen bir aktör haline gelmiştir. Patrik II. Aleksî ile yakın ilişkiler kurmuş ve devlet başkanını izleyeceği politikaları yönlendiren gayri resmi aktör haline gelmiştir (Dualı, 2014: 265-266).

2000’li yıllardan itibaren devletin kiliseye sıcak bakması sonucu olarak milli eğitim politikası Ortodokslaşmaya başlamıştır. Patrik II. Aleksî, bir konuşmasında milli eğitim sisteminin manevi ve ahlaki boyutlarına dikkat çekmiş, genç neslin dini eğitim almasının önemine vurgu yapmıştır. Putin yönetimi ile birlikte ülkenin pek çok yerinde yerel yönetimlerin desteği ile “Ortodoksluğun Esasları”, “Geleneksel Rus Kültürü ve Ortodoksluk” adı altında kurslar düzenlenmiştir. Kısa bir süre sonra da ortodoksluk adeta resmi ideoloji olarak benimsenmiş ve bakanlıklar bünyesinde ibadet mekanları açılmıştır.

Patrikhanenin etki ve nüfuzunun artması RF ile sınırlı kalmamış, zaman içerisinde Dışişleri Bakanlığı ve KGB’nin devamı olarak kurulan Rusya Federal Güvenlik Servisi (FSB) de desteği ile Rus azınlıkların buldukları ülkelerde Rusya devletinin resmi politikasını manevi bakımdan takviye eden bir aktöre dönüşmüştür

(Dualı, 2014:267). Ordu içerisinde Kilisenin desteği ile “vatanseverliğin aşılanması” adıyla eğitim programları 1997 yılında başlatılmıştır.

Tüm bu çabaların sonucu olarak RF’nun “yakın çevre” olarak kabul ettiği eski SSCB toprakları üzerinde nüfuz tesis edilmesi politikasına kilise de destek vermiştir. Aslında kilisenin etkinliği ve projeksiyonu bu kadarla sınırlı değildir. Rus Ortodoks Kilisesi, eski SSCB dışında kalan yerlerde bile Ortodokslar üzerinde bağımlılık ilişkisi tesis etme peşindedir. Kilisenin bu çabası, Moskova yönetiminin dış politika hedefleri ile uyum göstermektedir.

Rus Ortodoks Kilisesinin rekabet halinde olduğu en önemli kurum, İstanbul’da bulunan Fener Rum Patrikhanesidir. Özellikle Hıristiyan teolojisindeki “ekumenik” kavramının Fener tarafından giderek artan biçimde kullanılması ve bunun dünyaya empoze edilmesine Moskova Patrikhanesi şiddetli biçimde karşı çıkmaktadır. Ekumenik kavramı, “Cihan Patriği” anlamındadır, burada açık biçimde Papa’nın Katolikler arasında tesis ettiği otoritenin Ortodokslar bakımından oluşturulması hedeflenmektedir. Rum Ortodoks Kilisesinin etkinliğinin İstanbul’un fethinin ardından sınırlandırılmış olması ve ardından Moskova Patrikliğinin otosefal statüsünü tanınması ile başlayan farklılaşma, Moskova Patrikhanesine bağlı olanların sayısının artması ile giderek rekabete dönüşmüştür. Günümüzde Ortodoks Kiliseler üzerinde Fener Rum Patrikhanesi ve Moskova Patrikliği rekabeti tüm hızıyla devam etmektedir. Ukrayna, Moldovya gibi yerler nüfuz kavgasının en güçlü olduğu alanlardır (Dualı, 2024).

Rus Ortodoks Kilisesinin kendisine görev olarak kabul ettiği rollerden birisi Eski Sovyet Cumhuriyetlerindeki Rus kökenlilerin haklarının korunmasıdır. Kilise, Rusya dışında kalan Rusların çeşitli yabancı kaynaklı mezheplerin etkisi altına girmesini Rus halkına yönelik bir saldırı olarak değerlendirmektedir. Bu çerçevede Rus Ortodoks Kilisesi, ayrıca Belarus ve Ukrayna’daki Ortodoksları da dini olarak temsil etme iddiasındadır. Bu ülkede faaliyet gösteren Ukrayna Katolik Kilisesi ve Ukrayna Milli Ortodoks Kilisesi faaliyetlerine karşıdır.

Bu çerçevede Kilise, Ukrayna'nın dışında Moldova ve Baltık ülkelerindeki Rus azınlık üzerinde mezhep bağlantısı yoluyla etki alanı yaratmaya çalışmaktadır. Moldova Ortodoksları, Moskova'ya bağlıdır. Bununla birlikte Moldova'da Romanya Ortodoks Kilisesinin etkisi de genişlemektedir. Estonya'da ise nüfusun büyük çoğunluğu Lutherendir. Ülkede 50 bin Ortodoks Eston ve 100 bin Rus Ortodoks bulunmaktadır.

Netice olarak Rus Ortodoks Kilisesi günümüzde Rus kimliğinden ayrılmaz bir parçası hüviyeti kazanmıştır. Eski SSCB topraklarındaki Rus azınlığın haklarının korunması ve onların Rusya ile birleştirilmesi yönünde faaliyet yürütmektedir. (Somuncuoğlu, 2004:93-107). Ayrıca Ukrayna ve Belarus gibi Slav Dünyasının Doğu koluna mensup halkların birleştirilmesi ve Eski SSCB topraklarında Rusya nüfuzunun artması faaliyetleri hususunda da Rus Ortodoks kilisesi devlet ile görüş birliği halindedir. (Zorkaia, 2014).

Dış dünyadaki Rusların hak ve çıkarlarını koruma, Ortodoks inancına sahip olan halkların Moskova'daki Rus Ortodoks Kilisesine bağlı olmalarını temin etme gibi hususlarda kilise ve devlet kolektif hareket etmektedirler. Anayasada yer alan laiklik ilkesine ve devletin tüm din ve inanç mensuplarına eşit mesafede bulunmasını öngörün hükümlere rağmen, Rusya'da Ortodoks inancı devlet tarafından her zaman desteklenmekte ve teşvik edilmektedir.

Rus Ortodoks Kilisesi aynı zamanda ülke sınırları içerisinde dini yeniden canlandırma görevi üstlenmiştir. Bu kapsamda Rus kökenli olanların dışında özellikle azınlık gruplarına yönelik dini faaliyetlere önem verilmektedir. Rus Ortodoks Kilisesinin azınlıklar meselesine bakışı Rus devletinin resmi görüşüne yakındır. Dini azınlıklardan Katolik, Yahudi, Müslüman ve Hindu inancını benimseyenler belirli bir ölçüde saygı görmektedir. Diğer azınlık ve etnik gruplara karşı yaklaşım ise onları yok kabul etme veya yadsına boyutundadır. Rus Ortodoks Kilisesi, Kuzey Kafkasya'da bulunan Hıristiyan toplulukların varlıklarını ve kültürlerini sürdürmelerine özel bir ehemmiyet vermekte, adeta onları himaye etmektedir (İnsamer, 2016).

Rusya Federasyonunun içerisinde azınlıkların hak ve çıkarları konusunda kilisenin tavrı genel olarak resmi kurum hüviyeti sınırları içerisinde kalmaktadır. Kilise genel olarak Ortodoksluğu benimseyenlere destek sağlamakta, diğer halklar ve etnik gruplar üzerinde Ortodoksluk propogandası yapmaktadır. Kilisenin hassasiyet gösterdiği bir başk konu da Protestan misyonerlerle mücadele etmektir. Bu bağlamda Kilise, devletin resmi yaklaşımı ve politikası lehinde tavrı tutum almaktadır.

Rus Ortodoks Kilisesinin azınlıklara yönelik politikasının net biçimde görülebileceği kaynak, 2000 yılında yapılan piskoposlar toplantısında kabul edilen “Rus Ortodoks Kilisesi Sosyal Anlayışının Temelleri” adlı belgedir. Moskova Patrikliğinin devlet ve din konusunda resmi yaklaşımını yansıtan belge 15 tematik bölümden oluşmaktadır. Başlıklardan bazıları “Kilise ve Ulus”, “Kilise ve Devlet”, “Kilise ve Politika”, “Kilise ve Uluslararası İlişkiler” adlarını taşımaktadır. Rus Ortodoks Kilisesi, Putin yönetimi ile birlikte giderek devletin temel politikalarını yönlendiren bir aktör haline gelmesinin başlangıcı kabul edilen bu belge muhteviyatı, sonraki zamanlarda uygulamaya aktarılmıştır. Günümüzde RF’unda oluşturulmaya çalışılan “Hıristiyan vatanseverlik” anlayışının kökeni, kilisenin ideolojik görüşlerine dayanmaktadır (Dualı, 2014:274). Dolayısıyla günümüzde Rusya’nın iç ve dış politikalarını, Rus Ortodoks Kilisesi dikkate alınmadan doğru zeminde anlamak mümkün değildir. Azınlıklar konusunda devletin resmi görüşünün belirlenmesi ve uygulamaya aktarılmasında kilisenin güçlü bir yönlendirici olduğu açıktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AVRUPA KONSEYİ ULUSAL AZINLIKLARIN KORUNMASI ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ'NE GÖRE, RUSYA FEDERASYONU'NDA AZINLIK HAKLARI KORUMASININ ANALİZİ

Bu bölümde RF'nunda azınlık hakları koruma rejimi, Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi temelinde analiz edilecektir. RF 1996 yılında Avrupa Konseyi'ne üye olarak katılmış ve ardından anılan sözleşmeyi imzalamış ve onaylamıştır. Adı geçen sözleşme, esas itibariyle Avrupa Konseyi'nin insan hakları ve azınlıkların hakları konusunda hassasiyetini yansıtmaktadır. Bu sözleşme dışında RF Avrupa Konseyi şemsiyesi altında azınlık haklarıyla bağlantılı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Sözleşmesi, Azınlık Dilleri Sözleşmesi gibi metinlere de taraf olmuştur. Ancak bunlardan Azınlık Dilleri Sözleşmesini onaylamamıştır.

Rusya Anayasasına göre taraf olunan beynelmilel sözleşmeler, iç hukuk bakımından bağlayıcı karakter taşımaktadır. Bu bölümde Avrupa Konseyi Ulusal Azınlık Hakları Koruma Sözleşmesi kapsamında tanımlanan hakların RF uygulamaya nasıl yansıdığı incelenecektir. Bir başka ifadeyle RF'nda azınlık haklarının ulusal mevzuatın ve fiili uygulamaların Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi yürürlüğe girdikten sonra değişip değişmediği ve yeni dönemdeki koruma rejimi, bu temel esas alınarak azınlıkların merkezi hükümet ile sorunları analiz edilecektir.

3.1. Rusya'nın Avrupa Konseyi'ne Üye Olması ve Azınlıklar Konusunda Üstlendiği Yükümlülükler

Çağdaş dünya sisteminde devletlerin dış politikalarını etkileyen faktörlerin başında ulusal kimlik gelmektedir. Ulusal kimlik ortak coğrafya, inanç ve tarih gibi unsurların bir araya gelmesinden oluşmaktadır. Her millet gibi Ruslar da bunalım dönemlerinde kimlik krizi olarak değerlendirilebilecek sıkıntılar yaşamıştır. Rusya'da

kimlik tanımlanırken iki ana eğilim öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Rusya'yı temelde Batının bir parçası olarak gören anlayıştır ki, modern zamanlarda bu düşünce Batıcılık (Atlantikçilik) ile örtüşmektedir. İkincisi görüş ise Rus kültürünün kadim öğelerine gönderme yapan Avrasyacılıktır. Batıcılık, Rusya'nın temelde bir Avrupa ülkesi, Rus kültürünün de Avrupa kültürünün bir parçası olduğu görüşünü esas almakta ve kökenleri Çarlık dönemine gitmektedir. Çarlık döneminde farklı liderler tarafından uygulamaya aktarılan reform hareketlerinin temeli Rusya'yı askeri ve teknolojik bakımdan olduğu kadar, kültürel açıdan da bir Batı gücü haline getirmektir (Cafersoy, 2002).

Rusya tarihi boyunca devam eden bu tip eğilimlerin SSCB'nin dağılmasının hemen sonrasındaki dönemde savunucuları Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin, başbakan İgor Gaidar ve Dışişleri Bakanı Andrei Kozirev olmuştur. Sönmez'e göre yeni Batıcılar, SSCB'nin dağılmasından sonra RF'nun Batı ile yakınlaşmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Bu dönemde Moskova yönetimi, işbirliğine dayalı bir perspektifi öne çıkarmış, Batı ile ilişkilerde uluslararası sistem, ekonomik entegrasyon ve siyasal yakınlaşmaya ağırlık vermiştir. Zira SSCB sonrasında RF'nda işbaşına gelen yönetim, Batılılaşmanın Rusya'da pazar ekonomisine dayanan demokratik bir siyasal rejim kurulmasına katkı sağlayacağına inanıyordu (Sönmez, 2010: 76). Bu düşüncenin etkisiyle SSCB sonrasında Rusya, Batı Avrupa devletleri ve Batı merkezli uluslararası örgütlerle yakın ilişki kurmaya itina göstermiştir. RF'nun bu kapsamda işbirliği yaptığı örgütlerden biri de Avrupa Konseyi olmuştur.

3.1.1. Rusya'nın Avrupa Konseyi'ne Üye Olması

5 Mayıs 1949'da Londra Sözleşmesi ile kurulan Avrupa Konseyi'nin karakteristik özelliği kıta genelinde insan hakları ve demokrasi konularında hassasiyet göstermesidir. Kökenleri 1948 yılında toplanan Lahey Kongresine dayanan teşkilatın üye sayısı zaman içerisinde artmış, Varşova Paktı ve SSCB'nin dağıldığı, Balkanlarda Yugoslavya'nın parçalandığı yeni dünya koşullarında 47'ye ulaşmıştır (The Council of Europe, 2021). Avrupa Konseyi'nde halen Kanada, Japonya, ABD ve Meksika

gözlemci statüde bulunmaktadır. Avrupa Birliği bakımından Avrupa Konseyi üyeliği zorunlu koşul özelliği taşımaktadır. Bir başka ifadeyle bir devletin Avrupa Konseyi'ne üye olmadan AB'ye katılımı mümkün olmamaktadır.

Avrupa Konseyi şemsiyesi altında imzalanan beynelmilel sözleşmeler, insan hakları ve demokratikleşme ile sınırlı değildir. İlave olarak yumuşak güvenlik olarak adlandırılan terörle mücadele, suça ilişkin konularda işbirliği, kişisel verilerin korunması, eğitim, spor, kültür, ve çocukların korunması alanlarında taraf devletleri bağlayıcı sözleşmeler bulunmaktadır. Ayrıca yolsuzlukla mücadele, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi, insan kaçakçılığı ile mücadele, mali suçlar, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı gibi geniş bir yelpazeyi içine alan sözleşmeler bulunmaktadır (The Council of Europe, 2021).

Avrupa Konseyi teşkilatının en yüksek organı Genel Sekreterliktir. Üye devletlerin Dışişleri Bakanlarından oluşan Bakanlar Komitesi Avrupa Konseyi'nin yürütme organı görevini yerine getirmektedir. Strasbourg'da faaliyet gösteren Parlamenterler Meclisinin üyeleri ise doğrudan seçim yerine üye devletlerin ulusal parlamentolarından gelen gelen temsilcilerden oluşmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve mahalli idare temsilcilerinden oluşan Yerel ve Bölgesel Otoriteler Kongresi ise teşkilatın öteki organlarıdır (The Council of Europe, 2021)

RF ile Avrupa Konseyi arasında ilk ilişki, 1970'li yıllarda çevre koruma ve gençlik programları alanında işbirliği vesilesiyle tesis edilmiştir. Dağılan SSCB'nin son devlet başkanı Mihail Gorbaçov'un 6 Temmuz 1989'da Avrupa Konseyi'nin organı olan Parlamenterler Meclisinde yaptığı konuşma, SSCB ile Avrupa Konseyi arasında diplomatik yakınlaşma ve diyalogun başlangıç noktası kabul edilmektedir. Gorbaçov, adı geçen toplantıdaki konuşmasında Avrupa Konseyi'nin savunduğu değerlere vurgu yapmış, "Ortak Avrupa Evi" projesini ortaya atmıştır (Pro Europe, 2015).

SSCB'nin son döneminde ve Boris Yeltsin iktidarı yıllarında Rusya'nın temel paradigması Atlantikçilik olmuştur. Rusya, kendini Batı sisteminin bir parçası olarak kabul etmiş ve aralarında AB, Avrupa Konseyi ve NATO'nun da yer aldığı Batı merkezli uluslararası örgütlerle yakın ilişki içerisine girmiştir (Dagı, 2002: 146).

Rusya'nın kendini Batının bir parçası olarak gören yaklaşımı nedeniyle Yeltsin iktidarı döneminde NATO şemsiyesi altında "barış için ortaklık" adı altında yürütülen ve eski Varşova Paktı ülkeleri ile diyalog hedefleyen faaliyetlere örtülü olarak destek sağlanmıştır (Britannica, 2021). Bu program faaliyetleri neticesinde Varşova Paktı ve SSCB ardılı bir çok ülke, 20'nci yüzyılın sonu ve 21'nci yüzyılın başında NATO'ya katılmıştır. AB, aynı zamanda Rusya ile yakın ticari ilişki ve işbirliği programı başlatmış, bu yöndeki çabaların neticesi olarak, AB bünyesinde eski Sovyet Cumhuriyetlerine teknik yardım yapılmasını öngören TACIS (BDT Ülkelerine Teknik Yardım Programı) başlatılmıştır (EUABC; 2021).

Rusya'nın Batı ile yakınlaşmasının NATO ve AB'nin ardından üçüncü boyutunda Avrupa Konseyi ile yakın ilişkiler kurulması yer almıştır. SSCB'nin dağılmasından ardından 1992 yılında RF'nunda parlamento işlevi gören Yüksek Sovyet, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi toplantısına özel olarak davet edilmiştir. Ardından da RF, 7 Mayıs 1992'de Avrupa Konseyi'ne katılım için resmi başvuru yapmıştır. Ayrıca taraflar arasındaki yakın işbirliğinin bir yansıması olarak Avrupa Konseyi, 1993 yılında RF yeni anayasasının hazırlık çalışmalarını takip etmiştir. Avrupa Konseyi'nin de teşviki ile yeni anayasa 1993 aralık ayında ulusal referandumun ardından kabul edilmiştir (Britannica, 2021).

Rusya'nın Avrupa Konseyi'ne katılımına ilişkin Federal Yasa, 21 Şubat 1996'da Duma tarafından kabul edilmiş ve 28 Şubat 1996'da Rusya, Avrupa Konseyi'ne 39'ncü üye olarak katılmıştır. Üyeliğin ardından RF ulusal mevzuatında Batı toplumlarının hukuk devleti, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlükler alanında kaydettiği ilerlemeler model alınarak değişiklikler yapmıştır. 2020 yılı itibariyle RF, Avrupa Konseyi'nin hukuki sonuç doğuran ve sözleşme karakteri taşıyan 222 tasarrufundan 68'ini kabul etmiştir. (RF Daimî Temsilciliği, 2020). Rusya'nın azınlık

hakları konusunda kabul ettiği en önemli iki belgeden ilki, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, ikincisi ise Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi başlığını taşımaktadır. Janis, Rusya'nın Avrupa Konseyi'ne üye olması ve azınlıklar ve insan hakları sözleşmesine taraf olmasını bu ülkenin uygulamalarında değişiklik yaratmayacağını iddia etmiştir. Taraflar arasındaki bu ilişkiden Avrupa Konseyi zararlı çıkacak, Rusya'nın yükümlülüklerini yerine getirmeyecek olması Avrupa Konseyi sözleşmeleri bakımından bir yavaşlama ve gevşemeye sebep olabilecektir (Janes, 1997).

3.1.2. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Sözleşmesine Göre Azınlık Hakları Koruması

Azınlık hakları korumasının sınırlarının nereden başlayıp nerede bittiği, tartışmaya açık bir konudur. Bununla birlikte BM şemsiyesi altında insan hakları ve azınlık haklarına ilişkin temel sözleşmeler ve belgelerin incelenmesinden azınlık hakları korumasının asgari unsurları ortaya çıkmıştır (United Nations, 2010:7-14). Bunları ana başlıklar halinde saymak gerekirse ilk sırada azınlığın fiziki varlığının korunması ve ardından da azınlık kimliğinin muhafazası gelmektedir. Daha sonra ise azınlıklara karşı ayırım yapılmaması ve vatandaşlara tanınan negatif haklardan azınlıkların eşit biçimde yararlanmalarının sağlanması için pozitif haklar tanınması gündeme gelmektedir. Ayrıca azınlığın yaşadığı ülkede eşit vatandaş olarak kendi dilini konuşması, ana dilde eğitim hakkına sahip olması, örgütlenme ve siyasal faaliyetlere iştirak etmesi ve siyasal katılım da azınlık hakları kapsamında değerlendirilmektedir.

Bu genel esaslar çerçevesinde RF'nun akit taraf haline geldiği 4 Kasım 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi büyük ehemmiyet taşımaktadır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinden esinlenilerek oluşturulan sözleşme, Avrupa Konseyi şemsiyesi altında temel hak ve özgürlükler bakımından bağlayıcı standartlar oluşturmayı öngörmektedir. Sözleşmenin muhteviyatında her ne kadar klasik haklar yer almış olsa da, zaman içerisinde ek protokoller ile sözleşmenin kapsamı genişletilmiştir (OHCHR, 2021).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin en önemli özelliği, bireyin uluslararası hukuk süjesi haline gelmiş olmasıdır. Sözleşmeye taraf olan devletlerde yaşayan kişiler temel hak ve özgürlükler bakımından evrensel standartlara kavuşmuş durumdadır. Akit devletin sözleşme hükümlerine aykırı davranma halinde uluslararası hukuk çerçevesinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinden doğrudan talepte bulunma ve dava açma gündeme gelmiştir. Sözleşme aynı zamanda tanınan hakları sadece üye devlet vatandaşları ile sınırlandırmamaktadır. Üye devletlerde bulunan yabancılar ve uyruksuzlar da, temel haklar bakımından sözleşmenin koruması altında bulunmaktadır.

Sözleşmenin bir diğer önemli özelliği de, insan hakları kavramını devletin iç işi olmaktan çıkarmış olması ve uluslararası koruma altına almasıdır. Bu hak, taraf devletlerde hem çoğunlukta bulunanlar, hem de azınlıklar için aynı derecede geçerlilik taşımaktadır. İnsan hakları ve ayırım yapmama kuralı çerçevesinde azınlık hakları, AİHS çerçevesinde uluslararası koruma altına alınmıştır. Sözleşmeye taraf olan devletler bakımından insan haklarına aykırılıklar nedeniyle hesap verme, önlem alma ve tazminat ödeme yükümlülüğü getirilmektedir. Bununla birlikte AİHS, taraf devletlerin diğer uluslararası sözleşmelerinin uygulanmasını engelleyici nitelikte değildir (Dinç, 2006: 31-33).

Bireyler, ulusal mahkemelerde AİHS hükümlerinin uygulanmasını talep edebilecekleri gibi, o devletin taraf olduğu ve daha geniş haklar sağlayan diğer sözleşme hükümlerinin uygulanmasını da isteyebilirler. AİHS, temel hak ve özgürlüklerin önemli bir kısmını belirtmekle kalmamış, bu hak ve özgürlükler için bazı sınırlamalar da getirmiştir. Ancak Sözleşme, hiçbir devlete olağanüstü durumlarda bile yaşam hakkına saygı yükümlülüğünden, işkence ve kölelik yasağından sıyrılma, suç ve cezaların kanuniliğinden vazgeçme fırsatı tanımamıştır. Olağanüstü durumlarda bile devletler, bu hak ve özgürlüklere saygı göstermek zorundadır. Ayrıca Sözleşme, kanunla değiştirilemez. Sözleşme, kendi koyduğu kurallara göre değiştirilebilir ve kaldırılabilir. Devletler Sözleşme'yi tek taraflı değiştiremezler. Sözleşme, devletlerin çekince koyma hakkını da sınırlandırmıştır. Buna göre, Sözleşme'ye genel nitelikte çekince konulamaz, çekince açıkça madde belirtilmek suretiyle yapılabilir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde doğrudan azınlık haklarına gönderme yapan bir madde bulunmamaktadır. Öte yandan BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27'nci maddesinde olduğu kadar açık bir azınlık hakları tanımı da yapılmamıştır. Dolayısıyla sözleşmeye taraf olan ülkelerde azınlık hakları ihlal edildiği iddiasıyla Mahkemeye başvuru yapılamamaktadır. Bununla birlikte sözleşmenin düzenlediği kimi haklar azınlıklarla ilgilidir. Roma'da 4 Kasım 1950'de imzalanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 14'ncü maddesinde bu sözleşme ile garanti altına alınan hakların kullanımında cins, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer görüş farklılıkları, ulusal veya sosyal köken, bir azınlığa mensup olma, zenginlik ve doğumla kazanılan statü gibi hususlarda ayrımcılık yapılamayacağı kayıt altına alınmıştır. Mahkeme bu kapsamda ayrımcılık yasağını etkili biçimde uygulamaktadır (Dinç, 2006:522-532). Örnek vermek gerekirse 1996 tarihli Gaygusuz v Avusturya kararında 14'ncü maddenin ihlal edildiğine, Avusturyalı olan ile olmayan arasında ayırım yapıldığına karar vermiştir. 2005 yılında Nachova v Bulgaria davasında da ırk ayrımı yapıldığı şeklinde bir sonuca ulaşmıştır (OHCR, 2021).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde her ne kadar “ulusal azınlık” kavramı kullanılmamış ise de “herhangi bir kişi, grup ve topluluğa” karşı ayrımcılık yapılmasını yasaklamıştır. Bununla birlikte burada sözleşme kapsamında düzenlenen hakların korunması bakımından ayrımcılık yasağı söz konusudur.

2005 yılında yürürlüğe giren 12 no'lu protokol ile ayrımcılık yasağı genişletilmiştir. Söz konusu düzenlemeye göre, “Yasayla düzenlenen herhangi bir haktan yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal ya da başka görüş, ulusal ya da toplumsal köken, bir ulusal azınlığa mensup olma, mülkiyet, doğum ya da diğer statüler gibi herhangi bir temelde ayrımcılık yapılmaksızın, güvence altına alınacaktır. Hiç kimse, herhangi bir kamu makamı tarafından paragraf 1'de belirtilen herhangi bir temelde ayrımcılığa tabi tutulmayacaktır” (Avrupa Konseyi, 2000; Dinç, 2006:596-605). Bu protokole göre, taraf devletler herhangi bir hakkın kullanımı konusunda genel ayrımcılık yasağı uygulama yükümlülüğü altına girmişlerdir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ayrıca, eğer devlet dezavantajlı durumda olan bir siyasi gruba pozitif ayrımcılık yaparsa bunun ayrımcılık yasağına aykırılık olarak görülmesini de yanlış değerlendirmektedir. Bu kategori davalarda pozitif ayrımcılık uygulamalarının temel

amacının eşitlik sağlamak olduğu belirtilmiştir. Bu konuya ilişkin kararlarında (Chassanou ve diğerleri v Fransa /1999 ve Gorzelik ve diğerleri v Polanya/2004) Mahkeme, görüşünü çoğunluğun dominant pozisyonu karşısında güçsüz grupların korunması demokrasinin esas hedeflediği eşitlik sağlama amacına hizmet etmektedir şeklinde ifade etmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde sözleşmeye aykırılıklar nedeniyle yapılan başvuruların önemli bir kısmı dil hakları ile ilgilidir. Mahkeme bu kategori başvurular sözleşmenin 10'ncu maddesinde düzenlenen fikir özgürlüğüne aykırı olarak değerlendirilmekte ve azınlıkların devlet müdahalesi olmaksızın kendi dillerini konuşma, gazetelerini yayınlama ve medya organlarına sahip olma hakkı kabul edilmektedir. Sözleşmeye taraf olan devlet bu konularda sınırlandırma ve kısıtlama yapmama yükümlülüğü altındadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin azınlıklar bakımından söz konusu olabilecek bir başka maddesi eğitim hakkındadır. Ancak Sözleşme ana dilde eğitime ilişkin bir kural içermemektedir.

Sözleşmenin 9'ncu maddesinde düzenlenen din özgürlüğü, azınlıklara dini konularda cemaatini kontrol altında tutma hakkı tanımakta ve devletin dine ilişkin alanlara müdahalesini yasaklamaktadır. Mahkeme, çeşitli kararlarında inanca ilişkin konulara devletin karışmaması şeklinde yorum yapmıştır. Düşünce hürriyeti, vicdan ve din hürriyeti sözleşmeye göre demokratik toplumun temelini oluşturmaktadır.

10'ncu madde fikir özgürlüğü ve azınlık dili kullanım hakkını korumaktadır. Azınlıklar bu çerçevede kendi gazetelerini ve medya organlarını devlet müdahalesi olmadan oluşturma ve yayın yapma hakkına sahiptir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 11'nci maddesi ve 1'nci Protokol ve 3'ncü maddesine göre, azınlık grupları kültürel, dini, sosyal ve ekonomik hayata ilişkin faaliyetlere katılabilirler. Azınlık gruplarının bu kategori faaliyetlere katılımının engellenmesi Avrupa Konseyi'nin demokratik prensipleri ile çelişmektedir.

Demokraside esas olan farklı siyasi eğilimde olanların görüşlerin açık biçimde tartışılmasıdır (Dinç, 2006: 573-577).

2'nci Protokol madde 2'de hiçbir kişinin eğitim hakkından mahrum bırakılmayacağı kayıt altına alınmıştır. Dolayısıyla bu madde çoğunluktan farklı olan ve kendi dilinde eğitim almak isteyenlerin bu taleplerine meşruiyet sağlamaktadır.

Mahkeme'ye sözleşmeye aykırılık iddiasıyla devlet başvurusu ve bireysel başvurular kabul edilmektedir. Bununla birlikte Mahkemeye sözleşmeye aykırılık argümanı ileri sürülerek bir etnik grup adına şikayet yapılması söz konusu değildir. Bunun dışında başvurunun somut bir ihlale dayanması gerekmektedir ve ilave olarak başvuru yapan kişi ile dava konusu arasında illiyet bağının bulunması zorunludur. Ayrıca iç hukuk yollarının tüketilmiş olması, bir başka ifadeyle sözleşmeye aykırılık iddiasıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılacak başvuruların ulusal düzeyde idari ve yargısal aşamalarının tamamlanması gerekmektedir. Süre sınırlamasına gelince, başvurunun içeride idari ve hukuki aşamaların tamamlanmasından sonra 6 ay içerisinde olması lazımdır.

Avrupa İnsan Halkları Mahkemesine sözleşme ihlali nedeniyle başvuru yapacakların üye devlet uyruğundan olması zorunlu değildir. Sözleşme kapsamında hakları ihlâl edilen vatansız /haymatlos bir kişi bile başvuru yapabilmektedir.

Mahkemeye yapılacak başvurularda ihlal iddiaları sözleşme kapsamında kalan haklarla sınırlıdır. Sözleşmede belirtilen alanlarda Mahkeme azınlık haklarını da korumaktadır. Ancak başvuru esnasında "azınlık haklarının ihlal edildiği" öne sürülmüş ise bu durumda Mahkeme yetki alanı dışında kalan bir konuda karar almaya yönlendirildiği için başvuruyu esasa ilişkin yetkisizlik nedeniyle reddetmektedir (United Nations Human Rights, 2012)

3.1.2. Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesinin İçeriği

Öncelikle sözleşme, azınlık hakları bakımından en geniş kapsamlı ve çok taraflı bağlayıcı niteliği olan belgedir. Avrupa Konseyi kurumsal kimliği altında kabul edilen sözleşme, taraf devletlerde azınlık haklarını korumak için genel bir asgari kurallar seviyesi belirlemiştir. Bakanlar Komitesi tarafından 1994 yılında imzalanan ve 1998 yılında yürürlüğe giren sözleşme, esas itibariyle AGİT'in 1980 tarihli Kopenhag dokümanına dayanmaktadır. Bir başka ifadeyle Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesini, Kopenhag dokümanının bağlayıcılık kazanmış hali olarak değerlendirmek yanlış değildir.

Avrupa Konseyi Azınlık Hakları Koruma Çerçeve Sözleşmesi, RF tarafından 5 Haziran 1998'de onaylanmıştır. RF, onay belgesine koyduğu çekincede, ulusal azınlık olarak eskiden beri Rusya'da yaşayanları ve vatandaş statüsünde bulunanları kabul ettiğini bildirmiştir (Malakov-Osipov, 2006:525).

Sözleşmenin karakteristik özelliği, azınlık haklarının korunması konusunda spesifik hakları saymak yerine genel kuralları ortaya koymaktır. Öte yandan sözleşme elastiki bir karakter taşımakta, kesin kurallar yerine devletlere bir çok konuda esneklik imkânı sağlamaktadır. Sözleşme muhteviyatında bu kapsamda yorumlanabilecek kelimeler “önemli sayıda”, “gerçek ihtiyaçlara göre”, “uygun bulunması halinde” ve “olabildiği kadar” şeklinde ifade edilmiştir. Bununla birlikte getirilen esneklik, azınlık haklarının korunmasında ve uygulamada iyi niyetle hareket edilmemesinin uygun karşılanacağı anlamına gelmemektedir.

Sözleşme, azınlık haklarını esas itibariyle insan hakları korumasının bir parçası olarak değerlendirmektedir. Sözleşmenin 22'nci maddesine göre, sözleşmede ifade edilen hususlar, var olan azınlık hakları standartlarını daha aşağı seviyeye düşürmek için kullanılamaz. Sözleşme ayrıca uygulama aşamasında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere, diğer insan hakları metinlerinin de dikkate alınmasını kayıt altına almıştır.

Sözleşmede geçen ulusal azınlık kavramının ne olduğu sarıh biçimde tanımlanmamıştır. Bununla birlikte “ulusal azınlık” kavramının içeriği objektif ve sübjektif unsurlarıyla birlikte değerlendirildiğinde şu ortaya çıkmaktadır: Sözleşmede genel olarak bütün azınlık grupları, ulusal azınlık kavramı içerisine dahil kabul edilmiştir. Okutan’a göre, bu yaklaşım AGIT ve BM tarafından da esasen zımnî veya açık biçimde benimsenmiş durumdadır (Okutan, 2004:64). Bununla birlikte 1992 tarihli Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Deklarasyonunda hem ulusal, hem de etnik, dil ve din azınlıkları kavramına yer verilmiştir.

Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesinin 4’ncü maddesinde ayırım yapmama ve eşitlik kavramlarına gönderme yapılmaktadır. Sözleşmeye taraf olan devletler bir yandan ayrımcı davranışlardan kaçınacak, öte yandan da azınlığa mensup kişilerin tam ve etkili eşitliğini sağlamak için harekete geçeceklerdir. 5’nci maddeye göre, akit taraflar azınlığın kültür kimliğini geliştirecek ve varlığını devam ettirecek koşulları sağlama yükümlülüğü ile karşı karşıyadır (Avrupa Konseyi, 1999).

6’ncı madde hoşgörü, karşılıklı saygı ve bölgede yaşayan tüm halkların dikkate alınmasını öngörmektedir. Akit devletler, sınırları içerisinde yaşayan azınlıkların dernek kurma, meclis oluşturma, görüş ve düşüncelerini dile getirme ve ibadet haklarını korumaya çaba gösterecektir. Ayrıca yönetim tarafından ana akım medyaya azınlıkların ulaşması ve taleplerini orada ortaya koyması sağlanacak ve ilave olarak da azınlık medyası oluşturulmasını teşvik edecektir.

Sözleşmenin üzerinde hassasiyetle durduğu bir başka konu da azınlık dilinin özel ve kamu işlerinde kullanımı ve görünürlüğünün sağlanmasıdır. Sözleşmeye göre azınlıkların adlarını ve soyadlarını kendi dilinde kullanımı için hükümetler gerekli yasal düzenleme yapmakla yükümlüdür. Sözleşmeye göre, coğrafi yer adlarının da azınlıkların bulunduğu bölgelerde iki dil ile yazılması gerekmektedir.

Sözleşme ayrıca, azınlıkların kendi eğitim kurumlarını kurmaları ve kendi dillerinde eğitim yapmalarının kamu otoritesi tarafından engellenmeyeceğini öngörmektedir. Devlet, ulusal azınlıkların veya belli rakama ulaşmış azınlıkların

dillerinin öğretilmesine katkı sağlamak, azınlıklara mensup kişilerin kültürel, sosyal, ekonomik hayata, kamu işlerine katılımını kolaylaştıracak koşullar oluşturmakla yükümlüdür. Sözleşme ayrıca akit tarafların kendi ülkelerinde özellikle azınlıkların bölgelerinde nüfus oranını değiştirecek faaliyetlerden uzak durması ve azınlıkların ülke içerisinde ve dışındaki kültürel faaliyetleri organize etmesinin veya o kategori faaliyetlerin engellenmemesini düzenlemektedir (Avrupa Konseyi, 1999)

Sözleşmenin dördüncü bölümü Sözleşme hükümlerinin üye devletler tarafından uygulanması ve uygulamaya ilişkin kontrol mekanizmalarının kurulmasıyla ilgilidir. Buna göre akit tarafların sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği Bakanlar Komitesi ve 18 üyeden oluşan Danışma Komitesi tarafından denetlenecektir.

Söz konusu maddelere göre, Avrupa Konseyinin organlarından Bakanlar Komitesi, Sözleşme ve hükümlerinin uygulanmasını kontrol etmek için en yüksek düzeyde yetkili organıdır. Her akit taraf, dönemsel olarak veya Bakanlar Komitesi tarafından talep edildiğinde sözleşmenin uygulanması hakkında Genel Sekretere bilgi iletecektir. Genel Sekreter bu bilgiyi Bakanlar Komitesine ulaştıracaktır. İzleme mekanizmasının verimliliğini sağlamak amacıyla kurulan Danışma Komitesinin görevi ise akit tarafların sözleşmede belirlenen prensipleri hayata geçirmek ve aldığı tedbirlerin yeterliliğinin değerlendirilmesinde Bakanlar Komitesinde yardımcı olmaktır. Danışma Komitesinin taraf devletin Çerçeve Sözleşme ilkelerini yürürlüğe koymak için aldığı önlemlerin yeterliliğini şu adımlarla değerlendirir: devlet raporunun analizi, azınlık örgütlerinden, sivil toplum kuruluşlarından, ombudsmanlardan ve insan haklarının korunması için ulusal kurumlardan bilgi toplama, devletten daha fazla bilgi sunmasını talep etme ve son olarak da taraf devletin daveti üzerine, bir Danışma Komitesi delegasyonu tarafından ülke ziyaretinin gerçekleştirilmesi (Avrupa Konseyi, 1999).

Devletler tarafından ülkelerindeki azınlıkların hukuki ve fiili durumlarını gösteren raporlar önce Danışma Komitesi tarafından incelenmekte ve devlet raporları esas alınarak yeni rapor hazırlanmaktadır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi ise devlet raporu ve Danışma Komitesi raporunu inceledikten sonra gerekli görürse nihaî

rapor hazırlamaktadır. Danışma Komitesi tarafında hazırlanan rapor, Bakanlar Komitesi raporu yayınlanıncaya kadar ambargoludur. Danışma Komitesi, üye devletlerin önerdiği adaylar arasından Bakanlar Komitesi tarafından seçilmektedir. Buraya seçilen üyeler, genel olarak azınlıkların korunması ile ilgili konularda uzmanlığı ile bilinenlerden oluşmaktadır. Danışma Komitesi üyeleri, seçildikten sonra kişisel kapasiteleri ile tarafsız olarak görev yaparlar. Danışma Komitesi üyeleri uyruğunda buldukları ülkeyi temsil etmezler, yönetimden talimat almazlar ve uluslararası memur statüsündedirler.

Çerçeve Sözleşmenin temel yaklaşımı, ulusal azınlıklara mensup kişilerin haklarını listelemek ve bu hakların uygulanmasını devlet yetkililerinin sorumluluğu haline getirmektir. Bunu yaparken yeni bir haklar kategorisi oluşturmamış, ancak toplanma özgürlüğü hakları, örgütlenme özgürlüğü, ifade, düşünce ve vicdan özgürlüğünün yanı sıra bir din veya inanca sahip olma ve açıklama hakkı gibi Avrupa İnsan Sözleşmesinin genel insan hakları ile ilgili maddelerinin tamamlayıcısı rolüne soyunmuştur. Başka bir deyişle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü vb.) kapsamında tanınan haklar ile bağlantılı olarak bazı temel insan hakları koruma standartlarını yeniden formüle etmiştir. Kültürel kimliğin korunması ve geliştirilmesi (Madde 5, paragraf 1), toplumda kültürler arası diyalog (Madde 6), dini kurum ve derneklerin kurulması (Madde 8), medyaya erişim (Madde 9), azınlık dilleri ve eğitimi (Madde 10 ila 14), kamu işlerine katılım (Madde 15) gibi bir dizi özel garantiler sağlanmıştır (Avrupa Konseyi, 1999).

Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesinin negatif yönleri olarak öne çıkan noktalar ise Sözleşmenin doğrudan uygulanabilir hükümler taşımaması, bireysel başvuru hakkının bulunmaması ve denetim mekanizmasında taraf devletlerin sunacağı resmi raporların esas alınması olarak sıralanmaktadır.

3.2. Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesinin Ardından Rusya Federasyonunda Azınlık Hakları Korumasının Analizi

RF’unda yaşayan azınlıkların haklarının korunması alanında ulusal mevzuat ve geleneksel uygulamalar kendine özgü bir çerçeve ortaya koymuştur. RF, bir yandan azınlık ismi taşıyan Cumhuriyetlere tanınan hak ve özgürlüklerle, öte yandan yerli halklar konusundaki uygulamaları ile azınlıkların siyasal sistem içerisinde statüsünü belirlemiştir. Bu bölümde Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesine taraf olan ve sözleşme hükümlerine uyum sağlama taahhüdünde bulunan RF’unda uygulama aşamasındaki sorunlar incelenecek ve azınlık hakları bakımından fiili durum analiz edilecektir. Bir başka ifadeyle azınlık hakları konusunda ortaya konulan uygulamanın sözleşme hükümleri ile ne derece uyumlu olduğu incelenecektir.

3.2.2. Azınlık Kimliğinin Tanınması ve Korunması

RF’de yaşayan azınlıklar, etnisite dil, din ve mezhep bakımından karmaşık bir görünüm taşımaktadır. Ülkenin coğrafi genişliği, birbirinden farklı özellikler taşıyan azınlıkların bazen türdeş görünüm taşıyan, bazen farklılaşan yükümlülüklerle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. 2010 yılı nüfus sayımı verilerine göre ülkede 193 etnik grup veya alt grup yaşamaktadır (Rusya İstatistik Ofisi, 2011). Moskova yönetimi azınlıklar konusunda tarihsel birikimin de etkisiyle genel olarak pozitif bir yaklaşım ortaya koymaya çalışmaktadır. Azınlıkların varlığı yadsınmamakta ve tüm alt grupların tasnifine itina gösterilmektedir. Resmi nüfus sayımı sonuçlarını gösteren istatistikler ve Avrupa Konseyi’ne sunulan azınlık raporları incelendiğinde yönetimin etnisite başta olmak üzere ülkede yaşayan dil ve din/mezhep azınlıklarının ayrıntılı biçimde tasnif ettiği görülmektedir (Avrupa Konseyi Danışma Komitesi Raporu, 2011). RF, azınlık kimliğini kabul etmeyen, varlıklarını yadsıyan ülkelerden bu açıdan farklılaşmaktadır. RF’nun bu tutumunun gerisinde en başta tarihsel kökeni eskilere giden çok kültürlü, çok etnili yapı rol oynamaktadır. Öte yandan azınlıklar arasında potansiyel ayrılıkçı eğilim taşıyanlar olsa bile fiili herhangi bir azınlığın ayrılmasına uygun değildir. RF’unda yaşayan azınlıkların talepleri daha çok iç self determinasyon sınırları içerisinde kalmaktadır. Bir başka ifadeyle günümüzde RF içerisindeki

azınlıklar, doğal kaynaklar üzerinde hakimiyet oranını genişletme ve azınlığın siyasal sistemde temsil edilmesine ehemmiyet vermektedirler. Öte yandan ülke sınırları içerisinde Rus kökenlilerin sayısının başat konumda olması, oransal bakımdan azalma trendi taşımış olmasına rağmen, yönetimin azınlıklar meselesine daha soğukkanlı yaklaşıma neden olmaktadır.

Bir diğer dikkat çeken gelişme, azınlıkların fiziki varlıklarının ve kültürel kimliklerinin korunması ve asimilasyona karşı desteklenmesi bakımından RF'nundaki fiili uygulamaların çoğu kez uluslararası sözleşmelerle çelişmesi veya sözleşmelerin öngördüğü standartları yakalamakta zorlanmasıdır. Azınlık hakları konusunda çalışma yapan bilim adamları ve hükümetler dışı uzmanlık kuruluşlarının tespitleri bu yöndedir. 1969 yılında İngiltere'de kurulan Uluslararası Azınlık Hakları Grubu'nun 2016 yılında Rusya azınlıkları hakkında yayınladığı raporunda Rusya'ki federal yapının ve siyasi iradenin ülkede yaşayan azınlıkların haklarını korumaktan uzak olduğuna tespiti yapılmıştır (Minority Rights Group, 2016, Equal Rights Trust).

Hükümetler dışı uluslararası örgütlerin raporlarına göre, RF içerisinde etnik grupların ismini taşıyan Cumhuriyetlerde bile, federal hükümetle ilişkiler, genel olarak sözleşmelere aykırı bir görünüm taşımaktadır. Esasen RF'nunda federe devletlerle federal devlet arasındaki ilişkiler birçok bakımdan diğer federasyonlardan farklılaşmaktadır. İdari sistemin karmaşık yapısı, azınlıklar ve yerli hakların hak ve çıkarlarını koruma konusunda belirsizlik yaratmaktadır. Büyüklük, yerleşim düzeni ve idari yetkilerdeki farklılıklar nedeniyle, Rusya'daki azınlıklar ve yerli halklar çok sayıda zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. Prina'ya göre, Rus idari sisteminde otonomi statüsünde olan etnik Cumhuriyetlerin yetkileri Putin idaresi altında tedrici biçimde ortadan kaldırılmış veya sembolik hale getirilmiştir (Prina, 2015:6). Putin'in reform adı altında uygulamaya aktardığı geniş kapsamlı değişiklikler fiiliyatta seçimleri anlamsız kılacak şekilde özerk bölge yöneticilerinin Moskova tarafından belirlenmesi uygulamasına evrilmiştir. Etnik bölge sınırlarının değiştirilmesi ve Rus azınlığa avantaj sağlayacak yeni düzenlemeler yapılması bunların başında gelmektedir. Etnik gruplara karşı ülke içerisinde etkisi günden güne belirgin hale gelen ayrımcılık, hem azınlıklar arasında kültürel ve dilsel bakımdan asimile olma tehlikesi yaratmakta, hem

de Ruslar arasında etnik milliyetçi söylemi güçlendirmektedir (Minority Rights Group, 2016).

Rus kültürünün devlet tarafından eğitim sistemi yoluyla dayatılması ve Rus milliyetçiliğinin medya organları tarafından öne çıkarılması, azınlıklara karşı hoşgörülü bakışın aşınmasına neden olmaktadır. Öte yandan siyasi parti yöneticilerinin söylemlerindeki milliyetçilik ve Rus kimliği vurgusu, vatanseverlikle Rus olma arasında doğrudan bağlantı kurulması da, azınlıklarda ve yerli halklarda güvenlik kaygısı yaratmaktadır. Rusya Liberal Demokrat Parti lideri Jirinovsky'nin ülke sınırları dışındaki diaspora Ruslarına sahip çıkan açıklamaları, ülke içerisinde Ruslar arasında milliyetçiliğin yaygınlaşmasına neden olmakta ve bu durum da azınlık karşıtı eğilimleri arttırmaktadır (Değirmen, 2008: 55-59). Bu kategori faaliyetler, aynı zamanda azınlıkların dil ve ifade özgürlüğünün sınırlandırılmasına ve netice olarak bu alanlarda gerileme yaşanmasına neden olmaktadır. Milliyetçi ve yurtsever söylem, Rusya içerisinde dağınık olarak yaşayan azınlıklar üzerinde daha fazla negatif etki bırakmaktadır. RF'nunda isminde etnik grup adı bulunan Cumhuriyetler genel olarak üç bölgede yoğunlaşmaktadır: Merkez Sibirya, Volga Ural ve Kuzey Kafkasya.

Merkez Sibirya bölgesindeki etnik ismi taşıyan cumhuriyetlerde genel olarak Ruslarla etnik gruplar arasında bir gerilim yaşanmaktadır. Bununla birlikte gerilim ve çatışmanın konusu daha çok bölge idaresinin temsili ve kaynakların kullanımı alanlarında yoğunlaşmaktadır. Sibirya bölgesinin en önemli Cumhuriyeti olan Yakutistan'da Türk kökenli olan Yakutların nüfus içerisindeki oranı yüzde 35 seviyesindedir. Yakutistan'ın özerklik haklarının genişletilmesi, federasyon konseyinde temsil, doğal kaynaklar üzerinde tam egemenlik ve merkezi hükümetle daha az vergi verme temel anlaşmazlık konularıdır. Benzer sorunlar yaşayan Tuva Cumhuriyeti içerisinde Ruslar azınlıkta bulunmaktadır. Genellikle kırsal bölgelerde yaşayan Tuvalılar yoksul, buna karşılık buna karşılık kent ve kasabalarda yaşayan Ruslar daha varlıklısıdır.

Volga -Ural bölgesinde bulunan etnik Cumhuriyetler Tataristan, Başkurdistan, Mari El, Çuvaşistan, Kalmıkya ve Udmurtya'dan oluşmaktadır. Bu bölgede Rus varlığının geçmişi 16'nci yüzyıla kadar gitmektedir. Bölgenin bir diğer dikkat çeken özelliği de burada yaşayan azınlıkların etnisite ve din bakımından birbirinden farklılaşmasıdır. Örnek olarak din faktöre dikkate alındığında bu bölgede yaşayan azınlıkların Ortodoks, Müslüman ve Budist olarak ayrıldıkları görülmektedir. Fin halkları ve Türk kökenli Çuvaşlar Ortodoks Hıristiyan, Tatarlar ve Başkırlar Müslüman, Kalmıklar ise Budisttir. Dini ve etnik bakımdan çeşitliliğe rağmen bu bölgede kayda değer bir Rus nüfus yaşamaktadır. Bu bölgede yaşayan azınlıklar arasında ayrılıkçı eğilimler coğrafi konum nedeniyle yok denebilecek düzeydedir. Tataristan Cumhuriyeti otonomi seviyesini en yüksek seviyeye çıkarmayı amaçlamaktadır. Tatarların bir başka özellikleri de geleneksel dini anlayış yerine reformcu (ceditçi) bir yaklaşımı benimsemeleridir (Yazkova, 2016: 276). Bununla birlikte coğrafi konum ve Cumhuriyet sınırları içerisinde Rusların oranının yüksek olması ve ayrıca ortak tarihi geçmiş, Ruslarla Tatarları uzlaşmacı bir çizgi içerisinde tutmaktadır.

Rusya içerisinde Kuzey Kafkasya etnik çatışma riski en yüksek bölgedir. Bu bölgede bulunan Cumhuriyetler Kuzey Osetya, Çeçenistan, İnguşetya, Adıgey, Dağıstan, Karaçay Çerkez ve Kabartay Balkar olarak sıralanmaktadır. Ayrıca Stavrapol ve Krasnador bölgeleri ve Rostov oblastı da bu bölgededir. Bölgede çatışma yaratan nedenler üç ana kategoriye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki sınırların Çarlık ve SSCB döneminde etnik grupların durumu dikkate alınmadan değiştirilmesidir. İkinci olarak, Stalin tarafından 2'nci Dünya Savaşı sonrasında bölgede yaşayan halkların bazılarının sürgüne gönderilmesidir. Sonuncu öge ise bölgede yönetim ile bağlantılı siyasi cinayetlerin ve suç örgütlerinin bulunmasıdır.

Bölgedeki etnik ihtilafların temelinde sınır değişikliği gelmektedir. Kuzey Osetya ile İnguşetya arasında Prigorodny anlaşmazlığı, Dağıstan'da yaşayan etnik gruplar arasında zaman zaman tırmanan gerilimin temel nedenidir. Ayrıca siyasi temsil de çoğu kez anlaşmazlık yaratmaktadır. Kuzey Kafkasya'da yaşayan Ortodokslar iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Eskiden beri bu bölgede yaşayan Kossacklar (Rus

Kazakları) ve SSCB döneminde Kuzey Kafkasya'ya yerleştirilen Ruslar. Rus Kazakları, 1928 yılında SSCB döneminde feshedilen Sunzha bölgesinin kendileri için yeniden kurulmasını istemektedirler. Günümüzde bu bölgenin toprakları Çeçenistan ile İnguşetya arasında paylaşılmış durumdadır (Akhiyadov, 2020).

Rusya'da bulunan Volga Almanları, Yahudiler ve Greklerin büyük bölümü SSCB dağıldıktan sonra göç etmişlerdir. Kuzey Kafkasya'daki siyasi mücadeleler, Çeçenya'daki uzun süreli çatışma dönemleri ve komşu cumhuriyetlerdeki güvenlik operasyonları RF içinde göç eden Kuzey Kafkasyalıları karşı düşmanlığı ve karşıtlığı artırmıştır. Diğer azınlık topluluklarından gelen göçmenler, etnik Ruslar ile diğer etnik gruplar arasında bir ayırım oluşturan siyasi ve kamusal söylemin milliyetçi retoriği ile desteklenen bir düşmanlıkla karşı karşıyadırlar. Yabancı düşmanlığı aynı zamanda Rusya'da çalışmakta olan ve sürekli “yasadışı göçmen” olarak nitelenen milyonlarca Orta Asya kökenlilere de yöneltilmektedir. Sonuç olarak, Kuzey Kafkasya ve Orta Asya'dan gelen göçmenlerin yanı sıra Afrika kökenliler de dâhil olmak üzere esas olarak Slav olmayanları hedef alan düzenli şiddet olayları meydana gelmektedir (Prina, 2015:4).

RF'nu ülke içerisinde yaşayan azınlıkların farklı kimliklerini yönetim kabul etmektedir. Ancak azınlığın etnik yapısından daha ziyade kültürel /folklor özelliklerinin korumaya itina gösterilmektedir. Bir başka ifadeyle yönetimin izlediği köklü bir hedefi olmayan resmi politika uzun dönemde azınlığın asimile olması sonucunu doğurmaktadır. Azınlıkların özellikle sayısal bakımdan günden güne azalanların kültürel kimliklerinin korunması olağan azınlık koruma programı ile netice alınamayacak durumdadır (Prina, 2015:10). Bu kategori azınlıklara pozitif ayrımcılık yapılması gerekmekte iken Rusya yönetimi çoğu kez buna önem vermemektedir. Rusya içerisinde gelecek 50 yılda dilleri ve kimlikleri yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalan azınlıkların sayısı 70 civarındadır. Bu husus hükümetlerdışı uluslararası örgütlerin raporlarında somut biçimde ortaya konulmuştur (Minority Rights Group, 2016).

3.2.3. Azınlık Dilinin Korunması ve Azınlık Dilinde Eğitim

Çağdaş Rusya’da azınlıkların dillerinin korunması ve azınlık dilinde eğitim konusunda fiili durum, yeknesaklıktan uzak ve karmaşık bir görünüm taşımaktadır. Bir başka ifadeyle RF’unda azınlıklar bakımından farklı farklı uygulamalara gidilmekte ve tek tip uygulamadan söz etmek mümkün gözükmemektedir. RF’nun azınlık dilleri politikasını etkileyen faktörlerin başında Çarlık Yönetimi ve SSCB dönemindeki uygulamalar gelmektedir. RF, azınlık dilleri ve azınlık dilinde eğitim bakımından bazı azınlıklar bakımından SSCB mirasını sürdürmeye çalışırken, öte yandan da bu alanda yenilikleri de içeren uygulama yapma çabasındadır. Bu cümleden olmak üzere azınlık dillerinin korunması ve azınlık dillerinde eğitim bir yandan 1993 anayasası ve diğer ulusal mevzuat hükümlerine, öte yandan çok taraflı insan hakları ve azınlık haklarına ilişkin uluslararası sözleşmelere gönderme yapılmak suretiyle hazırlanmaktadır. Bir diğer ilginç durum da RF’nun insan hakları ve azınlık hakları alanında SSCB döneminde imzalanan anlaşmalara ardıl olarak taraf olması ve eski rejim zamanındaki çok taraflı metinlerin bağlayıcılıklarını devam etmesidir.

Rusya’nın Avrupa Konseyi’ne katılımının ardından taraf olduğu Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi ise akit tarafları azınlık dillerini koruma ve azınlıklara kendi dillerinde eğitim yapmaları için yükümlülük altına sokmaktadır. Çarlık döneminde kısmi otonomiye rağmen, azınlık dillerinin konuşulması bazı hallerde olağanüstü ölçüde sınırlandırılıbiliyordu. SSCB döneminde ise merkezîyetçi/totaliter yapılanmaya rağmen azınlıkların bir bölümüne kendi dillerinde eğitim yapma hakkı tanınmıştır. Ancak bu uygulama tüm azınlıklar için geçerli olmadığı gibi tek bir modeli de bulunmamaktadır. Öte yandan, SSCB döneminde kimi azınlıklara baskı yapıldığı, sürgüne gönderildikleri ve etnik temizlik uygulandığı da bir gerçektir. (Zamyatin, 2012).

SSCB’ döneminde 1969 yılında 47 farklı azınlık dili ile eğitim yapılmakta iken bu rakam 1982’de 17’ye düşmüştür. Gorbaçov iktidarı ile birlikte bu alanda da bir açılım yaşanmış ve Rusça dışında kalan diller üzerindeki baskı hafiflemiştir. 1989

yılında Rusya içerisindeki bazı Cumhuriyetlerde, çoğunluk oluşturan veya görelî olarak çoğunlukta bulunan azınlıkların dillerini resmî dil kabul eden kanunlar kabul edilmiştir. 1990 yılında ise “SSCB Halklarının Dilleri Hakkında Kanun” yayınlanarak Rusça’nın resmî dil ve ülkedeki “milletler arası iletişim dili” olduğu kabul edilmiştir. SSCB’nin dağılmasından sonra RF’unda azınlık dillerinin kullanımı bu yasa çerçevesinde şekillenmiştir. Hatta bu dönemde birçok özerk Cumhuriyete, resmî dil olan Rusça yanında yerel dil resmî dil olarak kabul edilmiştir. Rusya içerisinde yaşayan halkların dillerinin resmî işlerde ve kamusal alanda kullanımını genişletmek için tedbirler alınmıştır (Şahin 2016: 29-30).

Günümüzde RF’unda tüm idari birimlerde resmî dil Rusçadır. Bununla birlikte Rusça dışında başka dil veya dillerin resmî statüsü kazanabilmesi ancak azınlık ismi taşıyan Cumhuriyetlerde mümkün olabilmektedir. Genel olarak azınlık ismi taşıyan Cumhuriyetlerde, azınlığın yerel sınırlar içerisinde nüfusa oranı dikkate alınmaksızın kullandığı dili, Rusça’nın dışında ikinci resmî dil olarak kabul edilmektedir. Dağıstan gibi çok sayıda etnik grubun bulunduğu ve dillerin konuşulduğu Cumhuriyetlerde ise Rusça’nın dışında birden çok sayıda dil, resmî dil hüviyeti kazanabilmektedir.

RF’unda yaşayan azınlıkların dili, etnik ve kültürel kimliğini belirleyen en önemli unsurdur ve ülkede yaşayanların % 95’i kendi etnik dillerini konuşmaktadır. Bununla birlikte azınlık gruplarının bazen baskıdan kurtulmak, bazen de yeni fırsat yakalamak için kimi dönemlerde ana dilini doğru biçimde kayıt yaptırmaktan kaçınmaları veya Rusça olarak kayıt yaptırmaları gibi durumlarla karşılaşabilmektedir. SSCB döneminde 1989 yılında yapılan nüfus sayımında Rusya’da yaşayan Almanlardan anadilini Almanca olarak kayıt yaptıranların oranı % 41,8’dir. Benzer şekilde baskıdan kaçınma düşüncesi ile SSCB döneminde Yahudilerin sadece % 8,9’u İbraniceyi anadil olarak belirtmişlerdir (World Directory of Minorities, 2011).

SSCB döneminde özellikle Sibirya’da yaşayan kuzey azınlıklar arasında Rusça giderek etkinliğini arttırmış ve bu durum nedeniyle bölgede yaşayan halklar hızla Ruslaşmışlardır. Bir örnek vermek gerekirse, 1970 yılındaki nüfus sayımında Sibirya azınlıklarının % 67,2’si kendi etnik dilini konuşurken, bu oran 1979’da % 61,7’ye ve

1989'da da % 52,5'e düşmüştür. Böylece Rusya'da yaşayan birçok millet için dil ve kültür asimilasyonu, etnik asimilasyonun öncüsü olmuştur. Rusya'nın her tarafında yaşanan bu kategori kültürel asimilasyona en yüksek düzeyde Kuzey Kafkasya halkları direnç göstermiştir. Rusya'da yaşayan Türk ve Moğol kökenli milletler, kendi anadillerini en yüksek oranda kullanan azınlıklardır. Örneğin Tuvalıların %99'u, Karaçay, Balkar, Kabardin ve İnguşların %98'i, Mesket Türklerin %97'si, Adige ve Yakutların %96'sı Rusça konuşmayı kabullenmeyip kendi anadillerini günlük yaşamlarında kullanmaktadırlar. (Akhiyadov, 2020).

Özellikle SSCB sonrası dönemde Türk soylu haklar arasında bilinçlenme ve kendi kimliğine dönüş çok daha belirgin hale gelmiştir. Yeni dönemde Rus dili ve kültürü ikinci planda kalmış, Türk kültürü ve diline dönüş süreci yaşanmıştır. Komarova bunu reasimilasyon süreci olarak tanımlamakta, düne kadar kendini Rus olarak tanımlayan azınlık mensuplarının kendi etnik ve kültürel köklerine geri dönüş anlamında kullanmaktadır (Komarova 1999: 76).

Günümüzde RF'nun insan hakları ve azınlıklar politikası büyük ölçüde SSCB mirasından etkilenmektedir. SSCB döneminde bir yandan tek tipleştirme politikası takip edilirken öte yandan da etnik gruplara sınırlı ölçüde haklar tanınmış ve kendi dillerinde eğitim yapabilecekleri okullar açılmıştı. Sovyet dönemi boyunca 60'ın üzerinde gayri Rus etnik topluluk çeşitli düzeylerde ana dilinde eğitim görme olanağına sahip olmuş ve bunların basın yayın faaliyeti yürütmesine de izin verilmiştir. Sovyet hükûmeti, ana dilinde eğitim hakkını hayata geçirmekle yetinmeyip, yerel dillerin devlet işlerinde ve kamusal alanda kullanımını da desteklemiştir. Bazı gayri Rus halkların adına idari birimler teşkil edilirken, bu halkların ana dillerine bu idari birimlerin sınırları içinde resmi dil statüsü verilmiştir (Şahin 2016: 24).

RF'nunda etnik grupların eğitim fırsatlarını belirleyen faktörlerin başında etnik grubun siyasal/idari statüsü gelmektedir. İkinci olarak nüfus içerisindeki oranı, bir bölgede topluca bulunup bulunmadığı ve yerel/ulusal dilin kapasitesi. Bunları ana hatlarıyla incelediğimizde ortaya çıkan görünüm şudur. Etnik grubun adını taşıyan Cumhuriyetlerde azınlıkların dili resmi dil hüviyetinde olduğu için genel bir kabul görmekte ve azınlık dilinde eğitim yapılması imkanları daha fazladır. İdari birimler

arasındaki asimetriden negatif etkilenenler ise azınlık ismi ile Cumhuriyete sahip olmayan, bir bölgede heterojen olarak yaşayan azınlıklardır. RF içerisinde yaşayan azınlıkların dış dünyada aynı etnik kökene dayanan devletleri olması durumu da ilgili azınlıkları olumlu yönde etkilemektedir. Rusya içerisindeki Ukraynalıların, Almanların ve Greeklerin eğitimi konusunda çoğu kez ilgili devlet ile münferit anlaşmalar yapılmakta ve bu durum sınırlı ölçüde de olsa azınlığın eğitimine destek anlamına gelmektedir (Salekhova -Grigorieva, 2017:437).

Bununla birlikte RF içerisinde bu kategori azınlıkların sayısı son derece sınırlıdır. Bazı azınlıkların dışarıdaki yerleşimleri dağınık bir görünüm taşımaktadır. Bunlara Lapp'lar ve Romanları örnek olarak vermek mümkündür.

RF'nun azınlık eğitim politikalarını etkileyen bir başka gelişme azınlığın çeşit olarak geniş bir yelpazeyi içermesi ve bazılarının sayılarının az olmasıdır. RF'nunda günümüzde 60'dan fazla etnik grubun nüfusları toplamı 250 bin civarındadır (Salekhova -Grigorieva, 2017: 438). Dolayısıyla sayıları 10 binin altına düşmüş azınlıklar için okul açılması ve onlara kendi dillerinde eğitim verilmesi çoğu kez mümkün olmamaktadır. Azınlıkların bazılarının dilleri, günlük hayatlarında kullandıkları kelimeler çok sınırlıdır ve eğitim için yeterli görülmemektedir. Bazı durumlarda ise okul açılmasını gerektirecek düzeyde talep yoktur veya eğitimci sıkıntısı yaşanabilmektedir. Tüm bu sorunlara rağmen yönetimin pozitif ayrımcılık yaparak azınlık mensupları dillerine önem atfetmesi ve kaynak tahsis etmesi bile sonucu değiştirmemekte, sadece dilin ortadan kalkması veya kaybolmasını geciktirmektedir.

Rusya'da eğitim devlet tarafından finanse edilmektedir. Federe birimler kendi bölgelerinde anayasa ile ve federasyona ilişkin genel kurullarla çelişmemek kaydıyla eğitim politikası oluşturma hakkına sahiptir. Eğitim kurumlarının büyük çoğunluğu devletindir. Bununla birlikte son yıllarda özel okulların sayısında artış olduğu tespit edilmiştir. Günümüzde Rusya genelinde Rusça dışında azınlık dili ile eğitim yapılan okulların toplam okullar içerisindeki oranları % 12.9 seviyesinde bulunmaktadır (Salekhova -Grigorieva, 2017: 440).

RF’unda azınlık dilleri konusundaki uygulama aynı zamanda tarihsel gelişmelerin etkisinde şekillenmiştir. 2002 yılında kabul edilen bir federal yasa ile RF’nda kullanılan bütün diller için Kiril alfabesi kullanma zorunluluğu getirilmiş, böylece bazı özerk cumhuriyetlerde gündeme gelen Latin alfabesine geçiş hazırlıkları engellenmiştir. 2005 yılında Rusçayı RF’nun resmi devlet dili ilan eden kanun kabul edilmiştir. Özellikle etnik cumhuriyetlerde Rusçanın devlet dili olarak kullanımını teşvik etmek için üzere ilave tedbirler alınmıştır.

Günümüzde RF’unda azınlık dilleri pek çok faktörden etkilenmektedir. Rus olmayan kimi halklar Sovyet döneminde ve 1990’lı yıllarda elde ettikleri kazanımlarını kısmen korumakta iken, diğer taraftan, RF hükümetinin merkezî iktidarı güçlendirmeye ve idari entegrasyonu sağlamaya yönelik çalışmaları ülkedeki kültürel koşullar üzerinde belirleyici rol oynamaya başlamıştır. Tüm bunlar yapılırken Sovyet döneminden miras kalan bazı demografik ve kültürel süreçlerin etkisi devam etmiştir (Şahin 2016: 30).

RF bünyesindeki özerk cumhuriyetlerde Rusçanın yanı sıra bir ya da birden fazla yerel dil ikinci devlet dili statüsünde kullanılmaktadır. Diğer federasyon birimlerinde de bazı dillerin özel statüleri ve işlevleri bulunmaktadır. Toplamda 80 civarında dil, RF’nun kamusal yaşamında çeşitli derecelerdeki statülere ve farklı kapsamdaki işlevlere sahip olarak yazı dili işlevi görmektedir. Rusça dışı dillerde eğitim 1990’lı yıllarda kısmî serbest bırakılmış ve bu alanda ilerleme sağlanmıştır. Yerel dillerde eğitim veren okulların sayısında artış 2000 yılına kadar devam etmiştir.

Putin yönetimi ile birlikte anayasal güvence altında olmasına rağmen federe birimlerin hak ve yetkileri merkezi idarenin müdahalesi ile kısıtlanmış veya sınırlandırılmıştır. Güvenlik perspektifi esas alınarak tüm ülke coğrafyasının 7 eyalete bölünmesi netice olarak baskı ve kontrolün artmasına neden olmuştur (Petrov ve Slider, 2016:92). İlave olarak yerel self determinasyon yasasıyla federe birimler üzerindeki baskı ve kontrol arttırılmıştır. 2014 yılında Ukrayna toprağı olan Kırım’ın ilhakı sonucu olarak federe birimler yeniden yapılandırılmış, Kırım Cumhuriyeti ve Sivastopol federal kenti, yeni idari birimler olarak federasyon katılmışlardır.

RF'nun her idari biriminde çok çeşitli etnik topluluk mensupları bir arada yaşamaktadır. Bazı etnik topluluklar, Sovyet döneminde kendi adlarına kurulan idari birimlerde azınlığı teşkil etmektedirler. Ademi merkezîyetçi siyasal yapı görünümüne rağmen RF gerçekte merkezileşmiş bir siyasal yapıya sahiptir. Azınlık dilleri konusunda Moskova yönetiminin prensip kararları kategorisindeki uygulamaları, federe birimlerde azınlık dillerinde eğitim için yeterli olmamaktadır. Azınlıklara mensup kişiler bazen de istihdam kaygısı ile kendileri Rus dilini tercih etmektedirler. Netice olarak RF içerisinde az konuşulan dillerin büyük bölümü birkaç kuşak sonra orkadan kalkacaktır. 2009 yılında UNESCO RF'ndaki 136 dili yok olma tehlikesi altında olan dillerin listesine almıştır (Şahin 2016: 31)

Merkezi ve yerel hükümetin bir azınlık dilini korumak için gereken çaba ve gayreti göstermediği durumlarda, azınlıkların girişimleri engellenmektedir. Karelya Cumhuriyeti'nin Finno-Ugric yerli topluluklarının dillerini ve kültürlerini tanıtan Nuori Karjala (Genç Karelya) örgütü, Adalet Bakanlığı tarafından "yabancı ajan" listesine eklenmiş ve yargı organı tarafından Ağustos 2015'te faaliyetlerini durdurma kararı verilmiştir. Yapılan suçlamamın delili olarak örgütün eğitim faaliyetleri amacıyla BM'den 10 bin dolar hibe alması gösterilmiştir.

3.2.4. Din ve İbadet Özgürlüğünün Korunması

Anayasanın 14'ncü maddesinde RF'nun laik bir ülke olduğu ve devletin hiçbir şekilde dini prensipler üzerine dayanmadığı ifade edilmiştir. İkinci fıkrada dini örgütlerin devletle ilişkilerinin birbirinden ayrı olduğu, devletin tüm din mensuplarına karşı eşit mesafede bulunduğu hükmü yer almaktadır. Anayasanın 28'nici maddesinde ise herkesin din ve vicdan özgürlüğüne sahip olduğu, bu özgürlüğün tek başına veya topluca ibadet yapmayı da içerdiği, kimsenin bir dini seçmeye veya bırakmaya zorlanamayacağı ifade edilmektedir. Rusya Ceza Yasasının 148'nci maddesinde ise "inançlı insanların duygularını rencide edici", "dini teşkilatların faaliyetlerini veya dini ayinlerin yapılmasını engelleyici" hareketler için cezalar öngörülmektedir (The Criminal Code of the Russian Federation, 2015).

SSCB sonrasında dini alandaki kısıtlamaların kalkmasıyla eski mabetler restore edilerek tekrar ibadete açılmış; yeni kiliseler, camiler ve diğer inanç mensupları için ibadethaneler açılmıştır. Rus Ortodoks Kilisesi ve Rusya Müslümanları Din İdaresi gibi dinî kuruluşların faaliyetleri, ideolojik baskı olmadan ve eskiye nazaran çok daha canlı bir şekilde yürütülmektedir. Günümüzde Rusya’da dini ibaretler ve dinî bayramlar serbestçe ve geniş çaplı olarak kutlanmaktadır (Şahin 2016: 32).

RF’nda mevzuat gereğince vatandaşlardan inançları hakkında bilgi talep etmek yasak olduğu için dini teşkilatların üye sayısı konusunda resmi istatistik veriler bulunmamaktadır. RF’nda çeşitli inanç mensuplarının sayısı konusunda ancak dolaylı bilgiler edinmek mümkündür. Obşçestvennoye Mneniye adlı kamuoyu araştırma kurumunun Haziran 2013’te yaptığı anket çalışması verilerini göre katılımcıların % 64’ü kendini Ortodoks, % 24’i inançsız ve % 6’sı Müslüman olarak tanımlamış diğer inanç mensuplarının oranı % 1 ve geriye kalanlar da “fikrim yok” şeklinde cevap vermişlerdir (“Tsennosti: religioznost”, 2013).

SSCB sonrası dönemde özellikle Putin yönetimi ile birlikte Rus devleti Ortodoks Kilisesi ile yakın ilişki içerisine girmiş ve tüm platformlarda desteklenmesini devlet politikası haline getirmiştir. Putin yaptığı çeşitli konuşmalarında Rusya’nın büyük ölçüde Ortodoks Hristiyanlardan oluşan bir ülke olduğuna vurgu yapmıştır. Devletin gücünü yanında gören kilise hiyerarşisi Çarlık dönemindeki kilise devlet anlayışını yeniden canlandırma yoluna gitmiştir. Bu durumun Rus vatandaşlarına yansımaları milli eğitimin Ortodokslaşması olmuştur (Dualı, 2014: 266).

Rus Ortodoks Kilisesinin etkinliği aynı zamanda askeri kurumlarda da artmış, kilisenin görev tanımı içerisine askerlerin manevi yönden güçlendirilmesi de girmiştir. Putun döneminde adım adım gerçekleşen değişikliklerle Rus Ortodoks Kilisesi devletin iç ve dış politikasının şekillenmesinde önemli bir aktör hüviyeti kazanmıştır. SSCB döneminde dini alana mesafeli olan yönetimin gayri resmi düzeyde Rus Ortodoks Kilisesi ile ortaklık kurması, devletin azınlıklar politikası üzerine yansımaları olmuştur. Ortodoks inancının ardından en geniş inanç grubunu Müslümanlar oluşturmaktadır. RF içerisinde Müslümanlar çoğunlukla İdil-Ural,

Kuzey Kafkasya, Batı Sibirya bölgelerinde ve Moskova ile St. Petersburg şehirlerinde yaşamaktadırlar.

RF Avrupa Bölgesi Müslümanları Dini İdaresi'nin verilerine göre, Rusya'daki Müslümanların sayısı yaklaşık olarak 20 milyon civarındadır. Ancak resmi kurumlar bu sayıyı daha düşük göstermektedirler. Öte yandan kendini şu veya bu inancın mensubu olarak gösterenlerin de çoğu zaman o inanç hakkında yeterli bilgi sahibi olmadığı, inancın gereklerini yerine getirmediği, geleneksel veya sosyolojik dindar olduğu gözlemlenmektedir (Eickelman, 1993).

RF'nda devlet iktidarının din unsuruna toplumsal hayatın içinde daha fazla yer vermek üzere adımlar attığı gözlenmektedir. Bir örnek vermek gerekirse önemli meselelerde Moskova Patrikliğine danışma kararını almış, birçok devlet kurumunda ibadethaneler açılmış, ortaokul müfredatına “Dinî Kültürler ve Laiklik Esasları” dersi eklenmiş, bazı yükseköğretim kurumlarında ilahiyat fakülteleri kurulmuş, RF ordusunda “din görevlisi” kadrosu teşkil edilmiş bulunmaktadır. Devletin içinde etnik Rus unsurunun ağır basması sebebiyle bu adımlar daha ziyade Ortodoks Hristiyanlığın teşvik edildiği izlenimi vermektedir. Orta dereceli okullarda okutulan “Dinî Kültürler ve Laiklik Esasları” dersinin içeriği bu açıdan azınlıklar tarafından eleştirilmiştir (Şahin 2016: 33).

Rusya'da devlet ve dini kurumlar arasındaki ilişkilerin kökeni 1997 yılında kabul edilen Dini Kurumlar ve İnanç Özgürlüğü Yasasına dayanmaktadır. Anayasa her ne kadar dinler arasında ayırım yapılmayacağını ve devletin dini olmadığını öngörmüş olsa da 1997 tarihli yasada geleneksel inanç gruplarının haklarının hakları diğerlerine kıyasla geniş tanımlanmaktadır. Bir diğer dikkat çeken nokta şudur: Ortodoks kilisesi, *de facto* olarak eşitler içerisinde birinci konumdadır. Ortodoks inancı, devlet tarafından Rus kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmektedir. Ortodoksluğun ardından yönetim İslam, Budizm, Yahudilik gibi geleneksel dinlerin de varlığını kabul etmekte ve faaliyetlerine izin vermektedir. Ortodoksluğun ve geleneksel kabul edilen diğerlerinin hukuki statüsü devlet tarafından tanınmaktadır. Hristiyanlığın Katolik, Lutheran, Protestan gibi diğer mezhepleri ve öteki inanç grupları ise yasalar karşısında geleneksel kabul edilenlerle aynı haklara sahip değildir.

(Codeville, 2008:113-137). Uygulamada Yehova Şahitleri, Scientology, Said Nursi Grubu ve Hizbut Tahrir gibi dini grupların faaliyetleri, söz konusu yasaya dayanarak yasaklanmakta veya sınırlandırılmaktadır.

Rusya'da 1917 komünist devriminden SSCB'nin dağılmasına kadar süren dönemde sadece Ortodoksluk değil, tüm inanç grupları yadsınmış ve dini kurumlara karşı şiddet ve tasfiye uygulaması yürütülmüştür. 1991 sonrası evrede ise Rus Ortodoks Kilisesinin yeniden canlandırılması bir siyasal ve kültürel proje olarak başlatılmıştır. Günümüzde Rus Ortodoks Kilisesi genel niteliği itibariyle bazı farklılıklar olsa da Çarlık dönemindeki statüsüne kavuşmuş haldedir. Resmi okullarda dini eğitim zorunlu değildir. Bununla birlikte Ortodoks mezhebi öğretisine tüm kurumlarda ağırlık verilmektedir. Diğer inanç mensuplarının faaliyetleri ise sıkı denetim altında tutulmaktadır (Dannteutnher- Luke, 2010).

Anayasaya göre dinler karşısında eşit uzaklıkta bulunması gereken Rusya yönetiminin Ortodoks kilisesini ekonomik bakımdan desteklemesi Müslümanlar tarafından eleştirilmektedir. Bir diğer ihtilaf konusu Batıya paralel olarak Rusya'nın kimi bölgelerinde İslam karşıtlığının artmış olmasıdır. Rusya'da yaşayan bazı Müslüman gruplar arasında radikal dini eğilimlerin güçlenmesi ve Kafkasya'daki gelişmelerin yansıması gerilim yaratabilmektedir (Knox, 2005:80).

Rusya'da Müslümanların sayısı tartışmalıdır. Kimi kaynaklar toplam sayının 15 milyon olduğunu iddia etmekte, daha başkaları ise rakamı 30 milyonun üzerine çıkarmaktadır. Günümüzde Rusya'da Müslümanların yoğun buldukları yerler Kuzey Kafkasya ile Volga-Ural bölgesidir. Moskova nüfusunun beşte biri Müslümandır. Rusya'nın diğer yerlerinde Müslümanlar heterojen olarak bulunmaktadır. Rusya yönetimi geleneksel Müslümanlık olarak nitelendirilebilecek Sufi yorumları desteklemekte, buna karşılık siyasal İslam yahut radikal İslam olarak adlandırılan, Kafkasya bölgesinde güçlenen dini eğilimlerden endişe etmektedir (Kütükçü, 2015: 64-70).

Rusya Müslümanlarını temsil eden örgütlerin sayısının çok olması, onların yönetimde gerektiği gibi temsil edildiği anlamına gelmemektedir. Ruslar arasında nüfus artış hızı eksi iken Müslümanlar arasında bu rakamın yüksek olması dikkat çekmektedir. Kimi analistler, Rusya’da orta vadede Müslümanların sayısının nüfusun çoğunluğunu oluşturacağını iddia etmektedir. Batı dünyasında yaşanan gelişmelerin etkisiyle Rusya’nın kimi bölgelerinde İslam karşıtı eğilimler zaman zaman patlak verse de, geleneksel Müslümanlık devlet tarafından kabul görmekte ve korunmaktadır. Rusya’nın komünizm sonrası dönemde nüfus azalmasının yanında bir diğer önemli sorunu da alkolizmdir. Putin yönetimi, bu çerçevede geleneksel dini anlayışlarla işbirliğine gitmektedir.

Rusya devleti, Rus Ortodoks Kilisesinin ülke dışında yaşayan ve Ortodoks inancını benimseyenler üzerinde nüfuz tesis etmesini olanca gücü ile desteklemektedir. Bir başka ifadeyle Rus Ortodoks Kilisesi ve Moskova, dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesinde işbirliği yapmaktadırlar. Öte yandan Rusya’nın 2006 yılında İslam Konferansı Örgütüne gözlemci üye olarak katılması, devletin dış politikada İslam faktörünü de dikkate aldığını göstermesi bakımından dikkat çekmektedir (Knox, 2005:76).

Günümüzde RF’unda Müslümanlar ve diğer inanç grupları dinlerinin gereğini yerine getirmekte ve mabedler inşa etmekte SSCB dönemine göre çok ileri bir aşamada buldukları kuşku götürmemektedir. Bununla birlikte Rus Ortodoks Kilisesinin gayri resmi olarak RF’nun en önemli dini kurumu haline gelmesi ve devletin politikasını belirlemede ağırlığının günden güne artması, diğer inanç grupları üzerinde baskı yaratmaktadır. RF’unda Ortodoksluk yanında Müslümanlık, Yahudilik ve Budizm geleneksel dinler olarak tanımlanmış, bunun dışında kalanlar ise ikinci kategori inanç grupları olarak değerlendirilmiştir.

RF’unda yaşayan Müslümanların dini örgütlenmesi karmaşık bir görünüm taşımaktadır. Ufa’da bulunan Rusya Müslümanları Merkezi İdaresi’nin kuruluş tarihi 1789’a kadar gitmektedir. Bu merkeze bağlı 25 müftülük faaliyet göstermektedir. Bunun dışında başkent Moskova’da bir başka dini kurum Rusya Müftüler Konseyi

adını taşımaktadır. Ravil Gaynuddin başkanlığındaki merkez 1996 ılında kurulmuştur. Ayrıca Grozni’de Kuzey Kafkasya Müslümanları Koordinasyon Merkezi bulunmaktadır. Sibirya’da 1999’da Rusya Asya Kısmı Müslümanları Dini İdaresi , Mahaçkale’de 1992’de Dağıstan Müslümanları Dini idaresi gibi örgütler de kurulmuştur. Rusya Müslümanlarının tek çatı altında toplanması konusu bugüne kadar bir çok kez gündeme gelmiş olmasına rağmen fiiliyatta en büyükleri yukarıda sayılanlar olmak üzere çok sayıda merkez bulunmaktadır. (Kütükçü: 2015:170-180).

Günümüzde Rusya genelinde Müslümanlara karşı bir hoşgörü bulunduğu iddia edilmektedir. Putin ve Jirinovsky gibi liderler değişik platformlarda yaptıkları konuşmalarda Müslümanlığın Rusya’daki varlığının kökeni Ortodoksluktan daha geriye gittiğine vurgu yapmışlardır. Gerçekten de SSCB sonrasında ülkede bir islami rönesanstan bahsetmek mümkündür. Daha önce kapalı olan camiler restore edilerek açılmıştır. Buna rağmen ülkede belli aralıklarla yükselen güçlü bir islamofobik eğilim mevcuttur. Krasnador, Moskova, Irkuts gibi ülkenin değişik kentlerinde Müslümanlara yönelik şiddet hareketleri, camilere saldırılar meydana gelmektedir (Islamic Human Right Commission, 2004).

RF’unda Müslümanlara karşı ayrımcılık yapılması ve negatif duyguların güçlenmesinde rol oynayan iki faktörden ilki, 11 Eylül sonrasında Batıda yaygınlaşan İslamofobinin Rusya’da da yankı bulmasıdır. İkinci sebep ise 1990’lı yıllardaki Çeçenistan savaşının ardından Kafkas kökenlilere karşı yürütülen kampanyanın sonucu olarak Müslümanlara karşı nefret ve ayrımcılık yaygınlaşmıştır.

Bununla birlikte Putin idaresinin ılımlı ve uyumlu bir tutum ortaya koyduğu da bir vakiydir. SSCB döneminde kapatılan camilerin restore edilerek açılması, Rusya’nın İslam İşbirliği Teşkilatına üye olarak katılımı bunlar arasında sayılabilir. Moskova yönetimi ayrıca ülkede yaşayan Müslümanların geleneksel dini anlayış içerisinde kalmasına önem vermektedir. Rusya içerisinde dini faaliyet yürüten müslüman devletlerin ve örgütlerin faaliyetlerini yakından takip etmektedir. Rusya özellikle Vahhabi yorum, radikalizm ve selefilik konusunda hassasiyet göstermektedir (Akhiyadov, 2020).

Rus devleti her ne kadar dinler arası uyumdan bahsetmiş olsa da Rusya’da kamusal alanda islamofobiden kaynaklanan çeşitli sorunlar vardır. Rusya’da gazeteciler ve kanaat önderleri derinlemesine bilgi birikimi olmamalarına rağmen, Huntington’un medeniyetler çatışması teorisine dayanarak ülkede yaşayan Müslümanları karşı cephede konumlandırmakta ve adeta düşman ilan etmektedirler. Akhiyadov’a göre, Aleksander Kots adlı yazarın Komsomolskaya Pravda gazetesinde yayınlanan yazıları bu kategoridedir. Yazar bir başka örnek olarak da Rus toplumunu Müslümanların sayısının artması tehlikesine karşı uyarıcı yazılar kaleme alan Yuliya Latinina’nın çalışmalarını göstermektedir. Dini ayrımcılık Rus medyası suç işleyen Müslüman hakkında haber yapılırken genellikle onun etnik kimliği öne çıkarılmaktadır. Rus sinemasında Müslümanların ötekileştirilmesi ise “Çeçen ayrılıkçı” karakteriyle öne çıkarılmaktadır (Sova Center, 2020).

RF’unda Müslümanların ötekileştirilmesinin önemli sebeplerinden biri de nüfus artış hızından duyulan kaygıdır. Günümüzde RF’unda 20 milyonun üzerinde Müslüman yaşamaktadır. Müslümanların doğurganlık oranları Ruslardan daha yüksek seviyededir. Bu ülkede bulunan Müslümanların yarısı 30 yaş altındadır. RF’na yılda 240 bin Müslüman göçmen yerleşmektedir. Bu rakam yasadışı göçlerle birlikte 400 bin civarındadır (Antunez; 2016).

Antunez’e göre 2030 yılında Rusya’nın nüfusunun 120-130 milyona düşecek ve netice olarak Müslümanların nüfus içerisindeki oranları yükselecektir. Moskova’da yapılan bir kamuoyu araştırmasına katılanların üçte ikisi göçmenlerin sayısının artmasından ülkenin geleceği adına endişe duymaktadır. Göçmenlerin ardından ikinci sırada gelen tehdit Rusya içerisinde yaşayan ve Rus olmayan azınlıklardır. Araştırmaya göre Rus halkı, ülkenin geleneksel kimliğinin değişmesinden endişe etmekte ve bundan sorumlu olarak gördükleri Müslümanlara karşı ayrımcı davranmaktadır (SOVA Center, 2020).

3.2.5. Azınlıklara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi

Gerek evrensel nitelik taşıyan BM'nin insan haklarına ilişkin bildiri ve sözleşmelerinde gerek bölgesel düzeydeki insan hakları metinlerinde yer alan ilkelerin başında ayrımcılık yasağı gelmektedir. Uluslararası toplum, temel hak ve özgürlüklerin sùjeleri arasında etnisite, dil, din, mezhep, ten rengi, vücut bütünlüğü, cinsel tercih gibi faktörlerden herhangi birine veya birden çok ögeye dayanarak ayrımcılık yapılmasını yasaklamıştır. Hatta BM'nin ana organlarından Ekonomik ve Sosyal Konsey'e bağı İnsan Hakları Komisyonu içerisinde yer alan bir birimin adı Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonudur.

Rusya Anayasası ve ulusal mevzuatında da ayrımcılığın önlenmesine ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi de ülke sınırları içerisinde çoğunluktan bir veya birkaç öge bakımından farklılık gösteren azınlıklara karşı ayrımcı uygulama yapılmamasını, devletin önlem alarak vatandaşları arasında eşit uygulama zemini yaratmasını öngörmektedir. Bununla birlikte RF'nunda hak ve özgürlüklerin uygulamaya aktarılmasında eşitlik kuralını takviye edecek ayrı bir ayrımcılık bulunmamaktadır. RF'nunda ayrımcı uygulamalarda genel olarak bir artış görülmekte ancak bunlar genel olarak yargıya taşınmamaktadır.

Rusya'da ayrımcılığın yaygınlığı konusunda en somut gerçek, bir ev kiralama esnasında ev sahibi ile yapılan telefon görüşmesinde "evin sadece Slavlara kiralanabileceğinin söylenmesi" ve arayan kişiden etnik kökeninin sorulmasıdır (Prina, 2014:8). Bu durum münferit bir olay olmaktan uzaktır ve genel uygulama özelliği taşımaktadır. Azınlık mensuplarının örneğın Kafkas kökenli olanlar, RF'nun herhangi bir bölgesin gittiklerinde kendilerine potansiyel suçlu gibi davranılmakta ve polis tarafından parmak izleri alınmaktadır. Polis yetkilileri tarafından bu konuda yapılan başvurulara karşı verilen cevaplarda ise genel olarak "rutin uygulama" ifadesi kullanılmaktadır.

Benzer uygulamalar RF içerisinde Roman vatandaşlara karşı da yapılmaktadır. Kafkas kökenli olanların özellikle Çeçenlerin iş başvurularında teknik ve mesleki yeterliliklerine bakılmadan kategorik olarak reddedilmektedir. Moskova’da yaygın şubeleri bulunan cafelerde çalışmak için yapılına başvurulara öncelikle “etnik kimlik” sorulmaktadır. Bu durum nedeniyle Kafkas kökenli Rusya vatandaşları iş başvurusu yapmaktan çekinmektedir. (Bessudnov -Shcherbak, 2019-114-117).

Okullarda Roman kökenli çocukların dışlanması ve aşağılanması çok yaygındır ve bu durum nedeniyle Romanların eğitim düzeyi diğerlerinden daha geri kalmıştır. Rusya işgücü piyasasında ayrımcılık başlığını taşıyan Moskova ve St Petersburg’da yürütülen 9 bin denekli araştırmada işverenlerin etnisiteden önce Avrupa görünümü olanlarla olmayanlar arasında ayırım yaptıkları ve Batılı görünenlere öncelik veya ayrıcalık tanıdıkları tespiti yapılmıştır RF’nun iki önemli kentinde çalışma hayatında Rus olmayanlara karşı ayırım yapılmaktadır. Bununla birlikte Almanlar, Yahudiler ve Ukraynalılar da çoğu kez Ruslarla aynı grup içerisinde değerlendirilmektedir. Bu araştırmanın bir başka bulgusu da Rusya’da daha önce güçlü olan Yahudi karşıtlığı, SSCB’nin dağılması ve Yahudi göçünden sonra azalmış olduğudur. Araştırmanın bir başka ilginç bulgusu da Kırım ve Donbass anlaşmazlığına rağmen Moskova ve St Petersburg’da Ukraynalılara karşı ayrımcılığın yok denebilecek seviyede bulunmasıdır. Araştırmaya katılanların % 43’ü bir Rus ile bir Ukraynalıyı ayırmanın yanlış olacağı şeklinde görüş belirtmiştir (Bessudnov- Shcherbak, 2020).

Bu araştırmanın bir başka ilginç bulgusu da Kafkas halklarına karşı topyekûn bir ayrımcılı bulunduğ ve Ermenilerle Gürcülerin de Güney ve Kuzey Kafkasya’da yaşayan halklardan ayrı tutulmadığıdır. Kafkas halklarının dışında Romanlar ve Uzakdoğu kökenli halklar da ayrımcılıkla karşılaşmaktadır.

SOVA Center raporuna göre RF’nda ayrımcılık olagan hayatın içinde günden güne güçlenmektedir. Azınlıklara ve göçmenlere karşı ayrımcılık çoğu kez siyasilerin ve medya organlarının yayınlarının da etkisiyle şiddet içeren saldırılar yabancılardan siyahilere, Orta Doğu görünümü olanlara, ülke içerisinde ise Kafkas ve Uzakdoğu halklarına yapılmaktadır. Polis baskınlarında “Slav görünümü olmayanların

toplanması” uygulaması, Romanların toplumsal hayattan dışlanması ve üzerlerine baskı kurulması ayrımcılığı olağan hale getirmiştir. Öte yandan aşırı milliyetçi eğilimli olanların azınlıklar üzerinde münferit şiddet uygulamaları ve bunlara karşı caydırıcı önlem alınmaması da dikkat çekmektedir (Sova Center, 2020).

RF’unda kamu görevi yapan polis ve yargıçlar yasalara aykırı ayrımcı uygulamaları kimi kez Hıristiyan mezheplerini bile hedef olabilmektedir. 2016 yılında yürürlüğe giren yasa terörlü mücadele yasası kapsamında bazı grupların dini faaliyet ve propoganda yapması yasaklanmıştır. Bunlar arasında Yehova Şahitleri adıyla bilinen misyonerlik faaliyetleri yürütenler de yer almıştır (Bessudnov- Shcherbak, 2020).

3.2.6. Azınlıkların Yönetimde Temsili

Bir federasyon olan Rusya’da “federal devlet” ve “federe devletler” olmak üzere iki tür devlet vardır. Anayasa ile kurulan sistemde federe birimlerin federasyondan ayrılma hakkı bulunmamaktadır. Öte yandan sadece federal devletin uluslararası hukuk kişiliği olduğu için federe devletlerin savunma, güvenlik ve dış ilişkiler konusunda yetki kullanamazlar ve tüm bu alanlarda federe devlete bağılıdır. Federal devletlerde hem federal vatandaşlık, hem de federe vatandaşlık vardır. Federe devletler en azından bazı suçlar bakımından, kendi iç güvenliklerini sağlama görev ve yetkisine sahiptir. Bu amaçla polis teşkilatı kurabilir, eğitim ve sağlık alanlarında adımlar atabilir. Ancak dış politika ve savunma meselelerinin federal devlete bırakmaları gerekmektedir. Federal devlet ayrıca federal polis teşkilatı ve mahkemeler kurabilir. (Yayla, 2014:67).

Federal devletlerde devlet, federe birimlere yahut eyaletlere ayrılmıştır. Federal devlet, federe devletlerin üstünde bir güce sahiptir. Federe devlet yöneticileri teorik olarak o eyalette ikamet edenler tarafından belirlenir. Federal devlet ve federe devletlerin bağı olduğu bir anayasa vardır. Federe devletlerin de, merkezi yönetimde olduğu gibi yasama, yürütme ve yargı güçleri bulunmaktadır. Federal devletler

birleşme veya ayrılma ile kurulabilirler. Örneğin ABD birleşme ile kurulmuş iken, Kanada ayrılma sonucu ortaya çıkmıştır.

RF'ndaki federal sistem karmaşık bir görünüm taşımaktadır. Federe birimler statü ve yetkileri bakımından birbirinden farklılaşmaktadır. Bazı federe birimlerin otonomi seviyesi ve statüsü diğerlerinden farklılık göstermektedir. En yüksek otonomi seviyesi Cumhuriyetlere tanınmıştır. Sıralamada ikinciliği Otonom Okruglar almaktadır. Rusya'da federe birim çeşitleri şu şekilde sıralanmaktadır: Federe Cumhuriyet, Oblast, Kray, Otonom Oblast, Otonom Okrug ve Federal Kent. Mevcut karmaşık sistem, Sovyet mirasından kaynaklanmakta ve etnik gruplara kendi adlarıyla Cumhuriyet tahsis edilmesi projesine dayanmaktadır (Malankov- Osipov, 2020:504).

Rusya'da federe birimlerin sayısı 1990'lı yıllarda 89 iken, yeniden yapılan düzenleme ile rakam 83'e indirilmiştir. 2014 yılında oldu bitti kararıyla Ukrayna'ya bağlı Kırım'ın ve Sivastopol'un da dahil edilmesiyle rakam 85'e yükselmiştir (Latnsov, 2009:339). Federe birimlerin otonomi seviyeleri birbirinden farklılık göstermektedir. En yüksek otonomi seviyesi federe Cumhuriyet statüsüne sahip olan federe birimlerdedir. İkinci sırada otonom Okrug'lar gelmektedir, bunlar bir yandan Cumhuriyetlere bağlı iken, bir yandan da kendileri federe birim olarak kabul edilmektedir. Federasyona bağlı federe birimler şu şekilde sıralanmaktadır: Federe Cumhuriyet, Oblast, Kray, Otonom Oblast, Otonom Okrug veya Federal Kent. Bu karmaşık idari sınıflandırma SSCB dönemindeki milliyetler politikası mirasından kaynaklanmaktadır (Caşin, 2016: 294-296).

Federe cumhuriyetlerin bir kısmı etnik grupların ismini taşımaktadır. Bu kategoride bulunanların anayasaları, başkanları ve parlamentoları vardır. Federe Cumhuriyetler, her ne kadar uluslararası ilişkiler bakımından Federal hükümet tarafından temsil edilmekte ise de, bazılarının doğrudan yabancı ülkelerle ekonomik ve ticari ilişki kurmasına izin verilmektedir. Rusya Federasyona bağlı federe Cumhuriyetler nüfusu en fazla olandan az olana yapılan sınıflandırmaya göre şu şekildedir. Başkurdistan, Tataristan, Dağıstan, Udmurt Cumhuriyeti, Çuvaşistan, Çeçenya, Komi, Buryatistan, Saka (Yakutistan), Kabarday Balkar Cumhuriyeti,

Mondoviya, Mari El, Kareliya, Kuzey Osetya (Alaniya), Hakasya, Inguşetya, Adıgey Cumhuriyeti, Karaçay Çerkez Cumhuriyeti, Tuva, Kalmıkya ve Altay Cumhuriyeti.

RF içerisinde sayısı en fazla olan idari birim Oblastlardır. Bu kategorideki idari birimlerin yöneticileri federal düzeyde atanmakta ve yasama organı da federe düzeydeki seçimlerle belirlenmektedir. Oblastlar, ismini o bölgedeki en büyük kentten alırlar. Bu kent aynı zamanda adı geçen oblastın yönetim merkezidir. RFndaki 46 oblast şunlardır: Amur, Arkhangelsk, Astrakhan, Belgorod, Bryansk, Chelyabinsk, Irkutsk, Ivanovo, Kaliningrad, Kaluga, Kemerovo, Kirov, Kostroma, Kurgan, Kursk, Leningrad, Lipetsk, Magadan, Moscow, Murmansk, Nizhny Novgorod, Novgorod, Novosibirsk, Omsk, Orenburg, Oryol, Penza, Pskov, Rostov, Ryazan , Sakhalin, Samara , Saratov, Smolensk Sverdlovsk Tambov , Tomsk, Tula, Tver, Tyumen, Ulyanovsk, Vladimir, Volgograd , Vologda, Voronezh ve Yaroslavl.

RF federe birimlerinden Kraylar, oblastlardan farklıdır. Önceden sınır bölgesi kabul edilen Krayların sayısı 9 tanedir. Altay, Kamçatka, Khabarovsk, Krasnodar, Krasnoyarsk, Perm, Primorsky, Stavropol ve Zabaykalsky (eski adı Çita). Rusya'da bir otonom oblast vardır o da Yahudi Otonom Oblastı (Birobijan) adını taşımaktadır (Dejevsky, 2009, Atasay, 2008:84).

Federe birimlerden 4'ü Otonom Okrug statüsündedir ve buralarda etnik gruplar nüfus olarak başat konumdadır. Otonom Okrugların otonomi seviyesi Cumhuriyetlerden az, Oblastlardan daha fazladır. Bu kategorideki yerler Çukotka, Khansiya-Mansiya, Nenetsiya ve Yamaliya'dır. Rusya'da başkent Moskova ve St Petersburg ve 2014'de Kırım'ın ilhakından sonra Sivastopol kenti özel statüye sahip federal kent hüviyeti taşımaktadır (Bulut, 2018:54).

RF'nunda federalizm, hem siyasi, hem ekonomik hem de coğrafi açıdan asimetrik bir yapıdadır. Yeltsin ve Putin dönemlerinde yönetim tarzı olarak iki farklı uygulamaya sahneye gelmiştir. Yeltsin döneminde yerelleşme öne çıkarken Putin döneminde bu asimetrik yapının beraberinde getirdiği sorunları çözebilmek için tam

tersi merkezileşme eğilimleri öne çıkmıştır (Ağır, 2015: 27). Federe birimlerin tek düze hale getirilmesi için ve basitleştirilmesi için 1990'lı yıllarda başbakan olan Yevgeni Primakov bir çalışma başlatmış ise de bu sonuçlanmamıştır. 2000 yılında yeni başkanlık görevini üstlenen Vladimir Putin de asimetrik federe birimlerin tek tip hale getirilmesi amacıyla çalışma yürütmüş ve bu çabanın sonucunda Rusya 7 eyalete ayrılmıştır. Süper bölge de denilen eyaletlerin yöneticileri Rusya Devlet Başkanı tarafından atanmaktadır. Eyalet yöneticileri kendi bölgelerinin ekonomik, sosyal ve siyasi bakımdan güçlendirilmesinin yanında ulusal güvenlikten de sorumlu tutulmuşlardır. Başlangıçta oluşturulan 7 eyalet Merkez, Güney, Kuzey Batı, Uzak Doğu, Sibirya, Ural ve Volga olarak sıralanmaktadır. Daha sonra Kafkasya adıyla yeni bir eyalet daha oluşturulmuş, böylece rakam 8'e yükselmiştir.

Bu arada 2005 yılında Perm oblast ile Komi-Permyak Otonom Okrug birleştirilmiş ve yeni birimin adı Perm Kray olmuştur. Evenkiya ve Taymyriya otonom oblastları da Krasnoryarsk Kray'a bağlanmıştır. Aynı yıl Kamçatka Oblast ile Koryak Otonom Okrug (Korkakiya), birleştirilmiş ve Kamçatka Krayı adını almıştır. 2008 yılında Ust Orda Buryat Otonom Okrug, Irkutsk Oblastına bağlanmıştır. Çita Oblastı ve Agin Buryat Otonom Okrug da Zabaykalsky Kray olarak birleştirilmiştir (Dejevsky, 2009).

RF sınırları içerisinde yer alan milletlerin siyasal idari birimlerine kavuşmaları kendi içerisinde büyük çelişkiler barındırmaktadır. Evenler, Şortsiler, Vepsiler, Nanaylar ve Nivhiler gibi bazı halklar kendi cumhuriyet ve otonom bölgelerine sahip değilken, bu halklar ile aşağı yukarı benzer nüfus oranına sahip olan Evenkiler, Hantiler, Çukçiler ve Koryaklar dev yüzölçümlü otonom idarelere sahiptirler. Rusya'nın yaklaşık 800 bin kişi ile en büyük azınlıkları arasında yer alan Avarların ve 600 bin kişi ile Almanların nüfusları yarım milyonun üzerinde olmasına rağmen bu halklara kendi siyasal ve idari birimlerine kavuşma fırsatı tanınmamaktadır. Nüfusları 50 bin kişinin dahi altında olan Nenetsler, Çukçiler, Evenkiler ve Mansiler gibi etnik grupların ise kendi otonom dairelerine sahip olduğu bilinmektedir. (Atasoy, 2008: 86).

Rusya’da yer alan federal devlet nezdinde siyasal temsilcileri güçlü özerk cumhuriyetlere bakıldığında yüzölçümü, nüfus, kentleşme oranı, refah düzeyi, ekonomik gelişmişlik gibi alanlarda farklılık gösterdikleri gibi etnik bileşim ve kültürel yapı bakımından da benzer olmadıkları söylenebilir. Sovyet döneminde idari yapılandırma ve siyasal sınırlar belirlenirken yapılan hatalar, federasyon döneminde etnik grupların siyasal katılım ve temsilcilerini doğrudan etkilemeye devam etmektedir (Atasoy, 2008: 86).

RF’ndaki yerli halklar ve diğer azınlık grupların koşulları ve sınıflandırılmaları arasında önemli farklılıklar olduğu açıktır. İlk temel ayırım, azınlık ismi ile cumhuriyete sahip olan milliyetler, ve bu hakka sahip olmayanlar şeklindedir. Azınlık ismi taşıyan Cumhuriyetler genel olarak SSCB mirasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, bugünkü RF’nun kurucu parçalarından biri olan Tataristan Cumhuriyeti olmuştur. Bununla birlikte, cumhuriyetlerin koşulları, özellikle kendi sınırları içinde ikamet eden etnik Ruslara karşı titüler milliyetlerin temsilcilerinin oranı açısından büyük farklılıklar göstermektedir. Örneğin, Tataristan Cumhuriyeti içinde, Tatarlar sayısal bir çoğunluk olup sayıları etnik Ruslardan fazlayken; Karelya Cumhuriyeti’nde Karelyalılar çok küçük bir sayısal azınlıktır. 2010 nüfus sayımına göre yüzde 7,4’e karşı yüzde 82,2 Rus milleti yer almaktadır. Etnik cumhuriyetlerdeki titüler milliyetler bir dizi haklardan yararlanmaktadır.

Cumhuriyetler, söz konusu dil ve kültürlerin korunmasına ilişkin yasalar çıkarabilirler. Okullarda azınlık dillerinin öğretilmesi bazen bu yasal düzenlemeler aracılığıyla sağlanmaktadır. Bununla birlikte, Cumhuriyet adı taşıyan millet olmaktan kaynaklanan faydalar temelde nüfus gücü ve söz konusu milliyete mensup kişilerin bölgesel yoğunluğu gibi yerel koşullarla doğrudan ilişkilidir. Dolayısıyla Karelya örneğinde olduğu gibi, bu grubun federe birime adını veren millet olmaktan kaynaklanan somut avantajları da küçüktür. Ayrıca, etnik gruplara mensup pek çok kişi kendi cumhuriyetlerinin dışında yaşamaktadır. Örneğin Rusya’daki 5,3 milyon Tatar’ın yalnızca 2 milyonu Tataristan Cumhuriyeti sınırları içerisinde ikamet etmektedir.

Azınlık ismi taşıyan Cumhuriyetlerde azınlık haklarının korunması, bu hakka sahip olmayanlardan daha ileri düzeydedir. Bu kategori azınlıklar kimi yerli halklarla eski SSCB kökenlilerden oluşmaktadır. Bu azınlıklardan bazıları, Ermeniler, Azeriler, Gürcüler ve Orta Asya ülkelerinden olan kişilerdir. Resmi olarak tanınan bir vatani olmayan birçok grup da bu kategori içerisinde değerlendirilmektedir. Bunlara örnek olarak Yahudiler, Volga Almanları, Ahıska Türkleri; Kuzey Sibirya'daki küçük yerli halkların çoğu verilebilir. Kuzeyde ve Sibirya'daki yerli halkların sayıları 50 binin üzerine çıkmadığından aslında ayrı bir kategoride anılmaktadırlar. Rus yasaları bu gruplardan 'sayıca az' olarak söz eder. Rus federal mevzuatı, onlara arazi ve geleneksel yaşam tarzlarını koruma konusunda özel haklar tanımaktadır. Ancak bu hakların kullanımında Rus mevzuatı tarafından yerli halklara resmen tanınan korumadan yararlanmada sıklıkla engellerle karşılaşmaktadır. Yaşam standartları ve eğitim seviyeleri de nüfusun geri kalanından daha düşük olma eğilimindedir. Resmi belgelere göre bu halkların sayısı 46 ve en büyük topluluk 44.640 kişiyken; en küçük grupların ise yalnızca birkaç yüz temsilcisi vardır (Minority Rights Group International, 2021).

SSCB döneminde inşa edilen ve pek tartışılmayan siyasal-idari yapı, SSCB'nin dağılması ve parçalanmasında rol oynayan temel faktör olmuştur. SSCB döneminde siyasi ve idari baskı nedeniyle sorgulanmayan yapı, günümüzde hem RF'nda hem BDT ülkelerinde, hem de bir şekilde Rusya idari sisteminden etkilenerek oluşturulan eski Yugoslavya coğrafyasında eleştirilmektedir. Sovyet mirası özerk bölge statüsü, Kosova, Güney Osetya, Abhazya, Dağlık Karabağ gibi yerlerde yeni çatışmalara zemin hazırlamaktadır. Günümüzde RF içerisinde yerli Türk halklardan dokuzunun özerk cumhuriyetleri vardır. Türk halklardan en kalabalık olanlar Tatarlar, en az nüfusa sahip olanlar ise nüfusları bin kişiye ulaşmayan Tofalar, Çulımlar ve Kırımçaklardır (Yigit, 2012:19). Türkler, RF'nun her bölgesinde homojen veya heterojen olarak bulunmaktadır. Ülkenin en kuzeyinde yaşayan Türk halkı Dolganlar, en güneyde yaşayanlar Kumuklardır. En Batıda Kırım Tatarları ve en doğuda yaşayan Türk halkı da Yakutlardır.

Türk halklarının özerk Cumhuriyetlerinde Rusçanın yanında kendi dilleri devlet dili statüsündedir. Yani Tatarca, Çuvaşça, Yakutça, Tuvaca, Karaçayca, Balkarca, Altayca ve Hakasça Federal Anayasa ile garanti altına alınan resmi dillerdir. Bunun

dışında Dağıstan'ın yerli halklarından kabul edilen Kumukların dili ülkede resmi dil statüsündedir. RF içerisinde yaşayan diğer Türk hakların kendi adlarına kurulan idari birimleri bulunmamaktadır.

Türkler ve diğer azınlıklar için yönetimde temsil anlamına gelen özerk Cumhuriyet uygulamasının kökenler Çarlık dönemine kadar uzanmaktadır. SSCB döneminde federalizm adı altında yeniden kurgulanmıştır. Stalin öncesi dönemde etnik aidiyet önem taşıyordu. Bazı ideologlar halkların eşitliği ve kendi kaderini tayin hakkının ehemmiyet taşıdığını düşünüyorlardı. Bununla birlikte bu konuda yeknesak bir uygulama söz etmek mümkün değildir. Zira RF içerisinde yaşayan halkların kendi kaderini tayin etme hakkının uygulaması olarak siyasal-idari birimlerine sahip olmaları kendi içerisinde büyük çelişkiler barındırmaktadır. Evenler, Şortsiler, Vepsiler, Nanaylar ve Nivhiler kendi Cumhuriyet ve otonom bölgelerine sahip değilken, aynı nüfus büyüklüğünde olan Evenkiler, Hantiler, Çukçiler ve Koryaklar dev yüzölçümlü otonom idarelere sahip olmuşlardır (Prina, 2015).

SSCB dönemi sonrasında merkezle federal birimlerin ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi aşamasında Moskova'ya direnen Cumhuriyetler Çeçenistan ve Tataristan olmuştur. Tataristan ile uzun müzakerelerin ardından işbirliği sağlanmış, Çeçenistan idaresinin talepleri konusunda uzlaşma sağlanamayınca bastırmak için askeri müdahale yapılmıştır. (World Directory of Minorities, 2011). Rusya'nın en büyük azınlıkları arasında yer alan Avarların (764 000 kişi) ve Almanların (602 000 kişi) Rusya idari yapılanmasında kendi bölgeleri bulunmaz iken, nüfusları 50 binden az olan Nenetsler, Çukçiler, Evenkiler ve Mansiler kendi otonom idarelere kavuşmuşlardır. Bu kategori gelişmeler, halklara otonomi veya özerk Cumhuriyet hakkı tahsis edilmesinde hangi ölçütün esas alındığı sorusunu gündeme getirmektedir.

Cevap bekleyen bir diğer soru da şudur: Totaliter bir karakter taşıyan SSCB döneminde adil olmayan idari yapılandırma ve siyasal sınırlar sorunu neden RF döneminde aynen varlığını korumaktadır? SSCB'nin idari yapısı, neden yeni RF hükümetlerin tarafından yeterince irdelenmeden benimsenmiştir? Bu konuda başka çarpıcı örnekler de vardır. Rusya'daki bazı milletler 2-3 özerk idari birime sahip olabilmektedir. Ülke içindeki toplam nüfusları 45 000'den az olan Nenets azınlığı,

Nenetsk Otonom Dairesi, Dolgano-Nenetsk Otonom Bölgesi ve Yamalo-Nenetsk Otonom bölgesi olmak üzere üç farklı idari birime sahiptir.

Benzer bir durum Buryatlar bakımından söz konusudur: Buryat Cumhuriyetinin yanı sıra, Aginski-Buryatski Otonom İdaresi ve Ust- Ordinski Buryatski Otonom İdarelerine de sahip olan Buryatlar, üç idari birimle siyasi temsil bulan Rusya'nın ayrıcalıklı milletlerine örnek teşkil etmektedirler. Fakat Buryatlardan çok daha kalabalık olan Ukraynalılar, Ermeniler, Azeriler, Darginler ve Lezginler siyasi temsil ve kendi otonom daireye sahip olma konusunda aynı imtiyaza sahip olamamışlardır. Tüm bu örnekler ışığında Rusya'daki federal yapı düzeninin sorgulanması ve idari birim sınırlarının değişmesi kaçınılmazlık gibi görülmektedir (Atasoy 2008: 86).

Gulubçikov'a göre, günümüzde RF içerisinde yaşayan halklar 20 bölgede acil sınır değişikliği talep etmektedirler. Kendi otonom bölge veya cumhuriyetlerini kurmada ve mevcut sınırların kendi lehine değişmesinde en ısrarlı tutumu Almanlar, Nogaylar ve Lezginler öne sürmektedir. Ancak bazı milletler daha da ileri giderek yurt dışındaki anavatan toprakları ile birleşme eğilimi göstermektedirler. Gulibçikov'a göre, Kareyalı ve Finlilerin yoğunlukta yaşadığı Karelya Cumhuriyetinin tam bağımsız olup Finlandiya ile birleşme girişimlerini buna örnek teşkil etmektedir (Gulibçikov, 2003).

Kalmuk milliyetçilerinin Astrahan oblastına yönelik toprak talepleri, Yamalo-Nenetsk ve Hanti-Mansiysk Otonom idarelerinin Tümen Oblastı egemenliğinden çıkıp kendi bağımsız cumhuriyetlerini kurma girişimleri ayrılıkçı-bölücü hareketlerin Rusya'da ne denli derin siyasi ve jeopolitik sorunlara yol açabileceğine gösteren diğer örneklerdir (Golubçikov 2003: 253-258).

RF içerisinde idari birimlerin özgürlükleri Putin döneminde olağanüstü biçimde kısıtlanmıştır. Putin, Devlet Başkanlığının ilk dönemlerinde ülkeyi 7 eyalete bölünmüş bir anlamda idari bölgelerin eyaletler kanalıyla merkeze eklenmesi, bir başka ifadeyle merkeziyetçilik güçlendirilmiştir (Çaşın, 2016:266). Normlar hiyerarşisi adı altında federe birimlerin anayasaları ve yasaları federal anayasa ile uyumlu hale getirilmiştir. Rusçaya resmi devlet dili statüsü verilmiştir. Federe birimlerin ikinci

yasama organı olan Federasyon Konseyinde iki üye ile temsil edilmesi kabul edilmiştir. Federe birimlerin vergi konusundaki yetkilerinde kısıtlama yapılmış ve bunun doğal sonucu olarak da ekonomik bakımdan merkeza bağlılık artmıştır. (Hide, 2001).

Putin'in yaptığı en önemli değişikliklerden birisi de federe birimlerin özerklik ve merkezden bağımsız hareket kabiliyetini ortadan kaldırmak olmuştur. O zamana kadar seçimle işbaşına gelen federe birimlerin yöneticilerinin yapılan değişiklikten sonra RF Devlet Başkanı tarafından atanması kuralı getirilmiştir. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse federe birimlerde seçimlere katılmak için Rusya Devlet Başkanından rızasını alma kuralı getirilmiştir. Bu kuralın pratikteki anlamı seçimlerin sembolik olması ve işbaşına RF desteğini alanların gelmesidir. Bu değişiklik, Rusya'daki devlet yapılanmasının federalizm ruhundan saptığını göstermektedir.

Federasyon Konseyi, federe birimlerden gelen temsilcilerden oluşmaktadır. Federasyon Konseyi'nin en önemli görevi, yasa tasarılarını onaylamaktır. Yasa tasarıları önce Duma'da müzakere edilmekte, son haline geldikten sonra onay için Federasyon Konseyi'ni gönderilmektedir. Federasyon Konseyi'nin değişiklik yapma hakkı bulunmamaktadır. Konsey, tasarımı onaylama ve reddetme şeklinde iki seçenekle karşı karşıyadır. Eğer Federasyon Konseyi, Duma'dan gelen teklifleri 14 gün içerisinde onaylamazsa her iki meclisten eşit sayıda temsilcinin katılımı tasarı yeniden müzakere edilmekte ve uzlaşma metni oluşturulmaktadır. Federasyon Konseyi'nin diğer görevleri arasında Rusya Başkanını yargılama da yer almaktadır. Bir diğer görevi de silahlı kuvvetlerin başka ülke topraklarına gitmesine izin verme, sınır değişiklikleri, sıkıyönetim, olağanüstü hal kararlarını onaylamaktır. Ayrıca yüksek mahkeme yargıç ve savcılarını için aday önerme hakkı bulunmaktadır.

Federasyon Konseyi'nde federe birimlerin her biri 2 üye ile temsil edilmektedir. Duma'dan farklı olarak buradaki üyelerin siyasal partilerle bağlantıları bulunmamaktadır. Federe Meclis üyeleri yasama dokunulmazlığından yararlanmaktadırlar. Federal Meclis üyeliğine atanacak kişilerin temsil ettikleri federe birimde 10 yıl süreyle ikamet etmeleri zorunludur.

Parlamentonun alt kanadı olan Duma, 1993 yılında anayasal kriz zamanında Rusya Parlamentosunun Halk Temsilcileri Kongresi'nin feshedilmesinden sonra yerine kurulmuştur. Federasyon Konseyi, Rusya Parlamentosu'nun üst kanadı, Duma ise alt kanadını oluşturmaktadır. Rusya Anayasasına göre Duma'nın görevleri Cumhurbaşkanı tarafından atanan başbakan için güven oyu vermek, Merkez Bankası Başkanının atanması ve görevden el çektilmesi, Başkana karşı vatana ihanet iddiası ile yapılan suçlamaları görüşmek ve af ilan etmektir. Tüm yasa tasarıları öncelikle Duma'da görüşülür ve ardından son haline getirilen tasarı onay için Federal Meclis'e gönderilir. Eğer Federal Meclis, Duma'dan gelen metni reddederse her iki meclisten eşit sayıda katılım ile uzlaştırma komisyonu oluşturulur ve yasa yeniden ele alınır (Dejevsky, 2009).

Rusya yasama sürecinin temel organı olan Duma'nın üyeleri federal düzeydeki seçimler sonucu belirlenmektedir. 450 üyesi bulunan Duma'da milletvekillerinin görev süresi 4 yıldır. Milletvekili seçilebilmek için 21 yaşını doldurmuş olmak gerekmektedir. 2004 yılında yapılan seçim yasası ile getirilen yeni düzenlemeye göre, Duma üyeliğine seçim siyasal parti listelerinden yapılmaktadır. Bu değişiklikten önce Duma üyelerinin yarısı dar bölge esasına göre bağımsız olarak adaylık başvurusu yapabiliyorlardı. Dar bölge sisteminde en fazla oy alan aday Duma üyesi seçiliyordu.

Mevcut koşullarda Rusya idari sistemi gerçek bir federasyon özellikleri taşımamaktan uzaktır. Sayıları 85 olan federe birimler, yasal bakımdan bir çok hakları olmasına karşılık, Moskova'nın yönlendirmesi ile hareket etmektedir. Öte yandan federe birimlerin siyasal ve ekonomik alandaki hak ve yetkileri, federal yapıyı benimseyen Batı ülkelerindeki uygulamalardan çok geridedir. Gerçek anlamda federalizmde federe devletlerle, federasyon arasında güç dağılımı ve çeşitli gruplara sınırlı ölçüde otonomi tanınmaktadır. Bu anlamda federalizmi, egemenliğin federe ve federal yönetimler arasında paylaşıldığı yönetim biçimi olarak tanımlamak mümkündür. Bu perspektiften bakıldığında Rusya'daki federalizm uygulamaları diğerlerinden ayrılmakta ve daha çok üniter devlet çerçevesi içerisinde kalmaktadır. RF'nundaki farklılığın temel sebebi tarihsel mirastır. Zira, Sovyet coğrafyasında

Batıdaki anlamıyla bir federasyon geleneği yoktur ve var olan federal yapı merkezi hükümetin müdahalesine açık yapıdadır (Hadden, 2010).

Rusya'nın 1993 Anayasasında ülkenin federal olduğunun ifade edilmesi, Rusya'daki idari ve siyasi yapıyı federalizm haline getirmemiştir. Merkez ile federe birimler arasındaki ilişkiler, merkezin buyurgan yapıdaki konumunu değiştirmemiştir. Öte yandan, federe birimlerle federal sistem arasındaki ilişkilerin hukuki bir temele oturması ve yetki çatışması durumunda yargının ihtilafı çözüme kavuşturması gerekmektedir. RF'nda bu kategori uygulamalar sınırlı yahut yok durumdadır (Caşın-Derman, 2016:367).

Azınlığın temsili bakımından anayasa ve uygulamalar arasında bir uyum bulunmamaktadır. Anayasanın 66'nci ve 67'nci maddeleri incelendiğinde bu durum daha net biçimde ortaya çıkmaktadır. Anayasanın 66'nci maddesi şu şekildedir: “ 1. Cumhuriyet statüsü RF Anayasası ve cumhuriyetlerin anayasalarıyla belirlenir. Toprakların, vilayetlerin, federal şehirlerin, özerk vilayetlerin, özerk alanların statüsü, RF Anayasası ve toprağın, vilayetin, federal şehrin, özerk vilayetlerin, özerk alanların ilgili RF unsurunun yasama (temsili) organı tarafından kabul edilmiş Tüzükle belirlenir.

Özerk vilayetlerin ve özerk alanların yasama ve yürütme organlarının önerisi üzerine özerk vilayet ve özerk alan hakkında federal kanun kabul edilir. Toprağın veya vilayetin sınırları içindeki özerk alanlar arasındaki ilişkiler federal kanun ve özerk alanın devlet organları ile ilgili toprak veya vilayetin devlet hâkimiyet organları arasında yapılan antlaşmalarla düzenlenebilir. RF unsurunun statüsü; RF ve RF unsurunun karşılıklı rızası ile federal anayasal kanuna uygun olarak değiştirilebilir”.

RF anayasasının 69'ncü maddesinde milli azınlıkların haklarını, uluslararası hukukun evrensel ilke ve normlarına ve RF'nun uluslararası antlaşmalarına uygun olarak güvence altına alındığı hükmü yer almaktadır. Anayasanın 71'nci maddesinde ise RF, vatandaşlık ve milli azınlıkların haklarının düzenlenmesi ve korunması

konusunda yetkilendirilmektedir. 72'nci maddede ise ortak yetki alanları düzenlenmektedir: "RF ve RF unsurlarının ortak yetkileri şunlardır: Cumhuriyetlerin Anayasalarının ve kanunlarının, toprakların, vilayetlerin, federal şehirlerin, özerk vilayetin ve özerk alanların Tüzüklerinin, kanunlarının ve diğer normatif hukuk düzenlemelerinin RF Anayasası ve federal kanunlara uygunluğunun sağlanması, İnsan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin korunması; milli azınlıkların haklarının korunması; kanuniliğin, hukuk düzeninin ve kamu güvenliğinin sağlanması; sınır bölgeleri rejimi. 2. Bu maddenin hükümleri, Cumhuriyetler, topraklar, vilayetler, federal şehirler, özerk vilayet ve özerk alanlarda eşit düzeyde uygulanır (The Constitution of the Russian Federation, 2008).

RF Anayasasının 76'nci maddesinde ise bir yandan Federal kanunların anayasaya aykırı olamayacağı, öte yandan federal ve federe yasalar arasında aykırılık olması halinde federal yasaların uygulanacağı hükmü yer almaktadır. Anayasanın 78'nci maddesinde ise federe ve federal devletlerin yetki sınırları düzenlenmiştir: Federal yürütme organları, kendi yetkilerini gerçekleştirmek için kendi bölgesel organlarını oluşturabilir ve ilgili yetkili kişileri atayabilirler. Federal yürütme organları, RF Anayasasına ve federal kanunlarına aykırı olmamak koşuluyla, RF federe unsurlarının yürütme organlarıyla anlaşarak, kendi yetkilerinin bir kısmını onların kullanımına devreder. RF federe unsurlarının yürütme organları, federal yürütme organlarıyla anlaşarak, kendi yetkilerinin bir kısmının kullanılmasını onlara devredebilirler (The Constitution of the Russian Federation, 2008).

Rusya'da siyasi birimler arasında federasyon anlaşması, 1993 anayasasından bir yıl önce 1992 yılında imzalanmıştır. Yeni federasyon yapısı, bölgesel elitlere Sovyet uygulamasından sınırlı ölçüde farklılaşan bir sistem oluşturmuştur. Rusya sisteminde federasyon ile federe birimler arasındaki ilişkiler denge ve kontrol sistemi bakımından da problemlidir. Federe birimlerde yönetimlerin gücü ele geçirme ve ortaya koydukları uygulamalar da demokratik bir görünüm taşımamış daha çok otoriter uygulamalar temelinde şekillenmiştir. Bir başka ifadeyle federe birimlerdeki uygulamalar feodal bir yapıya bürünmüştür. Yerel düzeyde gücü kontrol edenler idari ve mali kaynakları

kontrol etmişler ve yargıyı da denetim altına almışlardır. Rusya'daki federalizm ülkenin güçlenmesi veya açık toplum haline gelmesine hizmet etmemiştir.

Putin'in 2000 yılında ve daha sonradan yaptığı reformlar federalizm görüntüsüne rağmen ülkede gücün merkezde toplanmasına neden olmuştur. Özellikle yerel yöneticilerin doğrudan seçimlerle göreve gelmelerinin iptal edilmesi, bunları merkezin emirlerini uygulayan bürokrat seviyesine düşürmüştür. Fiili durum, federasyon uygulamaları bakımından Batı demokrasilerinden daha çok Çarlık dönemine benzemektedir. Putin, 2011 yılında açıkladığı reformlarla federe birimlerin yöneticilerinin seçimle göreve gelmeleri ve Federasyon Konseyi üyelerinin de seçimle belirlenmesi kabul edilmiştir.

Rusya federal sisteminde merkez ve çevre ilişkilerini değiştirecek reform yapılması kısa vadede mümkün gözükmemektedir. Federe birimlerin yetkilerinin artması bölgelerde siyasal istikrarsızlık yaşanmasına neden olabilecektir. Özellikle kendi kaderini tayin hakkı çerçevesinde federe birimlerin uygulamalarının genişlemesi ekonomik ve siyasi sıkıntı yaratabilecektir. Kendine özgü nitelikler taşıyan Rusya federal sisteminde siyasal istikrar Moskova'nın başat konumda bulunmasıyla sağlanmaktadır. Merkezin zayıflaması ve federe birimlere ekonomik kaynaklar üzerinde hak tanınması Rusya'nın 1990'lara dönmesi gibi bir netice verebilecektir. Federal yapıda reformu zorlaştıran bir başka faktör de Rusya'daki federe birimlerin tek tip olmaması, farklı isim ve yetkilere sahip olmasıdır. Bunun yanında etnik grupların ağırlıklı olduğu federe Cumhuriyetlerde yetkinin arttırılması halinde ayrılıkçılık eğiliminin güçlenmesinden endişe edilmektedir.

3.2.7. Azınlıkların Örgütlenme ve Medya Hakları

Rusya'da medya genel olarak yarı bağımsız kategoridedir. Medya özgürlüğü konusunda 1991'den günümüze teknoloji, sayı ve çeşitlilik bakımından bir artış sağlanmış olmasına karşılık ilerleme ve bağımsızlık sağlanamamıştır. RF'nda günümüzde medya üzernde gizli veya açık güçlü biçimde sansür uygulanmaktadır.

Bunun da ötesinde medya, federal ve yerel yönetimlerin etki ve yönlendirmesine açıktır. Hem ana akım medya, hem azınlık medyası esas itibariyle devletin resmi görüşünü topluma iletmekle yükümlüdür. Gazete, televizyon, haber ajansı ve internet medyası yayın faaliyetleri esnasında toplumun çıkarları yerine devletin belirlediği sınırlara öncelik vermektedir. Bu anlamda RF genelinde medyanın SSCB dönemine benzer bir işlev gördüğünü söylemek abartı sayılmamalıdır. Geniş kitleleri yönlendiren medya araçları esas itibariyle içeride ve dışarıda propaganda yapmak, yönetimin uygulamalarını meşrulaştırmak için kullanılmaktadır.

RF vatandaşları için televizyon en popüler enformasyon aracıdır ve hemen ardından internet, radyo ve gazete gelmektedir. Moskova yönetimi mülkiyeti devlete ait olan medyayı doğrudan kontrol etmekte ve bu araçları toplumu yönlendirme amacıyla kullanmaktadır. Devlet kontrolündeki medya kanalıyla aynı zamanda özel sektör medya kuruluşları kontrol altında tutulmaktadır. Bu kuruluşların bir bölümü oligark olarak adlandırılan iş adamlarına aittir. Putin, medya araçlarını kanalıyla aynı zamanda oligarkları da yönlendirmekte veya onlar üzerinde tahakküm kurmak için kullanmaktadır.

RF yönetimi medyayı kullanarak öncelikle devletin içeride ve dışarıda takip ettiği politikaya kamuoyu desteği sağlamaya çalışmaktadır. Öte yandan medya bir propoganda aracı olarak da kullanılmaktadır. Putin'in kültür, toplum, iş dünyası, siyasal parti ve hedef ülkelere yönelik mesajları medya üzerinden iletilmektedir. Putin yönetimi medyayı dış politikada olduğu kadar iç kamuoyunda da nüfuz sağlamak veya resmi potikanın benimsenmesine desteği arttırmak için kullanmaktadır. Azınlık medyası bu çerçevede içerisinde yayın politikası olarak devletin resmi görüşü ile çatışmayacak şekilde kurgulanmakta veya bu duruma uygun biçimde oto sansür uygulanmaktadır.

RF' nda en popüler televizyon kanalları Rosiya 1, Channel 1, NTV, Ren TV ve TV Center olarak sıralanmaktadır. Önde gelen internet medyası ile mail.ru, rambler ve yandex olarak sıralanmaktadır. Aynı kategoride radyoların sıralaması Yevropa Plyus, Avtoradio, Rosskoye Radio, Retro FM ve Radio Shanson şeklindedir. Programlarında

haber ve analize yer veren yayın organları ise Ekho Moskvyy, Rario Marak ve Vesti FM'dir. Öte yandan yazılı medyanın en güçlüleri Komsomolskaya Pravda, Metro Daily ve Metro Weekly'den oluşmaktadır. Bu üç gazetenin toplam tirajı 6 milyon civarındadır. Tabloid olarak yayınlanan devlet kontrolündeki Rossiskaya Gazete en çok rağbet gören yayın organıdır.

Rusya'da medya özgürlüğü, Freedom House raporuna göre, Medvedev'in ardından Putin'in üçüncü kez Cumhurbaşkanlığı görevini üstlendiği dönemde 2000 yılından daha geriye gitmiş durumda. Bunun temel nedeni, devlet kontrolündeki yayın organlarında propagandanın artmış olmasıdır. Medya kuruluşları özellikle devlet televizyonları halkın % 90'ının temel bilgi kaynağı işlevi görmektedir. Bu alanda en radikal değişiklikler 2011 yılında hükümet karşıtı gösterilerin artması sonrasında ve 2012 yılında Putin'in yeniden Başkan seçilmesinin ardından yapılmıştır. Medya özgürlüğünü engelleyen bu dönemdeki değişiklik "yabancı ajan yasası" olarak da bilinen kanundur. Söz konusu kanun bağımsız haber yapanların üzerindeki devlet baskısını arttırmıştır. Medya özgürlüğü konusunda bir diğer dönem noktası 2014 Ukrayna gerilimi esnasında yaşanmıştır. Rusya'da devlet medyası veya devlet yönlendirmesine açık medya kuruluşları tarafından Ukrayna -Rusya anlaşmazlığı tek yanlı olarak ve resmi görüş paralelinde kamuoyuna aktarılmıştır (Felikke, 2015).

2014 yılından sonra mülkiyeti kamuda olan yayın organları ve diğerleri yoğun baskı ile karşı karşıya kalmışlardır. Yeni dönemdeki Putin yönetiminin medya stratejisi üç temele dayanmaktadır. Bunlardan ilki haberlere sansür uygulanmasıdır. Bu uygulamanın süreklilik kazanması sonucunda medya organları kendi kendilerine sansür uygulamaya başlamış ve hükümetin uygun bulmayacağını düşündükleri haber ve yorumlara yer vermemişlerdir. İkinci yöntem, medyanın resmi propaganda ile kontrol altına alınmasıdır. Kitle iletişim araçları adeta hükümetin resmi görüşünü yansıtan bültenler haline gelmiştir. Bağımsız medyayı kontrol altına almak için kullanılan üçüncü yöntem ise hukuki ve ekonomik araçların kullanılmasıdır. Bu çerçevede başvuru yöntemleri medya organlarının yabancı ajanı olarak suçlanması, editörlerin görevden alınması ve hatta muhalefete devam eden medya organının satın alınmasıdır. Bu şekilde satın alınan ve ardından yayın politikasını değiştiren yayın

organları şunlardır: Ria Novosty, Gazete.ru, Kommersant, Londra.ru, EkhoMoskvy, Nevasimiya Gazete ve Yandex. Bağımsız medya hukuki ve ekonomik baskılara rağmen yayın çizgisinde ısrar ettiği taktirde federal veya yerel otoriteler tarafından kapatılmaktadır. Bu şekilde kapatılan yayın organları şunlardır. Kasparov.ru, Ej.ru, Navalyn's Live Journal, Grani.ru.

Rusya'da yönetimin medya üzerindeki baskılarının bir benzeri hükümetler dışı kuruluşlar için de söz konusu olmuştur. 2012 yılında çıkarılan "yabancı ajan yasası"nın ardından Adalet Bakanlığı bazı sivil toplum kuruluşlarını casusluk yapmakla suçlamıştır. Bu şekilde baskı altında tutulan NGO'ların bir kısmı faaliyetlerini sınırlanmış, bir kısmı kendi kendini feshetmiş veya yönetim tarafından kapatılmıştır. Ülkede basın özgürlüğü ve sivil toplum kuruluşlarının fiili durumu, Batı demokrasilerinden geri düzeydedir.

Titüler milletin azınlıkta olduğu cumhuriyetlerde, federal düzeyde siyasi temsil diğer etnik grupların kontrolünde olabilmektedir. Bu durum cumhuriyetlerdeki kurucu etnik grupların federal düzeyde siyasi katılımlarını ve yönetimde temsil edilmelerini sabote etmekte ve kendi bölgelerinde onların çıkarlarına karşılık gelmeyen kanunların hayata geçirilmesinde söz sahibi olamamaları dolayısıyla yerelde tepkilere sebep olmaktadır. Uygulamadaki eşitsiz ve asimetrik düzenlemeler sebebi ile Rusya'nın 20'ye yakın bölgesinde yerelden acil sınır değişikliği talepleri gelmektedir. Kendi otonom bölge veya cumhuriyetlerini kurmada ve mevcut sınırların kendi lehine değişmesinde en ısrarlı tutumu Almanlar, Nogaylar ve Lezginler sürdürmektedirler. Azınlıklardan gelen talepler de göstermektedir ki Rusya'daki asimetrik federal yapı mevcut düzeninin sorgulanmasını ve idari birim sınırlarının güncellenmesini kaçınılmazlık kılmaktadır (Atasoy, 2008: 87).

Başbakan Vladimir Putin ile güçlü bir şekilde bağlantılı olan merkezîyetçi politikalar ve yaratılmak istenen dikey hiyerarşi için etkin bir araç olan Birleşik Rusya Partisi ile 2003 yılından bu yana sağlam bir parlamento çoğunluğu oluşturulmuştur. Ulusal azınlıklar için Birleşik Rusya'nın Parlamento'daki hakimiyetinin tesis edilmesinin iki ana sonucu olmuştur. Rusya'da coğrafi olarak yoğunlaşmış azınlıkların

temsilcilerinin tek mandalı bölgelerde kendi etnikleri tarafından seçilme eğiliminde olduğu, ancak daha dağınık olan azınlıklar için durumun böyle olmadığı yorumu mevcuttur. Dağınık azınlıklar, ancak "Rus çoğunluğun desteği" ve "asimilasyon" yolları ile Parlamenteoya girebilmektedir.

Etnik azınlıklara mensup milletvekilleri azınlık çıkarları için önemli bir temsil sağlamaktan ziyade Birleşik Rusya Partisi'nin temsilcileri olarak görülmektedirler. Hatta azınlık örgütlerinin liderleri de genellikle Birleşik Rusya Partisi'ne bağlı ya da fiili üyeler olma eğilimindedirler (Prina, 2012: 78).

Bu parti, tüm siyasi yelpazenin yanı sıra bölgesel, ticari ve sendikal çıkarları da etkin bir şekilde birleştirmektedir. Resmi olarak çok sayıda ideolojiyi ve konumu kapsarken, aslında hiçbirini gerçekten barındırmadığı düşünülmektedir. Rusya'daki insan haklarına ilişkin STK yöneticisi olan bir davalı, Birleşik Rusya Partisi'ni ulusal azınlıkların, etnik kökenlerin ve hatta Rus milliyetçiliğinin çıkarlarının önemsiz olduğu bir "bürokrat partisi" olarak nitelendirmektedir. Birleşik Rusya Partisi'ne katılan pek çok azınlık lideri, kendi azınlık grubunun çıkarlarını savunabilir ama bunu yapmaması da doğal karşılanır. Bu kişiler, Parlamenteoda kendi azınlık statülerinden dolayı, azınlık çıkarlarını içeren bir siyasi platform temelinde değil, Parti üyeleri olarak bulunmaktadır. "Azınlık temsilcisi" olarak azınlıklara mensup kişiler yalnızca danışma komitelerinde yer alabilir.

Putin'in merkezileştirme politikalarıyla azınlık temsili ile ilgili eğilimi ise etnik bölgelerde Rus bölgelerine göre daha yaygın hale gelen kayırmacılık ve oy kullanma manipülasyonu ile sonuçlanmıştır. Dolayısıyla Azınlıkların parlamenteodaki yüksek temsili, herhangi bir etnik anlamda değil, Birleşik Rusya Partisi'ne siyasi bir asimilasyon yoluyla gerçekleşmektedir. Bu konuda, seçimlere katılmak isteyen etnik aktivistlerin tamamen federal siyasi partilere bağımlı hale geldiklerini iddiası giderek artmaktadır (Prina, 2012: 79).

Kendi kaderini tayin hakkı ulus devletler için daha kabul edilebilir hale gelene kadar, yerli halkların UNDRIP'de belirtilen tüm hakları talep etme yetenekleri sınırlı kalacaktır. Kendi kaderini tayin hakkı, özellikle toprak, kaynaklar, kalkınma, kültür,

rıza ve onay serbestisi gibi diğer pek çok asli ve usul haklarının çoğunun temelini oluşturur. Bir bakıma, mutlak güce sahip bir devlet tarafından haklar tanınmasının aksine, haklara, özellikle de toplu haklara sahip olma hakkıdır (Rohr, 2014: 16).

Merkezi hükümet, azınlık gruplardan gelen bu tip siyasi talepleri bir tehdit olarak değerlendirmektedir. Bazı azınlık milletlerin siyasal hak taleplerinin altında, yurtdışındaki anavatan toprakları ile birleşme eğilimleri yatmakta olduğu değerlendirilmektedir. Kareyalı ve Finlilerin yoğunlukta yaşadığı Karelya Cumhuriyetinin tam bağımsız olup Finlandiya ile birleşme girişimlerini buna örnek olarak göstermektedir. Kalmuk milliyetçilerinin Astrahan oblastına yönelik toprak talepleri, Yamalo-Nenetsk ve Hanti-Mansiysk Otonom Dairelerin Tümen Oblastı egemenliğinden çıkıp kendi bağımsız cumhuriyetlerini kurma girişimleri ayrılıkçı-bölücü hareketlerin Rusya'da ne denli derin siyasal ve jeopolitik sorunlara yol açabileceğine dair birkaç somut örnektir (Atasoy, 2008: 87).

Putin mevcut dönemde ülkeyi federasyondan üniter devlete dönüştürmek istemesinin temel sebepleri arasında bu güvenlik kaygıları yer almakta olduğu görüşü savunulabilir. 2001 yılında Birlik, Vatan ve Tüm Rusya partilerinin birleşmesi sonucunda kurulmuş olan Birleşik Rusya Partisi, üye sayısını giderek artırarak mevcut dönemde 2 milyonun üzerine çıkmıştır. Ayrıca söz konusu partinin ülkenin bölgelerinde yoğun bir şekilde örgütlenerek, Putin'in kurmayı hedeflediği dikey hiyerarşinin güçlendirilmesinde etkin bir rolü olmuştur.

İlimli sol cephede 1993 yılında kurulan RF Komünist Partisi ve onun milliyetsever müttefikleri yer almaktadır. Genelde işçi, köylü, entelektüel ve emekli kesimleri temsil etmekle ülkede %30'luk sabit bir seçmen kitlesine sahiptir. Sol merkez partilerinden 2006'da kurulmuş olan ve 400 bin civarında üyesi bulunan Adil Rusya Partisi iktidara karşı sadık bir konumda durmaktadırlar. Aşırı sol partiler ise Devlet Dumasındaki %5'lik bariyeri aşmamakta ve toplumun marjinal kesimlerini temsil etmektedirler (Akhundova, 2013: 56-57).

Anayasa Çalışma Grubu üniterleşme eğilimleri kapsamında, anayasanın ilk maddesinde değişiklik teklifi öne sürmüştür. Buna göre Federasyon çok uluslu

halklardan oluşuyor ibaresi yerine çok uluslu Rus halkı ibaresi kullanılması önerilmektedir. Bu şekilde ülkedeki etnik azınlıklar birçok haklarını da kaybetmiş olacaktır. Federasyona ilişkin bu baskı Putin'in 2000 yılında cumhuriyet ve idari bölgeleri üst makama bağlamış ve idareciler doğrudan başkan tarafından atanmaya başlamıştır. Bu değişiklik ile özerk cumhuriyetler gibi bağımlı birimlerin yönetim ve temsil güçleri azalmaya ve merkeze bağlılıkları artmaya başlamıştır.

Federal birimlerin üzerinde doğrudan başkana bağlı birimlerin oluşturulması federe devletleri ve azınlık halkları rahatsız etmektedir. Ülke muhalefetinin yorumları arasında bu durumun yerel yönetimlerin yok olmasına kadar ilerletilebileceği fikri mevcuttur. Bunu destekleyecek bir örnek olarak ülkede anayasa mahkemesinin son 5 yıldır yerel yönetimlerin hiçbir talebi desteklememiş olması dikkat çekicidir (Devlet, 2020). Putin'in epeyce dağılmış olan Rus federal sistemini yeniden merkezde toplama çabaları, merkeziyetçi sistemi yeniden canlandırması anlamına gelmektedir. Yeni oluşturduğu bölgelerin çoğunun yönetimine eski generalleri atması ve siyasal partilerin sayılarını azaltmak için 1000 den daha az üyesi ve en az 45 federe birimde örgütü bulunmayan partilerin kapatılmasını öngören yasayı Duma'ya göndermesi bu yönde attığı adımlardan birkaçıdır (Ağır, 2015: 40-41).

3.2.8. Azınlıkların Ülke Dışı Topluluklarla İletişim Kurma Hakkı

RF her ne kadar Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıklar Çerçeve Sözleşmesini iç hukuka aktarma ve sözleşmede tanınan hakları vatandaşları bakımından geçerli kılama taahhüdünde bulunmuş ise de uygulamada fazla bir değişiklik olmamaktadır. Sözleşme içerisinde yer alan azınlık mensuplarının dış dünyadaki akrabaları ile yakın ilişki kurma ve uluslararası kuruluşlara üye olma hakkı uygulamaya yansımamaktadır. RF'nun çeşitli yasaları ve özellikle de Putin idaresi altında iken çıkarılan "ajan yasası" bu konuda en büyük engeli teşkil etmektedir. Değil azınlık mensupları, çoğunluk oluşturan Rus kökenli vatandaşların bile uluslararası insan hakları kuruluşları ile yakın irtibat ve ilişki içerisinde çalışmalarını engellenmekte ve bu kategori faaliyet yürüten dernekler kapatılmakta, yayın organlarının faaliyetlerine mahkeme kararıyla son verilmektedir.

Azınlık mensuplarının kültürel halkları çerçevesinde kurdukları ilişkiler lokal ve federal düzeyde takip edilmektedir. Rusya İstihbarat Servisi, FSB eski rejim dönemindeki tecrübelerini yeni koşullarda hem yelpaze, hem de teknoloji olarak genişletmiştir. Digital dünyada olan bireylerin hareketleri istihbarat teşkilatı tarafından yakından takip edilmektedir. Batı dünyasında son yıllarda tartışılan kişisel özgürlüklerin sınırları, iletişim özgürlüğü, devletin özel hayata müdahalesi gibi konular RF bakımından lüks kabul edilmektedir. İnsan Hakları İzleme öngütüne göre, RF’unda medya üzerinden iletişim özgürlüğü 2012 yılından sonra olağanüstü ölçüde sınırlandırılmıştır. Bu durum ülkede yaşayan herkesi derin biçimde etkilemektedir. Devlet, adeta her türlü faaliyeti denetleyen görünmeyen el haline gelmiştir. Sivil toplum faaliyetleri, siyasi haklar yabancı ajan yasası nedeniyle sınırlandırılmıştır. Fikir ve düşünce özgürlüğüne açık müdahale olarak kabul edilmesi gereken müdahaleler, özel hayatı da sınırlandırmaktadır. RF içerisinde yaşayan azınlıklar tüm bu gelişmelerden olumsuz yönde etkilenmişler ve ilave olarak kuşku altında oldukları düşüncesiyle kendilerini sınırlandırmışlardır.

Rusya’da ana akım medya devletin resmi görüşünü vatandaşlara yaygınlaştırma işlevi görmektedir. Bir anlamda devletin ikna gücü olarak çalışmaktadır (HRW, 2017). Medvedev’in görev süresi sonunda kitlesel gösterileri önlemek amacıyla getirilen yasal değişiklikler, RF’nun demokrasi bakımından geriye gitmesine neden olmuştur. Resmi devlet görevlileri internet üzerinden faaliyetlerin kontrol edilmesini suçlu önlemede başvurulan etkili bir yöntem şeklinde savunmaktadırlar. Ancak fiiliyatta olan biten şey devletin azınlık veya çoğunluk ayrımı yapmadan tüm vatandaşları potansiyel suçlu olarak değerlendirmesi ve her türlü faaliyetlerine müdahale etmesidir. Medya üzerinde devlet sansürü ile başlayan özgürlüklerin sınırlandırılması çabası, 2012 sonrasında RF’nunu adeta açık hava hapisanesine dönüştürmüştür.

RF’unda sadece devlet desteğindeki yayın organları veya devlet yanlısı özel sektör kuruluşlarının yayınlarına izin verilmektedir. Azınlıkların bu kapsamda faaliyetleri daha bir hassasiyet ile takip edilmekte ve ancak resmi politika ile tam uyumlu olanlara izin verilmektedir. Kamuoyu oluşturma işlevi gören yayın organları çoğu kez ve genel olarak yayınlar kanalıyla vatandaşları yönlendirmektedir. Devlet denetimi veya yönlendirmesi altındaki yayın organlarının ne derece tek yanlı ve

objektiflikten uzak olduğunu 2014 yılında patlak veren Ukrayna olayları net bir şekilde göstermiştir. Devlet destekli yayın organları olayları tek yönlü olarak yansıtmışlardır. Ayrıca sosyal medya üzerine getirilen sınırlandırma ve yasaklama kararları, tüm vatandaşlar bakımından özgürlüklerin sınırlandırılmasına neden olmuştur. 2015 yılında kabul edilen bir yasa ile yabancı servis sağlayıcıların Rus vatandaşların e posta ve diğer faaliyetlerini depolamaları yasaklanmıştır. Devletin resmi bakış açısının tersi görüşleri ileri sürenler ve uyarılara rağmen çizgisini değiştirmeyen Rus vatandaşları mahkema kararı ile çeşitli cezalara çarptırılmışlardır (HRW, 2107).

2014 yılında ilhak edilen Kırım'da, Rusya faaliyetlerini eleştiren ve mülkiyeti Kırım Tatarlarına ait olan yayın organları kapatılmıştır. RF anayasası fikir ve düşünce özgürlüğü konusunda garanti sağladığı halde pratikte bununla çelişen yasalar, Başkanlık kararları ve fiili uygulamalar insan hakları ihlallerinin yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Azınlıklar, yaşanan gelişmelerden negatif yönde etkilenmekte ve dış dünyadaki topluluklarla ve uluslararası kuruluşlarla irtibat kurma hakları fiiliyatta uygulanmamaktadır.

Rusya'daki insan hakları ihlalleri konusunda 2020 yılında yayınlanan Uluslararası Af Örgütü raporunda bir yandan Aleksander Navalny üzerindeki baskılar eleştirilirken, öte yandan yabancı ajan yasasına dayanarak derneklerin faaliyetlerinin kısıtlanması, Yehova Şahitleri adlı örgütün üyelerinin faaliyetleri nedeniyle cezalandırılması üzerinde durulmuştur. Dağıstan Cumhuriyetinde Abdülmümin Gaziyev adlı gazeteci dış örgütlerle irtibat kurma suçlamasıyla cezalandırılmıştır (Uluslararası Af Örgütü, 2020).

3.3. Rusya'da İnsan Hakları İhlalleri ve Azınlıklar

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine aykırılıklar nedeniyle Strasbourg'a en fazla başvuru yapılan ülkelerin başında RF gelmektedir. Avrupa Konseyi üyeliğinin ardından Rusya Federasyonu AİHS çerçevesinde insan hakları standartlarını sağlama yükümlülüğü altına girmiştir. Öte yandan RF, BM sisteminde temel hak ve

özgürlüklere ilişkin ikiz sözleşmeler başta olmak üzere birçok sözleşmeye SSCB ardılı olarak taraftır.

Son dönemde Ukrayna toprağı iken ilhak edilen Kırım'da ve aynı zamanda Donets ve Luhansk topraklarını ihtiva eden Donbas bölgesinde insan hakları ihlalleri ile gündeme gelen RF, aslında ülke sınırları içerisinde de yapmış olduğı ihlaller de devam etmektedir. Yaygın işkence iddiaları, gözaltında iken kaybolan kişiler, medyanın yaygın özgürlüğünün olağanüstü ölçüde sınırlandırılması, medya mensuplarına karşı şiddet kullanılması, gazetecilerin yaygın yapmalarının engellenmesi, yaygın içeriğinin denetimden geçmeye zorlanması, örgütlenme özgürlüğünün kısıtlanması, dini özgürlüklerin sınırlandırılması RF'nunda en yaygın insan hakları ihlalleridir (Human Rights Country Report, 2019).

Gözaltına alınanların ortadan kaybolması Çeçenistan ve diğer Kafkas Cumhuriyetlerinde varlığını korumaktadır. İşkence özellikle siyasal tutukluları konuşturmak için başvurulmuş bir yöntem özelliğini günümüzde de korumaktadır. 2017 yılında dini propogonda yapan Yehova Şahitlerine gözaltında işkence uygulandığı, siyasal tutukluların aşırı eğilimle ve terör yandaşı olmakla suçlandığı uluslararası insan hakları kuruluşları raporlarında yer almaktadır.

RF'nunda gözaltı merkezlerinin standartları da sözleşmelerin öngördükleri seviyenin çok gerisindedir. Hapishanelerde mahkumlara işkence, cinsel şiddet, sağlık hizmetlerinin yetersizliği ve işkencenin yaygın olduğı insan hakları kuruluşlarının raporları ile kayıt altına alınmış durumdadır. RF'nunda bir başka insan hakları ihlali şikayeti de zorunlu gözaltı ve tutuklamanın yaygınlığıdır. Suçun niteliğı ve teşekkülü dikkate alınmadan gözaltı ve tutuklama kararı verilmesi özellikle kitlesel gösterilerde başvurulmuş bir yöntemdir.

Yargılamanın kamuoyuna kapalı yapılması, özellikle askeri ve güvenlik konularına ilişkin davalarda ve ayrıca uyuşturucu davalarında adil yargılama kuralına aykırılık teşkil etmektedir (Human Rights Country Report, 2019). Siyasal suçluların

“casusluk”, “terörizm”, “ayrılıkçılık” ve “bilgi sızdırmak”la suçlanması, gözlem altı koşullarının çok kötü olması, hastalıklarının tedavi edilmemesi de insan hakları kuruluşları tarafından yaygın uygulama olarak rapor edilmektedir. Yargılama esnasında aile hayatına ilişkin konularda gizlilik kararı alınması da bir başka yaygın insan hakları ihlali olarak dikkat çekmektedir.

Rusya’da insan hakları ihlallerinin bir başka boyutunda ise basın yayın özgürlüğü, kimi yayınların yasaklanması, devletin resmi görüşünü eleştiren süreli yayınların kapatılması gibi uygulamalar dikkat çekmektedir. Yayınların internet üzerinden yapılması durumunda çoğu kez ilgili online medya kuruluşu kapatılmaktadır. Yabancı ajan yasasında anayasa, devlet yetkilileri ve bayrağa saygısızlığın cezası 100 bin ruble para cezası yaptırımına tabiidir. Resmi görüşün dışında yapılan her eleştiri bu madde kapsamında değerlendirilmektedir. Gazeteciler ve medya mensupları, ulusal hassasiyet gerektiren konulara itina göstermedikleri suçlamasıyla sık sık cezai yaptırımlar karşı karşıya kalmaktadır.

Akademik özgürlüklerin RF içerisinde sınırları da son derece dar tanımlanmaktadır. Resmi devlet politikasının aleyhine fikir beyan etmek veya görüş açıklama genel olarak soruşturmaya konu olmaktadır. Akademisyenlerin dış dünya ile ilişki kurmaları ulusal güvenlik kaygıları ile izne tabi tutulabilmektedir.

Rusya anayasası dernek kurma özgürlüğü tanımış olmasının karşılık hükümet bu hakkın kullanımına izin vermemektedir. Özellikle yabancı ülkede bulunan bir NGO ile irtibat ilişki içerisinde olan dernekler hakkında tahkikat yürütülmekte ve yargılama sonucunda çoğu kez kapatılmaktadır. Yabancı hükümetlerdışı uluslararası örgütlerle ilişki kuran Rusya vatandaşları para ve hapis cezasına çarptırılmaktadır. Açık Rusya örgütü faaliyetleri ülke genelinde yasaklanmış ve bu teşkilat ile irtibat halinde olanlar cezaevine konulmuş veya para cezasına çarptırılmıştır. Benzer bir yaptırım Yehova Şahitleri propogandasını yapmakla suçlananlar için uygulamaya konulmuştur (Uluslararası Din Özgürlükleri Raporu, 2018).

RF’da azınlıklara karşı ayırımın yaygınlığı da insan hakları raporlarına girmiştir. Bulgular nefret suçlarında genel olarak bir artış olduğu şeklindedir. Kafkas kökenliler ve Romanlar en fazla ayrımcılıkla karşı karşıya kalan halklardır. 17 Haziran 2019 tarihinde Chemodanovka bölgesinde yaşayan 900 Roman yerel yetkililer tarafından Volgograd bölgesine sürülmüştür.

SSCB döneminde, “önde gelen” halkların halk oyunlarının ve müziklerinin haricinde her şeyin yok edildiği, Rusçanın ortak dil olarak kabul edildiği tek tip “Sovyet insanı” yaratılmaya çalışılmıştır. Sovyetler çok uluslu bir devlet olmasına rağmen her halk sadece belli bir coğrafyada yaşıyordu. Serbest dolaşım olmadığından dolayı kişisel ve toplumsal dolaşım yok denecek kadar azdı. Bu yüzden Sovyet halkları aynı çatı altında yaşamalarına, bir birlerine “yoldaş” diye hitap etmelerine rağmen, eğitim sistemindeki eksikliklerle de birbirine yabancı ve kopuk kaldılar. Sovyetler yıkıldıktan sonra Rusya ve BDT içinde sınırlı derecede olsa da serbest dolaşım hakkı kazanan halklar, ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sorunları aşabilmek için dolaşmaya, iş aramaya başladılar. Rus halkı da kendi çevresinde kendine benzemeyen ve dilini bilmediği insanlar görmeye başlayınca huzursuz olmaya başladı. Yani Ruslar Almanların 1930’lı yıllarda geçirdiği türden büyük bir depresyon geçirmekteydi. Bunun bir neticesi olarak, Rusya’da son dönemlerde sokakta “Slavlar” ve “Slav olmayanlar” genelde ise “Ruslar ve Rus olmayanlar” ayrımı gibi etnik sorunlar yaşanmaktadır.

Rusya’da etnik sorunların yaşanmaması için farklılıklara saygı temelinde bir anlayışın yaygınlaşması gerekmektedir. Ancak devlet farklı dile, dine ve ırka sahip bu halkları kaynaştıracak, birleştirecek müsamaha, hoşgörü ve diyalog siyaseti üretememektedir. İnsandan çok, devletin prestijini artırmaya yönelik pahalı projelere ve eşyaya yatırım yapılmış, halkın refah seviyesi ve ekonomik durumu istenilen seviyeye bir türlü yükselememiştir.

Rusya’da etkisini hâlâ sürdüren anlayış “Ruslar demir yumruğu sever” düşüncesine dayanmaktadır. SSCB döneminde halka totaliter yönetim şekli benimsetilmiş ve halk baskı altında tutulmuştur. Halkın yönlendirilmesinde devlet

kontrolünde olan basın programları da katkı sağlamıştır. Çok izlenen televizyon kanallarında saatlerce gösterilen ve izlenme rekorları kıran kriminal programlarda Rus olmayanların işlediği küçük suçlar abartılmış, basın bütün işlenen suçları Rus olmayanların işlediğini öne süren ayrımcı bir dil kullanmıştır. Televizyon kanallarında Orta Asyalılar ve Kafkasyalılarla alay eden programlar azalmış da olsa varlığını korumaktadır. Eğitim sisteminde başta Tatarlar ve Kafkasyalılar olmak üzere Rus olmayan halklara karşı önyargı ve düşmanlık ifadelerine rastlanmaktadır (CSIS, 2018).

Halkın dinî, millî duyguları ve değerleri siyasi sebeplerle suiistimal edilmektedir. Çarlık Rusyası döneminde Ruslar kendilerine Velikorusı veya Velikorossı (Ulurus), Ukraynalılara Malorusı veya Malorossı (Ufakrus), Beyaz Ruslara ise yine aynı mânâyâ gelen Belorusı demektedirler. Rus halkına tarihin her devresinde, biraz da sosyo-ekonomik ve siyasi depresyonları daha kolay aşmaları için devlet tarafından empoze edilmiş olan bir büyüklük, megacılık kompleksi mevcuttur. Rus milliyetçiliği, halk açlıktan kıvransa da Ulu Devlet ve Ulu Millet kompleksi sayesinde psikolojik kendini mutlu hissetmekte ve gurur duymaktadır. Bu anlayışın bir diğer boyutunda ise kendilerinden olmayanları aşağılaması bulunmakta, Rusların gerçek dostlarının olmadığı şeklinde bir ezber anlayış ve psikoloji ayrımcılığına neden olmaktadır. Ruslara çok yakın olan Ukraynalılarla bile aralarına aşılması zor duvarlar örülmüştür.

Ülkede yönetimin baskı uygulamaları nedeniyle gerçek sorunlar konuşulmamaktadır. Ruslar arasında son dönemde yaygınlık kazanan eğilim, Kafkasya ve Sibiryâ kökenlileri aşağılama, onlarla aynı binada yaşamak, metro ve otobüste seyahat etmekten rahatsızlık duyma şeklindedir. Aynı coğrafyada yüzyıllardır birlikte yaşayan milletler farklı dil, din ve kültüre sahip olmalarına karşın son dönemde dışlanmaktadır. Azeri, Ermeni, Gürcü, Karaçay, Dağıstanlı, Balkar, Osetin, Çeçen ve Kafkaslarda yaşayan diğer milletlere “Litso Kafkazskoy Natsionalnosti” yani “Kafkas Yüzlü Milletler”, Kalmık, Yakut, Hakas, Buryat, Tuvalı, Kırgız, Kazak, Özbek, Tacik, Çinli ve Vietnamlılara ise “Litso Aziatskoy Natsionalnosti” veya “Aziat”, yani “Asya Yüzlü Milletler” şeklinde alaycı ve itici bir hitap kullanmaktadır.

Basında sarı sayfalarındaki ilanlar bölümünde “kiralık ev sadece Slavlara” veya “kiralık ev Kafkas ve Asya yüzlülere hariç” şeklinde ifadeler yayınlanmaktadır. Bu kategori ilanların çok uluslu bir federal ülkede normal karşılanması ve bu tür sorunların çözülmesi yönünde tedbirler alınmaması dikkat çekmektedir. Bu ırkçı genelleme anlayışı, Kafkas ve Asyalı milletler arasında kültür farklılıklarına rağmen birbirlerine yaklaştırmış ve Ruslardan uzaklaştırmıştır.

Her gün milyonlarca insanın kullandığı Moskova Metro su gibi toplu taşıma alanlarında her 2–3 dakikada bir “Etrafınızdaki şüpheli tipleri derhal polise şikâyet edin” türünden anonslar yapılması, toplumda bir korku havası yaratmakta, insanlar birbirlerine ve özellikle kendilerine benzemeyenlere şüpheyle bakmakta ve etnik sorunların büyümesine sebebiyet vermektedir. Ülkede “Rusya Ruslarındır” türünden sloganlar maalesef gizli de olsa toplumun çoğunluğu tarafından desteklenmektedir. Ruslar arasında diğer halklara karşı uygulanan ayrımcılık “Yakutistan’ı ve Dağıstan’ı istiyorum”, ama “Yakutları ve Dağıstanlıları istemiyorum” gibi tuhaf bir çelişkiyi bünyesinde barındırmaktadır.

3.4. Rusya’nın Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Karnesi

Rusya Federasyonu Avrupa Konseyi’ne üye olduktan sonra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında yer alan insan hakları standartları Rusya iç hukukunda dikkate alınması gereken üst buyruk hukuk kuralları olarak gündeme geldi. RF’nun üyeliğinin ardından temel hak ve özgürlükler bakımından kaydedilen ilerleme veya insan hakları yükümlülükleri ile karşı karşıya kalması literatürde “Strasbourg etkisi” olarak tanımlanmaktadır (Malksoo ve Benedek; 2018).

Rusya anayasasında taraf olunan sözleşmelerin ulusal hukukun üstünde olduğu kuralı yer almaktadır. Rusya Anayasa mahkemesi ise bir kararında ikisinin eşit durumda olduğu şeklinde görüş belirtmiştir. Mahkemenin bazı kararları ise RF Anayasasına öncelik verme şeklindedir. Bununla birlikte RF’nun insan hakları alanında Avrupa standartlarını benimsemesi ve Batı içerisinde yer alma iradesini koruması çok önemli bir adım olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda bireysel başvuru hakkının

tanınması, tarihi geçmişi ve demokrasi deneyimi Batı Avrupa'dan oldukça farklı RF halkları için ileri yönde atılmış bir adımdır.

RF'nun 1993 tarihli anayasası ve AİHS genel olarak hukuki perspektiften uyumlu bir görünüm taşımaktadır. Ancak sözleşme kapsamında yer alan hakların uygulamaya aktarılması esnasında yaşanan ihlaller dikkat çekmektedir. Rusya, AİHS'ne aykırılık iddiasıyla bireysel başvuru kategorisinde aleyhinde en fazla dava açılan ülke konumundadır. Başvurular teorik olarak sözleşme kapsamındaki hakların ihlal edilmesi nedeniyle yapılmaktadır. AİHS'ne aykırılık iddiasıyla açılan davaların önemli bir bölümünün ayrımcılık yapılması ve adil yargılamanın ihlal edilmesi başlıklarını içerdiği bilinmektedir. Bu kapsamda AİHM kararlarının doğrudan veya dolaylı olarak azınlıklar meselesiyle ilgilidir. Rusya'da Çarlık döneminden günümüze multi etnik bir yapı vardır. RF'nun Avrupa Konseyi'ne sunduğu 2004 tarihli ulusal azınlıklar raporuna göre, ülkede 2010 yılı nüfusu yasımına göre 193 farklı ulusal azınlık grubu bulunmaktadır. (RF Ulusal Azınlıklar Raporu, 2004). Ulusal azınlık kavramı, çoğu kez etnik azınlıkla örtüşmekte ve onun yerine kullanılmaktadır. RF bir yandan en geniş biçimiyle etnisite, dil, din, kültür azınlıklarının varlığını kabul eden liberal bir devlet görünümünü taşımakta, ama öte yandan da azınlıkları zaman içerisinde asimile etmeye yönelik adımlar atmaktan kaçınmamaktadır.

RF'nunda 2000 yılından bugüne kadar işbaşında bulunan Putin yönetimi, anayasada federal devlet olarak tanımlanmış olmasına karşılık ülkenin siyasi/ idari yapısını tıpkı üniter devletler gibi tek merkezden idare etmeye çalışmaktadır. Bu amaçla onlarca yasal düzenleme yapılmış ve bu durum ülkede yaşayan herkesi ve özellikle de azınlıkları etkilemiştir. RF'nda temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunulmadan sınırlandırılması veya alanının daraltılması, özellikle azınlıkları negatif biçimde etkilemiştir (Prina, 2015:6-7).

RF'nun Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile ilişkileri 1996 yılında Rusya'nın Avrupa Konseyi'nen katılımından beri sıkıntılı bir görünüm taşımıştır. 1993 tarihli anayasada uluslararası hukukun ulusal hukuktan normlar hiyerarşisi bakımından üstün olduğu sonucu çıkmakta ise de uygulamada buna her zaman riayet edilmemektedir. AİHM davalarından birinde ayrımcılık yapılmasına dikkat çekilmiştir. Konstantin

Markin / Rusya davasında AİHM, Rusya’da silahlı kuvvetler mensubu kadın personele üç yıllık doğum izni verilebilmesine karşılık, eşinden ayrılan ve üç çocuğunun velayetini üstlenen erkek personel için yalnızca üç aylık izin verilmesini cinsiyet temeline dayalı ayrımcılık olarak kabul etmiş ve Sözleşme’nin 8. maddesiyle bağlantılı olarak 14. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir (Pomeranz, 2012).

RF aleyhine AİHM’inde açılan davaların artması üzerine 14 Nisan 2015’de Putin, Anayasa Mahkemesi kararlarının federal yasalar bakımından öncelik taşıdığı hükmüne içeren bir yasa imzalamıştır. Söz konusu yasa her ne kadar normlar hiyerarşisi öngörmekte ise de ulusal düzeyde AİHM kararlarının uygulanmaması şeklinde yorumlanmıştır (Bowring, 2020: 208).

2019 yılında AİHM’ne RF’ndan sözleşmeye aykırılık iddiasıyla 9328 başvuru yapılmış ve bunların 8793’ü ön koşullar veya şekil eksikliği bakımından yetersiz bulunmuştur. Kabul edilen 445 davanın 198’i hakkında sözleşme hükümlerinin ihlal edildiği şeklinde karar verilmiştir. RF, mahkeme kararlarına uymuş ve öngörülen cezaların ödemesini yapmıştır (Bowring, 2020). Rusya ile AİHM arasında ses getiren bir başka dava da Yukos davası olarak bilinmektedir. Petrol şirketi Yukos’un kanunlara aykırı olarak kamulaştırıldığı iddiasıyla açılan davada AİHM, RF’nunu 1.9 milyar dolar para cezasına çarptırmıştır. Ancak Rusya Anayasa Mahkemesi bu kararın bağlayıcı olmadığını iddia etmiştir.

RF’nun AİHM ile ilişkilerinde uyum ve çatışma Avrupa Konseyi üyeliğinden günümüze iki ana eğilim olarak varlığını korumaktadır. RF, sözleşmeye aykırılık hallerinde çoğu kez ulusal mevzuata gönderme yapmaktadır. 1993 tarihli Rusya Anayasasının 17’nci maddesinde evrensel düzeyde kabul görmüş hak ve özgürlüklerin anayasa bakımından norm karakteri taşıdığı, hak ve özgürlüklerin doğumla kazanıldığı, sınırlamanın ise ancak başkasının özgürlüğü söz konusu olduğu durumlarda yapılabileceği kayıt altına alınmıştır. Anayasa’ya göre ülke sınırları içerisinde yaşayan herkes eşittir. Devlet, ülkede yaşayan herkesin haklarının eşitliğini ve cins, ırk, tabiiyet, dil, etnik köken, zenginlik/yoksulluk, din, vicdan ve diğer ölçütlere göre ayrımcılıkla karşılaşmaması için gereken önlemleri almakla yükümlüdür. İnsan haklarının sosyal, ırksal, ulusal, dil ve din perspektifi esas alınarak

sınırlandırılması yasaktır (Russian Constitution, 1993).

1993 Anayasası hak ve özgürlükler bakımından evrensel insan hakları ayırımına uygun bir sınıflandırma yapmıştır. Buna göre, anayasada haklar negatif statü hakları, pozitif statü hakları ve aktif statü hakları olmak üzere üç ana kategoride değerlendirilmiştir. Bunların ilkinde ferdin devlet tarafında dokunulmayacak özel hayat alanının sınırları eşitlik ilkesi temelinde belirlenmiştir. İkinci grupta ferdin devletten talep ettiği sağlık, güvenlik, konut edinme ve çevre gibi haklar yer almaktadır. Üçüncü sırada bulunan aktif statü haklarında ise vatandaşların devlet yönetimine ve siyasi demokratik sisteme katılımını düzenleyen haklar yer almıştır. (Caşın- Derman, 2016: 259).

Negatif statü hakları açısından Rusya anayasası temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilemeyeceği ve anayasal güvence altına alındığını, kanun önünde herkesin eşitliğini öngörmektedir. Yine aktif statü hakları mucibince vatandaşların devlet yönetimi ve yerel yönetimlere katılma hakkı vardır. Pozitif statü hakları bakımından mülkiyet, miras, toprak edinme, çalışma serbestisi gibi haklar söz konusudur.

RF hakkında dikkatleri üzerinde toplayan bir başka AİHM kararı ise İngiltere'ye sığınan eski casus Aleksander Litvinenko'nun Rus ajanları tarafından zehirle öldürülmesi davasıdır. AİHM, bu olaya ilişkin kararında suikastın Rus ajanlar tarafından düzenlendiği ve RF'nun sorumluları cezalandıracak şekilde bir soruşturma yürütmediğini açıklamıştır. Kremlik tarafından yapılan açıklamada AİHM kararının hukuki temelden yoksun olduğu görüşü savunulmuştur.

RF'nun AİHM ile ilgili bir başka davası ise devlet başvurusu kategorisindedir. Ukrayna tarafından Rusya aleyhine yapılan başvuruda Kırım'da insan hakları ihlalleri suçlaması öne çıkarılmıştır. Rusya'nın yasa dışı olarak ilhak ettiği Kırım'da işkence ve kötü muamelede bulunduğu, kayıp kişiler, Rus vatandaşlığı dayatılması, Kırım Türklerinin dini liderlerinin tehdit edilmesi, mülkiyet hakkı ihlali, medya faaliyetlerinin kısıtlanması gibi iddialar yer almıştır.

3.5. Rusya’da Azınlık Hakları Korumasının Avrupa Konseyi Tarafından Denetlenmesi

Peki Rusya’nın çok taraflı bir sözleşmeye taraf olması ve onu onaylaması ulusal yasalarda değişiklik yapılması ve azınlıklara yönelik politikasında kapsamlı revizyonlara yol açmış mıdır? Evveliyetle ifade etmek lazımdır ki, Rusya sözleşmeye taraf olduktan sonra belirli periyotlarla ülke içerisinde azınlıkların durumları hakkında Avrupa Konseyi’ne rapor sunmanın ötesinde kapsamlı değişiklikler ve büyük adımlar atmamıştır. Resmi raporlarda ileri sürülen görüşler daha çok fiili uygulamanın olumlu yönlerini yansıtmaya ve sınırlı ölçüde sembolik adımdan ibaret kalmıştır. Örnek vermek gerekirse, Rusya’nın sözleşmeye taraf olmasından sonra Siyasal Partiler yasasında etnik temelde parti kurulamayacağı hükmü değişmemiştir. Ancak azınlık mensuplarının Kiril alfabesi dışında alfabe kullanılmasına zemin teşkil edebilecek değişiklik 2002 yılında kabul edilmiştir (Malakov-Osipov, 2006:526). 2003-2004 yıllarında ulusal kültürel otonomi kategorisindeki faaliyetler festivaller ve panayırılar, kültürel organizasyonlara izin verilmesi şeklinde genişletilmiştir.

3.5.1. Rusya Federasyonu Ulusal Azınlıklar Raporu (2000)

RF sözleşmeye taraf olduktan sonra ilk raporunu 8 Mart 2000 tarihinde Avrupa Konseyi’ne sunmuştur. Sözleşmenin 25’nci maddesine göre hazırlanan ilk raporda RF’nda 170’in üzerinde halk bulunduğu, ülkenin tarihsel olarak çok etnili yapıya sahip olduğu ve ülkede yaşayan halkların 23’ünün kendi adlarına federe devletleri olduğu, yerli küçük azınlıkların sayısının 65 olduğu olduğu, nüfusun % 20’sinin azınlıklardan oluştuğu belirtilmiştir.

Rusya hükümeti raporunda yönetimin etnik, dinsel ve kültürel farklılıklara eşit davranmak için hukuki altyapının eksikliklerinin giderilmesi için çaba gösterildiği, ana dilde eğitim hakkı tanındığı, insan haklarına ilişkin düzenlemelerden azınlık mensuplarının ayırım gözetmeden yararlanması kapsamlı faaliyet yürütüldüğü iddia edilmiştir. 1996 yılında kabul edilen Ceza Yasasında herkesin yasalar karşısında eşit

olduğu, cinsiyet, ırk, dil, etnik k3k3en, herhangi bir 3rg3te bağlılığık veya bir kabileye mensup olmanın hi7bir ayrıcalık yaratmadığının kayıt altına alındığı ve uygulamada bu esaslara itina g3sterildiği 3ne s3r3lm3şt3r (RF Ulusal Azınlıklar Raporu, 2000).

Raporda RF'nun 89 idari birimden oluğuğu, bunların federe Cumhuriyet, kray, okrugh, oblast, federal Şehir gibi birbirinden farklı isimlere sahip olduğu, federe Cumhuriyetlerin bazılarında yer alan etnik isimlerin RF'nun geleneksel olarak azınlıklara b3y3k 3nem verdiğinin g3steren bir emare olduğu g3r3Ő3 savunulmuğuğur.

Raporda RF'nun sadece Avrupa Konseyi'ne 3ye olmadığı aynı zamanda BM, AGİT, ILO, UNESCO gibi uluslararası 3rg3tlere de 3ye olduğu, insan hakları ve azınlıkların korunması 7er7evesinde başka taahh3tler altına girdiği, antlaŐma ve s3zleŐmeler imzaladığı, BM'nin 3nl3 İviz S3zleŐmelerine taraf olduğu, Soykırım S3zleŐmesi, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Yasaklanması S3zleŐmesi gibi beynelmilel metinler 7er7evesinde y3k3ml3l3kleri bulunduğu hatırlatılmıŐtır. RF tarafından sunulan raporda ayrıca t3m vatandaşların yasalar larŐısında eşit olduğu, herhangi bir ayrımcılıkla karşı karŐaya bulunmasının hukuki bakımdan yasaklandığı, h3k3metin k3c3k yerli halkların insan haklarından yararlanması i7in ilave d3zenlemeler yaptığı g3r3Őleri savunulmuğuğur (RF Ulusal Azınlıklar Raporu, 2000).

Rusya h3k3metinin azınlıkların k3lt3rlerini korumak ve geliştirmek i7in kaynak tahsis ettiği, eğitim kurumlarının a7ılmasını desteklediği g3r3Őleri savunulmuğuğur. Azınlıkların 3lkenin her b3lgesinde kendi derneklerini rahatlıkla kurdukları ve k3lt3rel faaliyet yaptıkları g3r3Ő3 3rneklerle dile getirilmiştir. 3zellikle din 3zg3rl3đ3 alanında eski rejim d3nemine kıyasla RF'nun 7ok yol aldığı, dini faaliyetlerin ve ibadetlerin baskı ile karŐılaŐılmadan yerine getirildiği ve h3k3metin bu konuda destek verdiği g3r3Ő3 savunulmuğuğur. Bir 3rnek olmak 3zere Yahudilerin 3lke genelinde 26 olan dini kurumlarının sayısının 1999'da 130'a y3kseldiği ifade edilmiştir (Rusya Azınlık Raporu, 2000: 26).

2000 yılı verilerini ihtiva eden raporda ülkede yaşayan Müslümanların toplam sayısı 15 milyon olarak gösterilmiştir. Cami sayısı da raporda 7 bin olarak yer almıştır. Rapora göre, 1999 yılı itibariyle ülkede 59 dilde 400 gazete yayınlanmaktadır. Her azınlık kendi dilini konuşma hakkına sahip durumdadır ve bu Anayasanın 26'ncı maddesi ile de kabul edilmiş bir haktır. 1998 yılında çıkarılan RF Halklarının Dillerine İlişkin Yasada her azınlığın dilini kullanma hakkı bulunduğu kayıt altına alınmıştır. Küçük Yerli Hakların bile kendi dillerinde yayın ve eğitim yapması, rapora göre Rusya yasaları tarafından öngörülmektedir. Azınlıkların geniş biçimde örgütlenmeleri de RF yasalarına aykırılık teşkil etmemektedir.

RF'nun Avrupa Konseyi'ne sunduğu ilk Ulusal Azınlık Raporunda ülkedeki fiili durumun sözleşmeye uyarlık taşıdığı iddia edilmiştir. Benzer kategorideki resmi raporlarda olduğu gibi burada da Rusya'da insan hakları ve azınlıklara ilişkin negatif uygulamalara yer verilmemiş, olumsuzluklar ve negative örnekler üzerinde durulmamıştır.

RF'nin resmi raporunu inceleyen Danışma Komitesi değerlendirmesinde ise Rusya'da yasalara rağmen ayrımcılığın devam ettiği, medya organlarının geneli itibariyle Rus dilinde yayın yaptıkları, azınlıkların yoğun bulunduğu Cumhuriyetlerde bile durumun farklı olmadığı görüşü savunulmuştur (Avrupa Konseyi Danışma Komitesi Raporu, 2000). Danışma Komitesi raporunda ülkede Çeçenistan olayları nedeniyle insan hakları ihlallerinin yaygın olduğu ve bu durumun azınlıklara yönelik ayrımcı uygulamalarla mücadele edilmesini engellediği görüşü savunulmuştur. Hükümet raporunda federe birimlerin bu konuda aldıkları önlemler üzerinde durulmadığı ve azınlık ismini taşıyan devletlerde bile ihlallerin yaşandığı görüşü dile getirilmiştir. Kısmî düzelmelere rağmen RF genelinde azınlıklara yönelik uygulamaların sözleşme hükümleri ile uyumlu olmadığı, raporda örneklerle ortaya konulmuş ve RF hükümetinden ilave çaba göstermesi talep edilmiştir.

Birinci rapor üzerine Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 10 Temmuz 2003 tarihli kararında ise hükümetin Danışma Komitesi ile işbirliği yapmaya devam etmesi tavsiye edilmiş ve azınlıkların siyasal katılımında ve kendilerine yönelik resmi

uygulamada yetersizlikler bulunduğu Krasnador bölgesindeki Mesket Türkleri örnek gösterilerek dile getirilmiş, Kafkas Halklarına karşı ülke genelinde negatif bakış açısını gösteren başka örnekler olduğu görüşü savunulmuştur (Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kararı, 2003)

3.5.2. Rusya Federasyonu Ulusal Azınlıklar Raporu (2006)

Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıklar Çerçeve Sözleşmesine göre, üye devletler ülkelerinde azınlık haklarına ilişkin gelişmeleri beş yıllık aralıklarla Bakanlar Komitesi'ne rapor etme yükümlülüğü altındadırlar. RF'nun 2006 tarihli ikinci raporunda da ilkinde olduğu gibi hükümet bakış açısına göre son beş yılda azınlık hakları alanında ülke genelinde yaşanan gelişmeler sıralanmış ve negatif gelişmeler üzerinde durulmamıştır. Raporda RF içerisinde yaşayanların toplam sayısının 2002 yılı verilerine göre 145 milyon 166 bin olduğu ve bunların % 73.3'ünün kentlerde, % 26.7'sinin kırsal bölgelerde yaşadığı, ülkede 160'dan fazla halkın bulunduğu, Rus kökenlilerin hakim çoğunluk oluşturdukları ve diğerlerinin de en büyüğü 5 milyon 560 bin rakamla Tatarlar olmak üzere ülkede yaşadıkları, Romanların ve Taciklerin sayısında artma eğilimi gözlemlendiği, en az nüfusa sahip 45 etnik grubun toplam nüfuslarının 120 bin olduğu ifade edilmiştir (Avrupa Konseyi Danışma Komitesi Raporu, 2006).

Raporda Rusya hükümetinin çok uluslu yapıya sahip olduğu ve birlikte yaşama deneyiminin ehemmiyet taşıdığı, azınlıklara tanınan kimi hakların kökenlerinin geçmişe gittiği ifade edilmiştir. Rusya hükümetinin Çerçeve Sözleşmeyi esas alarak azınlıklara ilişkin konularda önemli adımlar attığı, ortadan kalkma tehlikesi olan azınlıkları koruma programı başlatıldığı ve esasen bunun Anayasanın 69'ncu maddesinde öngörüldüğü belirtilmiştir.

Raporda ayrıca son beş yılda azınlıkların örgütlenmesinin teşvik edildiği, kültürel gelişmelerinin desteklendiği, bu amaç doğrultusunda merkezi ve yerel hükümetlerin kaynak ayırdıkları görüşü savunulmuştur (RF Azınlıklar Raporu,

2006:8). Rusya hükümeti özellikle nüfusu azalan yerli azınlıkları korumak ve onların geleneksel hayat biçimlerini sürdürmelerini kolaylaştırmak için destek programını uygulamaya koymuştur. Bu hedef doğrultusunda yerel ve merkezi hükümet düzeyinde çok sayıda yeni yasal düzenleme ve mevcut yasalarda değişiklikler yapılmıştır. Rapor, Kuzey Sibirya ve Uzakdoğu coğrafyasında nüfusun güçlü biçimde desteklenmesinin hükümetin öncelikleri arasında bulunduğu görüşünü savunmaktadır. Çok sayıda federal yasa ile azınlıkların ekonomik zorluklara karşı desteklendiği ve taleplerinin dikkate alındığı belirtilmiştir.

Hükümet azınlıkların yerel birimler kanalıyla yönetime katıldıkları ve taleplerinin dikkate alındığını raporda ifade etmiştir. Hükümet raporunda etnik azınlıkların kendi dillerinde eğitimi teşvik için anaokulundan başlamak üzere her kademedeki hükümet tarafından teşvik verildiği belirtilmiştir. Eğitim kurumlarının % 9'unun Rusça dışında eğilim verdiği raporda yer almıştır. Rapora göre, kitle iletişim organı hüviyetinde bulunan azınlık dillerindeki yayın organlarının 2001 yılında 825 olan sayısı, 2002 yılında 1035'e, 2003 yılında 1280'e ve 2004 yılında da 1355'e yükselmiştir (Avrupa Konseyi Azınlıklar Raporu, 2006: 32). Raporda azınlıkların yaşadıkları bölgelere merkezi bütçeden yapılan tahsisatlar ayrıntılı biçimde anlatılmıştır. RF resmi raporunun sonuç bölümünde azınlıklar raporu hazırlanırken Helsinki Grubu, İnsan Hakları alanında faaliyet gösteren hükümetlerdışı uluslararası örgütlerle işbirliğine gidildiği ve onların görüşlerinin de dikkate alındığı ve Rusya'nın bu alanda gerekli görülmesi halinde ek adımlar atabileceği iddia edilmiştir.

2007 tarihli Avrupa Konseyi Danışma Komitesi raporunda ise Rusya'nın Ulusal Azınlıklar Çerçeve Sözleşmesini imzaladıktan sonra bu alanda yürüttüğü çabaların olumlu olduğu, buna rağmen ülkede etnik bakımdan farklı olanlara karşı ayrımcılığın devam ettiği, eğitim alanında yapılanların eskiye kıyasla ilerleme anlamına geldiği ancak yeterli olmadığı görüşü savunulmuştur. Özellikle nefret suçlarında artma meydana geldiği, ayrımcı ve dışlayıcı ifadelerle yeteri oranda mücadele edilemediği, Rus çoğunluğun büyük kentlerde diğerlerini dışladığı görüşü ifade edilmiştir. Azınlıkların siyasal partilerde ve yayın organlarında daha güçlü temsil edilmesine ihtiyaç olduğu ve ülkenin genel olarak beklenen ilerlemeyi sağlayamadığı belirtilmiştir.

(Avrupa Konseyi Danışma Komitesi Raporu, 2007). Raporun sonuç bölümünde hükümetin iddiaları aksine ana akım medyada azınlıkların sesinin duyulmadığı ve Rusça kanalların baskın olduğu, ulusal yayın yapan televizyonda çok daha belirgin biçimde ortaya çıktığı ve kamuoyu oluşturma işlevi gördüğü görüşü savunulmuştur. Azınlık koruma alanında hükümetin taahhütlerinin gerçekleşmediği, azınlık hakları alanında ilerleme sağlanamadığı, hükümetin kapsamlı bir ayrımcılığı önleme yasası kabul etmesi gerektiği belirtilmiştir. Azınlıklara yapılan desteğin sembolik olduğu, ırkçı ve ayrımcı şiddetin oransal olarak güçlendiği, nefret konuşmalarının kitle iletişim organlarında yer almasının hükümet tarafından önlenemediği, Kuzey Kafkasya’da şiddetin daha da artmasından endişe duyulduğu ifade edilmiştir.

İkinci rapora ilişkin Bakanlar Komitesi kararında ise azınlıkların kontrolü altında 1350 gazete ve 300 TV kanalı, 250 radyo istasyonu bulunmasından memnuniyet duyulduğu, eğitimde azınlık dillerinde eğitimin güçlenmesinin olumlu karşılandığı, buna karşılık bazı alanlarda geriye gitme yaşandığı görüşü ifade edilmiştir. Bakanlar Komitesi kararında ayrıca hükümetin ayrımcılığı önleme ve azınlıkları koruma konusunda daha güçlü önlemler alması, nefret söyleminin cezalandırılması, Çeçenistan’daki insan hakları ihlallerinden kaygı duyulduğu ifade edilmiştir (Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kararı, 2007).

3.5.3. Rusya Federasyonu Ulusal Azınlıklar Raporu (2011)

RF’nun 2010 yılında sunduğu üçüncü ulusal azınlıklar raporunda evveliyetle hükümetin azınlık hakları konusunda büyük sorumluluk üstlendiğine vurgu yapılmaktadır. Raporla göre hükümet ayrımcılığı ve aşırılığı önlemek için ana akım yayın organlarında ve sosyal hayatta diyalog ve işbirliğine vurgu yapan yayınları arttırdığını, bu eğilimi güçlendirmek için eğitim programlarında değişikliğe gidileceği, barış içerisinde bir arada yaşamaya ağırlık verildiğini iddia etmiştir. Gerekli görülmesi durumunda önyargıların aşılması için tıbbi destek uygulamasına da gidilmesinin planlandığı, internet üzerinde bu amaçla denetim getirildiğini rapor etmiştir. Hükümet raporunda, Moskova yönetiminin Rus milletinin sadece Rus etnik kökenlilerden

oluşmadığı, diğerlerinin de varlığının ve bir arada yaşamının gerekliliği ve bilinci oluşturmayı hedeflediği görüşü ileri sürülmüştür (RF Ulusal Azınlıklar Raporu. 2010:19).

Rusya, İçişleri Bakanlığı nefret suçları ile mücadele için milyonlarca kitapçık bastırılmış ve bunları ülkenin her yanında dağıtmıştır. Rapora göre, etnik grupların kaynaşmasını sağlamak için merkezi ve yerel birimlerin desteği ile ülke genelinde 2008-2009'da yüzlerce festival tertiplenmiştir. Raporun sonuç bölümünde Ulusal Azınlıklar Çerçeve Sözleşmesinin Rusya Anayasasına göre ulusal hukukun bir parçası ve hatta üstünde yer aldığı görüşü savunulmaktadır. RF hükümeti bu görüşü benimsemekte ve ülke genelinde ihlal ve aykırılıkları giderme çabası içerisinde. Daha alınması gereken çok yol olduğu bilince ile hareket edildiği görüşü savunulan raporda ayrımcılık ve nefret suçları ile mücadele etmeye hükümetin ağırlık verdiği görüşü savunulmaktadır.

Hükümet Raporunda öne sürülen görüşlere karşılık Danışma Komitesi Raporunda RF yönetiminin yürütmüş olduğu faaliyetlerin aşırı grupların saldırgan davranışlarını engelleme bakımından yetersiz olduğuna vurgu yapılmıştır. Özellikle Kafkasya, Orta Asya ve Roman kökenlilere karşı şiddetin alarm verici seviyeye ulaştığı, istihdam ve ikamet alanlarında Slav olmayanlara karşı yaygın ayrımcılığın devam ettiği ve hükümetin bunu önlemeyemediği, kamu görevi yapan polislerin de yaygın biçimde ayrımcılık yaptığı, haksız suçlamalarda bulunma ve rüşvet aldığı görüşü savunulmuştur (Avrupa Konseyi Danışma Komitesi Raporu, 2011). Danışma Komitesi raporunda ayrıca adli yargıda ayrımcı uygulamalar yapıldığı, cezaevlerinde dışlama ve şiddetin yaygınlaştığına vurgu yapılmıştır. Azınlık mensuplarının kültürel faaliyetlerinin olağan hayatın içerisinde pek görülmediği ve bu kategori faaliyetlerin işbirliği ve dayanışmaya katkısının tartışmalı olduğu görüşü savunulmuştur.

Raporun sonuç bölümünde Rusya hükümetinin ayrımcılığı önleme konusunda acilen önlem alması ve yasal düzenlemeler yapması, ırkçılık ve şiddet ile mücadele için özel ve uzmanlaşmış yapılar oluşturması tavsiye edilmektedir. Kafkas kökenli ve Roman vatandaşların toplumda genel olarak dışlandığı ve bunun da yaygın olduğu,

hükümetin bu konularda etkili sonuç verecek adım atmadığı belirtilmektedir. İnsan hakları ihlalleri ile paralel seyreden bu durumun önlenmesi için kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, eğitime ağırlık verilmesi, azınlıkların devlete olan güveninin sarsılmasının önlenmesi istenmektedir. 2013 yılında kabul edilen Bakanlar Komitesi kararında ise genel olarak Danışma Komitesinin görüşleri tekrarlanmış ve RF hükümetinden etkili sonuçlar verebilecek yasal ve idari önlemler alınması talep edilmiştir (Avrupa Komitesi Bakanlar Komitesi Kararı, 2013)

3.5.4. Rusya Federasyonu Ulusal Azınlıklar Raporu (2016)

RF'nun ulusal azınlıkların haklarının korunması konusunda Avrupa Konseyi'ne sunduğu son raporda ise ülkenin özel bir durumu bulunduğu, ülkede yaşayan azınlıkların sayısının 193 ve konuşulan dillerin sayısının da 277 olduğu iddia edilmiş, dini bakımdan da komplike bir yapı bulunduğu en yaygın dinlerin Hıristiyanlık, İslam, Budizm ve Yahudilik olduğu ifade edilmiştir. RF'nun etnik ve dini bakımdan kompleks bir görünüm taşıyan yapıda siyasi istikrarı ve barışı korumak aşırılık, yabancı düşmanlığı ile mücadeleyle önem verdiği ve anayasa ile tanınan hak ve özgürlüklerden tüm vatandaşların eşit biçimde yararlanması çabası içerisinde olduğu görüşü savunulmuştur. Etnik azınlıklar arasında işbirliği ve bir arada yaşama bilincini güçlendirmeye hükümetin ehemmiyet verdiği, hoşgörünün güçlenmesi için çalıştığı, dezavantajlı gruplara destek sağlandığı öne sürülmektedir. Raporun sonuç bölümünde ise daha önceden tekrarlanan görüşler bir kez daha ifade edilmekte ve RFnu uluslararası yükümlülük altına girdiği, insan haklarından azınlıkların tam yararlanması için çaba gösterdiği ve pozitif haklar vermek suretiyle azınlıkları eşit duruma getirme gayreti içerisinde olduğu belirtilmektedir (RF Ulusal Azınlıklar Raporu, 2016).

Sonuç bölümünde Rusya Anayasasının 15'nci maddesine göre uluslararası antlaşmaların iç hukukta güçlü biçimde geçerliliği bulunduğu, hükümetin etnik ve kültürel çeşitlilik içinde çok dilli bir yaklaşımı benimsediği görüşü savunulmuştur. Hükümetin resmi görüşlerine karşılık denetleme işlevi gören Danışma Komitesi raporunda ise hükümetin kısa vadeli önlemlerle netice alamayacağı ve azınlık

haklarının korunması konusunda uzun vadeli ve tutarlı bir proje ortaya koyması tavsiye edilmiştir. Hükümetin azınlık mensuplarının görüşlerini dile getirmeleri için yeni fırsat ve yasal zemin oluşturması gerektiği, mevcut sistem içinde daha ileri aşamalara gitmenin zorlukları bulunduğu, azınlıkların kamu desteğini güçlü biçimde hissetmeleri gerektiği üzerinde durulmuştur (Avrupa Konseyi Danışma Komitesi Raporu, 2018).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 8 Aralık 2020’de kabul ettiği Rusya’da ulusal azınlıklar hakkındaki nihaî metinde ise RF hükümetinin azınlıkların insan hakları korumasını çoğunlukla eşit seviyeye getirmek için derhal ve etkili sonuç verecek önlemler alması çağrısı yapılmış, hükümetlerdışı uluslararası örgütlerle ilişki kurulmasını engelleyen yasalarda değişiklik yapılması ve azınlık mensuplarının haklarını ve çıkarlarını güçlü biçimde korumak için hükümetin önlem alması ve yasal değişiklikler yapması istenmiştir. RF sınırları içerisinde bulunan Romanların haklarını korumak için hükümetin ilave önlem alması, azınlık mensuplarının toplumda varlıklarının güçlü biçimde hissedilmesi ve medyada daha güçlü temsili gerektiği ve hükümetin azınlık dillerinin kaybolmaması için daha fazla çaba göstermesi istenmiştir (Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kararı, 2020).

RF’nun Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi çerçevesinde rapor mükellefiyeti önümüzdeki dönemde 5 yıllık periyotlarla devam edecektir. Söz konusu raporlarda RF hükümetinin, sözleşme yükümlülüklerini yerine getirmek için son beş yıl içerisinde kaydedilen ilerlemeleri ortaya koyma çabası içerisinde olduğu görülmüştür. Negatif hususları ve eksiklikleri ve sözleşmeye aykırı resmi uygulamaları, hükümet raporları mümkün olarak gizleme veya basitleştirme çabasıdadır. Buna karşılık NGO ve başka kaynaklardan da ülkede insan hakları ve azınlıkların sorunları konusunda bilgi temin eden Danışma Komitesi, hükümet raporlarının eksik ve hatalı yönlerine dikkat çekmekte, olumlu yöndeki ilerlemeleri olumlu karşıladığını belirtmektedir. Sözleşme hükümleri konusunda RF’nun resmi durumu Bakanlar Komitesi tarafından yayınlanan rapor ile tescil edilmektedir. Bu aşamada nihai raporun muhtevasında siyasi pazarlıklar nedeniyle kısmî revizyonlar

yapılmış olsa da, Bakanlar Komitesi raporu, ülkenin sözleşme kapsamında azınlık hakları karnesi olarak değerlendirilmektedir.

RF, bu genel çerçeve içerisinde değerlendirildiğinde sözleşmeye taraf hale gelmesinin ülke genelinde azınlık hakları durumunda kayda değer ilerleme sağlanmasını temin etmediği görülmüştür. Ayrımcılık ve ötekileştirme, alınan tüm önlemlere rağmen, Uzakdoğu kökenliler, Kafkas halkları ve Romanlar bakımından varlığını korumaktadır. Öte yandan küçük yerli halkların asimile olmaları, dilleri ve kültürlerinin zaman içerisinde yok olması da, alındığı ileri sürülen önlemlere rağmen engellenememektedir. Azınlık dillerinde eğitim uygulamasının yaygınlaştığı ileri sürülmekte ise de fiiliyatta azınlıklar istihdam için Rusça eğitimi tercih etmektedirler. Hükümetin “ulusal bilinç kazandırmak” amacıyla Rus kültürünü ve değerlerini diğer halklara empoze etmesi, hükümetin yürüttüğü faaliyetlerin Rus Ortodoks Kilisesi program çerçevesinde okullarda ve askeri kurumlarda sürdürülmesi ve bu konuda aşırı uygulamalar azınlıkların dışlandığı izlenimi yaratmaktadır.

RF'nun Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Sözleşmesine taraf olması ve bu konuda öngörülen alanlarda önemli adımlar atması eski döneme kıyasla insan hakları ve azınlık hakları alanında ilerleme sağlanmasına kapı aralamıştır. Ne var ki, RF bünyesinde önemli adım olarak değerlendirilen uygulamalar esasen eski uygulamaların günün koşullarına uyarlanması olarak görülmelidir. RF'nun sözleşme kapsamında ilerleme kaydedip kaydetmediği diğer Avrupa Konseyi üyelerinin durumu esas alınarak yorumlanmalıdır. Bu genel çerçeve içerisinde Avrupa Konseyi üyesi olan ve insan hakları ve azınlık hakları sözleşmelerine taraf olan RF, retorikte çok önemli adımlar atmış olmasına karşılık uygulamada öngörülen standartları yakalama bakımından yetersiz kalmaktadır.

SONUÇ

1992’de BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarına İlişkin Deklarasyonda devletler için azınlıkların dil, din ve kültürel kimliklerini tanıma ve varlıklarını koruma yükümlülüğü öngörülmüştür. Azınlıklar meselesinde temel sorun, tüm devletlerin üzerinde mutabakat sağladıkları bir tanımın bulunmamasıdır. Çünkü dünya ülkelerinin karşı karşıya kaldıkları azınlık sorunları birbirinden farklı özellikler taşımasıdır. Bazı ülkeler azınlığın varlığını yadsımakta, azınlık ve çoğunluk yerine meseleye insan hakları perspektifinden bakmanın gerekli olduğunu öne sürmektedir. Yine bazı ülkelerde azınlık hakları ulusal yahut beynelmilel bakımdan hukuki bir çerçeveye dayanırken, diğerlerinde büyük ölçüde yönetimin ortaya koyduğu bakış açısına göre şekillenmektedir. Bununla birlikte devletler, açık veya örtülü biçimde Francesco Capotorti tarafından yapılan azınlık tanımı konusunda mutabakat sağlamışlardır. 1977 yılında BM’nin organlarından Ekonomik ve Sosyal Konseye bağlı İnsan Hakları Komisyonunun alt birimi olan Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonunda raportör olarak çalışan Capotorti, en geniş kapsamlı azınlık tanımı yapmış kabul edilmektedir. Söz konusu tanıma göre azınlık, bir ülke devleti içerisinde vatandaş statüsünde olup da çoğunluktan etnisite, dil, din ve mezhep bakımından farklılaşan, kendi içinde dayanışma ve ortak özelliklerini sürdürme iradesi bulunan, fiili ve hukuki bakımdan eşitlik arayan halk topluluğudur.

Bu tanım azınlık kabul edilebilmek için vatandaşlık kriterini zorunlu görmekte ve bu durum da yeni tartışmalara neden olmaktadır. Herhangi bir devlet ile uyruk bağlantısı olmayan vatansızların (haymatlos) ve çeşitli sebeplerle ülkelerini terk eden mültecilerin de nihaî tahlilde, en azından sosyolojik olarak azınlık oldukları açıktır. Azınlık hakları korumasının yelpazesi, ana hatlarıyla azınlıkların varlıklarını tanıma, etnik kimliğin muhafaza edilmesi, ayrımcılık yasağı, temel hak ve özgürlükler bakımından çoğunlukla eşitlik sağlanması, azınlık dilinde eğitim hakkı ve son olarak da azınlıkların yönetimde temsili, bir diğer ifadeyle siyasal katılımı içermektedir.

Rusya Federasyonu'nda Azınlık Hakları Koruması başlığını taşıyan bu çalışmanın ilk bölümünde azınlıkların kökeni, tanımı ve uluslararası hukukta azınlık hakları korumasının tarihsel gelişimi incelenmiştir. Gerçekten de azınlıklar, Soğuk Savaşın sona erdiği Doğu Bloğunun ortadan kalktığı günümüz koşullarında dünyanın en çetrefil sorunlarından biri olarak uluslararası politikanın gündeminde varlığını korumaktadır. Bünyesinde az veya çok azınlık ve hatta mülteci barındıran tüm devletler, bir şekilde azınlıklar meselesinden etkilenmektedir.

Azınlıklar hakkında iki ana yaklaşımdan ilki, sorunu insan hakları korumasının doğal bir uzantısı olarak ele alma şeklindedir. Bu yaklaşıma göre, azınlık ve çoğunluk yerine meseleye insan hakları perspektifinden bakılmalı ve hiçbir şekilde ayrımcılık yapılmamalıdır. İkinci yaklaşımda ise kanun önünde eşitlik ve ayırım yapılmamaya ilave olarak azınlıkların dezavantajlı konumuna dikkat çekilmekte, pozitif haklar tanınmak suretiyle çoğunlukla eşit düzeye getirilmesi hedeflenmektedir.

Azınlık hakları korumasının temel ilkeleri, öncelikle BM şemsiyesi altında yayınlanan bildirelere ve üye devletlerin tarafı olduğu bağlayıcı sözleşmelere dayanmaktadır. BM Genel Kurulu tarafından 1992 yılında kabul edilen Azınlıklara Mensup Kişilerin Haklarının Korunmasına İlişkin Bildiri, bu alanda çok önemli başlangıç noktası kabul edilmektedir. İkiz Sözleşmelerin ilki olan 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27'nci maddesinde ifade edildiği şekliyle, devletler, azınlıkların etnisite, dil ve din farklılıklarını ve haklarını en geniş biçimde tanıma ve koruma yükümlülüğü altına girmişlerdir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinde ise ayırım yapmama, bir başka ifadeyle, tanımlanan hak ve özgürlüklerin tüm vatandaşlara teşmil edilmesi kuralı yer almıştır. Devletler, söz konusu sözleşmeler mucibince vatandaşlarına karşı sağlık, sosyal hizmetler ve eğitim konularında en yüksek standardı sağlama ve ötekileştirmeme yükümlülüğü altına girmişlerdir.

Benzer nitelikte bağlayıcı hükümler, Irkçılığın ve Irk Ayrımının Her Türünün Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi, Kadın Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi metinlerde de yer almaktadır. 1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi, Roma Statüsü olarak da bilinen Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluş Sözleşmesi

ve Uluslararası Çalışma Örgütü standartlarını düzenleyen metinlerde de azınlıklara karşı ayrımcılığı yasaklayan ve hatta pozitif ayrımcılık yapılmasını teşvik eden hükümler yer almıştır.

Bölgesel düzeyde ise çeşitli uluslararası örgütler çatısı altında insan hakları ve azınlık haklarına ilişkin temel ilkeler ve bağlayıcı sözleşmeler imzalanmıştır. Avrupa Konseyi bünyesinde bu kategoride onlarca sözleşme düzenlenmiştir. Bunların içerisinde azınlık hakları koruması ile en fazla ilgili olanlar, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Sözleşmesi, Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme ve Avrupa Azınlık Dilleri Sözleşmesidir.

Rusya Federasyonu, 1996 yılında Avrupa Konseyi'ne katılmış ve o zamandan itibaren bu örgütüm kurumlarında etkili biçimde temsil edilmiştir. Avrupa Konseyi üyeliği çerçevesinde RF, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi başta olmak üzere, teşkilat bünyesinde insan hakları ve azınlıklara ilişkin sözleşmelere imzalamak suretiyle taraf olmuş, bununla birlikte Avrupa Azınlık Dilleri Sözleşmesini onaylamamıştır.

Rusya'nın tarafı olduğu Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme, onaylanmanın ardından bağlayıcılık kazanmıştır. RF, azınlık hakları koruması konusunda sözleşmede düzenlenen hususlarda uygulama yapma yükümlülüğü altına girmiştir. Bu çerçevede sözleşmede öngörülen denetim usulleri mucibince belli aralıklarla, coğrafi sınırları içerisinde yaşayan azınlıklara ilişkin fiili durumu ve alınan önlemleri ihtiva eden rapor sunması zorunlu hale gelmiştir. Ama öte yandan da ulusal düzeyde pek çok yasanın da azınlık hakları konusunda hükümler taşıdığı görülmüştür. 1993 tarihli anayasada ve ayrıca federal yasalarda insan hakları ve azınlıklara ilişkin temel ilkeler yer almış, anayasada ayrıca uluslararası sözleşmelerin iç hukukta dikkate yahut bu ilkelere gönderme yapılmıştır.

RF'nun SSCB sonrasında Avrupa Konseyi'ne üye olması, bu ülkenin Avrupalılaşması yolunda atılan çok önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Gerçekten de RF, 1990'lı yılların başından itibaren kendini Batı sisteminin içinde konumlandırma çabası içerisinde olmuş, bu yaklaşımın doğal bir uzantısı olarak da Batı merkezli uluslararası örgütlerle yakın ilişki kurmuştur. Rusya'nın AB ile

ilişkilerinde öne çıkan en önemli boyut ekonomik ilişkiler ve ticaret olurken, NATO ile 1990'lı yıllarda "barış için ortaklık" programı çerçevesinde işbirliğine gidilmiş, anlaşmazlık olmakla birlikte güvenlikle ilgili birçok konuda örtülü veya açık işbirliği arayışı gündeme gelmiştir. RF, Avrupa merkezli uluslararası örgütler içerisinde Avrupa Konseyi'ni kendine yakın bulmuş ve bu örgüte 1996 yılında katılmıştır. Avrupa kıtasında demokrasi, insan hakları ve azınlıkların korunması alanlarında hassasiyeti ile tanınan Avrupa Konseyi'ne RF'nin katılması siyasal analistler tarafından Rusya'nın yeni nesil Batılılaşması girişimi olarak kabul edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Çarlık döneminden beri bünyesinde etnisite, dil, din ve mezhep bakımından farklı azınlıkları barındıran RF'nun Avrupa Konseyi üyeliği ve hemen ardından Ulusal Azınlıkları Koruma Sözleşmesine taraf olmasının, ülke sınırları içerisinde yaşayan azınlıkların haklarının korunmasında ilerleme sağlayıp sağlamadığını incelemektir. Ülke içerisinde yaşayan azınlıkların yelpazesi oldukça geniştir ve çeşitli kriterlere göre sınıflandırılmaktadır. RF içerisindeki Slav kökenli olanlar ve olmayanlar, azınlık adı taşıyan federe Cumhuriyete sahip olanlar ve olmayanlar, siyasi talebi bulunanlar ve diğerleri, belli bir coğrafyada yoğunlaşanlar, heterojen olarak yaşayanlar gibi sınıflandırmalara tabii tutmak mümkündür. Bununla birlikte azınlıkların tasnifi konusunda klasik ayırım etnisite, dil ve din azınlıkları şeklinde yapılmaktadır. Hangi ölçüt esas alınırsa alınsın, RF azınlıklar bakımından dünyanın en karmaşık ülkeleri arasında yer almaktadır.

RF anayasal sistemi örtülü olarak, azınlık ismi taşıyan Cumhuriyetlerde azınlıkların haklarının korunması, temel hak ve özgürlüklerden yararlanma, bu hakka sahip olmayan azınlıklardan daha ileri seviyede olmasını öngörmüştür. Bunun temel sebebi, etnik azınlığın ismini taşıyan Cumhuriyetlerde azınlık dilinin Rusça yanında ikinci resmi dil hüviyetine sahip olması ve azınlıkların yönetimde, en azından teorik olarak, temsil edilmesidir. Bununla birlikte, azınlık ismi taşımayan federe birimlerde yaşayanlar da insan hakları ve azınlık hakları korumasın bakımından aynı federal mevzuata ve uluslararası yükümlülüklerle tabiidir.

Bir başka azınlık grubu olan yerli haklar ise geneli itibariyle RF'nun kadim halklarından olmalarına rağmen zamanla sayıları azalmış ve yok olma tehlikesi ile

karşı karşıya kalmışlardır. RF ulusal mevzuatı ve beynelmilel sözleşme hükümlerinde bu kategori azınlıkların ortadan kalkmaması için devletin çaba göstermesi ve yükümlülük üstlenmesi öngörülmektedir. Buna rağmen yerli halklar kategorisinde bulunanların uzun vadede dillerinin ortadan kalkması ve asimilasyon tehlikesi söz konusudur.

Avrupa Konseyi üyeliği ve ardından AİHS ve Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi kapsamında RF'nun azınlık hakları koruması alanında yeni ve çağdaş yükümlülükler altına girdiği açıktır. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse Avrupa Konseyi üyeliği RF'nun Batılılaşması için yeni bir kapı aralanması anlamındadır. Bununla birlikte tüm bu alanlarda RF'nun ortaya koyduğu performans Avrupa standartlarının yakalanması için yeterli olmamıştır. Rusya'nın coğrafi bakımdan geniş olması ve ülke sınırları içerisinde çok sayıda azınlık bulunması, idari sistemin karmaşık yapısı gibi nedenlerle, azınlık hakları alanında kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştır. Bunun sebeplerinin başında RF'nda demokratik toplum geleneğinin Avrupa Konseyi standartlarından daha geri seviyede olması gelmektedir. Öte yandan RF'nun insan hakları karnesinin zayıf olması, ulusal güvenlik kaygısı veya siyasi rejimin tehlikede olduğunun öne sürülerek hukuk devleti, insan hakları ve demokrasi bakımından Avrupa standartlarından uzaklaşılması, azınlık hakları korumasına da negatif bir şekilde yansımıştır.

Bununla birlikte RF'nun azınlık hakları koruması alanında ortaya koyduğu uygulama birçok alanda ilerleme ve yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Ancak ilgili sözleşmede üzerinde ehemmiyetle durulan temel ilkeler olan kanun önünde eşitlik, ayrımcılık yapılmaması, azınlık dilinin korunması, ana dilde eğitim, azınlıkların düşünce, vicdan ve din özgürlüğü alanında karşı karşıya kaldığı sorunlar varlığını korumaktadır. Medya alanında çok sesliliğin sağlanması, azınlıkların dilinin kamusal alanda kullanımı ve azınlık dilinde medya yayını yapılması gibi alanlarda ilerlemeler olmakla birlikte, ülke genelinde insan hakları ve demokrasi alanında yaşanan sıkıntılar kazanımların sınırlı kalmasına yol açmıştır. RF'nun sözleşme yükümlülükleri kapsamında beş yıllık aralıklarla azınlık hakları konusunda sağlanan ilerlemeleri ihtiva eden resmi raporları, savunma refleksi ile hazırlandığı için ülke sınırları içerisinde azınlıklarla ilgili gerçekleri ortaya koymaktan uzaktır. Bir başka ifadeyle, Avrupa

Konseyi'ne sunulan resmi raporlar ve diplomatik açıklamalar ülkenin azınlık hakları konusundaki gerçekleri ile örtüşmemektedir. Resmi raporlar, hükümetler dışı kuruluşların bulguları ile çoğu kez çelişmektedir.

Rusya Anayasası her ne kadar insan hakları ve azınlıklara ilişkin mevzuat bakımından Batı seviyesinden çok fazla geri düzeyde değil ise de yönetimin aldığı idari kararlar, otoriter özellikler taşıyan geleneksel kültür, mevzuatın uygulanması esnasında yaygın olan ayrımcılık sıkıntı yaratmaktadır. Ülkede çoğunluk oluşturan Rusların kültürü ve yaşam biçimi, diğer halklara eğitim ve medya yoluyla empoze edilmektedir. Dini özgürlüklerin korunması alanında da benzeri bir durum söz konusudur. Rus anayasasında devletin dini gruplara karşı eşit mesafede bulunduğu ve laik karakter taşıdığını ifade edilmiş ise de uygulamada Ortodoks inancı gayri resmi düzeyde desteklenmektedir. Rus ulusal kimliğini güçlendirme, diaspora Ruslarına sahip çıkma ve Moskova'nın tüm dünyada Ortodoks inancını benimseyenlerin merkezi olma iddiası gibi gelişmeler, Rus Ortodoks Kilisesini önemli bir aktör haline getirmiştir. Rusya'da koruma altında olduğu ifade edilen Müslüman, Hindu ve Yahudi gibi geleneksel inançlara ilave olarak Katolik ve Protestan mezheplerine ve pagan inançları benimseyenlere de ayrımcılık uygulanmaktadır. Bu husus Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan azınlıkların denetimi raporlarında ve ayrıca hükümetler dışı insan hakları kuruluşlarının belirli periyodlarla yayınladıkları ülke analizlerinde açık biçimde ortaya konulmaktadır.

RF sınırları içerisinde yaşayan azınlıkların hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılmasının bir nedeni de, Putin idaresinin merkezîyetçi karakter taşıyan tutumu ve bu çerçevede alınan kararlardır. Günümüzde RF siyasi sistemi o kadar merkezileşmiştir ki, federe birimlerin kendi başlarına bir konuda inisiyatif gerçekleştirmesi adeta ortadan kalkmış, her şeyin Moskova tarafından kurgulandığı veya karara bağlanıp empoze edildiği bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu cümleden olmak üzere RF'nunda azınlıklara ve insan haklarına ilişkin metinler çoğu kez Batı normlarına uyumlu bir görünüm taşımakta ise de demokrasi geleneğinin sınırlı olması, keyfi uygulamaların yaygınlığı ve siyasi irade eksikliği gibi sebeplerle uygulamaya tam olarak veya bütün bölgelerde yansımamaktadır. Özellikle temel hak ve özgürlüklerin yelpazesinin nüfusun çoğunluğunu oluşturan Ruslar bakımından dahi dar

tutulması, azınlıklar için ilave sınırlamalar veya ayrımcılık yapılmasına kapı aralamaktadır. Her ne kadar 1993 anayasasında federe birimlerin hak ve yetkileri, azınlıkların yönetime katılımı ayrıntılı biçimde tanımlanmakta ve bunlarda zaman içerisinde iyileştirme, kısmi revizyon yapılmakta ise de yönetimin merkezileşmeye evrilmesi sorun yaratmaktadır.

Federe birimlerin idari yetkilerinin kısıtlanması ve Moskova'ya bağımlı hale getirilmesi, Rusya'yı giderek otoriter özellikler gösteren bir siyasi yapıya dönüştürmüştür. Bir başka örnek de Özerk Cumhuriyetlerin ve diğer federe birimlerin yöneticilerinin ya sembolik seçimlerle belirlenmesi yahut da doğrudan merkezi yönetim tarafından atanmasıdır. Bu durum halkın siyasal tercihlerine ehemmiyet verilmediği ve azınlıkların yönetime katılımının sınırlandırıldığı anlamına gelmektedir. Anayasa ve beynelmilel sözleşmelerle garanti altına alınan siyasal katılım ve diğer hak ve özgürlükler uygulamaya yansımamaktadır.

Rusya içerisinde eskiden beri var olan azınlık dillerinin kullanımı serbestiyeti, kimi zaman merkezi hükümetin aldığı kararlarla kısıtlanmakta ve/ veya sınırlandırılmaktadır. Hukuki bakımdan azınlık dilleri özerk Cumhuriyetlerde Rusça yanında ikinci resmi dil hüviyetindedir. Bununla birlikte fiiliyatta konjonktür ve koşullar nedeniyle bu hakkın kullanımı engellenmekte veya sınırlandırılabilir. Bir başka gelişme de Rusça eğitim veren okulların açılmasının yönetim tarafından teşvik edilmesi, buna karşılık azınlık dilinde eğitimin bazı idari birimlerde talep yetersizliği nedeniyle sınırlandırılmasıdır.

Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesinde devletin yükümlülüğü olarak sıralanan hususların RF tarafından ne derece uygulamaya aktarıldığı incelendiğinde ortaya çıkan görünüm, azınlığın varlığını tanıma ve koruma bakımından uygulamanın tek tip olmaktan uzak ve karmaşık bir görünüm taşımasıdır. Bu noktada azınlık kimliğinin muhafaza edilmesi bakımından isminde azınlık geçen Cumhuriyetlerin diğerlerinden daha avantajlı olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan yerli halklar, göçebe topluluklar ve heterojen olarak varlığını sürdüren etnik grupların azınlık olarak varlıklarının ve kimliklerinin korunması ilave düzenleme ve önlem alınmasını gerektirmektedir. Azınlıkların dağınık yaşadığı bölgelerde ayrı

kimliklerinin korunması için alınan önlemler bile bazı durumlarda yetersiz kalabilmektedir.

Nitekim Moskova yönetimi de, Avrupa Konseyi Azınlık Dilleri Sözleşmesini imzalamış olmasına karşılık ek mükellefiyet altına girmemek için onaylamaktan kaçınmaktadır. Esasen yönetim, hükümetler dışı kuruluşların raporlarına da yansıdığı gibi, sayıları günden güne azalan azınlıkların dillerini korumak için hükümet ilave bir çaba içerisinde değildir. Pozitif ayrımcılık yapılmak suretiyle yönetimin bu alanda ulusal ve lokal düzeyde etkili projeler yürütülmesi ve azınlık dillerinde eğitim verecek okulları teşvik etmesi gerekirken, tam tersi uygulamalar yapılmakta, mezun olanların istihdam imkanlarının dar olduğu ifade edilerek Rusça ve İngilizce eğitime yönlendirilmektedir.

Temel hak ve özgürlükler bakımından azınlığın çoğunluk ile eşit hale getirilmesi çetrefil boyutları olan bir mesele olarak dikkat çekmektedir. Zira RF’nda insan hakları standartlarına aykırılıklar son derece yaygın bir uygulama haline gelmiştir. AİHM’ne bireysel başvuru yapan devletler sıralamasında RF’nu ilk sıralarda yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında RF’nda insan hakları sorunu, çoğunluğu oluşturan Ruslar bakımından da problem olarak varlığını korumaktadır. Rusya Anayasası ve diğer yasalarda azınlıkların dezavantajlı durumunu dikkate alarak pozitif ayrımcılık diye adlandırılabilir düzenlemeler de yer almaktadır. Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse RF’nun Avrupa Konseyi üyeliğinin ardından insan hakları ve azınlık hakları alanında pozitif ilerleme sağlanmıştır. Ancak RF’nun özgün koşulları, siyasal sistemin merkeziyetçi bir yapıya bürünmesi ve demokrasi deneyiminin sınırlı olması gibi sebeplerin de etkisiyle kimi alanlarda geriye gitmenin dahi söz konusu olduğu görülmektedir.

Pek çok insan hakları kuruluşları, NGO ve diğer uzmanlık birimlerinin düzensiz veya periyodik yayınladıkları raporlara ve hatta Avrupa Konseyi’nin konu ile ilgili raporlarına da yansıdığı üzere RF’nda Kafkas kökenli halklara, Uzakdoğu kökenlilere ve ayrıca Romanlara karşı yaygın bir ayrımcılık yapılmaktadır. Üstelik bu durum milliyetçi söylemin, siyasal partilerin Rus kimliğine vurgu yapan açıklamalarının etkisiyle yıldan yıla daha da derinleşmektedir. Başkent Moskova’da

ev sahipleri kiracıların Kafkas kökenli olmamasını veya Slav görünümlü olmasını açık biçimde talep edebilmektedir. Ayrımcılık, hem resim devlet kurumlarında, hem de özel sektörde oldukça yaygındır. Putin döneminde yürürlüğe konulan “yabancı ajan yasası” ayrımcı uygulamaları meşrulaştıran metin haline gelmiştir.

Azınlıkların yönetime katılımı ise federe ve federal düzeyde farklılaşmaktadır. Yasalarda tanımlanan haliyle azınlıklar da yönetici ve temsilci seçme hakkına sahip bulunmaktadır. Ancak uygulamada lokal ve federal düzeyde kimin seçileceği büyük ölçüde konjonktüre göre karar verilmekte, azınlık ismi taşıyan bir Cumhuriyette bile temsilci yerel Ruslar arasından seçilebilmektedir.

Sözleşme, ayrıca imzacı devletin kendi ülkesi içerisinde yaşayanlar arasında karşılıklı saygı ve toleransın güçlendirilmesi için ilave çaba göstermesini öngörmektedir. Sözleşmeye taraf olan devletlere, ülkelerinde yaşayan azınlıkların örgütlenme, dernek kurma, hak ve çıkarlarını savunma amacıyla fikir ve düşüncelerini yayın organları kanalıyla açıklama ve hatta medyaya sahip olma yükümlülüğü getirmiştir. Rusya’da merkezi hükümet azınlık mensuplarının bu kategori faaliyetlerini denetlemekte ve ulusal çıkarlara aykırılık iddiası ile yasaklayabilmektedir. İdari birimlerde ve Cumhuriyetlerde ise bu genel yaklaşımın uzantısı olarak da medya organlarına sansür uygulanmakta yahut azınlıkların hak ve çıkarlarına savunma amacı taşıyan yayınların basımı ve dağıtımını engellenmektedir. Benzer şekilde dijital medya üzerindeki sıkı kontrol yapılması, azınlık mensuplarının kendilerini ilgilendiren meseleler konusunda veya siyasal katılım alanındaki faaliyetlerinin dar bir alanda tutulması sonucunu doğurmaktadır. Ulusal ve federe düzeydeki yönetim birimlerinde kamu otoritelerinin uygulamaları sözleşme ile pek çok alanda çelişmektedir.

Azınlıkların siyasal katılımı ise Rusya’nın demokrasi kalitesine bağlı olarak seyir takip etmektedir. Ortalama bir Rus vatandaşının bile siyasal sistem içerisinde fikir ve görüşlerini açık biçimde ortaya koymasının önünde zorluklar bulunmaktadır. Putin döneminde çıkarılan kimi yasalar otoriter bir sistem kurulmasını kolaylaştırmış, bu durumun doğal bir yansıması olarak da vatandaşların özgürlük alanları daralmıştır. “Yabancı Ajan Yasası” sonrasında yönetime muhalif olanların siyasi fikirlerini dile

getirmeleri ve demokratik muhalefet haklarını kullanmalarını kısıtlanmıştır. Herhangi bir şekilde yönetimin uygulamalarına karşı fikir ileri sürenler, bu yasa çerçevesinde bir anda “dış güçlerin yerli uzantısı” suçlaması ile karşı karşıya kalabilmekte ve haklarında soruşturma açılmaktadır.

Bu koşullar altında azınlıkların yönetime katılımı, meşru siyasi haklarını ortaya koyması, örgütlenmesi, gazete ve dergi çıkarması, ancak merkezi yönetimle uyumlu bir yayın politikası takip edilmesi, oto sansür tatbik edilmesi halinde mümkün olabilmektedir. Bir başka ifadeyle Rusya’da yayın organlarının varlıklarını sürdürmeleri, ancak resmi politikaya uyum veya onama halinde söz konusu olmaktadır. Ramzan Kadirov yönetimindeki Çeçenistan Cumhuriyetinin bu alanda ortaya koyduğu demir yumruk politikası, hak ve özgürlüklerin ne derece sınırlandırılabileceğinin göstermiştir. Netice olarak RF’nde azınlıkların yayın organları ancak merkezi yönetimin belirlediği çerçeve içerisinde kalma kaydıyla faaliyetlerine devam edebilmektedir. Bu sınırın dışına çıkıldığı takdirde ekonomik baskı, yayın faaliyetlerinin kısıtlanması, dış güçlerle işbirliği yapma suçlaması gibi bir seri yöntemlerle etkisiz hale getirilmekte veya susturulmaktadır.

Ayrımcılığın yasaklanması, vatandaşlar arasında eşitliğin temin ve tesis edilmesi evrensel bir ilke olmasına karşılık Rusya’nın her bölgesinde etnisite, dil ve din faktörü esas alınarak Rus olmayanlara karşı dışlayıcı uygulamalar yapılmaktadır. Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıklar Çerçeve Sözleşmesine taraf olan Rusya yönetimi, azınlıklara çoğunluk ile eşitlik sağlanması için pozitif ayrımcılık yapması ve ilave önlemleri uygulamaya koyması gerekirken bunu başaramamaktadır. Öte yandan pozitif ayrımcılık kategorisinde alınan kimi önlemler de çok etkili olmamakta, yerli azınlıkların asimile olmasını geciktirmekten başka işlev görememektedir.

Netice olarak, Rusya’da azınlık hakları koruması, hem anayasa başta olmak üzere ulusal mevzuata, hem de Rusya’nın taraf olduğu uluslararası sözleşmelere dayanmaktadır. Rusya’da azınlıkların bir bölümü, buldukları coğrafyada çok eski zamanlardan beri yaşayan haklardan oluşmaktadır. Bu grupta yer alanlar, en zor koşullarda bile asimilasyona karşı direnmiş ve ayakta kalmışlardır. Çarlık döneminden beri çok uluslu, etnisite, dil, din ve mezhep bakımından karmaşık bir

görünüm taşıyan Rusya coğrafyasında azınlık hakları koruması, Avrupa Konseyi' üyeliği ve azınlık haklarına ilişkin sözleşmelere taraf olunmasına rağmen kayda değer oranda ilerlememiştir. RF, Ulusal Azınlıkların Korunması Sözleşmesine taraf olmasına mukabil, azınlık hakları alanında Batı standartlarını yakalayamamış, bir başka ifadeyle Avrupalılaşamamıştır.

Günümüzde Rusya'da azınlık hakları koruması Avrupa Konseyi bünyesinde Danışma Komitesi tarafından denetlenmektedir. Rusya Federasyonu hükümetinin resmi görüşünü yansıtan ulusal raporlar, Komitenin değerlendirmesinin ardından hükümet tarafından cevaplandırılmakta ve ihlâle ilişkin tespitler ise Bakanlar Komitesi kararı olarak yayınlanmaktadır. Bu mekanizma, RF'nunda azınlık hakları alanında ilerleme sağlanmasını teşvik edici işlev görmektedir. Netice olarak bu bağımsız değişken faktör, RF'nunda azınlık hakları alanında Batı standartlarının yakalanması için yeterli olmamıştır. Rusya'da insan hakları ihlali olarak kabul edilmesi gereken ötekileştirme ve ayrımcılık; Kafkasya, Sibiry ve Roman azınlıklara karşı açıktan, diğerleri bakımından ise örtülü biçimde devam etmektedir. Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesine rağmen RF'nda azınlık hakları koruması ve azınlıkların hak ve özgürlüklerinin çoğunlukla eşit hale gelmesi, mümkün olmamış, azınlıkların kültürel kimlikleri ve dillerinin korunması alanlarında kayda değer mesafe alınamamıştır.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

Acer, Yücel- Kaya, İbrahim (2020), **Uluslararası Hukuk**, Seçkin Yayınları 2020.

Ağır, Osman (2015), “Rus Tipi Federalizm”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 19, Sayı:1, s: 27-54

Akhiyadov, Mokhmad (2020), **Kuzey Kafkasya Raporu**, İnsamer Yayınları, İstanbul

Akhiyadov, Mukhamed (2020), “Rusya’da İslamofobi”, **İnsamer Report**, İstanbul.

Anar, Erol (1997), **Öte Kıyıda Yaşayanlar Azınlıklar, Yerli Halklar ve Türkiye**, Belge Yayınları, İstanbul.

Atasoy, Emin (2003), **Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2003

Cadier, David & Light Margot, (2015), **Russian Foreign Policy- Ideas, Domestic Politics and External Relations**, New York: Palgrave Macmillan

Capatorti, Francesco (1979), **Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities**, United Nations, New York, 1979.

Caşın, M. Hakkı, (2015), **Novgorod Knezliği’nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi**, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul.

Caşın, M. Hakkı-Derman Saynur (2016), **Rus Dış Politikasında Değişim ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar**, SRT Yayın, Ankara

Caulfield, Samatha (ed); (2015), **Russia Encyclopedia- Russian Political, Economic and Security Issues**, New York: Nova Publisher

Chaisty, Paul (2013), “ The Descriptive and Substantive Representation of Ethnic Minorities in the Russian Parliament”, **Managing Ethnic Diversity in Russia**, Protsky, Oleh and Harzl Benedict, (eds), Routledge, 2013. New York.

Chenoy, Anaradha M & Kumar, Rajan, (2017), **Re-emerging Russia Structures, Institutions and Processes**, New York: Palgrave Publication,

Coyle, James J. (2018), **Russia’s Border Wars and Frozen Conflicts**, Orange: Palgrave-Macmillan, London.

Çavuşoğlu, Naz (2001), **Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Azınlık Hakları**, Su Yay., 2. Baskı, Ankara.

Danteuther, Roland- March Luke (2010), **Russia and Islam: State, Society and Radicalization**, London and New York: Routledge

Dejevsky, Mary (2009), **Britannica Guide to Russia**, London: Britannica Publication

Dinç, Güney (2006), **Sorularla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara

Doğan, İlyas (2015), **İnsan Hakları Hukuku**, Astana Yayınları, Ankara

Dualı, Ş. Muhammed (2014), **Başlangıçtan Günümüze Rusya'da Din Devlet İlişkileri**, İz Yayınları, İstanbul: İz Yayınları.

Ekinci, T. Ziya (2001), **Avrupa Birliği'nde Azınlıkların Korunması Sorunu, Türkiye ve Kürtler**, Sümer Yayıncılık, İstanbul.

Erdost, M. İlhan (2005), **Azınlıklar Sorunu**, Onur Yayınları, Ankara.

Galtung, Johan (1999), **Bir Başka Açıdan İnsan Hakları**, Çev: Müge Sözen, Metis Yay., İstanbul.

Gill, G.- Y., James (2012), **Routledge Handbook of Russian Politics and Society**, New York: Routledge.

Golubçikov, Y. H (2003), Geografiya Çeloveka, **Đzdatelstvo "Editorial URSS"**, Moskova,

Gürses, Emin (1998), **Milliyetçi Hareketler ve Uluslararası Sistem**, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Hekimoğlu, M. Merdan (2007), **Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Açısından Azınlık Hakları ve Türkiye**, I. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.

İnanç, Zeki (2004), **Uluslararası Belgelerde Azınlık Hakları**, Ütopya Yay.:102, Ankara,

Kapani, Münici; **İnsan Haklarının Uluslar Arası Boyutları**, Bilgi Yay., 3. Bası, Ankara, 1996.

Kaptan, Eyüp (2002), **Lozan Konferansı'nda Azınlıklar Sorunu**, Harp Akademileri Yayını, İstanbul

Knox, Zoe (2005), **Religion in Russia After Communism**, Roudledge Curzon, New York.

Komarova, O. D., **Naselenie Rosii Skvoz Prizmu Etničeskih Protsesov**, Mir Rosii, Moskova, 1999

Krivosnogov, V.P., (1998). Etniçeskiye protsessı u maloçislennih narodov Sredney Sibiri, Krasnoyarsk: İzdatel'stvo KGPU.

Krivosnogov, V.P., (2001). Narodı Taymıra. Krasnoyarsk: RİO KGPU.

Kurubaş, Erol (2003). **Asimilasyondan Tanınmaya, Uluslararası Alanda Azınlık Sorunları ve Avrupa Yaklaşımı**, Asil Yayın-Dağıtım, Ankara.

Kütükçü, Mustafa (2015), Rusya'da İslam, Araştırma Yayınları, Ankara

Landtsov, S (2009), Politçetskaya İstoriya Rossii, Piter, St Petersburg

Mel'nikova L.V. (1994) Tofi: **İstoriko-etnografiçeskiy oçerk**. İrkutsk: Vostoçno- Sibirskoye knijnoye izdatel'stvo.

Mironov, B (2014), **Rossiyskaya Imperiya: Ot Traditsii K Modernu**, Vol. 1, St Peterburg, Dimitry Bulanin.

Oran, Baskın; **Türkiye'de Azınlıklar**, İletişim Yay., Baskın Oran Bütün Eserleri 3, Gen. Baskı, Tesev Yay., İstanbul, 2004.

Özdek, Yasemin (2000), **Uluslararası Politika ve İnsan Hakları**, Öteki Yayınevi, Ankara

Pazarcı, Hüseyin (2009), **Uluslararası Hukuk**, 8'nci baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.

Preece, J. Jackson; **Ulusal Azınlıklar Ve Avrupa Ulus-Devlet Sistemi**, Çev.: Ayşegül Demir, Donkişot Yay., İstanbul, 2001.

Prina, Federica (2015). **National Minorities in Putin's Russia: Diversity and Assimilation**. London: Routledge

Prina, Federica (2014), **Protecting the Rights and Minorities and Indigeneous Peoples in the Russian Federation- Challenges and Ways Forward**, Minority Rights Group Eruopa, London

Sakwa, R., (2002), **Russian Politics and Society**, London: Routledge

Sönmezoğlu Faruk (1998), **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Bakışlar**, Der Yayınları, İstanbul.

Tishkov, Valeri (2008), **The Russian World- Changing Meaning and Strategies**, Carnegie Papers, Washington.

Ülger, İ. Kaya (2015), **Putin'in Ülkesi: Rusya Federasyonu Analizi**, 1. Baskı, Seçkin Yay., Ankara.

White, Stephan (2008), **Politics and Ruling Groups in Putin's Russia**, New York, Palgrave Macmillan.

Yayla, Atilla (2014), **Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler**, Liberte Yayınları, Ankara

Yunusova, A.B., Azamatov, D.D. (2013), 225 let Tsentral'nomu duhovnomu upravleniyu musul'man Rossii: İstoriçeskiye oçerki, "GUB RB UPK", Ufa. .

Zaslavskaya, T., (2004), **Sovremennoye rossiyskoye obşçestvo: sotsialny mehanizm transformatsii, Delo**, Moskova

2. Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

Akiner, Shirin (1994), ed. **Central Asia: 130 Years of Russian Dominance**, an Historical Overview. Durham: Duke University Press

Alexeev, Mikhail A. (2010), "Majority and Minority Xenophobia in Russia: The Importance of Being Titulars", **Post-Soviet Affairs**, Vol: 26, Issue: 2, pp. 89-120

Alpkaya, Gökçen (1992), "Uluslararası İnsan Hakları Hukuku Bağlamında Azınlıklara İlişkin Bazı Gelişmeler", **İnsan Hakları Yıllığı**, TODAİ, Cilt: 14, 1992. s. 157-177.

Amnesty International (2020), **Russian Federation Report**, London

Apa Atasoy, (2010). "Rusya Federasyonunda Yaşanacak Demografik Krizlerin Analizi" **Coğrafya Dergisi** Cilt: 18, ss. 21-38. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iucografya/issue/25046/264419>

Arsava, A. Füsün (1992), "Ulusal Grup Hakları ve Bu Konuda Meydana Gelen Gelişmeler", **AÜ. SBF Dergisi (Prof. Dr. Bedri Gürsoy'a Armağan)**, C. 47, No: 3-4 (Haziran-Aralık 1992), ss. 3-20

Arsava, A. Füsün, (1992), "Azınlık Hakları Ve Bu Çerçeve Ortaya Çıkan Düzenlemeler", A.Ü.S.B.F.D., C:47, Ocak-Haziran 1992, S:1-2, **Prof. Dr. Gündüz Ökçün'e Armağan**, Ankara, ss.51-62.

Arsava, A. Füsün (1993), **Azınlık Kavramı Ve Azınlık Haklarının Uluslar Arası Belgeler Ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27'nci Maddesi Işığında İncelenmesi**, A.Ü. S.B.F.Yay. No:579, Ankara.

Artem'yev, N.M., (1994). "Dolganskiy yazık", **Krasnaya kniga yazıkov narodov Rossii**, Moskva: Academia 25–26.

Asker, Ali (2010), "Kilise Savaşları. Moskova, Kiev ve İstanbul", **21. Yüzyıl Dergisi**, Eylül 2010, ss. 31-38.

Ataöv, Türkkaya, (1987), "Azınlıklar Üstüne Bazı Düşünceler", **SBF Dergisi**, Cilt: XLII, Ocak-Aralık 1987, s. 49-68.

Ataöv, Türkkaya (1992), “The Turkic Speaking Peoples of the Former USSR”, **SBF Dergisi**, Cilt 47, s. 169-180.

Atasoy, Emin (2008). “Rusya Federasyonu Sınırları İçinde Yer Alan Özerk Cumhuriyetlerin Etnografya Işığında Değerlendirilmesi”, *Turkish Studies*, Cilt 3, Sayı 7, pp. 83-124.

Bessudnov, Aleksey and Shcherbak Andrey (2020), “Ethnic Discrimination in Multi Ethnic Societies: Evidence from Russia”, **European Sociological Review**, Vol. 36, No 1, pp. 104-120.

Bowring, Bill (2020), “Russia and the European Convention (or Court) of Human Rights: The End?”, **Quebec Journal of International Law**, Décembre 2020, p. 201–218

Bulmer, S. R., C., (2004). The Europeanisation of National Policy? **Europeanisation Online Papers**, Queen’s University Belfast, No. 1, ss.1-22.

Busygina, Irina (2018), “Russian Federalism” in **Russia: Strategy, Policy and Administration**, Irvin Studin (ed), London; Palgrave Macmillan, pp 57-64

Cafersoy, Nazım (2002), “Rus Jeopolitik Düşüncesinde Misyona Arayışları”, **Avrasya Dosyası**, Cilt: 8, Sayı. 4, ss. 51-101.

Çavuşoğlu, Naz, “Parti Yasaklanması Rejiminde Azınlıklar Problemi: Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Üzerine Bir Not”, **İÜSBF Dergisi (Prof. Dr. Mesut Önen’e Armağan)**, No:10 (Ocak 1995), ss 35-42

Çavuşoğlu., Naz (1998), “Azınlık Nedir?”, **TODAİE İnsan Hakları Yıllığı**, Cilt. 19-20, Ankara, ss:93-101.

Doğan, B. Gögüş (2018), “Avrupalılaştırma Araştırma Programını Kamu Politikaları Yazınıyla Yeniden Düşünmek: Politika Transfer Eden Devlet Olarak Avrupa Birliği”, **Çukurova Üniv. İİBF Dergisi**, Cilt: 22, Sayı.2 Aralık 2018, ss 283-304.

Eickelman, Dale F., (Ed.), (1993), **Russia’s Muslim Frontiers: New Directions in Cross-Cultural Analysis**, Bloomington: Indiana University Press.

Felikke, Geir (2015), “ Resurgent Authoritarianism: the Case of Russia’s new NGO legislation”, **Post Soviet Affairs**, Monash University, pp. 103-131.

Genç, Mehmet (1997), **İnsan Hakları Ve Temel Özgürlükleri Ulusal Ve Uluslararası Temel Mevzuatlar**, Uludağ Üniversitesi Gütendirme Vakfı Yay., Bursa.

Feneis, Ralph W (1992), Pan Turkism, Turkey and the Muslim Peoples of the former Soviet Union, A Modern Problem in Historical Context, US War College, Pensilvanya.

Goskomstat Rossii (State Committee on Statistics of Russia), (1995), "Razvitiye demograficheskiiy protsessov v Rossiyskoy Federatsii v 1995 godu" (**Demographic Trends in the Russian Federation in 1995**), Informatsionny byulleten' No. 6, June 1996, pp. 47.

Goskomstat Rossii (State Committee on Statistics of Russia), (1995), Demograficheskiiy yezhegodnik Rossii: Statisticheskiiy sbornik (**The Demographic Yearbook of Russia: Statistical Handbook**), 1995, pp. 400-403. For 1989 to 1994.

Hadden, Tom (2010), "Uluslararası Hukukta Azınlıkların ve Halkların Hakları", **Ulusal Kimlik ve Etnik Açılım**, Işıtan Gündüz (Der.), Sarmal Yay, 2010, s.79-94.

Hide, Matthew, (2001), "Putin's Reforms and Their Implications for Presidential Power in Russia, Europe-Asia Studies, Vol: 43, No. 5., pp. 319-343.

Henderson Jane (2011), **The Constitution of the Russian Federation – A Contextual Analysis**, Oxford: Hart Publishing.

Irina, Busygina (2018), "Russian Federalism" in Russia: Strategy, Policy and Administration, Irvin Studin (ed), London; Palgrave Macmillan, pp.57-64

Islamic Human Right Commission (2004), "Russian Federation and Muslim Minorities", **Report**, Wembley, pp. 1-14.

Jovanovic, Tamara (2012), "Present Experiences in the Europeanisation of Natinoal Minority Groups", **L'Europe en Formation**, pp. 359-378

Kaboglu, İbrahim (2002), "İnsan Hakları, Azınlık Hakları ve Türkiye", **Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları (Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Lozan Antlaşması)**, İbrahim Kaboglu (Der.), İstanbul Barosu, İnsan Hakları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 17-28

Kabaoğlu, İbrahim (2002). "İnsan Hakları, Azınlık Hakları ve Türkiye", **Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları (Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Lozan Antlaşması)**, Haz. İbrahim Kaboğlu, İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayını, İstanbul. s.17-28)

Kızılkın-Kısacık, Z. (2010), "Europeanization of Minority Rights: Discourse, Practice and Change in Turkey", **European Diversity an Autonomy Paper**, EDAP, 01/2010, pp.1-43.

Kozlov, Viktor, (1988), **The Peoples of the Soviet Union**, London, Indiana University Press.

Kymlicka, Will, (2007), "The Internationalization of Minority Rights", **International Journal of the Constitutional Law**, Volume 6, Number 1, 2008, pp. 1–32

Laruelle, Marlene (2016b), "Misinterpreting Nationalism- Why Ruskii is not a Nationalism" **PONAR Eurasia Report**,

Lehman, S. Goodrich (1997), "Islam and Ethnicity in the Republics of Russia", **Post-Soviet Affairs**, Vol: 13, No: 1, pp. 78-103

Malasenko, Alexey (2014), "Islam in Russia", **Carnegie Moscow Report**, Moscow, pp. 1-8.

Malksoo, Lauri and Benedek Wolfgang (2018), **Russia and European Court of Human Rights**, Cambridge University Press, London

O. D. Komarova (1999), **Naselenie Rosii Skvoz Prizmu Etničeskih Protsesov**, Mir Rosii, Moskva, 1999, No 4, s. 76

Oksana, Oracheva & Osipov, Aleksander (2010), "Territories of 'Special Status' in Russia: The Ethnic Dimension", **Journal of Communist Studies and Transition Politics**, Val. 26, No. 2, June 2010, ss. 210-232.

Okutan, M. Çagatay (2004), "Teori ve Uluslararası Metinlerde Azınlık Tanımı", **AÜSBFD**, C. 59, No: 2 (Nisan-Haziran 2004), s. 59-75

Ortaylı, İlber (2006), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C. 4, S. 996-1001

Prina, Federica (2014), "Protecting the Rights of Minorities and Indigenous Peoples in the Russian Federation: Challenges and Ways Forward", **Minority Right Group Europe Report**, Budapest, pp. 1-28.

Prina, Federica (2015), "Position of National Minorities in Putin's Russia: Uniformity or Diversity", **Cicero Foundation Debate Paper**, 15/08, pp. 1-17.

Rehman, Javaid, "Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları", **Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları** (Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Lozan Antlaşması), İbrahim Kaboğlu (Der.), İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 95-123

Remington, Thomas, (2010), "Parliament and the Dominant Party Regime" in **After Putin's Russia- Past Imperfect, Future Uncertain**, New York; Rowman and Littlefield Publishers, pp, 39-59.

Rigaux, François (2002), "Azınlıklar Hukuku: Tanımlama Sorunları", **Ulusal, Ulusalüstü ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları** (Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Lozan Antlaşması), İbrahim Kaboğlu (Der.), İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2002, S. 51-69

Salekhova, Leila – Grigorieva Ksenia, "Russia Country Report: Multicultural Experience in Education", **Proceedings of INTED2017 Conference**, Valencia, Spain.

Silver B (1974), "The Impact of Urbanization and Geographical Dispersion on the Linguistic Russification of Soviet Nationalities", **Demography**, Vol. 11, Nr. 1 (1974), pp. 89-99.

Smith, Mark A (2002), "Contemporary Russian Perception of Euro Atlanticism", **F-74**, Conflict Studies Research Center, pp. 1-19.

Somuncuoğlu, Anar, (2002), "Altay Cumhuriyeti", H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca (ed.) **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara Cilt: 20, Bölüm: 102, s. 141-148.

Somuncuoğlu, Anar (2004), "Rus Ortodoks Kilisesi", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 2, Yaz 2004, s. 93-107.

SOVA- Center (2016), "Racism and Xenophobia in December 2015: Including Preliminary Results for the Year" , **Report**, January 12, 2016.

Sönmez, Sait (2010), "Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi'nin Doğu Batı Politikaları'nın Analizi" , **Akademik Bakış**, Cilt. 3, Sayı. 6, ss. 73-96.

Stefan, Simone (2017), " The Discipline of Minority Issues in the Russian Federation", The **European Diversity and Autonomy Paper**, Balzano, İtaly.

Şahin,Liaisan (2016), Rusya Federasyonu'nun Etnik ve Dinsel Yapısı, **Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi** • Cilt III, Sayı 2 • Sonbahar 2016 • ISSN 2148-6743 ss. 15-32

Tahmazoğlu Üzeltürk (2002), Sultan, "Bölgesel Veya Azınlık Dilleri Avrupa Şartı" **Ulusal, Ulusalüstü Ve Uluslararası Hukukta Azınlık Hakları** (Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi, Lozan Antlaşması), İbrahim Kaboğlu (Der.), İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayınları, İstanbul, 2002, S. 147-191

TBMM AGİK Türk Grubu Başkanlığı (1990), **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı**, AGİK Dizini-1, TBMM Basımevi, Ankara.

Telal, Eren- Keskin, Funda (2010), "Rusya Federasyonu Dış Politikası: Zümrüda Anka", **SBF Dergisi**, Cilt: 65, s. 189 – 236

Tishkov, Valery, (2002), "Population Census and Changing Identities in Russia", **Russian Census Workshop**, Brown University, Watson Institute, USA, March.

Tom Hadden (1999), "Uluslararası Hukukta Azınlıkların ve Halkların Hakları", **Ortadoğu'da Milliyetçilik, Azınlıklar ve Diasporalar**, Kirsten E. Schulze/ Martin Stokes/ Colm Campbell, (Der.), Çev: Ahmet Fethi, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999, s. 27-40.

Ulyanov, D. S (2006). **Regioni Rosii. Osnovnie Harakteristiki Subektov Rosiyskoy Federatsii** 2006. Statistiçeskiy Sbornik, Federalnaya Slujba Gosudarstvennoy Statistiki (Rostat) Moskova

United Nations (1999), "The Concept of Minority," **United Nations Sub.Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities**, Distr. General, E / CN. 4 / sub.2 / 1999 / NGO / 11.

Ülger, İ. Kaya (2026), “Kosova’nın Bağımsızlığının Self Determinasyon Çerçevesinde Analizi”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 16, ss.39-64.

Ünal, Şeref (2005), “Azınlık Haklarının Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Korunması”, **Türkiye Günlüğü**, S:80, Bahar 2005.

Vahtin, N.B., Ye.V., GOLOVKO, (2004). “Sotsiolingvistika i sotsiologiya yazıka”, Sank-Peterburg: “Gumanitarnaya Akademiya”.

Vavilova- E. V., Lebedeva, S. L. (2005), **Ekonomičeskaya Geografiya i Regionalistika, İzdatelstvo Gardariki**, Moskova.

Washington Times (2014), **Immigration surge brings economic benefits, tension to Russia. Putin’s visa-free travel pacts attract job seekers from impoverished former Soviet Republics**, September, 15, 2014.

White, Alison C. (2015), “How ethnicity matters in Russian elections: ethnic minorities and support for the United Russia party”, **Eurasian Geography and Economics**, Vol. 56, Issue:5, pp.524-546

Wright, Jane (1999), “Minority Groups, Autonomy and Self-Determination”, **Oxford Journal of Legal Studies**, vol.19, ss.606-626.

Yazkova, Alla A., (2006), “Russia and Its Minorities”, **Innovation**, Vol. 19, No: ¾, s. 273-282.

Yılmaz, Gözde (2015), “Avrupa’da Azınlıklar ve Azınlık Hakları”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 14, No:2, ss 109-122.

Yiğit, Ali, (2000), **Türk Ülkeleri ve Türklerin Yaşadıkları Bölgelerin Coğrafyası**, TİSAV Elazığ Şubesi Yayınları No: 2, Elazığ, Geliştirilmiş 2. Baskı.

Yiğit, Ali, (2006), “Rusya Federasyonu’nda Türk Topluluklarının Yaşadığı Bölgelerdeki Nüfus Hareketleri ve Değişen Etnik Yapı”, **Ülkümüz**, 3/6; 69-88, Celalabad-Kırgızistan.

Zajda, Joseph (2017), **Globalisation and National Identity in History Textbook**, The Russian Federation, Merbourne; Springer Publication.

Zamyatin, Konstantin (2012), “The Education Reform in Russia and its Impact on Teaching of the Minority Languages: an Effect of Nation-Building?” **Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe**, Vol. 11, No 1, 2012, pp. 17-47.

Zorkaia, Natalia, (2014), “Orthodox Christianity in the Post Soviet Society”, **Russian Politics and Law**, vol. 52, no. 3, , pp. 7–37.

3. Elektronik Kaynaklar

Antunez, Juan Carlos (2016), "Islam in Russia: Challenges and Oppurtunity", <https://global-strategy.org/islam-in-russia-challenge-or-opportunity/> (21 Ocak 2021)

Avrupa Konseyi (1999), Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme, Strasbourg, FCNM in Turkish (coe.int), (Erişim: 21 Nisan 2020).

Avrupa Konseyi Danışma Komitesi Raporu (2002), <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008bd13> (Erişim 20 Mayıs 2020).

Avrupa Konseyi Danışma Komitesi Raporu (2006), <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008c2bd> (Erişim: 23 Mayıs 2020)

Avrupa Konseyi Danışma Komitesi Raporu (2011), <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008c6a6> (Erişim: 24 Mayıs 2020)

Avrupa Konseyi Danışma Komitesi Raporu (2018), <https://rm.coe.int/4th-advisory-committee-opinion-on-the-russian-federation-english-langu/1680908982> (Erişim: 26 Mayıs 2020)

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kararı (2003), https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805df5be (Erişim 25 Mayıs 2020).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kararı (2007), https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805d5f31/ (Erişim 25 Mayıs 2020).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kararı (2013), https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016805c8357/ (Erişim 25 Mayıs 2020).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Kararı (2020), https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a07744 (Erişim : 15 Aralık 2020)

Action Plan for implementation of the Strategy for Countering Extremism in the Russian Federation until 2025 approved on 30.07.2015 under number 4721пП44, <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/71195422/> (Erişim: 19 Kasım 2020)

Britannica Ansiklopedisi, <https://www.britannica.com/> (Erişim 1 Ocak 2021)

Charter of the United Russia (2021), <https://er.ru/party/rule> (Erişim: 12 Mart 2021).

Commission, (2004), “The Russian Federation and Muslim Minorities”, Briefing, <http://www.ihr.org/> (Erişim: 18 Mart 2018)

Communist Party of the Russian Federation (2021), <http://cprf.ru/party-program/> (Erişim 12 Mart 2021).

Council of Europa (1995), Framework Convention for the Protection of National Minorities <https://www.coe.int/en/web/minorities/at-a-glance/> (Erişim: 18 Mart 2018).

Council of Europa (1992), European Charter for Regional or Minority Languages, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680695175> (Erişim: 23 Haziran 2018)

CSIS (2019), “Religion and Extremism in Russia”, **CSIS Report**, Religion and Violence in Russia | Center for Strategic and International Studies (csis.org) (Erişim: 20 Haziran 2021).

Danspeckgruber, W (1992), “Minorities in the Former Soviet Union: Some Fundamental Legal and Political Issues”, <http://wwics.si.edu/ees/special/2001/mdansp.pdf/> (Erişim. 15 Ocak 2020).

Decree of the President of the Russian Federation No. 602 7 May 2012 On Ensuring Inter-Ethnic Harmony, <http://base.garant.ru/70170940/> (Erişim: 19 Temmuz 2020)

Decree of the President of the Russian Federation No. 776 of 5 June 2012 On the Presidential Council of the Russian Federation on Inter-Ethnic Relations, <http://base.garant.ru/70185068/> (Erişim: 5 Ekim 2020)

Decree of the President of the Russian Federation No. 1666 of 19 December 2012 On the State National Policy Strategy of the Russian Federation until 2025, <http://base.garant.ru/70284810/> (24 Haziran 2020)

Decree of the President of the Russian Federation No. 249 of 18 May 2015 On Amendments to the Composition of the Presidential Council of the Russian Federation on Inter-Ethnic Relations approved by Decree of the President of the Russian Federation No. 776 of 5 June 2012, <http://docs.cntd.ru/document/420274528/> (Erişim: 10 Mayıs 2020)

Decree of the President of the Russian Federation No. 268 of 26 May 2015 On Amendments to the Composition of the Presidential Council of the Russian Federation on Development of Civil Society and Human Rights, Approved by Decree of the President of the Russian Federation No. 120 of 1 February 2011, <http://base.garant.ru/6747418/> (Erişim: 16 Aralık 2020)

Decree of the President of the Russian Federation No. 458 of 12 September 2015 On Amendments to Decree of the President of the Russian Federation No. 268 of 21 April 2014 On Measures of Rehabilitation of Armenian, Bulgarian, Greek, Italian, Crimean Tatar and German Peoples and State Support for Their Revival and Development, <http://base.garant.ru/70641266/> (Erişim: 11 Mart 2020)

Decree of the President of the Russian Federation No. 803 of 03.06.1996 On Basic Provisions of Regional Policy in the Russian Federation, <https://www.referent.ru/1/18877> (Erişim: 11 Kasım 2020)

Decree of the President of the Russian Federation No. 537 of 12.05.2009 On the National Security Strategy of the Russian Federation until 2020, <https://rg.ru/2009/05/19/strategia-dok.html/> (Erişim: 15 Haziran 2020)

Demoskop-Weekly: Elektronmaya versiya byulletenya Naseleniye i Obşçestvo: http://demoscope.ru/weekly/ssp/rus_nac_02.php/ (Erişim: 21 Mart 2018)

Dickinson, Rob; (2009), “Twenty-First Century Self-Determination: Implications Of The Kosovo Status Settlement For Tibet”, **Arizona Journal of International & Comparative Law** Vol. 26, No: 3, <http://www.ajicl.org/AJICL2009/Dickinson.pdf/> (Erişim: 22 Mart 2018).

Equal Rights Trust (tarih yok), Equality and Non Discrimination in Russia, <https://doi.org/10.2753/SOR1061-0154330655> (Erişim: 25 Nisan 2021).

EUABC (2021), <http://en.euabc.com/word/896> (Erişim: 3 Ocak 2021).

Funk D.A. Yazık çulmskih tyurkov, <http://lingsib.iea.ras.ru/ru/languages/chulym.shtml/> (Erişim: 3 Mart 2018)

Federal Law No. 114-FZ of 25.07.2002 On Combating Extremist Activity <http://docs.cntd.ru/document/901823502/> (Erişim: 14 Nisan 2020)

Federal Law No. 82-FZ of 30.04.1999 On Guarantees of the Rights of Indigenous Small-Numbered Peoples of the Russian Federation, <http://constitution.garant.ru/act/right/180406/> (Erişim: 5 Haziran 2020)

Federal Law No. 104-FZ of 20.07.2000 On General Principles of Organization of Indigenous Small-Numbered Peoples' Communities of The North, Siberia and the Russian Far East, <http://docs.cntd.ru/document/901765288> (Erişim: 12 Mart 2020)

Federal Law No. 49-FZ of 20.05.2001 On Territories of Traditional Natural Resource Use by indigenous small-numbered peoples of the North, Siberia and the Russian Far East, <http://docs.cntd.ru/document/901786770> (Erişim: 25 Temmuz 2020)

Federal Law No. 62-FZ of 31.05.2002 On Citizenship of the Russian Federation, <http://docs.cntd.ru/document/901819226> (Erişim: 12 Nisan 2020)

Federal Law No. 115-FZ of 25.07.2002 On the Legal Status of Foreign Citizens in the Russian Federation, <http://docs.cntd.ru/document/901823501> (Erişim: 5 Haziran 2020)

Federal Law No. 284-FZ of 22 October 2013 On Amendments to Certain Legislative Acts of the Russian Federation with regard to Determination of the Powers and Responsibilities of State Authorities of the Constituent Entities of the Russian Federation, Local Authorities and their Officials in the Area of Inter-Ethnic Relations, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_153536/ (Erişim: 1 Ekim 2020)

Federal Law No. 33-FZ of 4 November 2014 On Amendments to Articles 1 and 4 of the Federal Law On National and Cultural Autonomy, <https://rg.ru/2014/11/07/avtonomiya-dok.html> (Erişim: 15 Kasım 2020)

Gokarn, Kanak, (2018), “Political Opposition in Russia in 2018: Composition, Challenges and Prospects”, **Observer Research Foundation Brief**. Political opposition in Russia in 2018: Composition, challenges and prospects | ORF (orfonline.org) (Erişim: 20 Ocak 2020).

Goskomstat Rossii (State Committee on Statistics of Russia), Chislennost' i migratsiya naseleniya Rossiyskoy Federatsii v 1997, 1998, 1999, 2000, 2001 g.: Statisticheskiy byulleten. Goskomstat of Russia: <http://www.gks.ru/default.asp/> (Erişim: 19 Mart 2018)

HRW, (2017), “Russia’s Assault on Freedom of Expression”, Russia’s Assault on Freedom of Expression | HRW (Erişim 21 Mart 2021)

<http://duma.gov.ru/en/> (Erişim: 15 Kasım 2019)

<http://government.ru/en/structure> (Erişim: 30 Aralık 1918)

<http://web.amnesty.org/report2005/rus-summary-eng/>.(Erişim: 22 Mayıs 2020)

<http://web.amnesty.org/report2006/rus-summary-eng/>. (Erişim: 30 Temmuz 2020)

http://www.mid.ru/en/main_en/ (Erişim: 12 Ekim 2018)

<https://tarihturklerdebaslar.wordpress.com/2011/12/18/turk-milleti-turk-topluluklari-ve-dunyada-turkler/> (Erişim: 21 Mayıs 2020)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Rusya%27daki_Turk_halklari (Erişim: 11 Ağustos 2019)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/rs.html/>. (Erişim: 1 Ekim 1918)

<https://www.csis.org/regions/russia-and-eurasia/russia> (Erişim: 11 Kasım 1918)

<https://www.nationsonline.org/oneworld/russia.htm> (Erişim. 5 Nisan 2020)

[https://www.rusemb.org.uk/russianpopulation/#:~:text=According%20to%20the%202010%20census,1.9%25\)%20and%20other%20minorities./](https://www.rusemb.org.uk/russianpopulation/#:~:text=According%20to%20the%202010%20census,1.9%25)%20and%20other%20minorities./) (Erişim. 1 Eylül 2020)

IHD (1992), Ulusal ya da Etnik, Dinsel ve Dinsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Bildirgesi, <https://www.ihd.org.tr/ulusal-ya-da-etn-dsel-ve-dsel-azinliklara-mensup-ker-haklari-bdges/> (Erişim: 23 Eylül 2018)

Intpolicydigest (2016), “Islamophobia, What America Can Learn From Russia”
<https://intpolicydigest.org/islamophobia-what-america-can-learn-from-russia/>
(Erişim: 21 Aralık 2020).

Islamic Human Right Commission, (2004), “The Russian Federation and Muslim Minorities”, Briefing, <http://www.ihr.org/> (Erişim: 1 Nisan 2019).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi,
<https://koordinasyonplatformu.org/content/files/2019/10/files-rYPqFQQFmHAHN8nl1hOH.pdf/> (Erişim. 1 Kasım 2019).

Keeling, D. J., (2007), “Putin’s Reality is Russia’s Geography”,
<http://www.terralingua.org/Definitions/DMinority.html/> (Erişim. 14 Nisan 2018)

Laruelle, Marlene (2016), “How Islam Will Change Russia”, Jamestown org report, https://jamestown.org/wp-content/uploads/2016/09/Laruelle_-_Russia_in_Decline.pdf (12 Ocak 2021).

Liberal Democrat Party of Russia (2021), <https://ldpr.ru/party> (Erişim 12 Kasım 2020).

Malakhov, Vladimir- Osipov, Aleksander (2020), The Category of Minorities in the Russian Federation: A Reflection on Uses and Misuses, https://www.researchgate.net/publication/265230706_The_Category_of_Minorities_in_the_Russian_Federation_A_Reflection_on_Uses_and_Misuses (Erişim: 1 Mayıs 2020).

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (1966),
<http://www.un.org/humanrights/images/pdf/MedeniveSiyasiHaklaraIliskinSozlesme.pdf/> (Erişim 22. 10. 2018)

Minority Rights (2021), Russian Federation, Russian Federation - World Directory of Minorities & Indigenous Peoples (minorityrights.org), (Erişim: 10 Eylül 2021)

Nova Center (2020), Freedom of Belief in Russia, Freedom of Religion or Belief in Russia: Restrictions and Challenges in 2020 / May / 2021 / Reports and Analyses / Religion in secular society / SOVA (sova-center.ru) (Erişim. 20 Haziran 2021)

Norway Center for Russian Studies, (2002),
<http://www.nupi.no/cgiwin/Russland/etnisk.exe?total> (Erişim: 15 Haziran 2018)

Norway-Centre for Russian Studies <http://www.nupi.no/cgiwin/Russland/etnisk.exe?total>. (Erişim: 12 Mart 2019).

NUPI, (2003): Norsk Utenriikspolitisk Institutt-Centre for Russian Studies Norveç: <http://www.nupi.no/russland/datebase/start.htm/> (Erişim: 1 Mayıs 2018).

OCPH (1969), “International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination”,

<https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/cerd.pdf/> (Erişim: 23 Nisan 2019).

OHCHR (2021), “Minority Rights Under the European Convention on Human Rights”, <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuideMinorities7en.pdf> (Erişim: Kasım 2020)

Order of the Government of the Russian Federation No. 536-p of 28 March 2015 On Approval of the Distribution of Subsidies Granted in 2015 from the Federal Budget to the Budgets of the Constituent Entities of the Russian Federation for Implementation of Actions of the Federal Target Program Strengthening of the Unity of the Russian Nation and Ethnocultural Development of the Peoples of Russia (2014- 2020), <http://docs.cntd.ru/document/499040473/> (Erişim: 22 Eylül 2020)

Order of the Government of the Russian Federation No. 615-p of 10 April 2015 On Amendments to the Action Plan for Implementation of the State National Policy Strategy of the Russian Federation in 2013-2015 for the Period until 2025, <http://docs.cntd.ru/document/499033904> (Erişim: 1 Kasım 2020)

Order of the Government of the Russian Federation No. 1226-p On Approval of the Action Plan for Implementation of the State National Policy Strategy of the Russian Federation in 2013-2015 for the Period until 2025, <http://base.garant.ru/70417548/> (Erişim: 12 Aralık 2020)

Order of the President of the Russian Federation No. 372-пп of 28 November 2014 On Approval of the Composition of the Presidential Council of the Russian Federation on the Russian Language, http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?doc_itself=&nd=102362465&page=1&rdk=0#I0/ (Erişim: 5 Eylül 2020)

Pomeranz, William E (2012), “Uneasy Partners: Russia and the European Court of Human Rights”, [r29628.pdf](https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/r29628.pdf) (corteidh.or.cr) (Erişim: 21 Ekim 2021).

Pro Europe (2015), “Mihail Gorbaçov: Europe our common home”, <https://www.pro-europa.eu/europe/gorbachev-mikhail-the-common-european-home/> (2 Mayıs 2021).

Radio Free Europe (2019), “Population Decline in Russia” <https://www.rferl.org/a/russia-population-decline-labor-oreshkin/28760413.html>

Rehabilitation Yasası (1993), Law on the Rehabilitation of the Repressed Peoples, <https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/On-the-rehabilitation-of-the-repressed-peoples-Unofficial-English.pdf> (Erişim. 1 Eylül 2020).

Reneis, Ralph W (1992), “Pan Turkism, Turkey, and the Muslim Peoples of the Former Soviet Union: A Modern Problem in Historical Context” US War College, 24 April 1992. <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a251827.pdf>

Resmi Gazete (2014), Vatansızların Statüsüne İlişkin Sözleşme, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141025-5-1.pdf> (20 Ocak 2020).

Resolution of the Government of the Russian Federation No. 27 of 15 January 2014 On Amendments to the Federal Target Program Strengthening of the Unity of the Russian Nation and Ethnocultural Development of the Peoples of Russia (2014-2020), <http://docs.cntd.ru/document/420264261/> (Erişim: 15 Kasım 2020)

Resolution of the Government of the Russian Federation No. 1269 of 27 November 2014 On Amendments to the Federal Target Program Strengthening of the Unity of the Russian Nation and Ethnocultural Development of the Peoples of Russia (2014-2020), <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70711036/> (Erişim:16 Kasım 2020)

Resolution of the Government of the Russian Federation No. 1270 of 27 November 2014 On Amendments to the Rules of Distribution of Subsidies from the Federal Budget to Non-Profit Organizations within the Framework of the Federal Target Program Strengthening of the Unity of the Russian Nation and Ethnocultural Development of the Peoples of Russia (2014-2020), <http://base.garant.ru/70612066/> (Erişim: 8 Aralık 2020)

Resolution of the Government of the Russian Federation No. 368 of 18 April 2015 On the Federal Agency for Ethnic Affairs, <http://base.garant.ru/70980460/> (Erişim: 9 Aralık 2020)

Resolution of the Government of the Russian Federation No. 481 of 20 May 2015 On the Federal Targeted Program Russian Language for 2016-2020, <http://docs.cntd.ru/document/420275135/> (Erişim: 30 Ekim 2020)

Resolution of the Government of the Russian Federation No. 718 On the Federal Target Program Strengthening of the Unity of the Russian Nation and Ethnocultural Development of the Peoples of Russia (2014-2020), <http://government.ru/media/files/41d4862001ad2a4e5359.pdf/> (Erişim: 30 Ekim 2020)

Resolution of the Government of the Russian Federation No. 881 of 25 August 2015 On Amendments to the Federal Target Program Strengthening of the Unity of the Russian Nation and Ethnocultural Development of the Peoples of Russia (2014-2020), <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/71074030/> (Erişim: 11 Kasım 2020)

Romaşkin, V.V., (1999). “Yazıkovaya reforma v Rossiyskoy Federatsii. Altay i Tsentral'naya Aziya: kul'turno-istoričeskaya preyomstvennost'”, Gorno-Altaysk, 29–38. <http://www.philology.ru/linguistics2/romashkin-99.htm/> (Erişim 1 Mayıs 2019).

Russian Constitution, <http://www.constitution.ru/en/10003000-01.htm/> (Erişim: 12 Haziran 2019).

Rusya Büyükelçiliği /Londra (2021). (<https://www.rusemb.org.uk>). (Erişim: 12 Eylül 2020).

Rusya Federasyonu Daimi Temsilciliği (2020), https://coe.mid.ru/en_GB/istoria-ucastia-rossii-v-sovete-evropy (12 Ocak 2021).

Rusya Federasyonu Ulusal Azınlıklar Raporu (2000), Report Submitted by Russian Federation Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008b13f> (Erişim: 20 Mayıs 2020)

Rusya Federasyonu Ulusal Azınlıklar Raporu (2004), Report Submitted by Russian Federation Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008b540> (Erişim: 21 Mayıs 2020)

Rusya Federasyonu Ulusal Azınlıklar Raporu (2009), Report Submitted by Russian Federation Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008b7c3> (Erişim: 22 Mayıs 2020)

Rusya Federasyonu Ulusal Azınlıklar Raporu (2016), Report Submitted by Russian Federation Pursuant to Article 25, Paragraph 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, <https://rm.coe.int/16806fd935> (Erişim: 25 Mayıs 2020)

The Constitution of the Russian Federation (2008), (as amended by laws of the Russian Federation on amendments to the Constitution of the Russian Federation No. 6-FKZ of 30.12.2008 and No. 7-FKZ of 30.12.2008), <http://www.constitution.ru/> (Erişim: 5 Mayıs 2020)

The Criminal Code of the Russian Federation of 13.06.1996 No. 63-FZ (as amended on 25.07.2015), http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699 (Erişim: 5 Mayıs 2020)

The Code of Administrative Offences of the Russian Federation (as amended on 05.10.2015), http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34661/ (Erişim: 12 Eylül 2020)

Uluslararası Din Özgürlüğü Raporu (2020), International Religious Freedom Report, 2020 Report on International Religious Freedom - United States Department of State (Erişim: 12 Mart 2021).

UNHCR (2014), Vatansız Kişilerin Korunması El Kitabı, https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2017/02/handbook_on_protection_of_stateless_persons_tr.pdf (14 Ocak 2021)

UNHCR (2021), Refugees Convention, <https://www.unhcr.org/1951-refugee-convention.html> (19 Ocak 2021).

UNMIK (2020), Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, <https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/bm-siyasi-ve-medeni-haklar-uluslararasi-sozlesmesi.pdf> (Erişim: 23 Aralık 2018)

UN (1945), United Nations Charter, <https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-i/index.html> (Erişim: 15 Kasım 2019)

Unesco: Yazıkı narodov Sibiri, nahodyaşıesya pos ugrozoy isęeznovaniya: <http://lingsib.iea.ras.ru/> (5 Temmuz 2018).

vnesenii izmeneniy i dopolneniy v zakon RSFSR “O yazıkah narodov RSFSR” Bkz. http://www.innovbusiness.ru/pravo/DocumShow_DocumID_75614.html/ (Erişim: 5 Eylül 2018)

“Vserossiyskaya perepis’ naseleniya 2010”, RF Federal Devlet İstatistik Servisi resmi internet sitesi, 2010, http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm/ (Erişim 5 Mart 2019)

Williams, C., (2005) “Empirical Data on the Issue of Ethnic Minorities in Russia”, Working Paper, Centro de Estudios Internacionales y de Educacion para la Globalizacion, Universidad del Cama, Beunos Aires, Argentina, <http://www.cema.edu.ar/ceieg/> (Erişim: 13 Nisan 2018).

World Directory of Minorities (2014). https://www.justice.gov/sites/default/files/eoir/legacy/2014/02/19/Overview_18.pdf/ (Erişim: 12 Nisan 2020)

World Directory of Minorities (2011), Russian Fedaration Overview, https://www.justice.gov/sites/default/files/eoir/legacy/2014/02/19/Overview_18.pdf (Erişim: 15 Nisan 2020)

World Factbook (2021), <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/russia/> (Erişim: 18 Şubat 2021).

www.en.kremlin.ru/ (Erişim: 12 Ekim 2018)

Yabancılar İletişim Merkezi (2020), **Uluslararası Göçmen İşçiler ve Ailelerinin Korunması Sözleşmesi**, <https://yimer.gov.tr/TR/Legis/adee371c-9d01-4879-97f0-5cf7543a947b>, (12 Ocak 2021).

Yazıkı narodov Sibiri, nahodyaşıesya pos ugrozoy isęeznovaniya: <http://lingsib.iea.ras.ru/> (Erişim: 11 Kasım 2018).

Zaimka, No: 5, 2001. <http://zaimka.ru/ethnography/burykin12.shtml/> (Erişim: 1 Nisan 2018) (Erişim: 1 Mart 2018)